

Gomeses

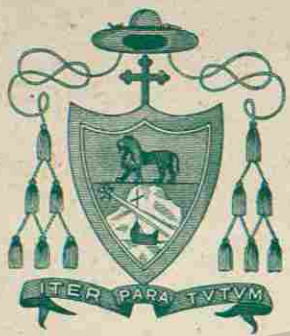
PHILOSOPHIA
ELEMENTARIA

2

B2185
G6
V. 2
1894

009671

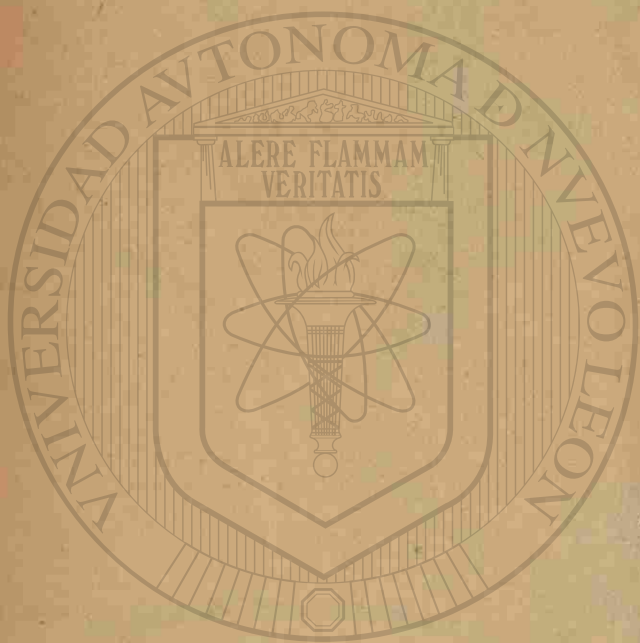
1080014426

EX LIBRIS

HEMETHERII VALVERDE TELLEZ

Episcopi Leonensis

PHILOSOPHIA ELEMENTARIA.

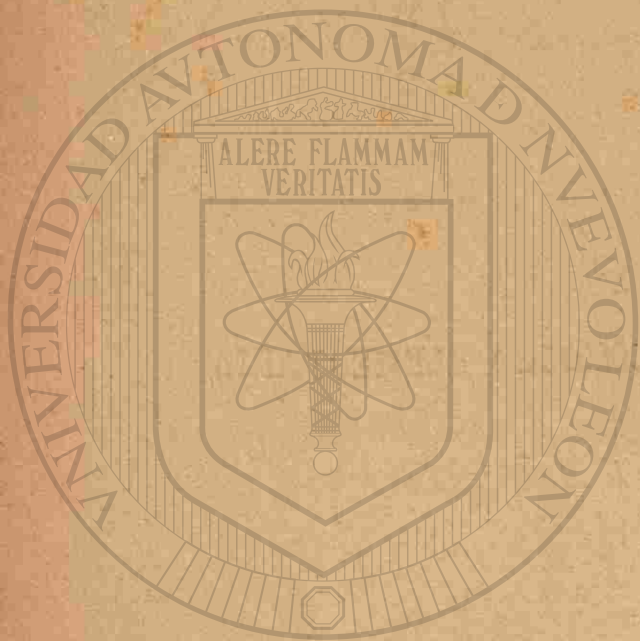
UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

PHILOSOPHIA ELEMENTARIA

AD USUM

ACADEMICÆ AC PRÆSERTIM ECCLESIASTICÆ JUVENTUTIS

OPERA ET STUDIO

EMMI. AC RMI.

D. D. FR. ZEPHYRINI GONZALEZ

CARDIN. S. R. E., ORD. PRÆDICATORUM

VOLUMEN SECUNDUM

METAPHYSICAM GENERALEM ATQUE SPECIALEM

COMPLECTENS

SÉPTIMA EDITIO

APUD NOV. LIB. SANCTI JOSEPH
MATRITI

VIA VULGO DICTA ARENAL, 20

ANN. MDCCXCIV

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN
Biblioteca Valverde y Tellez
Capilla Alfonso
Biblioteca Universitaria
FONDO ESTERNO
Y TELLEZ
461247

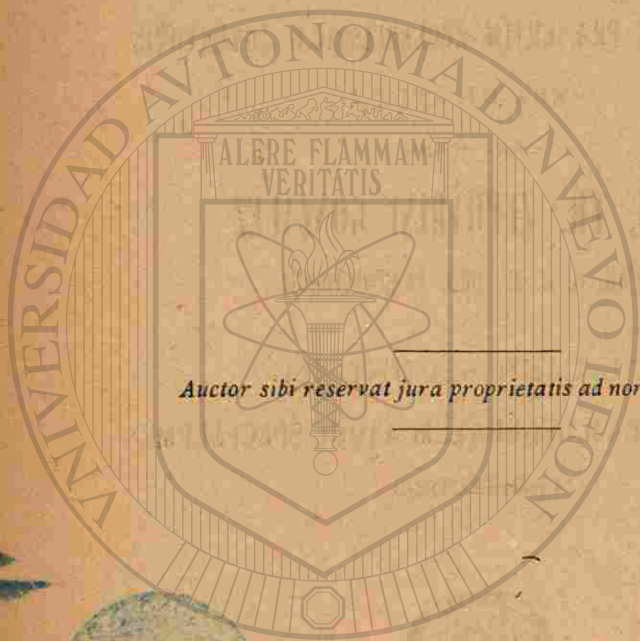

B2185

96

v. 2

1894

Auctor sibi reservat jura proprietatis ad normam legum.

TYPSIDUÆ AC FILLE GÓMEZ FUENTENEbro,
VIA VULGO DICTA BORDADORES, 10.

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

LIBER QUARTUS

METAPHYSICA GENERALIS SEU ONTOLOGIA

CAPUT PROEMIALE IN UNIVERSAM METAPHYSICAM

§ I

Metaphysicæ nomen, origo et notio generalis.

Nomen suum Metaphysica sortitur ex eo, quod objecta, quæ *ultra physica* seu supra physica, id est, supra observationem et experientiam sensibilem posita, primario considerat. Hæc quippe scientia nuncupatur «Metaphysica, ait D. Thomas¹, in quantum considerat ens et ea, quæ consequuntur ipsum, hæc enim *trans physica* inveniuntur in via resolutionis.» Siquidem, quamvis notio aliqua confusa entis ejusque proprietatum et principiorum præcedat in nobis notionem entium particularium, v. g., hominis, corporum, motus, etc., attamen ad horum notitiam *distinctam* non pertingimus, nisi dum objecta præfata resolvimus in sua ultima elementa et principia, ut sunt rationes *entis, unitatis, essentiæ, existentie, substantiæ, causæ*, etc., quæ proprium Metaphysicæ

¹ Prol. in lib. Metaphys.

TOMUS II

1

009671

objectum constituunt; unde scite ait D. Thomas, quod ea, de quibus agit, *trans physica*, seu post et supra physica, *inveniuntur in via resolutionis*.

Origo autem historica hujus nominis non satis constat, quibusdam adfirmantibus, ab Aristotele ipso præfixum fuisse nomen hocce libris hujusmodi, quæ inter ejus opera reperiuntur; aliis probabilibus agentibus, titulum præfatum vel a Theophrasto Stagiritæ discipulo, in Lyceo successore ac bibliothecæ hærede, vel ab aliquo ex his, qui postea Aristotelis opera, aut digesserunt in ordinem, aut restituerunt, aut commentariis illustravere, impositum fuisse.

Notio tandem generalis hujus scientiæ ex nunc dictis facile colligitur et elucescit. Quandoquidem, si circa notionem entis communis ejusque attributa versatur Metaphysica, proculdubio a reliquis scientiis specie, immo vero et genere distinguitur. Quocirca præ oculis habere oportet, scientias realiter hominem perficere, realiaque esse entia, proindeque unitati ac diversitati obnoxias esse, sicut et reliquia entia, cum unitas et diversitas omne ens reale consequantur, ut postea ostendemus. Ergo cum certo certius sit, scientiarum quasdam inter se specie aut genere convenire, quasdam vero e contra discriminari, quærere oportet et assignare rationem sufficientem hujus diversitatis et unitatis scientiarum, nisi quis velit, effectum sine causa existere.

Jam vero, rei hujus rationem sufficientem aptissime reddit D. Thomas, dum docet, unitatem *specificam* scientiarum repetendam esse ex primis principiis, quibus tamquam propriis quævis utitur; *genericam* vero unitatem ex gradu aut modo *abstractionis*, quo scientiæ objectum afficitur. Et re quidem vera, si *scientia*, qua talis, nihil est aliud quam deductio rationalis et legitima veritatum quarundam ex primis principiis, seu aliis verbis, evolutio logica et rationalis primorum principiorum, in quibus continentur et exprimentur veritates quædam necessariae, immediate et per se notæ circa objectum illius scientiæ, pronum est colligere, hanc scientiam ab illa specie discriminari, ex. gr., Geometriam ab

Arithmetica, quia prima principia Geometriæ, quæ expriment veritates primas et per se notas circa ejusdem objectum, differunt a primis principiis, quæ expriment relationes seu veritates necessarias circa objectum Arithmeticæ. Atque exinde veritates seu conclusiones ex præfatis principiis per ratiocinium deductæ, quæ scientiam constituunt, inter se etiam necessario discriminantur, sicut ipsa principia, in quibus præcontinentur et ex quibus eruuntur.

Ast, præter diversitatem specificam, superior alia tamquam generica in scientiis est admittenda. ¿Ecquis namque in dubium vertat, Ontologiam, v. gr., aut Theodiceam a Geometria magis discriminari quam Opticam aut Arithmeticam? Igitur, rationem sufficientem unitatis et diversitatis genericæ desumere oportet ex abstractionis gradu, quem scientia sibi vendicat. Nam scientiarum natura et attributa ex proprio objecto derivantur et pendent, ipsique commensurantur, cum nihil sit aliud scientia quævis quam cognitio rationalis proprii objecti. At objecti scientifici ratio et præstantia ex universalitate pendent, derivantur et profluunt; quippe planum est, gradum universalitatis objecti respondere ac commensurari gradui abstractionis, sub quo ab intellectu concipitur: ergo unitas et diversitas generica scientiarum ex unitate et diversitate abstractionis desumitur.

Ex his jam facile colligitur, triplicem existere genus scientiarum, juxta triplicem gradum abstractionis, qua utuntur. Quædam namque ipsarum abstrahunt a *materia singulari* tantum, hoc est, a suo objecto non excludunt neque materiam, neque etiam qualitates seu affectiones, materiam seu corpus sensibilibiter alterantes, ut sunt calor, durities, motus, colores, etc., sed excludunt tantum singularitatem, ut Physica, Medicina, etc. Quædam vero abstrahunt a *materia sensibili*, hoc est, a suo objecto non excludunt materiam, nec extensionem quæ eam afficit, excludunt tamen, non solum singularitatem, ut præcedentes, sed qualitates sensibiles, præter quantitatem, prout contingit in pura Mathesi; etenim Geometria considerat lineam, superficiem, etc., nihil

curando, utrum calidæ aut frigidæ, duræ aut molles, albæ vel nigræ sint. Tandem, sunt aliæ scientiæ, quarum objectum abstrahit non solum a singularitate, sed ab omni prorsus materia, ut Ontologia et Theodicea. Ex hac profundissima solidissimaque D. Thomæ doctrina, de qua apud recentiores etiam ipsos philosophos christianos vix verbum reperitur,

Colliges 1.º Scientias cunctas ad tria genera posse merito revocari, ita ut primum genus sit earum, quæ abstrahunt a materia singulari, et hæc scientiæ *physicæ* nuncupari possent: alterum genus sit earum, quæ abstrahunt a materia sensibili, et scientiæ *mathematicæ* dici possunt: tertium denique genus earum sit, quæ ab omni materia abstrahunt, atque scientiæ *metaphysicæ* non incongrue appellantur. Unumquodque tamen genus plures ac diversas specie scientias continet.

Colliges 2.º Scientias eas, quæ tertium genus constituunt, nobilissimas ex se ac cæteris præstantiores existere; quoniam scientiarum dignitas primaria ex objecto et objecti universalitate desumitur. Objectum autem harum scientiarum et nobilissimum est, et maxima potitur universalitate.

§ II

Metaphysicæ objectum, divisio, nomina.

Objectum itaque Metaphysicæ universim acceptæ est *ens immateriale* seu *ens ab omni materia sejunctum*; sive sejunctio ista logica tantum sit et idealis per abstractionem mentis peracta, sive realis, ut in Deo et angelis. Porro, ex hac duplici ratione, qua objectum hujus scientiæ a materia abstractum spectari potest, profluit.

Divisio naturalis ac legitima hujus scientiæ in *Ontologiam*, *Cosmologiam* ac *Theodiceam*. Ens namque immateriale, vel menti objicitur sub communissima ratione entis et proprietatum, quæ ipsum commitantur ac rebus omnibus,

sive materialibus, sive immaterialibus conveniunt, et tunc exurgit *Ontologia*, quæ de ente in communi ejusque proprietatibus agit: vel in ipsis rebus corporeis et materialibus rationes quasdam objectivas ac relationes generales considerat, ita ut corpora et substantias materiales incorporeo et immateriali quodam modo vestiget, et tunc exurgit *Cosmologia*, quæ de mundo et corporibus ad normam abstractionis metaphysicæ agit: vel demum entia a materia realiter separata considerat, et tunc exurgit *Pneumatologia* vel scientia spirituum. Sed quoniam de reliquis spiritibus a materia separatis seu angelis vix quidpiam naturali ratione scientificè cognosci potest, hæc pars non immerito nominatur *Theodicea*, quæ de Deo scientificè agit.

Nomina idcirco diversa hæc scientia sortitur pro diversitate officiorum et munerum, quæ in ea spectantur. Nam, si spectatur universim et prout tres enumeratas partes complectitur, dicitur *Sapientia*, quatenus inferiores scientias regit ipsisque supereminet, et quia, ut habet D. Thomas, *circa maxime intelligibilia versatur*. Dicitur etiam *Prima Philosophia*, tum quatenus aliarum scientiarum veluti fundamentum existit, tum *in quantum primas rerum causas considerat*, ait idem D. Thomas. Sin autem singulæ ejusdem partes accipiuntur, variis similiter denominationibus subest. Siquidem pars ontologica *Metaphysica Generalis* congruo nomine jure nuncupatur; ea quippe continet principia universalissima et notiones fundamentales pro cunctis scientiis, ita ut Ontologia sit quasi truncus ex quo aliæ omnes scientiæ, etiam metaphysicæ, ut cosmologia et theodicea, derivantur, succum et robur accipientes. Similiter etiam pars cosmologica *Physica Generalis* posset appellari, quatenus de mundo et corporibus sub ratione universaliori agit. Tandem theodicea nomina quoque sibi vindicat *Theologiæ Naturalis ac Scientiæ divinæ*. Porro cosmologia et theodicea, simul sumptæ et prout ab ontologia secernuntur, *Metaphysicam Specialem* constituunt.

Observandum, hodiernos philosophos fere omnes *Psy-*

chologiam inter Metaphysicæ partes connumerare. Cui sane rei nos minime absentimur. Quamvis enim ultro fateamur, psychologiam scientiam, quatenus de rationali anima in seipsa agit, ad metaphysicas scientias accedere, simul tamen præ oculis habentes, præcipuam psychologice considerationem versari circa animam corpori conjunctam, et prout est principium facultatum, affectionum et operationum, quæ, aut per corpus, aut non sine corpore in hac vita exercentur, existimamus, hujusmodi scientiam vel ad physicas revocandam, vel potius specialem scientiam a physicis et metaphysicis distinctam constituere.

§ III

Metaphysicæ ratio et attributa.

Ex prælibatis liquet profecto, hanc philosophiæ partem scientiam proprie dictam existere, quoniam circa proprium objectum veritates plurimas seu conclusiones evidenter deducit ex primis ac universalissimis principiis. Immo vero, sapientiæ nomen inter naturales scientias tanquam proprium merito sibi vendicat, eo quod et nobilius habeat objectum, et universaliora ac firmiora contineat principia. Atque ex his colligitur quoque

Distinctio Metaphysicæ ab aliis scientiis. Nam quamvis Metaphysica, eo ipso quod de communi ente agit, aliarum scientiarum objecta in se quodammodo complectatur, at ea sub diversa ratione formali attingit, sicut etiam sub diverso abstractionis gradu diversisque principiis. Verbo: res cunctæ dici quidem possunt *objectum materiale* Metaphysicæ, quatenus hæc de ente ejusque præcipuis speciebus et modis agit, et quatenus etiam res cunctæ implicite in ratione universalissima entis convolvuntur; at quia has ipsas res attingit, prout subsunt abstractioni a materia, in quo sita est ratio sui *objecti formalis*, ab aliis scientiis penitus secernitur, quippe scientiarum omnium distinctio non ex materiali, sed ex formali tantum objecto desumitur.

Speculativam porro esse hanc scientiam, prima fronte apparet, cum in speculanda tantum et adipiscenda veritate circa proprium objectum tota consistat. Neque enim aliud metaphysicus, qua talis, quærit, nisi rerum prima principia, et nobilissima objecta, circa quæ scientia hujusmodi versatur, vestigare et cognoscere.

§ IV

Metaphysicæ dignitas et utilitas.

Dignitas atque præstantia Metaphysicæ satis aperte elucescunt: 1.º quia ejus objectum, utpote universalis et abstractius, objectis aliarum scientiarum supereminet; primaria enim dignitas scientiæ ex dignitate objecti desumitur. Ast vero objectum Metaphysicæ dignius reliquis proculdubio existit, idque sive spectetur ipsius universalitas, sive res, quas speciatim considerat, ut Deum et mundum; 2.º quia ejus principia vere *prima* sunt, quatenus non solum immediata evidentia donantur, sed ex eisdem quodammodo pendent et derivantur reliquarum scientiarum axiomata; quapropter, 3.º scientiis aliis præstat quoad certitudinem objectivam, prout ejus objectum ac principia, ex quibus certitudo ad conclusiones derivatur, majori certitudine, necessitate, ac immutabilitate donantur. Ex quibus jure

Inferitur, Metaphysicam primatum *simpliciter* et absolute obtinere inter scientias alias naturales, quamvis Logica et Moralis primarium teneant locum accidentali ratione, seu, ut aiebant Scholastici, *secundum quid*; Logica quidem, quatenus est instrumentum generale et clavis omnium scientiarum; Moralis vero, quatenus ad eam spectat de ultimo hominis fine disserere, viamque ostendere, qua ab summam felicitatem ultimamque perfectionem homo pertingere valet.

Utilitas demum summa ac necessitas Metaphysicæ satis constat ex eo ipso, quod, ut diximus, ea sit fundamentum, mensura, ac veluti prima regula aliarum scientiarum, quas

nemo perfecte adipiscitur nisi metaphysicam simul calleat. Vehementer itaque falluntur, qui eandem traducunt tamquam quæ nihil in alias influat aut societati inutilem. Qua in re experientia et historia cum ratione ipsa plane consentiunt; videmus enim, scientias physicas, ac præsertim morales et politicas, cultui, perfectioni, ac naturæ metaphysicæ adamussim respondere, ita ut dum hæc scientia aut negligitur; aut erronea pronuntiat, erroribus simul scateant reliquæ scientiæ, maxime vero quæ circa societatem, religionem et hominum mores versantur.

ONTOLOGIA SEU METAPHYSICA GENERALIS

Ontologia, quæ scientia entis in genere congrue dicitur, *Metaphysica Generalis* nuncupatur etiam, quatenus disserit de notionibus transcendentalibus et universalissimis, quæ non solum inferioribus disciplinis, sed ipsi cosmologiæ ac theologiæ naturali applicantur et lumen affundunt. Quapropter hæc philosophiæ pars cum tabula generali geographica (*Mapa-Mundi*) aptissime potest comparari. Sicut enim generalis hæc tabula integrum terrarum orbem summam ac per præcipua capita continet et exhibet, tabulæ vero particulares continent et explicant minutatim hæc ipsa præcipua capita; ita etiam Ontologia entia cuncta scientifice expendit sub quadam universali ratione; scientiæ vero aliæ, ipsæque cosmologia et theologia naturalis, ad entia præfata sigillatim expendenda descendunt. Quod si, ut nunc dixi, error in metaphysicis redundat in scientias alias, potissimum id locum habet quoad Ontologiam, quæ inter ipsas metaphysicas scientias prima existit et aliarum radix et fundamentum. Ut ergo cum D. Thoma loquamur¹, quia parvus error in principio magnus est in fine... ens autem et essentia sunt, quæ

¹ *Opus. De ente et essent. Prol.*

primo in intellectu concipiuntur, ideo primo, ne ex eorum ignorantia errare contingat, ad horum difficultatem aperiendam, dicendum est, quid nomine essentiæ et entis significetur. Ontologiam igitur quatuor capitibus absolvemus, in quorum primo disseremus de ente in communi ejusque principiis; in secundo de entis proprietatibus; in tertio de entis causis; in quarto de præcipuis entis speciebus.

CAPUT PRIMUM

DE ENTE AC EJUSDEM PRINCIPIIS

ARTICULUS PRIMUS

De notione entis.

Prænotanda:

1.º *Ens* in communi dicitur: *id, quod habet vel potest habere esse*. Ex quo duo colliguntur: 1.^m *ens* dici vel denominari ab *esse*, ac proinde juxta modos et significata *essendi* esse modos et significata entis: 2.^m *ens*, sub communissima ratione acceptum, nec *ens actu existens*, nec *ens mere possibile*, sed utrumque simul complecti.

2.º Porro, quia *ens* denominatur et dicitur ab *esse*, triplicem significationem obtinet, juxta triplicem significationem *esse*, quod quandoque significat modum *essendi objective* tantum in anima cogitante, ut contingit in entibus rationis: quandoque significat nexum aut repugnantiam inter extrema propositionis, sive hæc extrema aliquid reale sint, vel secus, ut hæc: *cæcitas est malum quoddam*: quandoque significat *existentiam* realem vel ordinem ad ipsam. Ergo *ens* communissime acceptum dispesci debet in *ens rationis*, *ens logicum* ac *ens reale*. Hocce postremum Ontologia considerat, ipsique adaptatur entis tradita notio, qua dicitur: *id, quod habet vel potest habere esse*, etenim *esse* sumitur hic pro *existentia reali et actuali*.

nemo perfecte adipiscitur nisi metaphysicam simul calleat. Vehementer itaque falluntur, qui eandem traducunt tamquam quæ nihil in alias influat aut societati inutilem. Qua in re experientia et historia cum ratione ipsa plane consentiunt; videmus enim, scientias physicas, ac præsertim morales et politicas, cultui, perfectioni, ac naturæ metaphysicæ adamussim respondere, ita ut dum hæc scientia aut negligitur; aut erronea pronuntiat, erroribus simul scateant reliquæ scientiæ, maxime vero quæ circa societatem, religionem et hominum mores versantur.

ONTOLOGIA SEU METAPHYSICA GENERALIS

Ontologia, quæ scientia entis in genere congrue dicitur, *Metaphysica Generalis* nuncupatur etiam, quatenus disserit de notionibus transcendentalibus et universalissimis, quæ non solum inferioribus disciplinis, sed ipsi cosmologiæ ac theologiæ naturali applicantur et lumen affundunt. Quapropter hæc philosophiæ pars cum tabula generali geographica (*Mapa-Mundi*) aptissime potest comparari. Sicut enim generalis hæc tabula integrum terrarum orbem summam ac per præcipua capita continet et exhibet, tabulæ vero particulares continent et explicant minutatim hæc ipsa præcipua capita; ita etiam Ontologia entia cuncta scientifice expendit sub quadam universali ratione; scientiæ vero aliæ, ipsæque cosmologia et theologia naturalis, ad entia præfata sigillatim expendenda descendunt. Quod si, ut nunc dixi, error in metaphysicis redundat in scientias alias, potissimum id locum habet quoad Ontologiam, quæ inter ipsas metaphysicas scientias prima existit et aliarum radix et fundamentum. Ut ergo cum D. Thoma loquamur¹, quia parvus error in principio magnus est in fine... ens autem et essentia sunt, quæ

¹ *Opus. De ente et essent. Prol.*

primo in intellectu concipiuntur, ideo primo, ne ex eorum ignorantia errare contingat, ad horum difficultatem aperiendam, dicendum est, quid nomine essentiæ et entis significetur. Ontologiam igitur quatuor capitibus absolvemus, in quorum primo disseremus de ente in communi ejusque principiis; in secundo de entis proprietatibus; in tertio de entis causis; in quarto de præcipuis entis speciebus.

CAPUT PRIMUM

DE ENTE AC EJUSDEM PRINCIPIIS

ARTICULUS PRIMUS

De notione entis.

Prænotanda:

1.º *Ens* in communi dicitur: *id, quod habet vel potest habere esse*. Ex quo duo colliguntur: 1.^m ens dici vel denominari ab *esse*, ac proinde juxta modos et significata *essendi* esse modos et significata entis: 2.^m ens, sub communissima ratione acceptum, nec ens *actu existens*, nec ens mere *possibile*, sed utrumque simul complecti.

2.º Porro, quia ens denominatur et dicitur ab *esse*, triplicem significationem obtinet, juxta triplicem significationem *esse*, quod quandoque significat modum *essendi objective* tantum in anima cogitante, ut contingit in entibus rationis: quandoque significat nexum aut repugnantiam inter extrema propositionis, sive hæc extrema aliquid reale sint, vel secus, ut hæc: *cæcitas est malum quoddam*: quandoque significat *existentiam* realem vel ordinem ad ipsam. Ergo ens communissime acceptum dispesci debet in *ens rationis*, *ens logicum* ac *ens reale*. Hocce postremum Ontologia considerat, ipsique adaptatur entis tradita notio, qua dicitur: *id, quod habet vel potest habere esse*, etenim *esse* sumitur hic pro existentia reali et actuali.

3.º Est igitur ens veluti concretum quoddam formam, nempe, existentiam realem, et subjectum ejus, nempe, essentiam simul significans. Unde nomen ens potest quoque accipi pro essentia sola, ut si dicam: *mundus, qui a Deo potest creari diversus ab isto, est ens*: ubi ens pro sola essentia accipitur facitque hunc sensum: *est res, cui non repugnat esse, tuncque dicitur, ens sumi nominaliter*. Si vero essentia concipitur prout subest actuali exercitio existendi, tunc dicitur sumi per modum participii verbi *sum, es*. Cum ergo loquimur de ente in communi, aut ipsum de aliquo enuntiatur, accipiendum est de ente sumpto nominaliter, seu prout significat essentiam capacem quidem existentiae actualis, sed cum praecisione ab hujus exercitio. Quibus praebatis, sit

THESIS I.^a

Ens, si nominaliter sumitur, constituit praedicatum essentialiter rerum omnium; si vero sumatur per modum participii, non nisi de Deo essentialiter praedicatur.

Prob. 1.^a pars. Ens nominaliter sumptum significat ipsam essentiam rei, cui non repugnat habere existentiam; atqui essentia rei de re praedicatur essentialiter, quippe nihil est magis intimum ac essentialiter rei quam ipsa ejus essentia: ergo...

Prob. 2.^a pars. Quod essentialiter de aliquo praedicatur, necessario et immutabiliter ei inest, quoniam rerum essentiae sunt necessariae et omnino immutabiles; atqui necessario et immutabiliter actu existere soli Deo convenit; quippe solus Deus necessario et a se existit, omnia vero creata, ab ipso recipiunt esse, et producuntur in esse ab alio; ergo...

THESIS 2.^a

Ens nec est genus logicum, nec contrahitur ad inferiora per differentias logicas, sed per modos exprimendi realitatem et essentias rerum.

Prob. 1.^a pars. Genus logicum univoca ratione praedica-

tur de inferioribus, ita ut ratio communis per nomen genericum significata aequali modo inferioribus congruat; sic, v. gr., realitas actu significata per nomen *animal* aequali modo in homine, in leone, bove, etc., reperitur. Atque ratio entis ad inferiora non descendit secundum rationem eandem; alio quippe modo et sensu ens dicitur de Deo, qui est ipsum esse essentialiter, et aliter de creaturis, quae esse ab alio recipiunt et participant; ergo ens de inferioribus univoce non praedicatur, ac proinde genus logicum non constituit.

Prob. 2.^a pars. Differentiae proprie dictae, quae genus logicum contrahunt, debent esse extra conceptum seu rationem communem generis contrahendi et determinandi, sicut rationalitas, ex. c., est extra conceptum animalis, cum conceptus animalis sit omnino independens a conceptu rationalis; quin immo animal sine rationalitate existere possit. Atqui nulla differentia invenitur extra rationem et conceptum entis: siquidem, quaecumque assignetur differentia, vel est nihil, vel est aliquid reale: si primum, nequit ens contrahere aut determinare: si secundum, jam non est extra conceptum entis, sed hunc potius continet et exprimit, quia quidquid reale est, ens est; ergo...

Tertia pars ex dictis infertur. Nam si ens essentialiter includitur in omnibus naturis et realitatibus, quaecumque illae sint, nec per differentias ullas extra ejus conceptum positas contrahi potest, necessario consequitur, ipsum eatenus ad inferiora descendere ac per illa determinari, quatenus hujusmodi naturae inferiores *hoc* vel *illo* speciali modo exprimunt eandem communem rationem entis, quae in omnibus necessario includitur ac de omnibus essentialiter praedicatur.

Corollaria:

Primum. Ergo ens definitioni proprie dictae non subest. Definitio enim proprie dicta rem definitam revocat ad conceptus universales et simpliciores; ens autem est conceptus omnium universalissimus ac simplicissimus. Attamen, definitioni improprie dictae subest, quatenus declarationem aliquam et explicationem terminorum suscipit.

Secundum. Ergo notio objectiva entis est maxime perspicua, et prima quoad intellectum. Siquidem, experientia ipsa teste, quisque in seipso percipit, se claram notionem entis in communi habere, ac dum objectum aliquod percipimus, statim perspicue percipimus, illud esse *ens*, quamvis simul penitus ignoremus ipsius naturam et attributa. Exinde jure merito docet D. Thomas, ens non solum esse primum cognitum ab intellectu, sed ad alias notiones præsupponi tamquam fundamentum et conditionem ipsarum. «In prima operatione (*intellectus*)¹ est aliquod primum, quod cadit in conceptione intellectus, scilicet, hoc, quod dico *ens*; nec aliquid hac operatione potest mente concipi, nisi intelligatur *ens*.»

Tertium. Ergo merito docebant Scholastici, ens analogice tantum de inferioribus prædicari. Quandoquidem, si nec genus logicum est, nec per differentias contrahi potest, ejus ratio objectiva non una et eadem est perfecta similitudine in inferioribus, de quibus prædicatur, sed una et eadem propter similitudinem tantum imperfectam, ex comparatione, respectu aut proportionem aliqua. Sic, quamvis entis ratio tribuatur Deo et creaturis, ad diverso gradu et sensu id locum habet; quia Deo, quatenus est ipsum esse purum et a se existens; creaturis vero, quatenus sunt essentia seu natura, quæ habent aut possunt recipere esse. Similiter, in ipsis creaturis substantia dicitur ens, quatenus est in se et per se sine dependentia et accidente; sed accidens, dum dicitur ens, ens includit dependentiam et relationem necessariam quoad substantiam. Unde et substantia definiri potest absque respectu ad accidens, at hoc nequit definiri, quin definitione ejus ingrediatur respectus et dependentia a substantia. Ergo notio subjectiva entis, dum substantia et accidenti tribuitur, non eadem, sed quadantenus solum similis sive analogæ existit.

Quartum. Ergo notio entis est notio transcendentalis.

¹ *Metaphys.*, lib. 4.º, lect. 6.^a

Transcendentalis enim notio ea dicitur, quæ includitur in omni re. Ens autem, ex dictis, ejus est conditionis, ut reperiatur imbibitum in quavis formalitate aut gradu cujuscunque realis naturæ. Sic, ex. c., homo vere dicitur *ens*, qua *animal*, qua *rationale*, qua *substantia*, etc. Nulla enim positiva realitas in homine, aut in quavis alia natura adinveniri potest, quæ subterfugiat rationem entis.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Si ens esset analogum respectu Dei et creaturæ, non possemus creaturas concipere, quin prius natura conciperemus Deum, quod tamen secus accidit; ergo... Prob. ant. Eatenus ens diceretur analogum quoad Deum et creaturas, quatenus ratio entis perfecte et absolute invenitur in Deo, in creaturis vero imperfecte et cum dependentia a Deo; quod quidem pertinet ad analogiam attributionis: sed in analogis attributionis minus analogatum non concipitur, nisi prius, aut saltem simul, concipiatur majus analogatum, sicut patet in medicina, quæ non concipitur, qua *sana*, nisi prius aut simul concipiendo sanitatem animalis; ergo...

Resp. dist. ant. Non possemus concipere creaturas *sub ratione creaturæ*, quin prius, etc., conc.; quatenus entia seu præcise *sub ratione entis*, neg. Et ad prob., dist. ant. In analogis attributionis minus analogatum non concipitur, nisi prius concipiatur majus analogatum, *si minus analogatum recipiat denominationem analogam ex forma ipsi extrinseca*, conc.; *si recipiat ex forma ipsi inhærente*, neg. Quamvis creaturæ, qua tales, concipi nequeant, quin prius vel simul natura Deus cogitetur, quia nomen hocce necessariam relationem includit ad Creatorem; attamen, si creaturæ spectentur præcise quatenus *entia* sunt, mentis considerationi objici possunt cum præcisione a Deo: possum enim considerare entitatem et naturam hominis, nihil cogitans de Deo, quantumvis hominis entitas nequeat in rerum natura existere nisi præsupposita Dei existentia. Quod autem additur,

minus analogatum non concipi sine principali, hoc tantum locum habet quando minus analogatum tale denominatur per respectum ad formam vel entitatem extra ipsum existentem, prout contingit in medicina, quæ sana dicitur per respectum ad sanitatem, quæ in animali existit. Ast vero creatæ res entia denominantur, non per entitatem, quæ est in Deo, sed ratione entitatis propriæ, quæ ipsis inest; dicitur tamen res creata minus analogatum, quatenus imperfectius quam Deus suscipit rationem et realitatem entis. Ex quo infertur etiam, ens complecti utrumque genus analogiæ; *attribuionis*, quatenus creatura respectu Dei, et accidens respectu substantiæ, minus principaliter ac imperfecte rationem communem participant: *proportionis*, quatenus ratio entis omnibus interne inest, quod proprium est analogis proportionis.

Obj. 3.º Deum perfecte cognoscimus secundum rationem entis, siquidem demonstramus, Deum esse: ergo ratio entis, saltem quoad nos, eadem est quoad Deum et creaturas. Prob. cons. Deum cognoscimus per creaturas et ex creaturis, ipsi, nempe, tribuendo perfectiones, quas in his videmus; erga ratio entis, quam Deo tribuimus, eadem est cum ea, quam in creaturis detegimus.

Resp. dist. ant. Deum perfecte, etc., *quoad certitudinem cognitionis*, conc.; *quoad penetrationem ejus esse et realitatis*, neg. Similiter dist. ant. prob. Ipsi tribuendo perfectiones, quas in creaturis videmus, *ita ut concipiamus, eodem modo existere in Deo et creaturis*, neg.; *diverso gradu*, conc. Deum realiter existere, ac proinde esse *ens*, certo cognoscimus ac perfecte demonstramus; at non idcirco penetramus infinitam perfectionem, quam esse divinum continet. Scimus tamen, hujusmodi Dei esse perfectius existere ac infinite distare ab esse creato, ac proinde non univoce, sed analogice tantum cum eò convenire. Quod idem aliis perfectionibus, quæ in creaturis observantur, accommodatur. Ex perfectionibus creaturæ assurgimus quidem ad perfectiones Dei; at simul judicantes, has perfectiones, non ejusdem, sed potius diversæ rationis esse in Deo et in creaturis.

SCHOLIUM

Notum est, ontologismi adseclas sistema hocce ut plurimum superstruere, tamquam fundamentali principio, communi illi effato, quod D. Thomas tuetur, nempe: *ens esse primum cognitum ab intellectu*, ejusque notionem cunctis aliis in mente hominis præsupponi. Ex quo colligunt ontologi, Deum, qui est primum et absolutum ens, esse primum et immediatum objectum humani intellectus, ex cujus intuitione procedit ad reliquas notiones rerum cæpessendas. Ast vero hic, ut sæpe alias contingit, magnus error exurgit ac tegitur sub terminorum et idearum confusione, qua ontologi ens *commune* cum ente *absoluto* confundunt, cum tamen duo hi conceptus prorsus inter se discriminentur. Siquidem *ens commune* significat et includit notionem universalem et abstractam, quæ infinitis fere modis determinari ac contrahi potest; ast vero *ens absolutum* idem est ac ens perfectissimum perfectiones omnes, ac proinde ipsam existentiam realem, continens; quapropter ipsi repugnat contrahi et determinari per alios modos reales, tum quia omnem realitatem essendi actu continet, tum quia ut essentialiter existens, ac proinde ut singulare concipitur. Ergo cum ontologismi propugnatores ajunt, rationem humanam primo et immediate intueri *ens*, ontologismum ex hoc principio educentes et evolventes, sufficet ad integrum ædificium funditus everendum concedere, rationem humanam primo et immediate intueri *ens commune*; negare vero, eam intueri *ens absolutum*¹.

¹ Vid. *Estudios sobre la Filosofía de Santo Tomás*, lib. 2.º, cap. 1 et II.

ARTICULUS SECUNDUS

De principiis constitutivis entis.

Duplicis generis principia quoad ens commune investigare debet metaphysica scientia, nempe, principia, ex quibus ens primario constat quasi elementis internis, quæ proinde principia *compositionis* dici queunt; et principia, quibus mens ad entis cognitionem primario fertur, quæ principia *cognitionis* nuncupamus. A principiis itaque compositionis ut exordiamur, sit

§ I

De actu et potentia.

Prænotanda:

1.º Nomine *actus* in creatis intelligenda venit *realitas* aliqua, quæ complet et *perficit* rem *capacem* hujus realitatis sive perfectionis. Quare merito D. Thomas definit actum per *perfectionem*; quia revera quivis actus, qua talis, est perfectio; sicut e contra *potentia*, quæ ipsi opponitur, qua talis, imperfectionem audit. Nam id, quod *potest* actum seu realitatem aliquam actualem recipere, inferius est seipso prout spectatur cum illa realitate et perfectione. Dixi in *creatis*, quia in Deo actus non est realitas, quæ complet et perficit rem, quæ concipiatur aut sit in potentia, sed est realitas pura et perfectio absoluta. Ergo potentia definiri potest: *aptitudo ad aliquam realitatem habendam.*

2.º Ex his inferitur: 1.º solum Deum esse actum *purum*, quia solus Deus excludit a se omnem imperfectionem, ac proinde omnem potentialitatem; 2.º omnem actum in creatis esse *impurum* seu admixtum potentia. Dupliciter tamen actus admixtus potentia dici potest: 1.º quatenus est actus vel determinatio alicujus potentia, ut *intelligere* est actus

potentia intellectiva; 2.º quatenus ipse est in potentia ad ulteriorem actum; sic facultas intelligendi est actus et perfectio animæ rationalis, et simul est in potentia ad actum intelligendi vel intellectionem actualem.

3.º Porro, juxta diversos gradus et respectus, qui in actibus creatis inveniuntur, variæ emergunt actus et potentia divisiones, quarum præcipuæ sunt:

a) In actum *primum*, qui alium non præsupponit, ut forma substantialis, quæ esse substantiale rei tribuit: et actum *secundum*, qui alium supponit, ut intelligere supponit intellectum, et generatim forma accidentalis supponit substantialem.

b) In actum *subsistentem*, qui dicitur ille, qui absque consortio materiae existere potest, ut angeli et anima rationalis: et actum *non subsistentem*, qui sine materia existere nequit, ut animæ brutorum. Actus porro prior, si nec aptitudinem habeat ad unionem substantialem cum materia, dicitur *complete subsistens*; secus vero, *incomplete subsistens*.

c) Potentia vero *passiva*, de qua solum hic loquimur, quia activa est verus actus admixtus potentia alia est *objectiva*, quæ nihil aliud est quam *rei possibilitas absoluta* seu non repugnantia rei; alia est *subjectiva*, et est aptitudo rei ad aliquid recipiendum.

d) Quæ rursus in *naturalem* et *obedientialem* congrue dispescitur. *Naturalis* dicitur potentia rei ad recipiendum actum vel perfectionem, quæ naturæ vires non superat: *obedientialis* e contra est aptitudo rei ad effectum vel perfectionem supra naturæ vires positam sive supernaturalem. Quibus prælibatis, sit

THESIS I.^a

Omne ens creatum constat actu et potentia.

Prob. Omne ens creatum est obnoxium mutabilitati, quippe solus Deus omnimoda immutabilitate fruitur: atqui quod

est obnoxium mutabilitati, constat actu et potentia; ergo... Prob. min. Eatenus res quævis mutatur, quatenus vel recipit, quod non habebat, vel amittit, quod ipsi inerat; ergo mutatio fit, quatenus aliquis actus seu perfectio additur aut subtrahitur potentiæ, id est, subjecto, prout aptum est et *potens* realitatem actualem acquirere vel amittere; ergo mutabilitas rei necessario præ se fert actum et potentiam in re.

ALERE FLAMMAM
VERITATIS
UNIVERSIDAD DE MEXICO
TESIS 2.^a

Existit in creaturis potentia passiva obedientialis quoad actus naturæ vires excedentes, sive quoad effectus supernaturales.

Prob. 1.º Potentia passiva obedientialis nihil est aliud quam aptitudo seu non repugnantia ad recipiendum aliquem actum seu perfectionem, quæ a causis naturalibus produci nequeat; atqui huiusmodi aptitudo in rebus creatis reperitur; ergo... Prob. min. Deus, utpote potentia infinita præditus, ac vires totius naturæ superans, potest proculdubio producere in substantiâ creata effectus, ad quos pertingere nequeunt causæ et vires naturæ; atqui potentia ad hos effectus producendos præsupponit necessario *receptivitatem* sive aptitudinem ad eos recipiendos ex parte subjecti, si enim repugnaret eos recipi in subjecto, repugnaret quoque ipsorum productioni; ergo... Maj. ex se patet; nam, ut scite habet D. Thomas¹ «quanto aliqua virtus activa est altior, tanto subjectam sibi potentiam potest perducere ad altiores effectus, ut natura potest et terra facere aurum, aliis elementis commixtis, quod ars facere non potest. Et inde est, quod res aliqua est in potentia ad diversa, secundum habitudinem ad diversa agentia.»

Prob. 2.º ex factis. Gratia, fides theologica, lumen gloriæ, etc., vires naturæ superant, et tamen in homine recipiuntur ipsumque perficiunt; ergo est in homine aptitudo seu

¹ QQ. Disp. De Pot., q. 6.^a, art. 1.º ad 18.^m

capacitas ad hæc recipienda, quæ est ipsissima potentia passiva obedientialis.

Notandum tamen 1.º rejiciendam esse sententiam eorum, qui, præter passivam, aliam potentiam obedientialem activam in creatura ponunt; quasi hæc nullam formam vel realitatem in se recipiens, sed sola voluntate Dei possit producere effectum supernaturalem. Quæ sanæ opinio contradictoria loquitur. Nam creata natura nihil de novo recipiens, sed intra naturæ propriæ fines se continens, nequit profecto producere effectum naturæ ordinem et vires superantem: secus enim, hic effectus esset simul supernaturalis, ut supponitur, et naturalis, quia procederet ex viribus huic naturæ propriis, quin novas reciperet.

Notandum 2.º præfatam potentiam passivam universalem quidem esse, at non eo sensu, ut quamlibet perfectionem quævis creatura recipere possit: non enim lapis, ex. c., ad Deum intuendum elevari potest, sed quatenus creatura quævis elevari a Deo potest ad omnia, quæ contradictionem non involvunt, seu quæ ejusdem propriam essentiam non tollunt.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obj. adversus 2.^{am} thesim. Potentia passiva obedientialis esset potentia supernaturalis; atqui nihil supernaturale existit in creaturis, secundum propriam naturam spectatis; ergo... Prob. maj. Potentia dicitur ad actum, et juxta modum actus est modus potentiæ; sed actus, quem respicit potentia obedientialis, est quid supernaturale, ut dictum est; ergo, etc.

Resp. dist. min. Nihil supernaturale *per modum realitatis seu entitatis actualis* existit in creaturis, conc.; *per modum puræ capacitatis receptivæ*, seu *per simplicem non repugnantiam ad recipiendum*, neg. Porro, cum affirmatur, inesse creaturis potentiam obedientialem, nulla entitas supernaturalis ipsis conceditur, sed mera receptivitas fundamentalis; quæ quidem ab ipsa natura vel essentia creaturæ realiter non distinguitur, sed est ipsamet substantia naturalis, quatenus

connotat ordinem sive respectum transcendentalem ad Deum ut Causam Primam infinite potentem.

Obj. 2.º Ideo diximus, non inesse creaturis potentiam obedientialem activam, quia, si inesset, aliquid supernaturale ex propria natura eis inesset; atqui eadem est ratio de potentia passiva, quippe illa non minus quam ista Deo subjicitur; ergo...

Resp. neg. min. et paritatem. Potentia enim activa jam ipsa est actus ac realitas vel forma quædam, quæ commensurari debet actui, qui ex illa egreditur veluti a causa efficiendi immediata, sicut aqua non potest calefacere, nisi habeat realitatem seu formam caloris, qui est causa immediata et ratio sufficiens calefactionis. Ast potentia passiva, quæ talis et ut mera capacitas receptiva, nullam formam seu realitatem exigit, præter naturam ipsam vel substantiam rei.

§ II

De essentia et existentia.

Prænotanda:

1.º Diximus supra, ens in communi esse id, quod habet vel potest habere esse, ita ut veluti concretum quoddam, in quo essentia confuse et indeterminate significata per *id*, quod habet esse, sit veluti subjectum recipiens esse, quod se habet per modum formæ in hoc concreto. Ergo essentia, sicut ipsum ens, cujus est quasi elementum et principium, per omnia rerum genera vagatur. Quidquid enim esse habet vel habere potest, aliquid est seu essentiam aliquam habet. Ex quo ulterius consequitur, essentiam esse primam et universalissimam potentiam respectu entis, cum in omni ente reperitur; esse vero sive existentiam, habere rationem actus respectu ejus. Essentia ergo et existentia sunt prima potentia et primus actus, quibus constat, ut supra diximus, omne ens creatum¹.

¹ Prima, inquam, potentia et primus actus quoad universali-

2.º Itaque essentiæ nomine intelligitur: *id, quo res est id, quod est non aliud, vel aliis terminis: id, quo res constituitur in determinato entis genere*, ut humanitas est id, quo homo est homo et non aliud. Exinde infertur, conceptum essentiæ abstrahere posse a conceptu existentie actualis, quo in casu ens, si de ea enuntietur, accipitur nominaliter, non tamen ab existentia possibili; omnis quippe essentia potest existere. Quamvis essentia nequeat proprie definiri propter ipsam simplicitatem et universalitatem, quibus donatur, varias tamen subit declarationes, præter allatam, juxta varios respectus, quos in ipsa mens attingit. Sic, per respectum ad existentiam, dicitur: *id, cujus actus est esse*. Per respectum ad intellectum: *id, sine quo res intelligi nequit*, atque etiam: *id, quo respondetur ad quæstionem quid est*; unde et *quidditas* aliquando, apud veteres, nuncupatur. Per respectum ad prædicata, proprietates et accidentia, quæ ipsi attribuuntur: *id, quod est primum in re, et radix cæterorum, quæ rei conveniunt*. Quandoque appellatur *forma*, quatenus est id, quo res essentialiter constituitur ac determinatur: quandoque vero *natura*, quatenus est radix et principium operationum et motuum.

3.º Essentia rei, si explicetur aut definiatur per partes ejusdem metaphisycas seu logicas, ut sunt *animal et rationale* respectu hominis, dicitur essentia *metaphysica* rei, vel etiam *notionalis*. Si vero per partes physice ac realiter distinctas, ut si homo definiatur per *corpus organicum et animam rationalem*, dicitur *physica*. Ubi vides, rem definitam esse unam et eandem, totamque differentiam sitam esse in modo; tatem, quatenus cuilibet creato enti congruunt; cum alia sint, quæ dici queunt prima potentia et primus actus respectu determinatorum entium, ut materia prima aut forma substantialis quoad substantias materiales. Similiter, subsistentia est actus prior existentia quod entia substantialia. Ast sola essentia et existentia reperiuntur in quolibet ente creato, sive materiali, sive spirituali, sive substantiali, sive accidentali: atque hoc sensu dicuntur prima potentia et primus actus. Quod adnotatum velim, ne quis morosius cavilletur circa præfatas denominationes.

quatenus, nempe, prior procedit per conceptus partiales, quibus non respondet realis distinctio in re, ut animalitas in homine ab ejusdem rationalitate non distinguitur; in posteriori vero distinctio realis partium respondet partibus definitionis.

4.º In qualibet essentia, præter determinationes, realitates, vel prædicata, quæ essentiam constituunt, spectari possunt determinationes seu realitates alæ, quæ essentiam quidem non ingrediuntur, sed tamen inimum nexum habent cum ipsa, ita ut ex eadem necessario profundi concipiuntur, ut capacitas scientiæ, facultas loquendi, ex essentia hominis: hujusmodi vocantur *attributa, proprietates*, et quandoque, apud veteres, *passiones entis vel essentiæ*. Quidam vocant essentiam *physicam* eam, quæ consideratur cum hisce proprietatibus ac etiam *accidentibus* seu modis rei inhærentibus, et quibus pro nostra conditione in hac vita utimur ad rerum essentias venandas. Ex quibus

5.º *Colliges*, nos maxima in ignorantia versari circa rerum essentias, cum ad eas mediate tantum et quasi indirecte perveniamus per rerum proprietates, operationes et accidentia. Atque, ut bene habet D. Thomas ¹, «quia essentialia rerum differentia sunt ignota frequenter et innominata, oportet interdum uti accidentalibus differentiis ad substantiales differentias designandas.» Nec tamen idcirco Locke ad sentiri oportet, dum absolute docet, substantiarum reales essentias esse nobis penitus ignotas. Quis enim inficiabitur, nos essentiam trianguli atque essentiam hominis saltem, incomplete, id est, quoad determinationes aliquas essentielles cognoscere?

6.º Circa rerum creaturarum essentiam, duplicem questionem vestigare et solvere oportet, quarum prima ejus immutabilitatem, altera distinctionem ab existentia in creatis respicit. Pro quarum solutione sit

¹ *QQ. Disp. De Potent.*, q. 9.^a, art. 2.º ad 5.^m

THESIS I.^a

Rerum essentiæ immutabiles sunt, si in seipsis vel secundum se spectentur.

Dico *si in seipsis spectentur*, quia si sermo sit de essentia prout actuali existentia subest, mutabilis proculdubio est dicenda, quatenus de esse ad non esse transit aut desinit existere.

Prob. 1.º Essentia rerum, secundum se spectata et prout præscindit ab actuali existentia, nihil est aliud quam consensus vel non repugnantia conceptuum et prædicatorum, quæ ipsam constituunt; atque ejusmodi consensus ac non repugnantia prædicatorum semper ac eodem modo se habent, nec a conceptu essentiæ separari possunt; ergo... Prob. min. Si mutarentur vel a conceptu essentiæ sejungerentur, jam non eadem, sed alia essentia exurgeret. Sic, si ab homine auferatur animalitas vel rationalitas, jam non homo, sed alia essentia haberetur; immo vero, nec Deus ipse efficere potest, vel proprius loquendo, effici nequit, ut triangulum tribus angulis non constet.

Prob. 2.º Quod est indivisibile, quæ tale, est immutabile; atque rerum essentiæ, quæ tales, sunt prorsus indivisibiles; ergo... Min. patet. Quolibet quippe essentiali prædicato addito vel sublato, jam non eadem essentia remanebit. Quam ob rem, merito D. Thomas rerum essentias comparat numeris, in quibus minima additio vel subtractio sufficit ad speciem mutandam. Si aliquid addatur vel subtrahatur alicui numero ¹, etiamsi sit minimum, non erit idem numerus secundum speciem; minimum enim in numeris est unitas, quæ si addatur ternario, surgit quaternarius, quæ est alia species numeri... Et similiter est in definitionibus (quæ continent et exprimentur essentias rerum), quia, quocumque addito vel ablato, est alia definitio et alia natura speciei.»

¹ *Metaphys.*, lib. 8.º, lec. 3.^a

Corollarium:

Colligitur ex dictis, vehementer errare Cartesium, dum, a philosophia christiana abhorrens et novam cudere aggressus, docet, rerum essentias metaphysicas mutabiles esse ac ex Dei voluntate pendere. Quem errorem ut tueatur, statuit, intellectum nostrum in sua cognitione præsentis rerum statui accommodari, ita ut, si Deus rerum essentias mutaret, intellectus noster experiretur mutationem respondentem mutationi essentiarum. Quod sane nihil aliud est quam veritatem quoque mutabilem facere, scepticismo viam sternere, ac errorem errori adjicere.

THESIS 2.^a

In rebus creatis essentia realiter distinguitur ab existentia.

Hanc thesim Angelicus Doctor habet tamquam veritatem fundamentalem philosophiæ christianæ; eam sexcentis plus minus locis vehementer propugnat ac ex eadem colligit ac constituit unam e differentiis primariis, quibus Deus a creaturis secernitur. Quoniam vero cuncta ipsius argumenta in rem hanc afferre non licet, seligemus verba, ex opusculo *De Ente et Essentia*, quæ exhibent veluti specimen generale theoriæ ejus circa quæstionem istam.

Postquam itaque edixit, angelos, sive substantias intellectuales a materia penitus separatas, quas D. Thomas sæpe *intelligentias* vocat, compositionem materiæ excludere, subdit: «Hujusmodi ergo substantiæ, quamvis sint formæ sine materia, non tamen in eis est omnimoda simplicitas, nec sunt actus puri, sed habent permixtionem potentiæ: et hoc sic patet. Quidquid enim non est de intellectu essentiæ vel quidditatis, hoc est, adveniens extra, et faciens compositionem cum essentia (sicut albedo vel scientia sunt extra essentiam Petri, ipsique adveniunt per aliquam causam ab essentia distinctam; unde et compositionem involvunt, quatenus Petrus albus vel sapiens est ens compositum ex hac natura

humana et hac albedine vel scientia, quæ ab ipsa essentia Petri realiter distinguitur), quia nulla essentia sine his, quæ sunt partes essentiæ, intelligi potest. (Sicut homo intelligi aut concipi nequit sine anima, idque non solum abstracte, sed etiam concrete et in singulari, sicut *hic* homo concipi nequit sine *hinc* anima rationali.) Omnis autem essentia vel quidditas intelligi potest sine hoc, quod aliquid intelligatur de esse (existentia *actuali*, quæ semper, apud D. Thomam, per *esse* designatur, nisi aliud ex adjunctis constet) suo facto; possum enim intelligere quid est homo, vel phoenix, et tamen ignorare, an esse habeant in rerum natura: ergo patet, quod esse est aliud ab essentia vel quidditate.»

Quæ verba, prout declarata a nobis manent, veram ac veluti primam constituunt thesım nostræ probationem. Subjungit vero D. Thomas, suam theoriām evolvens: «Si autem ponatur aliqua res, quæ sit esse tantum, ita ut ipsum esse sit subsistens (hoc est, si ponatur existentia actualis, ex se et in seipsa solum subsistens,) hoc esse non recipiet additionem differentiæ, quia jam non esset esse tantum, sed esse, et præter hoc forma (essentia vel natura) aliqua... Unde relinquatur, quod talis res, quæ sit suum esse, non potest esse nisi una. Unde oportet, quod in qualibet alia re, præter eam, sit aliud esse suum, et aliud quidditas vel natura, seu forma sua. Unde in intelligentiis (angelis) oportet, quod sit esse præter formam (id est, essentiam), et ideo dictum est quod intelligentia est forma et esse.»

Ex hisce D. Thomæ verbis prob. 2.º thesım. Si esse seu existentia angelorum non recipitur realiter in essentia tamquam in re distincta, sed cum ipsa identificatur, sequeretur: 1.º angelis inesse æqualem simplicitatem ac Deo ipsi; 2.º esse res infinitas et illimitatas; ergo... Prob. ant. quoad 1.^m Essentiæ angelorum sunt formæ seu realitates simplices et indivisibiles, per respectum et comparisonem ad materiam et omnia materialia, quæ substantiis corporeis conveniunt: ergo, vel carent omni compositione *reali*, ac proinde sunt undequaque simplices, sicut Deus, vel includunt composi-

tionem *realem* ex essentia et esse, tamquam ex actu et potentia, quæ est minima compositionum realium, et qua sublata, restat simplicitas absoluta Dei. Ergo, vel dicendum, simplicitatem perfectam excludentem omnem compositionem realem non esse attributum Dei, vel admittenda in angelis aliqua compositio realis, quæ sane alia nequit esse nisi ex essentia et existentia, cum apud omnes angelorum essentia sit penitus simplex.

Prob. quoad 2.^m Ideo dicitur, esse Dei includere omnes perfectiones possibles ac esse infinitum et illimitatum, quia est esse absolute irreceptum, hoc est, quia in se et per se subsistit absque eo, quod in *alio re* recipiatur, sed in seipso solum recipitur: ergo si esse angelorum non recipitur in essentia tamquam in *alio re*, sed cum ipsa prorsus identificatur, erit esse irreceptum sicut esse Dei, ac proinde infinitum et illimitatum in linea entis.

Prosequitur D. Thomas: «Omne autem, quod convenit alicui, vel est causatum ex principiis naturæ suæ, ut risibile in homine, vel advenit ab aliquo principio extrinseco, sicut lumen in aere ex influenza solis. Non autem potest esse, quod ipsum esse sit causatum ab ipsa forma (essentia) vel quidditate rei, sicut a causa efficiente, quia sic aliqua res esset causa sui ipsius, et aliqua res seipsam in esse produceret, quod est impossibile; ergo oportet, quod omnis talis res, cujus esse est aliud a natura sua, habeat esse ab alio. Et quia omne, quod est per aliud, reducitur ad id, quod est per se, sicut ad causam primam, ideo oportet, quod sit aliqua res, quæ sit causa essendi (existendi) omnibus rebus, eo quod ipsa est esse tantum; alias iretur in infinitum in causis, cum omnis res, quæ non est esse tantum, habeat causam sui esse, ut dictum est. Patet ergo, quod intelligentia est forma (seu essentia) et esse, et quod esse habeat a Primo Esse, quod est esse tantum: et hoc est Prima Causa, quæ est Deus.

Omne autem, quod recipit aliquid ab alio, est in potentia respectu illius, et hoc, quod receptum est in eo, est actus ejus: ergo oportet, quod ipsa forma vel quidditas, quæ est

intelligentia (angelus), sit in potentia respectu esse, quod a Deo recipit, et illud esse receptum est per modum actus; et ita invenitur actus et potentia in intelligentia, non tamen forma et materia.» Quæ D. Thomæ verba alteram probationem continent. Unde ex eis

Prob. thesis 3.º Realitas vel formalitas, quæ de re, etiam singulari, prædicatur ipsique convenit, quia in ea produci-
tur ab aliqua causa efficiente, vel quia, ut ait D. Thomas, *advenit ab aliquo principio extrinseco*, est distincta ab ea realitate, quæ rei convenit per ipsam suam essentiam, ita ut sine ea concipi nequeat; sed existentia in rebus creatis ipsis convenit per ordinem ad aliquod agens extrinsecum, nempe Deum; realitates vero vel prædicata essentialia ex ipsa essentia, quæ immutabilis est, qua talis, nec a Dei voluntate pendet sicut existentia: ergo sicut lumen, quod est in *hoc aere*, realiter distinguitur a *corporeitate* ipsius aeris, quia lumen aeri advenit ab agente extrinseco, ratio vero *corporis* ipsi inest per essentiam, ita similiter existentia actualis in *hoc aere*, quæ ipsi advenit per Deum, realiter distinguitur ab ejusdem *corporeitate*, quæ eidem convenit per se et per essentiam, solumque differunt exempla, quatenus lumen separari potest ab aere, ipsique posterius tempore advenit, existentia vero *hujus hominis*, ex. gr., Petri, simul cum existentia adest, nec ab ea unquam separari potest. Paucis verbis: cum dico: *Petrus est rationalis*, essentia Petri est causa formalis et ratio sufficiens quare rationalitas ipsi convenit, ita ut vere dici possit, quod *hæc* realitas, nempe, *hæc* rationalitas convenit Petro, quia habet *hanc* essentiam humanam. Ast vero, cum dico: *Petrus actu existit*, essentia Petri non est causa formalis aut ratio sufficiens prædicati, non enim vere dicerem, quod *existere actu* convenit Petro, quia habet essentiam humanam, sed quia existentiam recipit ab aliqua causa efficiente.

Ex hucusque dictis jam patet, quomodo essentia invenitur in diversis, concludit D. Thomas. Invenitur enim triplex modus habendi essentiam in substantiis. Aliquid enim

est, sicut Deus, cujus essentia est ipsum suum esse, et ideo inveniuntur aliqui philosophi dicentes, quod Deus non habet essentiam, quia essentia ejus non est aliud quam esse ejus...

Secundo modo invenitur essentia in substantiis creatis intellectualibus, in quibus est aliud esse quam essentia ipsarum, quamvis essentia sit sine materia: unde esse earum non est absolutum, sed receptum; et ideo limitatum et finitatum ad capacitatem naturæ recipientis...

Tertio modo invenitur in substantiis compositis ex materia et forma, in quibus et esse est receptum et finitum, propter quod et ab alio esse habent, et iterum natura vel quidditas earum recepta est in materia signata: et ideo sunt finitæ et superius et inferius¹.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º cum P. Cuevas. «Simul ac concipimus, rei alicujus essentiam extra nihilum, adeoque extra proprias ejusdem causas poni, quin aliud omnino cogitemus, intelligimus, existere essentiam realem ac physicam... Ergo essentia realis non existit vi alicujus rei a se ipsa realiter distinctæ; ergo nec realiter distinguitur ab existentia.»

Resp. Omitto ant. et neg. cons. Mirum profecto, hominem non mediocri sane ingenii argumentum hocce tamquam præcipuum pro identitate essentiæ et existentiae proponere. Equidem ex eo, quod simul ac concipimus, essentiam aliquam extra nihilum et causas poni, intelligimus, existere essentiam realem ac physicam, bene quidem consequitur, essentiam fieri *existentem*, quatenus ponitur extra causas et nihil; sed minime consequitur, hanc essentiam positam extra

¹ Ne plus æquo longiores simus in elementario opere, alia argumenta et probationes prætermittimus. Vid. D Thom. præter loc. cit., *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. xxii, et lib. 2.º, capitulo lxi.—*QQ. Disp. De Potent.*, quæst. 7, art. 4.º—*Sum. Theol.*, 1.^a p., quæst. 3.^a, art. 4.º Vid. etiam *Estudios*, etc., lib. 2.º, cap. vi et vii.

causas non distingui ab existentia, *qua* ponitur. Ex eo enim, quod unum sine alio intelligi nequit, non semper sequitur, quod identificentur. Simul ac concipitur motus localis, concipitur etiam spatium, in quo fiat: immo vero, localis motus sine spatio nequit intelligi: nec tamen idcirco quis dixerit, spatium a motu non distingui. Similiter ergo, cum concipimus essentiam extra nihilum et causas positam, concipimus eam ut *existentem*, quia eatenus res dicitur *existens*, quatenus extra causas ponitur: at non idcirco necessario concipimus, quod hæc existentia, *qua* res ponitur extra causas, sit unum et idem cum hac re, *quæ* ponitur extra causas.

Obj. 2.º cum Balmes. Essentia hominis, si abstrahatur ab ejusdem existentia, ad nihilum reducitur: ergo realis distinctio non intercedit inter easdem.

Resp. dist. ant. Si abstrahatur *abstractione reali* sive *separationis*, conc.; *abstractione entitatis* sive *distinctionis*, neg. Æquivocatio ac petitio principii latent in hac objectione. Certum quidem est, essentiam Petri ad nihilum reduci, id est, desinere esse, si existentia ab ea realiter separetur, quia existentia est id, *quo* essentia extra nihilum ponitur, at ex hoc minime sequitur, quod in Petro, dum existit, essentia seu natura humana non sit entitas sui generis realiter distincta ab existentia, quæ eandem complet et perficit, sicut actus propriam potentiam subjectivam. Res patebit exemplo: si supponamus, Petrum actu moveri, et abstrahamus abstractione reali, hoc est, si separemus substantiam Petri ab ejus motu, hic ad nihilum reducitur ac desinit esse; nec tamen ex hoc legitime infertur, motum actualem Petri identificari cum ejusdem substantia.

Obj. 3.º cum Suarez. Essentia actualis, v. g., Petri, præcisa ab existentia, vel considerata sine existentia, est tantum potentia rei; sed potentia rei est nihil in seipsa, solumque habet realitatem prout est in Deo; ergo...

Resp. dist. maj. Essentia, etc., est tantum potentia *objectiva* rei neg.; potentia *subjectiva*, conc. Argumentum hocce, sicut et alia plurima, quæ adversus thesim adduci solent,

fundamentum unice habent in confusione potentiae objectivae et subjectivae. Itaque, essentia quævis spectari potest: 1.º quatenus involvit meram potentiam objectivam, vel quod in idem recidit, quatenus consideratur in statu possibilitatis, antequam creetur et existat, quod non tantum essentiae, sed ipsi quoque existentiae tribui potest, cum existentiam cogitare possimus præcise ut possibilem; 2.º quatenus physice existit, hoc est, quatenus habet exercitium existendi per existentiam, quam in se recipit; 3.º tandem, quatenus comparatur ad hanc existentiam actualem, qua informatur, tamquam potentia subjectiva ad proprium actum, ab ea quidem inseparabilem dum actu existit, realiter tamen distinctum; sicut dum Petrus movetur, quamvis ejus substantia separari nequeat a motu, ita ut hic permaneat in suo esse, tamen hæc substantia Petri distinguitur a motu, ad quem comparatur tamquam propria, realis et subjectiva potentia ad proprium et realem actum. Cum ergo adfirmatur in thesi posita, essentiam in creatis realiter distingui ab existentia, tamquam potentiam ab actu, intelligendum est de essentia tertio modo considerata, quæ est veluti media inter essentiam mere possibilem et existentiam actualem, reduplicative ut exercitam in tali essentia. Verbo: inter actum existendi et nihil entitativum rei possibile in seipsa mediat potentia subjectiva, quæ involvit entitatem positivam, quæ quidem entitas est *res quæ existit*, at non seipsa, sed *per existentiam, ratione cujus habet actu existere.*

§ III

De supposito et subsistentia.

Prænotanda:

1.º Sicut existentia ens actuatur et perficit sub ratione *entis*, ita subsistentia ens perficit sub ratione *substantiæ*; quapropter subsistentia ens substantiale tantum respicit. Est igitur subsistentia: *modus substantialis, vel actualitas, qua sub-*

stantia redditur completa, ita ut fiat sui juris quoad esse et operari. Dicitur *modus substantialis*, quia ad genus substantiæ et non accidentis pertinet, vel directe, si ab ipsa natura realiter non distinguatur, vel reductive, si distinguatur. Dicitur *qua redditur completa*; proprium est namque substantiæ complere naturam, idque ita, ut natura, seipsam plene possidens, non indigeat alteri enti communicari, ut existat et operetur; quod exprimitur per verba illa: *ita ut fiat sui juris quoad esse et operari.* Ex qua subsistentiæ notione notio suppositi facile eruitur.

2.º Siquidem, quævis substantia individua, completa et alteri incommunicabilis, ut sit et operetur, *suppositum* merito vocabitur. Quod si ejusmodi suppositum rationalis vel intellectualis sit substantia, *persona* tunc appellatur.

3.º Ergo suppositum est veluti concretum ex natura substantiali et subsistentia, de qua proinde quæri potest, utrum realiter ab ipsa natura distinguatur, ipsique addat veram entitatem, vel tantum negationem unionis naturæ cum alia nobiliore, prout Scotus et alii quidam voluere.

THESIS I.^a

Subsistentia realiter distinguitur a natura, quæ in ea et per eam subsistit.

Prob. 1.º Possumus concipere quidquid pertinet ad naturam substantialem individua, ex. gr., ad naturam humanam Petri, absque eo quod concipiamus, eam seipsam ita possidere, ut possit per se existere et operari; siquidem etiam postquam concipimus naturam humanam cum prædicatis essentialibus et necessariis, atque etiam ut singularem, adhuc eam concipere possumus ut *communicabilem* alteri rei, in qua et per quam existat et operetur, ac proinde non undequaque perfectam et terminatam. Ergo id, quod extra animam respondet conceptui subsistentiæ, est realitas vel perfectio, quæ non includitur necessario in conceptu naturæ substantialis singularis.

Prob. 2.º ex mysterio Incarnationis. Juxta fidem catholicam, Verbum assumpsit naturam humanam, singularem seu individuam, perfectam et completam in ratione naturæ, et tamen non assumpsit subsistentiam humanam; ergo personalitas, ac proinde subsistentia, realiter distinguitur a natura *personata* aut subsistente. Si enim subsistentia et natura sunt omnino unum et idem secundum rem, qui assumit unum, assumit et aliud secundum rem: ergo si Verbum assumpsit naturam humanam, assumpsit quoque subsistentiam humanam secundum rem.

Nullus itaque philosophus catholicus inficari potest hujusmodi realem distinctionem inter naturam et subsistentiam. Quod vero attinet ad naturam hujus distinctionis, probabilius habemus, subsistentiam ab essentia, non tamquam *res a re*, sed potius tamquam *modus a re* distingui; tum quia, ut diximus, est modus substantialis naturæ; tum quia ex natura substantiali necessario profluit, ita ut ab ea sejungi nequeat nisi per Dei omnipotentiam, idque ejusdem vices supplendo.

THESIS 2.^a

Subsistentia non in mera negatione, sed in entitate vel actualitate positiva consistit.

Prob. Subsistentia, ex dictis, perficit naturam substantialem, eam reddendo undequaque completam, in se sistentem et terminatam, ita ut possit ex se et per se existere et operari; atqui hæc omnia exprimunt in suo conceptu realem entitatem ac positivam perfectionem, nisi velimus dicere, quod pura negatio seu nihilum perficit et completatur naturam, eamque reddit independentem et incommunicabilem quoad esse et operari; ergo...

Adde his, hanc thesim haberi posse tanquam corollarium præcedentis. Quandoquidem, si subsistentia consistit in mera negatione seu carentia unionis cum altero ente, jam proprie dici nequit, suppositum seu subsistentiam realiter distingui a natura, quoniam negatio in seipsa nihil est, seu nullam

entitatem includit: ergo, juxta hanc hypothesim, natura subsistens *solum* discriminatur a natura non subsistente per *nihilum*, seu per rem, quæ in seipsa nihil est: ergo realiter revera non distinguuntur; nulla quippe *realis* differentia adstrui potest inter duas res vel naturas, quarum una nullam realitatem positivam seu perfectionem habet præter aliam. Ergo, qui inficiantur, subsistentiam esse perfectionem seu entitatem positivam, inficari quoque coguntur, subsistentiam a natura realiter distingui, nec facile est videre, qua ratione Incarnationem Verbi exponere valeant. Etenim, si subsistentia vel personalitas nullam realitatem positivam affert naturæ, capi vix potest quid significetur, dum dicitur, Verbum assumpsisse naturam humanam singularem et individuam, non tamen personam humanam.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Persona humana idem est ac homo singularis; statim quippe ac concipimus hominem singularem, concipimus personam humanam; atqui homo individuus nullam realitatem positivam addit propriæ naturæ *singularitati*; ergo...

Resp. Dist. maj. Persona humana idem est ac homo singularis, si *homo singularis* sumatur pro natura singulari in se ipsa sistente, terminata et ulterius incommunicabili, conc.; si sumatur præcise pro natura humana individuata, neg. Hæc vox *homo*, sicut et *Petrus*, concrete significant, ac proinde ex se, non solam naturam individuam vel singularem, sed naturam *incommunicabilem*, in se sistentem et terminatam ad operandum proprie significant. Itaque, absolute loquendo, veritatem non continet hæc locutio: *persona humana idem est ac humanitas individuata*, nam in Christo existit humanitas individuata, non tamen persona humana. Solum ergo verificatur hæc locutio, quatenus personalitas humana consequitur ac comitatur naturaliter et necessario naturam humanam individuam, ita ut ex vi naturæ, et

præcisive ab omnipotentia Dei, ubicumque ac eodem instanti, in quo ponatur, ponitur cum subsistentia vel personalitate, quæ ex natura ipsa necessario pullulat, nisi divinitus impediatur.

Obj. 2.º Subsistentia concipitur advenire naturæ jam existenti simpliciter; ergo si distinguitur realiter ab ipsa natura, erit quid accidentale. Prob. cons. Quidquid simpliciter existenti advenit, accidens est; ergo...

Resp. 1.º Non de esse philosophos et theologos asserentes subsistentiam, naturæ ordine, priorem esse existentia, quæ est ultima rei actualis, naturam completam præsupponens.

Resp. 2.º dist. ant. Subsistentia, etc., quasi naturam perficiens ac complens *in linea substantiæ*, conc.; quasi naturam perficiens *in linea entis*, sicut perficit et complet existentia, neg. Quantumvis enim natura existens supponatur, ac proinde completa in ratione entis actualis, adhuc tamen incompleta et imperfecta erit qua *substantia*, donec in se sistens, adæquate per se operans, ac incommunicabilis concipiatur; quod quidem ipsi congruit per subsistentiam. Quod si accidens sumatur, non pro physico, sed pro accidente prædicabili seu logico, subsistentia accidens potest appellari, quatenus ipsa, sicut et existentia, principia essentialia naturæ specificæ non ingrediuntur.

Obj. 3.º D. Thomas docet, subsistentiam non distingui realiter in angelis a natura, siquidem expresse habet de angelis ¹, «unde in eis non differt suppositum et natura;» atqui eadem est ratio de aliis naturis; ergo...

Resp. neg. maj. Nisi enim apertam contradictionem in eo agnoscamus, fateri oportet, apud D. Thomam, suppositum et naturam in solo Deo, identificari, ut pluries expressis terminis docet, ac inter alia, dum scribit ²: «In Deo est omnino idem suppositum et natura: in angelo autem non est omnino idem, quia aliquid accidit ei præter id, quod est

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 5.^a, art. 3.º

² *Quodl.*, 2.º, art. 4.º

de ratione suæ speciei; quia et ipsum esse angeli est præter ejus essentiam seu naturam, et alia quædam ei accidunt quæ omnino pertinent ad suppositum, non autem ad naturam.» Itaque in laudato loco sermonem habet de supposito minus proprie dicto, quod est individuum.

SCHOLIUM.

Nota est opinio Locke agentis, personalitatem humanam in conscientia cogitationis esse repositam, ita ut identitas personæ ex identitate conscientiæ internæ dependeat. In qua sane refellenda sententia immorati non sumus, quia ex absurdis ipsis, quæ ex eadem consequuntur, satis superque refellitur. Et quidem, ut reliqua prætermittam: 1.º hæc sententia circulo vitioso continetur; eatenus quippe scimus et conscii sumus, præteritos actus et functiones ad *nos ipsos* attingere, quatenus nostram identitatem experimur ope conscientiæ, ita ut *identitas* subjecti cogitantis necessario præsupponatur *identitati* conscientiæ; 2.º ex ea sententia consequitur 3.º eos, qui delirio aut amentia tenentur, puerosque ante rationis usum personam amittere, dum amittunt conscientiam præteritorum actuum: deinde, personam imminui et continuo mutari, tum quoad eos, qui somno indulgent, tum universim quoad cunctos homines; quandoquidem experimur, conscientiam et memoriam præteritorum actuum minui, augeri, continuo immutari, ac penitus amitti quoad aliqua. Nisi ergo velimus dicere, quod persona in homine minuitur, augetur ac continuo mutatur, opinionem Locke tamquam commentum rejiciemus.

ARTICULUS SECUNDUS.

De principiis cognitionis entis.

Diximus in Logica, prima principia cognitionis dici eas propositiones, quarum veritas, perceptis terminis, perspicue

percipitur. Et quoniam hujusmodi propositiones plures existunt, quæri solet, utrum inter eas aliqua sit primatum tenens. Pro cujus recta intelligentia ac solutione, quædam sunt Prænotanda:

1.º Propositiones et judicia, vel continent veritatem singularem, ut hæc *nunc pluit*, vel veritatem universalem analyticam, dum prædicatum in notione subjecti continetur, ut hæc: *corpus est extensum*; vel universalem syntheticam, in qua prædicatum extra notionem subjecti continetur, ut hæc: *quædam corpora sunt fluida*, in qua prædicatum subjecto tribuimus, non ex ipsa analysi subjecti, sed ex experientia.

2.º Dum quæritur, num existat aliquod primum principium cognitionis, id triplici sensu accipi potest: 1.º pro principio transcendentali veritatis, seu pro veritate aliqua, ex qua reliquæ omnes enascantur et proficiunt, vel etiam sine qua intellecta et admissa, nullam aliam veritatem cognoscere possit homo; 2.º pro veritate seu principio primo demonstrationis, ita ut sit aliquod principium, per quod ad veritatem revocari possit directe vel indirecte ille, qui alias veritates inficiatur; 3.º pro principio præsuppositionis, hoc est, pro aliqua veritate, quæ, implicite saltem, includatur in aliis judiciis nostri intellectus, et quæ contineat primum iudicium ab intellectu efformatum.

3.º Certum prorsus est apud omnes, qui pantheismo non adherent, nullum in nobis existere principium primum prioris generis, quoniam solus Deus, utpote veritas prima, universalis et transcendentalis, omnes alias veritates in se continet et exprimit, eo ipso quod continet et exprimit omne ens, cum sit ipsum esse subsistens. Quæstio ergo devolvitur ac determinationem principii, tunc demonstrationis, tunc præsuppositionis. Qua in re non uno ore loquuntur philosophi, quibusdam pro principio evidentiae, aliis pro principio seu effato Cartesii decertantibus. Sed antequam nostram sententiam proferamus, refellere oportet Kant, qui, præter judicia a nobis supra memorata, alia commentus est.

4.º Itaque philosophus iste, præter judicia, in quibus præ-

dicatum subjecto tribuitur ratione experientiae et non quia in ejus notione includatur, quæque, apud ipsum, judicia synthetica a posteriori audiunt, alia admittit judicia synthetica a priori, in quibus prædicatum nec ex notione et analysi subjecti enascitur, nec per experientiam ipsi tribuitur, sed ex ipsa ratione, quæ sponte sua et veluti instinctive fertur ad attribuendum tale prædicatum subjecto, non quod objectivam realitatem hujus convenientiae pervideat, sed quia ad id fertur ex formis quibusdam ipsi menti inhærentibus. Exemplum facit in principio causalitatis: *quidquid fit, causam habet*, quod vocatur *syntheticum*, quia prædicatum in notione subjecti non continetur, juxta ejus sententiam, sed est quid ipsi extraneum; a priori tamen, quia convenientia prædicati cum subjecto per experientiam non habetur, quoniam hujus propositionis veritas necessaria est et universalis, omnem superans experientiam. Quibus prælibatis, sit

THESIS I.^a

Judicia synthetica a priori, ad sensum Kant, sunt prorsus rejicienda.

Prob. Illa judicia sunt rejicienda, quæ ad scepticismum et idealismum ducunt; atqui sic se habent judicia synthetica a priori, quæ tuetur Kant; ergo... Prob. maj. Judicia, in quibus assensus præbetur, absque eo, quod intellectus motivum objectivum assensus pervideat, ita ut intellectus rei assentiatur, non quia vel per evidentiam, vel conscientiam, vel experientiam videt, *rem ita se habere*, sed quia ex seipsa inclinatur et fertur ad assensum præstandum, ad scepticismum et idealismum ducunt; atqui sic se habet mens in judiciis syntheticis a priori, ex ipsomet Kant; siquidem ipse statuit, mentem in hujusmodi judiciis assentiri vel dissentiri ex seipsa, quasi necessaria vi tracta, absque eo, quod percipiat, prædicatum contineri in notione subjecti, aut subjecto tribui propter testimonium cujuscumque experientiae; ergo...

Et re quidem vera, doctrinam hujusmodi Kant admitte-

re idem est ac admittere, regulam et mensuram veritatis judiciorum nostrorum esse ipsam nostram mentem, non vero objecto ipsa percepta et cognita; ex quo ulterius necessario consequitur, cognitiones nostras exprimere, non quid *res sint*, sed quid nobis *videantur*, vel potius, mentem nostram esse rationem sufficientem et causam nexus inter prædicatum et subjectum, ac exinde veritatis rerum; quod certe pantheismo quoque viam sternit¹.

THESIS 2.^a

Primum principium, tum demonstrationis, tum præsuppositionis, est principium contradictionis.

Prob. 1.^a pars. Illud est primum principium demonstrationis, ex quo, semel admissio, ad veritatem revocari potest, saltem indirecte et mediate, qui alia principia negaverit; atqui sic se habet principium contradictionis; ergo... Prob. min. 1.º experientia ipsa, qua videmus, in omni argumentatione et controversia, ultimum terminum esse ad principium contradictionis; semper enim ac de aliquo disceptatur, si non directe, at saltem indirecte vel per explicationem terminorum, ultimo devenire oportet ad principium contradictionis, et donec ad ipsum perveniamus, superest sermoni et controversiæ locus; 2.º quia ipsummet Cartesii effatum, quod ex propria natura a principio contradictionis maxime distare videtur, indirecta et declarativa ratione ab illo pendet et ad illud revocatur. Si enim supponamus, quemquam negare illud effatum, ei dici potest: «dum negas, *te cogitare*, simul dicis sive affirmas, *te cogitare*, atque idcirco adversaris principio contradictionis, quod admittis ut verum; namque

¹ Nihil ergo mirum, si Fichte, theoriam kantianam evolvens, ad pantheismum idealistam devenerit, dum statuit, omnia quæ sunt, si quæ realiter sunt, ipsumque Deum, cuncta originem ducere ex infinita activitate ipsius mentis nostræ, sive ex *τὸ ἐγὼ puro*.

ex una parte negas, te cogitare; ex alia parte adstruis cogitationem in te, dum *dicis* vel *scis*, te non cogitare; siquidem, qui *scit* et affirmat, se non cogitare, jam cogitat, quia *dicere*, *scire*, vel *affirmare* aliquid, non fit sine cogitatione: ergo dum inficiaris hoc effatum: *ego cogito*, simul cogitas et non cogitas.» Ergo principium contradictionis ejus naturæ est, ut, si semel ut verum admittatur, cunctæ aliæ veritates per ipsum *demonstrari* possint demonstratione, vel directa, vel indirecta, vel perfecta, vel imperfecta.

Prob. 2.^a pars. Illud est primum principium *præsuppositionis*, quod constat ideis seu notionibus universalissimis et clarissimis, quæque simul in quavis alia notione necessario imbibuntur ac præsupponuntur; atqui sic se habet principium contradictionis, cujus elementa constituuntur per notionem entis simul cum his, quæ ex eadem immediate profluunt. Hæc porro notio non solum universalissima et omnium clarissima existit, sed aliis conceptibus seu notionibus necessario præsupponitur ac in eis imbibitur; ergo...

Sicut ergo primum, quod de re qualibet concipimus, est ratio *entis*, nec ullam realitatem determinatam in re apprehendimus, quin præsupponatur in ipsa notio entis, ita similiter *primum*, quod de re *judicamus*, est quod non possit simul esse et non esse; quod proinde iudicium præsupponitur, et implicite imbibitur et continetur in quovis alio iudicio. Aptissime igitur ac scite D. Thomas ait¹: «Illud, quod primo cadit in apprehensione, est ens, cujus intellectus (conceptus) includitur in omnibus, quæ quis apprehendit. Et ideo primum principium indemonstrabile est, quod non est simul affirmare et negare, quod fundatur supra rationem entis et non entis, et super hoc principio omnia alia fundantur.» Nempe, quoad ordinem *demonstrationis* et *præsuppositionis*, ita ut principium hocce haberi debeat tanquam formula universalis et ultima in ordine demonstrativo, et si-

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a, 2.^a, q. 94, art. 2.º

mul tanquam formula universalis et *prima* in ordine iudiciorum, quæ humana ratio efformat.

Corollarium:

Ergo nec Cartesii effatum, nec cartesianorum principium vulgatum: «quidquid continetur in idea clara et distincta alicujus rei, potest de illa affirmari,» rationem habent primi principii demonstrationis et præsuppositionis. Siquidem, præter allatas probationes pro contradictionis principio, effatum Cartesii necessario præsupponit notionem entis, sine qua nec cogitatio, nec ejus subjectum concipiuntur, ac proinde, virtualiter saltem et implicite, includit et præsupponit cognitionem et veritatem principii contradictionis. Quod vero attinet ad principium cartesianorum, in primis, eadem argumentatione ac præcedens refellitur; deinde, cum versetur circa ipsam evidentiam, qua res cognoscimus, per actum reflexum intellectus efformatur, ac proinde, nulla ratione *primum* dici potest; siquidem iudicium reflexum necessario præsupponit iudicium *directum*.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obj. 1.º cum Kant adversus primam thesim. Propositio exprimens principium causalitatis continet iudicium syntheticum: atqui non est syntheticum *a posteriori*, quia relatio necessaria inter prædicatum et subjectum non ex sola experientia habetur; ergo... Prob. maj. Judicia analytica ea sunt, in quibus prædicatum continetur in notione subjecti; atqui id locum non habet in principio causalitatis, notio enim *causæ* non continetur in notione effectus; ergo...

Resp. neg. maj. Ad prob., neg. min. Etenim eo ipso, quod principium causalitatis habet pro subjecto notionem effectus¹, iudicium analyticum evadit; quoniam *effectus*,

¹ Sunt, qui principium causalitatis: *quidquid fit, causam habet, vel aliis terminis: non datur effectus sine causa, confundunt cum principio rationis sufficientis; quidquid est, rationem sufficientem*

reduplicative qua effectus, nec concipi potest, quin simul concipiatur ejus nexus et dependentia a causa, quamvis bene possit concipi in seipso et præcise sub ratione entis. Sic possum considerare hunc effectum, ex. gr., pomum quod est in hac arbore, quatenus est quoddam ens ab aliis distinctum, nihil cogitando de ejusdem productione et causa, sub quo respectu non includit notionem causæ. Sed tamen, si considero pomum, quatenus de novo incipit esse, vel quatenus *fit*, quod est ipsum considerare sub ratione *effectus*, necessarium nexum habet cum notione causæ; ac proinde, in principio causalitatis prædicatum subjecto tribuitur per ejusdem analysim, et non ex synthesisi, quasi superaddendo subjecto aliquid ipsi extraneum. Unde distingui etiam potest Min. prob. Notio causæ non continetur in notione effectus, *qua effectus*, neg.; sub ratione *entis* præcise, conc.

Obj. 2.º cum Kant. Judicia mathematica, quæ communiter ut analytica habentur, revera sunt synthetica a priori; ergo... Prob. ant. Iudicium, quod continetur propositione hac: $7 + 5 = 12$, non est syntheticum a posteriori, quia experientiam necessitate sua absoluta superat; nec etiam analyticum, quia ad dignoscendum, duodenarium numerum ex septenario et quinario coalescere, ad signa externa, v. g., ad digitos, vel puncta, confugere cogimur, atque proinde, non per analysim subjecti prædicatum in ipso reperimus.

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. min. Siquidem, præfatam propositionem iudicium analyticum revera continere et exprimere, ex eo aperte constat, quod prædicatum 12 non solum continetur, sed identificatur cum subjecto $7 + 5$. Quod vero ad hoc detegendum confugimus interdum ad externa signa, hoc minime officit ad hoc, quod vere et realiter duo-

sui habet. Sed perperam: non enim omnia, quæ sunt, etiam efficiuntur; Deus enim existit et sibi ipsi est *ratio sufficiens* existendi, sed non efficitur, nec est causa sui ipsius. Unde notio et principium rationis sufficientis latius patent quam notio et principium causalitatis.

denarios in septenario et quinario simul sumptis contineatur; quod sane sufficit pro iudicio analytico constituendo. Quinimmo, eatenus per signa externa agnoscere possumus nexum prædicati cum subjecto in allato exemplo ¹, quia revera in illo continetur; si enim minime duodenarius numerus in septenario et quinario contineretur, nunquam prædicatum affirmare possemus de subjecto, etiam signa externa adhibendo.

Obj. contra 2.^{am} thesim. Propositio, quæ continet principium contradictionis, est negativa; ergo hocce principium nequit esse primum. Prob. cons. Propositio negativa posterior est affirmativa, quia omnis negatio fundatur in aliqua affirmatione; ergo...

Resp. dist. antec. Est negativa *improprie et voce tenuis*, conc.; *perfecte quoad sensum*, neg. Hoc namque principium, si ejus sensus, potius quam verba, inspiciatur, affirmationem negationi quodammodo admixtam continet; facit enim hunc sensum: *Ea, quæ sunt, quatenus sunt, non possunt simul non esse*. Unde ejusdem elementum præcipuum est notio positiva entis, cui immediate opponitur notio *non entis*, e quibus immediate exurgit principium contradictionis. Sed

Instabis: Ex concessis, principium contradictionis involvit quamdam negationem, quamvis affirmationi adjunctam: ergo necessario præsupponit aliquam affirmationem priorem.

Resp. dist. cons. Præsupponit aliquam affirmationem

¹ Ad rem apposite Rosmini: "Que nous avons besoin d'un signe extérieur pour obtenir le nombre 12 par la somme de 7 et de 5, cela ne prouve pas que le concept de 12 n'est point compris dans le concept de la somme de ces deux nombres: bien plus, cela prouve qu'il y est certainement compris, car autrement nous ne pourrions le déduire même à l'aide de signes, lesquels n'ajoutent rien au concept, mais nous servent uniquement à reconnaître la même chose sous deux formes ou deux expressions différentes." *Nouvel Essai sur l'orig. des idées*, sect. 4.^a, c. III, art. 22. Vid. quoque Balmes, *Fil. Fund.*, lib. 1.º, c. XXIX.

priorem, *sed inclusam in eodem principio contradictionis*, conc.; *extra ipsum positam, vel ab ipso distinctam*, neg.

Urgebis: Principium identitatis affirmationem puram includit et exprimit; atqui hoc principium est extra principium contradictionis; ergo...

Resp. 1.º Nego suppositum majoris. Quod namque principium identitatis vocatur, nempe: *quod est, est*, revera et proprie non est principium cognitionis complexum, de quo hic loquimur, sed potius incomplexum, cum nihil aliud contineat aut exprimat præter simplicem perceptionem identitatis unius et ejusdem rei. Quod si quis acrius contendat, principium hocce verum iudicium continere et exprimere.

Resp. 2.º Neg. min. Siquidem, propositio ista si iudicium continet, hoc iudicium ejus est naturæ, ut sit quasi conditio generalis afficiens quodlibet iudicium analyticum, non vero ita, quod ex se constituat principium speciale et ab aliis distinctum; perceptio namque identitatis, quæ hac propositione exprimitur, est conditio vel modus concomitans omne iudicium analyticum.

SCHOLIUM.

Rosmini, qui iudicia synthetica a priori Kant refellit, admittit simul iudicia quædam, quæ maximam affinitatem cum iudiciis kantianis obtinent. Docet quippe ille, esse in nobis quædam iudicia *primitiva* (juxta Rosmini, hujusmodi iudicia præcedunt ipsam simplicem perceptionem, qua rerum ideas seu conceptus efformamus), quibus efformantur, quatenus mens nostra corpori, dum sensationem in nobis producit, applicat ideam entis indeterminati sive existentis in genere, quam ideam mens in seipsa naturaliter præhabet ipsique est innata. Rosmini ergo admittit iudicia, in quibus prædicatum tribuitur subjecto, non per analysim ipsius subjecti, nec per experientiam, sed ex forma ipsi rationi humanæ naturaliter

et necessario insita; proindeque ejus theoria in hac parte, vel eadem, vel valde affinis existit theoriæ kantianæ¹.

CAPUT SECUNDUM

DE PROPRIETATIBUS ENTIS

ARTICULUS PRIMUS

De proprietatibus entis in genere.

D. Thomas quinque proprietates enti assignat: *res, aliquid, unum, verum, bonum*: quæ quidem *transcendentales* vocantur, quia omni enti conveniunt, nec ab eo realiter distinguuntur. Dicuntur vero entis *proprietates*, quia sunt veluti varii aspectus, qui ens quodvis sequi concipiuntur.

Ex quo etiam desumi potest ratio divisionis a D. Thoma assignatæ. Nam si ens aspiciamus in seipso et *absolute*, omne ens dicitur *res*, quatenus habet aliquam essentiam: sicut enim ens quodlibet denominatur *ens* ab esse sive existentia, ita dicitur *res* ab essentia; siquidem, ut bene habet D. Thomas, «ens sumitur ab actu essendi, sed nomen *rei*

¹ Atque ex hac affinitate proculdubio tractus italus philosophus, postquam sudavit et alsit in refellendis judiciis syntheticis a priori, ad sensum Kant, tandem fatetur, judicia *primitiva* ab ipso posita merito vocari posse *synthetica a priori*: «Les jugemens à l'aide desquels nous formons les concepts ou les idées des choses, sont donc *primitifs*, parce que ce sont les premiers que nous portons sur ces choses: ils sont *synthétique*, parce que nous ajoutons au sujet quelque chose qui n'est pas en lui, ou pour mieux dire, parce que alors nous considérons le sujet en rapport avec quelque chose hors de lui, c'est-à-dire, avec une idée de notre entendement. Ces jugemens peuvent encore être appelés *a priori* à juste titre; car, malgré la nécessité où nous sommes d'en recevoir des sens la *matière*, nous n'en trouvons la *forme* que dans notre entendement.» *Nouvel Essai*, etc., loc. cit., art. 27.

exprimit quidditatem sive essentiam entis.» Si ipsum ens absolute sumptum spectemus, quatenus continet indivisionem, dicitur *unum*. Si vero ens inspiciamus *relative*, seu, ut habet D. Thomas, *secundum ordinem unius ad alterum*, vocatur *aliquid*, quatenus includit divisionem ab aliis entibus: «dicitur enim *aliquid*, inquit ille¹, quasi aliud quid; unde sicut ens dicitur unum, in quantum est indivisum in se, ita dicitur *aliquid*, in quantum est ab aliis divisum.»

Denique, ens dicitur *verum* ex ordine ad intellectum, a quo cognoscitur aut cognosci potest: *bonum* vero, quatenus convenientiam vel consensum cum appetitu seu voluntate aliqua præferre potest. Ergo proprietates transcendentales entis nihil realitatis enti addunt; sed sunt ipsum ens, prout variis relationibus rationis subesse potest.

Porro, cum de essentia jam supra egerimus, et quoniam divisio ab aliis, quæ exprimitur nomine *aliquid*, quodammodo consequitur indivisionem entis in seipso qua *unum* constituitur, superest, ut præter unitatem, sermonem institua- mus de veritate et bonitate.

ARTICULUS SECUNDUS

De unitate, identitate et distinctione.

Brevitati consulentes, ejusmodi notiones metaphysicas, per summa capita, sic exponimus:

1.º Sicut unum est: *ens indivisum in se*, ita unitas describi potest: *indivisio entis in plura ejusdem generis*. Ex quo colligitur, quod tam unum, quam unitas, includunt et significant primario aliquid positivum, nempe, ipsam entitatem rei, non tamen nude et absolute sumptam, sed quatenus connotat *negationem* divisionis. Dixi *in plura ejusdem generis*; quia cum dicitur, quod tale ens est indivisum in se ac idcirco *unum*, intelligitur hoc, quatenus illud ens non est divisum,

¹ QQ. Disp. De Verit., q. 1.º, art. 1.º

neque etiam potest dividi in plura entia ejusdem naturæ, quamvis simul possit dividi in plura diversi generis: sic homo est ens unum et indivisum, quia nequit dividi in plures homines, quantumvis possit dividi in plura entia alterius generis vel naturæ, ut in caput, brachia, pedes, etc., aut etiam in corpus et animam.

2.º Ex hac doctrina duo inferre licet: 1.º unitatem transcendentalem minime pugnare cum compositione *reali* entis, cui tribuitur; quamvis namque ens aliquod, ex gr., *homo, arbor*, sit compositum ex multis ac distinctis partibus, id nihil officit ad hoc, ut vere et proprie dicatur *unum* ens, *unus* homo, etc.; 2.º unitatem transcendentalem identificari cum unitate *numerica*; omne quippe ens, quod est unum unitate transcendentali, eo ipso est unum unitate numerica; eatenus enim dicitur unum numero, quatenus, indivisionem in se continens, ab aliis entibus est distinctum seu divisum, quod proprium est unitatis transcendentalis¹. Hæc unitas vocatur

¹ Acriter olim disceptatum fuit in Scholis circa *principium individuationis*, sive originem unitatis pure numericæ. Hanc unitatem quidam repetebant ex ipsa existentia actuali, ut Henricus Gandavensis; alii, ex ipsa rei essentia: quidam, ut Scotus, ex forma quadam a natura formaliter distincta, quam *hæccitatem* solebant appellare: alii a causa efficiente: quidam eandem reponebant in collectione seu complexu accidentium, quæ subjectum afficiunt: quidam denique statuunt cum D. Thoma, principium individuationis, quoad substantias, esse *materiam signatam quantitate*, hoc est, materiam, quatenus dicit ordinem ad has vel illas dimensiones; quoad accidentia vero, aiebant, esse ipsum subjectum, cui inhærent. Ex qua doctrina legitime infert D. Thomas, in angelis, utpote omnis materiæ expertibus, locum non habere unitatem pure numericam, illa ut in eis unitas et diversitas numerica comitentur unitatem et diversitatem specificam.

Notandum tamen, rationalem animam unitati et diversitati numericæ subjici in theoria Angelici Doctoris; quia, quamvis sit expertus omnis materiæ, est tamen essentialiter forma, quæ apta est materiæ uniri, atque proinde numericè multiplicatur per

etiam *numerica*, quia plures unitates ejusdem generis vel rationis constituunt *numerum*, atque sub hoc respectu *quantitativa* simul nuncupatur. Itaque, idem ens, v. gr., homo, dici potest unus unitate *transcendentali*, quatenus exprimit indivisionem in se; unitate *numerica*, quatenus ab omnibus aliis entibus distinguitur et dividitur: unitate *quantitativa*, quatenus habet *aptitudinem* ut sit principium et pars *numeri hominum*, seu pars multitudinis *ejusdem generis*, hoc est, hominum.

3.º Præter allatas divisiones, unitas potest esse vel *simplicitatis*, quæ congruit rei omnino indivisibili, sive in res ejusdem, sive alterius rationis, ut est Deus: vel *compositionis*, quæ reperitur in omni ente composito ex partibus realiter distinctis. Hæc unitas compositionis dici potest *metaphysica*, si entis partes realiter distinguantur at separari nequeant, ut existentia respectu angelorum: *physica*, si non solum distinctæ, sed separabiles sint, ut anima et corpus in homine, brachium et pedes in animali: *moralis*, quæ respicit ens, cujus partes nexu morali vel civili junguntur, ut *una familia, unus populus*: *logica* demum, quæ per solum intellectum rei formaliter congruit, quamvis fundamentum ejus extra mentem existat, ut unitas specifica et generica.

4.º Sed maximopere notanda divisio unius: in *unum per se*, et *unum per accidens*. Unum per se dicitur illud, quod habet *unicam* essentiam vel naturam actualem, sive hæc essentia sit in seipsa simplex, ut angelus et anima rationalis, sive composita ex elementis essentialiter ordinatis ad unam naturam vel substantiam constituendam, ut homo, animal, quorum partes, corpus, nempe, et anima seu principium vitale, ita uniuntur et coalescunt, ut *unam* et *unicam* physice substantiam et essentiam constituent. Unum vero per acci-

ordinem seu coaptationem et commesurationem ad hanc vel illam materiam quantitate præditam, cui conjungitur. Hæc sufficiat indicasse; opiniones enim hujusmodi discutere nec licet, nec libet.

dens locum habet, quando duo ita conjunguntur, ut unam essentiam vel naturam non constituent, ut *homo medicus* est ens unum per accidens, quia medicina ita homini conjungitur, ut non concurrat ad constituendam ejus naturam humanam aut substantiam. Ad unitatem *per accidens* reducitur et spectat unitas moralis, de qua supra, idque, sive multitudo, cui tribuitur unitas moralis sit *ordinata*, ut exercitus, sive *confusa*, ut acervus tritici.

Cum natura unitatis affinitatem et nexum habent notiones *identitatis* et *distinctionis*, de quibus ut aliquid breviter attingamus.

5.º Identitatis describi potest: *convenientia rei cum seipsa*, quatenus, nempe, mens nostra, vi abstractionis et reflexionis, rem quasi geminatam considerando attingit, ut dum pronuntiat: Petrus *idem* est sibi ipsi. Identitas porro dispesci potest

a) In *physicam* et *moralem*; quarum prima locum habet, dum substantia rei eadem perseverat secundum physicam realitatem, ut angelus vel anima rationalis; altera vero dicitur, cum res mutationi subest quoad physicam ejus entitatem, eadem tamen manendo, vel secundum vulgatam existimationem hominum, ut dum domus integra successive et per partes mutatur, vel secundum dependentiam et subordinationem ad formam seu principia, quæ dant esse specificum rei: sic homo identitatem retinet ex parte corporis, quamvis hujus partes de novo recedant et accedant; omnes quippe informantur, et esse humanum recipiunt ab *eadem* forma.

b) In *genericam*, *specificam* et *numericam*, quam satis ex terminis constat, simulque ex prælibatis in Logica.

c) In identitatem *realem* et *rationis*, quam aliqui formalem appellant. Prima adest inter ea, quæ in rerum natura unum et idem sunt, quamvis distinctis conceptibus a nobis concipiantur, ut *animal* identificatur realiter cum *rationali* in homine. Secunda vero intercedit inter ea, quorum unum neque existere, nec concipi potest sine altero, ut *homo idem* est re et ratione cum *animali rationali*.

d) In identitatem *adæquatam* et *inadæquatam*; quarum prima habetur inter ea, quæ idem sunt secundum omnia principia rem constituentia; secunda, dum res identificatur incomplete cum aliquo ex principiis seu realitatibus eam constituentibus, ut contingit in toto respectu partium; sic ternarius numerus identificatur inadæquate cum unitate, quæ est ejus principium et pars.

6.º *Distinctio* identitati opponitur, sicut multitudo unitati; unde, non secus ac identitas, dividi potest

a) In distinctionem *realem* et *rationis*: quarum prima rebus congruit ante omnem operationem intellectus; altera per hujus solam considerationem. Realis iterum dispescitur

b) In *substantialem*, quæ inter duas vel plures substantias intercedit, *completaque* dicitur, si duæ substantiæ completæ, ut Petrus et Paulus, inter se comparentur; si secus, ut corpus et anima, *substantialis incompleta*: *accidentalem*, quæ habetur sive inter substantiam et accidens, sive inter duo accidentia: *modalem*, quæ viget inter substantiam et ejus modum; qui modus potest esse vel accidentalis, ut velocitas respectu motus, vel substantialis, hoc est, ad genus et lineam substantiæ pertinens, ut subsistentia respectu naturæ.

c) *Distinctio* rationis, si fundamentum habet in re extra animam posita, dicitur *rationis ratiocinatæ*, ut distinctio inter *animal* et *rationalis* in homine: si secus, dicitur *rationis ratiocinantis*, et *pure mentalis*, ut distinctio inter *hominem* et *animal rationale*. Harum prima vocari etiam solet *virtualis*, quatenus res, cui tribuitur, quamvis in se extra mentem sit una et eadem natura, complectitur tamen varios gradus perfectionis: sic natura Petri continet gradus seu prædicata *substantiæ*, *corporis*, *viventis*, *animalis*, *rationalis*, qui tamen a parte rei constituunt unam et eandem naturam, absque ulla reali distinctione in Petro. Hæc itaque distinctio, quæ *distinctio*, seu quatenus unum secernit ab alio, est distinctio *soliis* rationis, ut inter *substantiam* et *animalitatem* in homine, solumque *realis* dicitur fundamentaliter, quatenus res, eo ipso quod continet varios perfectionis gradus, funda-

mentum suppeditat rationi ad efformandos distinctos conceptus¹.

ARTICULUS TERTIUS

De veritate.

Quoniam de veritate satis diximus in Logica, pro conditione operis elementarii superest, ut hic pauca subjiciamus de vero transcendentali, quod inter proprietates entis annumeratur. Itaque,

1.º *Verum transcendentalis* seu metaphysicum est ipsum ens, quatenus dicit ordinem ad intellectum: ratio quippe formalis veri, ut habet D. Thomas, sita est in adæquatione rei et intellectus. Ex quo infertur, verum transcendentalis significare et includere primario ipsam entitatem rei, secundo ejusdem ordinem ad intellectum, atque proinde omne verum transcendentalis converti cum ente, quia ens, eo ipso quod ens dicit ordinem, tum ad intellectum divinum, cui actu adæquatur et a quo mensuratur, tum ad intellectum humanum, cui adæquari potest, veritatem cognitionis seu formalem in eodem determinans ac mensurans. Veritas ergo transcendentalis complete sumpta definiri potest: *entitas rei, prout adæquatur actu intellectui divino, et in potentia intellectui humano.*

2.º Quia vero ens per ipsam suam essentiam vel entitatem adæquatur intellectui divino, et *aptitudinem* habet, ut adæquetur intellectui humano, sequitur, veritatem transcendentalem nihil addere enti nisi relationem rationis, ac proin-

¹ Recentiores inepte, ad risum usque, distinctionem hanc *virtualem* interpretati sunt, ut videre fas est in eorundem operibus sæculo hocce et proxime elapso conscriptis. Ipsemet Guevara, qui ab Scholasticorum philosophia cæteris minus abhorret, hæc scribit: "Distinctio virtualis, per auctores hujus sententiæ, est virtus distinctionis realis, ad evitanda contradictoria, quæ alioqui talia essent, si talis distinctio non daretur."

de ens et verum sola ratione distingui. Attamen, secundum concipiendi modum, prius est ens quam verum, quia prius est concipere ens in seipso quam per comparisonem et ordinem ad intellectum aliquem, ratione cujus enti advenit ratio formalis et denominatio *veri*.

3.º Veritas transcendentalis, si spectetur prout refertur ad intellectum humanum, id est, prout *aptitudinem* seu capacitatem obtinet ad hunc sibi adæquandum, determinando in ipso veritatem formalem, identificatur et convertitur cum *cognoscibilitate* rei; siquidem res quælibet in tantum est *cognoscibilis*, in quantum est ens potens adæquare sibi intellectum humanum, ejusque veritatem mensurare. Quod quidem adeo verum est, ut etiam ea, quæ in seipsis sunt *non entia*, ut privationes, *cognoscibilia* sint a nobis per respectum et comparisonem ad ens reale.

4.º Si hæc conferas cum his, quæ in Logica circa veritatem statuta sunt, sequentia corollaria colliges:

Primum. *Ex veritatibus transcendentalibus una major alia dici potest, ast veritas formalis seu cognitionis prorsus est indivisibilis.* Si enim veritas transcendentalis convertitur cum ente, a quo non realiter, sed sola ratione differt, quo perfectius ac nobilius sit ens, major ac perfectior erit ejusdem veritas transcendentalis. Ast id locum non habet in veritate cognitionis, quæ tota sita est in conformitate ad rem cognitam, quæ si deficiat, falsitas exurgit, inter quam et veritatem nihil medium cadit.

Secundum. *Veritas cognitionis nostræ solum subjici potest mutationi ex mutatione objecti, quod respicit.* Cum enim hæc veritas tota consistat in conformitate cum objecto cognito, deficere aut mutari nequit nisi quatenus deficit aut mutatur objectum, prout evenire potest in propositionibus contingentibus, ut si dicam: *nunc pluit*, deficiente pluvia, deficit veritas propositionis. Ex quo plane consequitur, eas veritates cognitionis, quæ respiciunt objecta necessaria et immutabilia, aut continent et exprimunt relationes essentielles rerum, esse prorsus et absolute immutabiles, sicut ipsa objecta

et relationes objectorum, ad quæ ordinem habent; ut si dicam: *Deus existit; peccatum est malum; anima hominis est immortalis.*

Tertium. *Ergo impia simul et absurda existit doctrina Cousin et aliorum asseclarum moderni Eclectismi circa veritatem.* Docent enim hi, nullam existere veritatem immutabilem et completam, quæ errorem vel falsitatem excludat; immo vero adfirmant, nullum existere revera errorem, sed omnia esse vera pro diversis rerum adjunctis et temporibus; ita ut error *apparenter* tantum sit error¹ ac veritatem in se contineat.

Quartum. *Ergo veritas transcendentalis triplici ratione definiri potest.* Nam, ex dictis, hæc veritas: 1.º convertitur seu identificatur cum ente; 2.º includit respectum ad intellectum aliquem; 3.º est causa et mensura veritatis nostri intellectus vel cognitionis. Unde merito habet D. Thomas: «Secundum hoc ergo tripliciter veritas et verum definiri invenitur. Uno modo secundum id, quod præcedit rationem veritatis, et in quo verum fundatur; et sic Augustinus definit in L. *Solil.*: *verum est id, quod est...* Et alio modo definitur secundum id, quod formaliter rationem veri perficit, et sic dixit Anselmus in L. *De verit.*: *veritas est rectitudo* (conformitas vel adæquatio) *sola mente perceptibilis* (sensus enim rationem veritatis non percipiunt); rectitudo enim ista se-

¹ Ut ea prætermittam, quæ Jouffroy, Lerminier cum aliis habent, sufficiat pauca ex ipso moderni Eclectismi parente desumere: «L'erreur est un des éléments de la pensée pris pour la pensée tout entière; une vérité incomplète convertie en une vérité complète. Il n'y a guère d'autre erreur possible». *Introd. à l'hist. de la Phil.*, lect. 7.^a «Toute erreur renferme une vérité dont le seul défaut est d'être incomplète... il faut se dire que toute erreur n'est qu'une apparence et couvre une vérité, et que l'erreur, si on peut s'exprimer ainsi, est la forme de la vérité dans l'histoire. Toutes ces erreurs, c'est-à-dire, toutes ces vérités, se succèdent; elles commencent et elles finissent». *Ibid.*, lect. 6.^a

cundum adæquationem quamdam (nempe, ad intellectum) dicitur... Tertio modo definitur verum secundum affectum consequentem; et sic... Augustinus in L. *De vera Relig.*: *Veritas est, qua ostenditur id, quod est*¹.

ARTICULUS QUARTUS

*De bono et perfecto*1.º *Bonum.*

Sicut ens dicitur verum, quatenus dicit ordinem ad intellectum, ita dicitur *bonum*, quatenus dicit ordinem ad appetitum; unde bonitas transcendentalis est: *appetibilitas entis*. Et quia omne ens habere potest convenientiam cum appetitu aliquo, ideo bonum transcendentalis convertitur cum ente, atque, ut D. Augustinus agebat, *in quantum sumus, boni sumus*. Itaque, bonum ab ente non distinguitur nisi distinctione rationis, ab ente siquidem solum *nihilum* realiter distinguitur, quod sane rationem boni non habet.

Bonum porro appetitum actu non movet, nisi actu apprehendatur ut appetitui conveniens, juxta vulgatum axioma: *nihil volitum, quin præcognitum*. Ex quo inferitur: 1.º bonitatem transcendentalem esse appetibilitatem rei *fundamentaliter* sumptam, atque proinde ab appetitione et perceptione independentem, sicut et ipsum ens, cum quo convertitur: bonitatem vero *actualem* sive *formalem* præsupponere perceptionem convenientiæ hujus entis cum appetitu; 2.º bonitatem istam actualem congrue dividi in *veram* et *apparentem*, prout res appetita *vere* congruit appetenti, vel congruere falso et immerito existimatur.

Quod attinet boni partitiones, easdem fere suscipit ac ens, ita ut possit dividi: in *absolutum* et *relativum*, *substantiale* et *accidentale*, *spirituale* et *materiale*, etc. Ast vero divisiones ipsi quodammodo propriæ sunt, præter memoratam boni

¹ QQ. Disp. *De Verit.*, q. 1.^a, art. 1.º

apparentis et veri, quibus dispescitur: 1.º in *physicum*, quod rem perficit in ordine physico, ut vita, sanitas, robur, etc., et *morale*, quod rem perficit quoad mores, ut justitia, temperantia; quod proinde solum habet locum in entibus ratione et voluntate præditis; 2.º in *honestum, utile, et delectabile*; quorum primum est illud, quod appetibile est in seipso propter consonantiam cum recta ratione; alterum, quod non ratione sui, sed ratione alterius appetitur; tertium, cujus possessio fruitionem et quietem appetitus affert.

2.º *Perfectum.*

Perfectum, quod non raro cum bono confunditur, ab hoc tamen aliquid differt in rigore philosophico, juxta quem perfectum dici posset: *ens, quod continet summam realitatem, quarum est capax ex vi propriæ naturæ*¹. Sic *perfectus* dicitur homo, qui, præter humanitatem, haberet omnia accidentia, seu physica, seu moralia, per quæ homo perfici potest. Juxta naturam ergo realitatum quæ in ente spectari possunt, exurgit perfectionis divisio:

a) In *essentialem*, quæ consistit in complexu realitatum seu determinationum essentialium; et *accidentalem*, quæ rei essentialiter jam constitutæ advenit, ut scientia. Hæc porro, utpote priorem supponens, *perfectionis* rationem plenius obtinet: unde, quæ essentialem tantum perfectionem habent, denominantur *perfecta secundum quid*; quæ vero simul habent accidentalem, *perfecta simpliciter*.

Accidentalis perfectio, si spectetur ex parte virtutis seu virium subjecti ad operandum, dicitur perfectio *virtutis*, ut in medico maxime perito respectu ægritudinis; si vero spectetur prout subjectum adsequitur finem proprium, sive par-

¹ Si perfectio accipiatur sub ratione appetibilitatis, hoc est, quatenus ens perfectum, qua tale, appetibile existit, tunc recte confunditur cum bono. Quo sensu sumit D. Thomas, dum ait: "Ratio boni in hoc consistit, quod aliquid sit appetibile: manifestum est autem, quod unumquodque est appetibile, secundum quod est perfectum, nam omnia appetunt suam perfectionem.", *Sum Theol.*, 1.^a p., q. 5.^a, art. 1.º

tialem, sive totalem et ultimum, ut homo, dum Deo fruatur, dicitur perfectio *finalis*.

b) In *simplicem et mixtum*, seu, ut veteres agebant, imperfectionem *simpliciter simplicem* et *simplicem secundum quid*. Prima est illa, quæ in suo conceptu nullum defectum seu nullum *non-esse*, sed puram realitatem involvit, ut sapientia, intellectus, voluntas; altera realitatem simul cum aliquo defectu alterius realitatis in suo conceptu involvit, ut ratiocinatio, sensibilitas.

c) In perfectionem *formalem, virtuales et eminentem*. Prima est, quæ rei inest secundum propriam rationem formalem et explicitam, ut ratio in homine. Altera, quæ inest rei virtute seu potestate; idque, vel quia potest rem illam producere, quo sensu causa efficiens habet perfectionem sui effectus; vel quia res potest præstare id, quod alia res præstat; quo sensu sol virtute continet perfectionem ignis. Tertia, quæ rei non inest formaliter seu secundum propriam rationem, inest tamen ipsi alia perfectio, quæ perfectiori modo præstat id, quod rei convenit ratione alicujus realitatis ipsi formaliter inhærentis, ut intellectio intuitiva Dei eminenter continet intellectionem discursivam hominis.

Corollarium:

Ergo rejiciendus Locke, dum statuit, bonum esse id, quod voluptatem producere et augere, doloremve imminuere potest. Etenim id nihil est aliud quam moralem hominis perfectionem et ultimum finem in corporis voluptate constituere, ac sensualismum morale prædicare.

ARTICULUS QUINTUS

De pulchro.

Pulchri notio cum notione boni affinitatem habet maximam. Namque, ut scite et profundissime habet D. Thomas¹, «pulchrum est idem bono, sola ratione differens. Cum

¹ *Sum. Theol.*, 2.^a 2.^æ, q. 17, art. 1. ad 3.^m

enim bonum sit, quod omnia appetunt, de ratione boni est, quod in eo quietetur appetitus; sed ad rationem pulchri pertinet, quod in ejus aspectu seu cognitione quietetur appetitus. Unde et illi sensus præcipue respiciunt pulchrum, qui maxime cognoscitivi sunt, scilicet, visus et auditus, rationi deservientes: dicimus enim pulchra visibilia et pulchros sonos: in sensibilibus autem aliorum sensuum non utimur nomine pulchritudinis; non enim dicimus pulchros sapes aut odores. Et sic patet, quod pulchrum addit supra bonum quemdam ordinem ad vim cognoscitivam, ita quod bonum dicatur id, quod simpliciter complacet appetitui; pulchrum autem dicatur id, cujus apprehensio placet.

Si hæc D. Thomæ verba conferantur cum aliis, in quibus de pulchritudine disserit, ejus doctrina æsthetica ad sequentia capita revocari potest:

1.º Pulchrum, generatim sumptum, identificatur cum bono, non quidem *adæquate*, quasi omne bonum sit proprie pulchrum, sed potius *inadæquate*, quatenus pulchrum præsupponit bonum in eoque fundatur: malum quippe pulchrum nunquam esse potest.

2.º Notio pulchri superaddit notioni boni ordinem ad facultatem cognoscitivam, ita ut pulchrum involvat convenientiam seu congruentiam quamdam cum determinata facultate cognoscente, cui veluti coaptatur.

3.º Ratio formalis vel *essentia* pulchri «in debita proportione consistit,» ut ait D. Thomas¹ hoc est, in unitate simul cum varietate; proportio enim involvit plura sub unitate quadam ordinata et contenta, ac proinde unitatem cum varietate. Hæc autem varietas sive pluralitas elementorum objecti pulchri potest esse vel realis, ut in homine, in imagine picta, in flore, vel tantum virtualis et secundum rationis conceptum, ut in Deo.

4.º Pulchrum, aliud *absolutum* sive *ideale*, aliud *relativum*. Primum est unicum, nempe, Deus, qui «dicitur pulcher,

¹ *Sum. Theol.*, p. 1.^a, q. 5.^a, art. 4.º ad 1.^m

ait D. Thomas¹, sicut universorum consonantiæ et claritatis causa.» Siquidem Deus ex una parte continet absolutam unitatem, quatenus est *esse purum*; ex alia vero infinitam varietatem, quatenus hoc unum esse continet omnes possibles perfectiones. Est etiam pulchrum *ideale*, quatenus est exemplar archetypum omnis pulchritudinis; unde et reliqua omnia, quæ pulchra denominantur, *pulchri* rationem plenius obtinet per accesum ad pulchrum hocce *ideale*, quod in Deo continetur et cum ipso identificatur. Atque hoc pulchrum finitum, quod in creaturis existit, et constituitur per accesum et participationem pulchritudinis absolutæ et idealis, est ipsum, quod *relativum* merito vocabitur.

5.º Relativa pulchritudo esse potest vel *sensibilis* et corporea, rebus, nempe, sensibilibus et materialibus inhærens, ut pulchritudo florum, ædificii, corporis humani, quæ, apud D. Thomam, «in hoc consistit, quod homo habeat membra corporis bene proportionata cum quadam debiti coloris claritate:» vel *spirituatis*, quæ «in hoc consistit», quod conversatio hominis, sive actio ejus, sit bene proportionata secundum spiritualem rationis claritatem... et ideo honestum est idem spirituali decori.» Ex quo licet colligere, pulchritudinem spiritualem in creatis revocari tamquam ad præcipuam et nobiliorem speciem, ad pulchritudinem moralem.

6.º Facultas pulchri est complexa, et veluti exurgens ex intellectu et imaginatione: ex *intellectu* quidem, quia solius est intellectus proportionem rerum seu relationem unitatis cum varietate percipere; ex *imaginatione* vero, quia, experientia ipsa teste, determinata conditio et vivacitas imaginationis exquiritur ad pulchritudinem, præsertim creatam, sive percipiendam, sive producendam. Atque ex hac parte exurgit in homine aptitudo seu facilitas quædam ad pulchrum non percipiendum modo, sed etiam *sentendum*: hæc facilitas *sensio pulchri* (sentimiento de lo bello) non imme-

¹ *Ibid.*, 2.^a 2.^a, q. 145, art. 2.º

² *Loc cit.*

rito appellatur; sicut facultas complexa, ex ratione et imaginatione exurgens pro pulchro percipiendo et dijudicando, *gustus* solet vocari¹.

Tandem, quando objectum pulchrum facultatem, qua attingitur, vivide percellit propter sui præstantiam, ita ut stuporem contemplationis in eadem ingeneret, *sublime* tunc denominatur, cui proinde opponitur *horribile*, sicut pulchro opponitur *deforme*.

7.º Ergo rejicienda notio pulchri a Gioberti tradita, dum eam constituit in junctione elementi intelligibilis cum elemento sensibili, imaginationis ope peracta. Siquidem ut alia, quæ hujus opinionionis falsitatem evincunt, omittamus, hæc notio pulchri ad sensualismum vergit, quatenus rationem pulchri aufert a rebus pure spiritualibus, ab ipsoque Deo, quibus nullum inest elementum sensibile.

Atque ex præjactis notionibus licet nobis theoriam pulchri universim veluti delibare, seu potius ejus præcipua et generalia lineamenta innuere. Itaque,

a) Essentia seu ratio constitutiva *pulchritudinis*, secun-

¹ Vid Cousins, *Du Vrai, du Beau et du Bien*, lect. 6.^a et 7.^a Reid, (*Euvres compl.*, t. v. Essai 7.º, cap. 1 et seq. quorum theoria circa pulchrum affinitatem continet cum theoria D. Thomæ. Atque Reid, de divisione pulchri creati vel relativi, hæc habet inter alia: "Il y a un beau moral comme il y a un beau physique; il y en a un beau dans les objets des sens comme il y en a dans ceux de l'intelligence.", *Loc cit.*, cap. 1. Similiter Cousins, non secus ac D. Thomas, Deum agnoscit et prædicat pulchrum *ideale* et causam omnis pulchritudinis: "L'ideal recule sans cesse à mesure qu'on en approche davantage: son dernier terme est dans l'infini, c'est-à-dire, en Dieu; ou pour mieux parler, le vrai et absolu ideal n'est autre que Dieu même. Dieu étant le principe de toutes choses, doit être à ce titre celui de la beauté parfaite, et par consequent de toutes les beautés naturelles qui l'expriment plus ou moins imparfaitement.", *Loc cit.*, lec. 7.^a, pag. 169. Vide quoque *Estudios sobre la Fil. de Sto. Tom.*, l. 2.º, capitulo xxviii.

dum se spectata et prout abstrahit a determinatis formis, complectitur: 1.º *ideam veri*; nihil enim vere pulchrum esse potest, nisi veritate saltem metaphysica seu transcendentali, quæ identificatur cum realitate objectiva rei, innitatur; 2.º *ideam perfecti*, in qua includitur ac veluti involvitur, tum *idea boni*, sine qua nihil perfectum esse potest; tum *idea infiniti*, nam perfectum, qua tale, excellentiam et præstantiam supra alia includit, simulque carentiam defectus: quæ omnia per se ideam infiniti præ se ferunt vel offerunt; 3.º *ideam ordinis* seu unitatis cum multiplicitate conjunctæ; quoniam, experientia ipsa teste, pulchritudo quævis pluralitatem aut elementorum, aut perfectionum, prout vel harmoniæ, vel unitati subsunt, complectitur.

b) Ergo pulchritudo congrue posset definiri: *Splendor harmonicus veri et infiniti*. Cujus definitionis rectitudo et veritas ex præcedenti analysi notionis essentialis pulchri exurgere videtur, simulque empirice seu *a posteriori* demonstrari potest; quoniam cuilibet pulchritudini, quantumvis inferiori, qualis est pulchritudo sensibilis, accomodatur.

c) Triplicem distinguere et assignare oportet pulchritudinem, seu potius, triplex pulchritudinis genus existit. *Pulchrum ideale* seu absolutum, quod est Deus, cui definitio pulchri perfectissima et absoluta ratione competit; quippe qui continet et summam *veritatem*, et summam rationem *infiniti*, et summam *unitatem*, quatenus simplicissimus quoad substantiam et entitatem est, et summam *pluralitatem*, quatenus ideas archetypas rerum omnium actualium et possibilem, simulque omnes perfectiones in unitate et sub unitate essentialis continet. *Pulchrum morale*, quo nomine significatur non sola pulchritudo rerum stricte moralium, sed etiam quarumcumque rerum spiritualium et intelligibilium, quæ ab ideali et absoluta pulchritudine deficiunt; sive illæ sint pure spirituales, ut intelligentia, ordo moralis, angelus; sive sensibiles reddi queant, ut scientia, virtus, alia hujusmodi. *Pulchrum sensibile*, quod in sensibili materia existit, quodque non solum ratione, sed sensibus et imagina-

tione simul percipitur, ut pulchritudo corporis, cœli, maris, concentus musici, etc. *Pulchrum ideale*, utpote perfectum et absolutum, habet rationem regulæ, mensuræ et typi respectu duorum aliorum, quæ idcirco pulchri rationem magis aut minus sibi vendicant, secundum quod magis aut minus participant de pulchro illo ideali.

d) Infertur ex his, 1.º omne pulchrum involvere ac continere elementum ideale, vel intrinsece ac per identitatem, ut contingit in Deo, pulchro absoluto; vel saltem extrinsece aut per participationem, secundum quod pulchra moralia et sensibilia magis aut minus accedunt, tum quoad propriam et subjectivam entitatem, tum quoad ideas et effectus, quæ in nobis excitant ad pulchrum illud ideale et absolutum.

e) Infertur 2.º fundamentum ontologicum ac rationem primam sufficientem pulchritudinis creatæ esse Deum, quia pulchrum ideale constituit, hoc est, quatenus in unitate essentiæ et intellectus continet infinitas ideas archetypas rerum: quæ res eatenus, dum existunt, pulchræ dicuntur et revera sunt, quatenus respondent et adæquantur ideæ pulchritudinis in mente divina præexistenti. Enimvero, si pulchritudo nihil est aliud quam splendor veri, idem fundamentum ontologicum habeat opus est ac ipsa veritas. Sicut ergo ratio et mensura veritatis transcendentalis in rebus creatis desumitur ex rerum adæquatione cum ideis divinis, ita ratio et mensura pulchritudinis creatæ desumitur ex ejusdem adæquatione cum idea, quæ continetur in mente Dei.

f) Infertur 3.º pulchrum ideale discriminari præterea a pulchro morali et sensibili, quia elementum omne sensibile a se excludit: ast duo alia pulchra duplex elementum aut continent, aut præsupponunt; ipsa enim intelligentia hominis a sensibus pendet, ac per sensibilia perficitur et revelatur, ita tamen, ut elementum spirituale et intelligibile in pulchritudine *moralis* magis dominetur quam in pulchris sensibilibus.

g) Si spectetur pulchrum, quatenus effectus hominis esse potest, tres præsertim conditiones vel perfectiones in artifice præsupponit atque præexigit: quarum prima est, ut pulchri notionem, discrimina et elementa recte percipiat ac dijudicet; secunda, ut proportionem seu relationem elementi sensibilis cum spirituali, quæ operi efficiendo, atenta ejus natura aut conditione, congruit, recte et tuto agnoscat et dijudicare valeat; tertia, ut percipiat ejusdem operis relationem et affinitatem cum pulchro ideali eidem respondente in mente divina, cujus quamdam veluti intuitionem habere debet artifex. Prima perfectio appellari posset *ratio æsthetica*; altera *imaginatio æsthetica*; tertia *intelligentia æsthetica*. Ex tribus simul junctis exurgit adæquata *facultas æsthetica* seu *genium* artificis.

h) Scientia, quæ circa pulchrum versatur, *æsthetica* solet nuncupari, eaque posset definiri: *Cognitio scientifica pulchri atque formarum seu manifestationum ejus*. Ad hanc porro scientiam spectat: 1.º agere de pulchro secundum se, ejus intimam essentiã, principia, elementa et proprietates, exponendo ac evolvendo; 2.º agere de pulchro quoad duplicem ejusdem manifestationem seu formam fundamentalem extra Deum, nempe, 1.º quatenus existit atque revelatur in operibus naturæ, a procella maris usque ad liliũ agri; et 2.º quatenus existit atque revelatur subjective seu causaliter in homine, exponendo conditiones et qualitates, quæ homini inesse debent ad perceptionem ac effectum operis pulchri; 3.º tandem agere de pulchro, quatenus existit ac revelatur ope artis architectonicæ, statuariæ, pictoriæ, musicæ ac poesis, quæ idcirco *pulchræ artes* audiunt.

Atque ad postremam istam æsthetice partem pertinet, inter alia, conferre artem ethnicam cum arte christiana, animadvertere in quo conveniant aut discriminentur, assignare sufficientem rationem præstantiæ posterioris respectu prioris, utriusque evolutionem et phases exponere et critice dijudicare; quæ omnia æsthetice peritus minime perficere poterit, nisi *historiam artis* in auxilium advocet.

ARTICULUS SEXTUS

De Malo.

§ I

Notio et divisio mali.

Quia bono malum opponitur, breviter hic disserere oportet de malo, quod quidem dupliciter sumi potest: 1.º *concrete et adæquate*, pro subjecto simul cum forma, seu pro natura, quæ habet malum; quo sensu definiri potest: *natura privata perfectione sibi debita*; 2.º *formaliter* pro ipsa ratione mali; quo sensu nihil est aliud quam *carentia perfectionis in subjecto, cui debetur*.

Ex quo facile colligitur, malum formaliter sumptum, de quo solo nunc loquimur, in seipso esse nihil seu *non-ens*; ast simul necessario præsupponere *ens aliquod positivum*, cui inest et in quo fundatur; unde relinquitur, inquit D. Thomas, quod malum, secundum quod est malum (*malum formale*), non est alicui in rebus, sed est alicujus particularis boni privatio alicui particulari bono inhærens¹.

Pro cujus pleniori intelligentia, sicut et aliarum rerum, quæ privationem involvunt, sedulo notare oportet, privationem respicere duo entia: unum, quo totaliter excludit seu tollit; alterum, quod non excludit, sed e contra necessario supponit: sic *cæcitas* totaliter excludit *visum*, et simul ponit vel supponit *animal*, in quo carentia visus habet locum. Similiter ergo malum, quod opponitur bono, ac proinde enti, quod cum bono convertitur, ex una parte involvit carentiam alicujus boni vel entis determinati; et sub hoc respectu potest dici *non-ens*: ex alia vero, necessarium dicit ordinem ad subjectum vel naturam, quæ privatur tali bono

¹ QQ. Disp. De Malo. q. 1.^a, art. 1.º

determinato ipsi debito; et sub hoc respectu, malum est aliquid positivum et ens reale. Apposite ad rem D. Thomas¹: «Oportet ergo, quod malum, quod naturaliter opponitur bono, opponatur etiam ei, quod est esse. Quod autem est oppositum ei, quod est esse, non potest esse aliquid: unde dico, quod id, quod est malum, non est aliquid. Sed id, cui accidit esse malum (natura, cui inest malum), est aliquid, in quantum malum privat non nisi aliquod particulare bonum: sicut et hoc ipsum, quod est esse *cæcum*, non est aliquid, sed id, cui accidit *cæcum esse*, est aliquid »

Ex hac mali notione duo merito colligit D. Thomas: 1.^m quod *bonum est causa mali*; 2.^m quod malum non habet causam per se.

Primum, quantumvis paradoxum prima fronte videatur, facile elucescet ei, qui cogitet, naturam *privari* non posse perfectione sibi debita, hoc est, bono particulari, quod sibi naturaliter inest et debetur, nisi per influxum alicujus causæ realis; sicut homo cæcus non evadit nisi per aliquam causam, quæ ejus visum tollat vel destruat; atqui omnis causa realis est ens reale ac proinde bonum, cum omne ens sit bonum, ut demonstratum est: ergo merito docet D. Thomas, «quod causa mali est bonum.»

Pronuntiatum alterum his verbis declarat idem Angelicus Doctor: «Malum², in quantum hujusmodi, non potest esse intentum, nec aliquo modo volitum vel desideratum: quia omne appetibile habet notionem boni, cui opponitur malum in quantum hujusmodi, unde videmus, quod nullus facit aliquid malum nisi intendens aliquod bonum (verum vel apparen-), ut sibi videtur... Unde relinquitur, quod malum non habeat causam per se.»

Quod spectat mali divisionem, congrue et adæquate dividitur in *physicum* et *morale*. Etenim malum, vel est privatio perfectionis seu entitatis aptæ naturam perficere in ordine

¹ Loc. cit.

² QQ. Disp. De Malo, q. 1.^a, art. 3.º

physico, ut visus, quo privat cæcitas, hominem in ordine physico perficit, et tunc dicitur *physicum*: vel est privatio perfectionis debitæ actibus in ordine morali sive conformitatis ad legem regulantem actus naturæ intellectualis, et tunc dicitur *malum morale*, ut adulterium. Rejicienda itaque opinio Leibnitz, adstruentis malum *metaphysicum*, quod, apud ipsum, est limitatio creaturarum, seu carentia quarumdam perfectionum in qualibet creatura. Sic planta, ex. c., quamvis possideat quasdam realitates, simul caret aliis, ut intellectu, quæ carentia ejus malum metaphysicum constituit, apud Leibnitz.

Ast perperam et immerito malum hocce metaphysicum asseritur: 1.º quia pugnat cum notione propria et formali mali, quod non in mera negatione, sed in privatione perfectionis subjecto ex propria natura debitæ positum est; 2.º quia ex ipso communi hominum sensu mera negatio, hoc est, carentia perfectionis, quæ subjecto non debetur, ejus malum nec est, nec vocatur; nemo enim lapidem concipit ut malum ex eo, quod intellectu careat. Qua in re egregie D. Thomas: «Remotio boni negative accepta (mera negatio boni seu perfectionis determinatæ) mali rationem non habet; alioquin sequeretur, quod ea, quæ nullo modo sunt, mala essent; et iterum, quod quælibet res esset mala ex hoc, quod non habet bonum alterius rei, utpote quod homo esset malus, quia non habet velocitatem capræ vel fortitudinem leonis»¹.

§ II

Error Manichæorum et Bayle circa originem mali refellitur.

Superest, ut Manichæorum errorem, quam Bayle restituit, aggresus est² sæculo decimo septimo, paucis refellamus. Pro quo sit

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 48, art. 3.º

² Equidem, scepticus hic scepticorumque recentiorum parens

THESIS

Repugnat dari primum aliquod principium, quod sit summe malum.

Prob. 1.º Per primum principium summe malum, vel intelligitur summa carentia boni, ita ut illud principium excludat omne bonum, vel intelligitur ens summam habens propensionem ad malum producendum; atqui, utrovis modo accipiatur, absurdum involvit; ergo...

Prob. min. quoad primam partem. Summa carentia boni includit summam carentiam entis, cum, ex dictis, bonum convertatur cum ente, et omne ens, qua ens, boni rationem habeat; atqui summa carentia entis idem est ac *non-ens* absolutum seu nihilum; ergo primum principium summe malum, hoc sensu acceptum, identificatur cum nihilo.

Quoad 2.^{am} partem aperte constat: primo, quia revera implicat in terminis hic sensus; quia ex una parte illud principium esset bonum, eo ipso, quod supponitur ens reale; et ex alia parte nihil haberet boni, eo ipso, quod supponitur *summe malum*, utpote summam habens propensionem ad malum, ac proinde a se penitus excludens quodcumque bonum. Secundo, quia illud principium, cum supponatur primum, independens a principio bono, et proinde a se et necessario existens, continere debet omnes perfectiones possibiles, quia nihil est, quod eidem limitationem conferre possit; secus enim, jam non primum, nec independens, nec a se

fatetur, demonstrari posse *a priori*, non existere duo illa prima principia Manichæorum; at simul contendit, horum systema veritatem præ se ferre, vel saltem absurdum demonstrari non posse, si solæ probationes seu momenta *a posteriori* attendantur: ex quo tandem infert, Manichæorum systema circa existentiam principii summe mali, cum existentia principii summe boni, per solam revelationem, ex qua Dei unitas et hominis originale peccatum constant, refelli posse. Errorem hunc Bayle confutavit præ ceteris Leibnitz in opere, cui titulus: *Essai de Theodic.*

existens vere diceretur. Nec alia ratione probamus, Deum cunctas posibles perfectiones continere, infinitatemque sibi vindicare, nisi quia a se necessario existit, independenter a quovis alio ente: ergo principium illud, si existeret, necessario haberet summam et infinitam bonitatem, ac proinde non solum non summe malum, ad sensum manichæorum, sed nec vel minimum malum appellari potest.

Prob. 2.º Malum, ut malum, nullam realitatem seu essentiam ponit, sed tollit et negat, ut cæcitas, quatenus malum hominis et in se spectata, tollit essentiam seu *realitatem visus*: ergo res summe, ac proinde essentialiter et omnimode mala, tollit et negat omnem realitatem, atque identificatur cum puro nihilo. Ad rem D. Thomas: «Si aliquid est summe malum, oportet, quod per essentiam suam sit malum; sicut summe bonum est, quod per suam essentiam bonum est. Hoc autem est impossibile, cum malum non habeat aliquam essentiam: impossibile est igitur ponere summum malum, quod sit malorum principium.»¹

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º cum Bayle. Facultas seu potentia peccandi, quæ inest libero arbitrio hominis, procedere nequit a principio summe bono; ergo derivatur ab aliquo principio summe malo. Prob. cons. Quod est malum, a malo principio tantum oritur; sed præfata facultas liberi arbitrii est mala; ergo...

Resp. 1.º Dist. ant. Facultas, etc., *si sumatur pro ipso libero arbitrio, quatenus includit potentiam ad bene, vel male agendum, neg.*; *si sumatur hæc facultas pro defectibilitate radicali liberi arbitrii, conc.* Principium summe bonum, sive Deus, est causa liberi arbitrii, quod quidem in seipso perfectio est realis, simul tamen involvens aliquam imperfectionem, sicut contingit in omni re creata. Sicut ergo Deus est causa animalis, quamvis animal includat carentiam ali-

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 3.º, cap. xv.

cujus perfectionis, ex. c., intellectus, ita est causa liberi arbitrii, quamvis hocce liberum arbitrium in homine includat aliquam imperfectionem, quam non habet in ipso Deo, nempe, facultatem seu potentiam ad peccandum, quæ eidem inest, eo ipso, quod est creatum et ex nihilo eductum.

Resp. 2.º Etiam omisso ant., neg. prob. cons. Nam falsum prorsus est, malum oriri tantum posse a principio malo. Quin potius, ut ex demonstratis patet, malum, præsertim morale, fundatur in bono, et a bono tamquam a causa efficiente procedit; cum enim sit privatio alicujus boni particularis, quod subjecto inesse natum est, necessario exigit actionem et influxum realem alicujus causæ bonum illud impediens aut destruentis.

Obj. 2.º Bonum summum illud dicitur, quod excludit omne malum, aliter enim jam non esset summum: atqui videmus, multa mala existere: ergo admittere oportet principium malorum, quod in seipso sit summum et æque potens ac principium bonum.

Resp. dist. ant. Summum bonum excludit omne malum *a seipso, conc.*; *a suis effectibus, subd.*: *si rationem sufficientem non excludendi habeat, neg.*; *aliter, trans.* Itaque, quamvis Deus, utpote summum bonum, nullum mali consortium in se pati possit, bene tamen pati potest in effectibus; quibus quidem necessario inest malum radicale, seu possibilitas mali, quamvis defectus vel mala actualia sint absolute contingentia. Nam, ut merito habet Leibnitz, «fundamentum mali, est necessarium, sed ortus tamen contingens, id est, necessarium est, ut mala sint possible, sed contingens est, ut mala sint actualia.» Sed

Urgebis: Assignari nequit ratio sufficiens transitus malorum e possibilitate ad actum; ergo permanet argumentis vis.

Resp. Irrationabile penitus esse inficiari aut etiam dubitare, Deum sufficientes rationes habere ad mala actualia producenda aut permittenda, ex eo, quod nos rationes hasce

¹ *Causa Dei asserta per just.*, num. 69.

assignare non valemus. Si enim præ oculis habeamus ex una parte infinitam Dei sapientiam, bonitatem et justitiam, et ex alia parte mentis nostræ imbecillitatem, summamque ignorantiam, in qua versamur circa ipsa manifestissima et quotidiana naturæ, statim agnoscemus et fatebimur cum D. Augustino, existentia malorum actualium *occultam causam esse posse, injustam esse non posse*. Adde his, nos bene posse assignare causas aliquas rationabiles actualium malorum. Ac primo quidem, quia Deus ex malis majora bona elicit; nam, ut cum DD. Augustino et Thoma loquamur: «Deus omnipotens nullo modo sineret, malum aliquod esse in operibus suis, nisi usque adeo esset omnipotens et bonus, ut bene faceret etiam de malo.» Secundo, quoad mala physica et pœnæ, eis tamquam generalis ratio assignari potest ordo Universi, qui exurgit ex rerum harmonia et oppositione, successione, motu et varietate, quæ omnia exquirunt defectus, privationes et corruptiones; sicut ignis non existit, nisi lignum destruat, nec *granum frumenti, nisi mortuum fuerit*, multum fructum affert, nec pluvia agros fœcundat, nisi afferens frigus aut humiditatem ægro periculosa, aut tempestatem et fulmina. Deus ergo, ut ait D. Thomas ¹, «malum naturalis defectus, vel malum pœnæ, vult volendo aliquod bonum, cui conjungitur; sicut volendo justitiam, vel pœnam, et volendo ordinem naturæ servari, vult, quædam naturaliter corrumpi» ².

Tandem, quoad malum morale, præter hucusque allatas rationes, quæ omnes pro eo etiam militant, speciales præter-

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 19, art. 9.º

² Id., ut mittam, non pauca ex malis, quæ homini aliisque rebus accidunt, ex hominis voluntate et culpa originem ducere. De qua re apposite et merito Leibnitz: «In hac vita multi queruntur in universum, quod humana natura tot malis exposita est, parum cogitantes, magnam eorum partem ex culpa hominum fluere, et revera non satis grate agnosci in nos divina beneficia, magisque attentionem ad mala quam ab bona nostra verti.» *Loc. cit.*, num. 52.

ea assignari possunt. Nec enim incongrue dicitur, permissionem peccati in aliquibus hominibus ordinari ad exercitium et perfectionem virtutis in aliis; patientia enim martyrum ex persecutione tyrannorum, et Sanctorum sanctitas ex impiorum tentationibus, calumniis et scandalis, aucta et firmata evadit. Maxime quoque hac ratione elucet Dei attributa: misericordia, dum errantes ad viam revocat et suscipit, justitia, dum obstinatos punit, sicque de aliis.

Obj. 3.º Si principium summe bonum unice existeret, explicari non potest congrua ratione origo mali, præsertim moralis; ergo. Prob. ant. Vel principium istud summe bonum mala non tollit, quia non potest, quamvis velit, et tunc Deus est imbecillis et finitus; vel quia potest, sed non vult, et tunc erit invidus, quod sane alienum est a Deo; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., conc. antec., quoad secundam partem negatur ejus sequela. Quandoquidem, absurdum est invidiam tribuere Deo, cui, utpote infinito, nihil addi aut detrahi potest, quippe creaturas ex nihilo libere ac ex sola bonitate produxit, æquali felicitate præditus ante et post earundem productionem. Itaque, ex eo, quod Summum Bonum possit et non velit omnia mala tollere, consequitur solummodo, ipsum habere in thesauris scientiæ et sapientiæ divinæ justa motiva congruasque rationes, quamvis sæpe nobis ignotas, ad hujusmodi mala non tollenda. Quod si de malis moralibus speciatim fiat sermo, ipsorum efficiens et sufficiens causa est humana voluntas, quæ ex innata libertate ab ordine morali recedere potest; minime vero Deus, nam, ut bene habet D. Thomas, «malum culpæ, quod privat ordinem ad bonum divinum, Deus nullo modo vult,» quamvis aliquando permittat seu non impediat propter rationes Dei sapientiæ, justitiæ et providentiæ consentaneas.

CAPUT TERTIUM

DE CAUSIS ENTIS

ARTICULUS PRIMUS

Generalis notio ac divisio causæ.

Quoniam *causæ* nomen et notio pluribus rerum generibus *causalitatem* includentibus congruit, non ita facile defini potest, dum generatim accipitur. Describi tamen potest: *Principium continens in se rationem transitus alterius rei de non-esse ad esse.* Per priora verba causa convenit cum principio, quod ad ipsam tanquam genus comparatur; principium enim exprimit tantum *id, a quo aliquid procedit*, abstrahendo a modo procedendi, qui potest esse cum vel absque reali et physico influxu, atque etiam per realem distinctionem et dependentiam procedentis, vel secus. Dum dicitur *alterius rei de non-esse ad esse*, exprimitur *id, quod causa principio superaddit*; quatenus *id, quod ab alio tanquam a causa procedit*, ita procedit, ut transeat de non-esse ad esse, saltem quoad aliquid et inadæquate, simulque naturam vel essentiam habeat realiter distinctam a natura principii. Posset etiam vocari causa: *id, quod concurrat ad affectionem alterius*, sicut *effectus* dicitur *id, quod exurgit ex affectione alterius.* Ex his colliges sequentia:

1.º Quamvis omnis causa sit principium, non tamen omne principium est causa; quia, ut habet D. Thomas, «hoc nomen *principium* ordinem quemdam importat: hoc vero nomen *causa* importat influxum quemdam ad esse causati.» Sic aurora, ex qua incipit dies, hujus principium, non tamen causa dici potest.

2.º Ad rationem causæ duo præsertim requiruntur: 1.º ut res ex illa procedens transeat de non-esse ad esse, vel adæquate, ut dum res creatur, vel saltem inadæquate, ut dum ex

materia præexistente, ut ex marmore statua, fit; 2.º ut res causata dependentiam et distinctionem realem habeat ex causa; nam *id, quod transit de non esse ad esse ex vi et virtute alterius ab hoc plane dependet*, quatenus ab eo recipit esse, simulque realiter ab eo distinguitur; causa etenim prior est effectui, nec hujus esse producere potest, nisi quatenus ipsa in se prius esse habet distinctum ab esse effectus, quod adhuc non est. Quapropter merito latini¹ Patres et theologi docent, salvari quidem rationem principii, non vero causæ, in augustissimo Trinitatis mysterio, quia ibi persona procedens nec incipit de novo esse transiens de non esse, nec naturam habet aut dependentem, aut realiter distinctam a principio, a quo procedit.

3.º Quamvis causa prior sit effectui, vel tempore, vel saltem naturæ prioritate, ad quam requiritur distinctio et dependentia naturæ procedentis ab alio, *principium* tamen solam prioritatem originis exquirat, quæ tunc datur, quando principium naturam *eandem*, non distinctam aut dependentem communicat principiati. Sic Pater in divinis, non tempore, nec natura, sed origine tantum, prior est Filio.

Causarum genera ad quatuor commode revocari possunt. Siquidem ad effectum producendum concurrere possunt: 1.º materia vel subjectum, ex quo fit; 2.º forma seu realitas, quæ effectus naturam determinat, atque in hac vel illa specie constituit; 3.º agens, quod physice influit et operatur ad formam ponendam in materia; 4.º bonum, quod allicit agens intellectualem ad effectum producendum, vel finis, ad quem effectus tendit ex naturæ Auctore et supremo ordinatore. Res exemplo fiet manifesta: ad conficiendam vel producendam statuum Cæsaris, requiritur marmor, ex quo conficiatur, tamquam causa *materialis*: disposito congrua marmoris pro Cæsare representando, tamquam causa *formalis*: artifex, qui

¹ Dico latini, quia Orientalis Ecclesiæ Doctores nomen *principii* et *causæ*, dum de Trinitate loquuntur, indifferenter usurpant.

marmoris hanc dispositionem seu formam determinatam sua actione tribuat, tamquam causa *efficientis*: tandem lucrum, fama vel bonum aliud, quod artifex obtinere intendit per statuam, quodque eundem determinavit et allexit ad ipsam conficiendam, tamquam causa *finalis*.

Quidam addunt causam *instrumentalem* et causam *exemplarem*. Sed prima merito revocatur ad efficientem, quippe ea, si vere causa est et prout a puro *medio* distinguitur, actione sua physica concurrere debet ad productionem effectus, sicut serra *scindendo*, et penicillus colores apte suscipiendo et *distribuendo*, concurrunt ad confectionem scamni et imaginis. Attamen, hæc activa cooperatio instrumenti necessario requirit motionem seu influxum actualem causæ principalis, per quam motionem instrumentum quasi elevatur ad rationem causæ efficientis actualis. Quamvis namque scindere, ex. gr., sit actio propria serræ, at scindere *tali modo*, ut scamnum producat, serræ convenit, non ex seipsa, sed ratione motus et directionis, quam recipit ab artifice.

Itaque instrumentum, qua tale, involvit ex una parte aptitudinem seu virtutem ad aliquam actionem ipsius propriæ naturæ respondentem, ut scindere serræ, contundere malleo, ex propria conditione respondent: ex alia vero parte motum seu influxum actualem receptum a causa principali, ratione cuius instrumentum elevatur ad productionem effectus, qui excedit ejus propriam vim et conditionem; sicut malleus ex motu et influxu artificis elevatur ad conficiendam statuam, qui effectus superat conditionem mallei, et actionem contundendi secundum se sumptam.

Causa vero *exemplaris* facile reducitur ad formalem, quatenus *extrinsece* determinat et constituit effectum in determinata specie. Forma enim, quam artifex, ex. gr., in marmore ponit, quæque statuam interne constituit, nihil est aliud quam applicatio et imitatio ideæ sive formæ in mente artificis præexistentis, unde determinatio specifica entis quæ immediate et interne perficitur per causam formalem, mediate et externe efficitur per causam exemplarem. Revocari

etiam hæc potest ad causam finalem, quatenus artifex *intendit* ideam typicam, quam mente præhabet, applicare et transferre ad materiam.

Hæc quatuor causarum genera, *si ad invicem* comparantur, ita in creatis ordinantur, ut prior sit causa materialis, quia ex nihilo nihil fit, et omne creatum agens materiam, in qua operetur, præexigit; deinde, sit causa finalis, quæ agentem excitat ad operandum; tertio, causa efficiens, quæ formam in materia ponit; quarto, causa formalis, ex cujus productione et unione cum subjecto vel materia exurgit *effectus*.

Si vero de causis loquamur, *prout effectum* respiciunt, ita se habent, ut causa finalis in agente bene ordinato sit nobilior effectu; nam finis, ut finis, præstantior est medio, et effectus productus se habet ut medium ad finem intentum adsequendum. Causa efficiens, si instrumentalis sit, potest esse imperfectior aut inferior effectu; at, si principalis sit, vel nobilior, vel saltem æque nobilis existit cum effectu; nulla res enim dat alteri, quod actu vel virtute non habet. Causæ materialis et formalis, seorsim sumptæ, imperfectiores sunt effectu, qui ex eis veluti partibus coalescit, ut homo ex anima et corpore; at, si conjunctim et simul sumantur, æque perfectæ sunt ac ipsarum effectus, quocum identificantur.

ARTICULUS SECUNDUS

De causa efficiente.

§ I

De notione et existentia causæ efficientis.

Prænotanda:

I.^o Causa efficiens sumitur *materialiter*, quando spectatur, quatenus est res quædam habens virtutem ad producendum effectum, quem tamen non producit; quæ dici etiam

marmoris hanc dispositionem seu formam determinatam sua actione tribuat, tamquam causa *efficientis*: tandem lucrum, fama vel bonum aliud, quod artifex obtinere intendit per statuam, quodque eundem determinavit et allexit ad ipsam conficiendam, tamquam causa *finalis*.

Quidam addunt causam *instrumentalem* et causam *exemplarem*. Sed prima merito revocatur ad efficientem, quippe ea, si vere causa est et prout a puro *medio* distinguitur, actione sua physica concurrere debet ad productionem effectus, sicut serra *scindendo*, et penicillus colores apte suscipiendo et *distribuendo*, concurrunt ad confectionem scamni et imaginis. Attamen, hæc activa cooperatio instrumenti necessario requirit motionem seu influxum actualem causæ principalis, per quam motionem instrumentum quasi elevatur ad rationem causæ efficientis actualis. Quamvis namque scindere, ex. gr., sit actio propria serræ, at scindere *tali modo*, ut scamnum producat, serræ convenit, non ex seipsa, sed ratione motus et directionis, quam recipit ab artifice.

Itaque instrumentum, qua tale, involvit ex una parte aptitudinem seu virtutem ad aliquam actionem ipsius propriæ naturæ respondentem, ut scindere serræ, contundere malleo, ex propria conditione respondent: ex alia vero parte motum seu influxum actualem receptum a causa principali, ratione cuius instrumentum elevatur ad productionem effectus, qui excedit ejus propriam vim et conditionem; sicut malleus ex motu et influxu artificis elevatur ad conficiendam statuam, qui effectus superat conditionem mallei, et actionem contundendi secundum se sumptam.

Causa vero *exemplaris* facile reducitur ad formalem, quatenus *extrinsece* determinat et constituit effectum in determinata specie. Forma enim, quam artifex, ex. gr., in marmore ponit, quæque statuam interne constituit, nihil est aliud quam applicatio et imitatio ideæ sive formæ in mente artificis præexistentis, unde determinatio specifica entis quæ immediate et interne perficitur per causam formalem, mediate et externe efficitur per causam exemplarem. Revocari

etiam hæc potest ad causam finalem, quatenus artifex *intendit* ideam typicam, quam mente præhabet, applicare et transferre ad materiam.

Hæc quatuor causarum genera, *si ad invicem* comparantur, ita in creatis ordinantur, ut prior sit causa materialis, quia ex nihilo nihil fit, et omne creatum agens materiam, in qua operetur, præexigit; deinde, sit causa finalis, quæ agentem excitat ad operandum; tertio, causa efficiens, quæ formam in materia ponit; quarto, causa formalis, ex cujus productione et unione cum subjecto vel materia exurgit *effectus*.

Si vero de causis loquamur, *prout effectum* respiciunt, ita se habent, ut causa finalis in agente bene ordinato sit nobilior effectu; nam finis, ut finis, præstantior est medio, et effectus productus se habet ut medium ad finem intentum adsequendum. Causa efficiens, si instrumentalis sit, potest esse imperfectior aut inferior effectu; at, si principalis sit, vel nobilior, vel saltem æque nobilis existit cum effectu; nulla res enim dat alteri, quod actu vel virtute non habet. Causæ materialis et formalis, seorsim sumptæ, imperfectiores sunt effectu, qui ex eis veluti partibus coalescit, ut homo ex anima et corpore; at, si conjunctim et simul sumantur, æque perfectæ sunt ac ipsarum effectus, quocum identificantur.

ARTICULUS SECUNDUS

De causa efficiente.

§ I

De notione et existentia causæ efficientis.

Prænotanda:

I.^o Causa efficiens sumitur *materialiter*, quando spectatur, quatenus est res quædam habens virtutem ad producendum effectum, quem tamen non producit; quæ dici etiam

solet causa *in actu primo*. Sumitur *formaliter*, quando spectatur prout exercet vel exercuit munus causæ per influxum physicum in effectum; sub quo respectu suscipit etiam denominationem causæ *in actu secundo*.

2.º Relatio, quæ intercedit inter efficientem causam et ejus effectum, non est puræ *successionis*; tam quia non repugnat effectus causæ coexistens et simultaneus, ut lux respectu solis; tum quia mera successio dari potest absque efficienti causalitate, sicut contingit, dum dies nocti succedit. Unde turpiter erravit Locke, dum notionem causæ in præcedentia relativa et successione phænomenorum constituit¹. Nec sufficit ad rationem causæ efficientis *connexio* necessaria, possunt enim duo entia necessario et constanti nexu ligari, quin unum sit causa alterius, prout contingit in causa necessario et naturaliter agente, quæ duos effectus simul producat, ut sol lucem et calorem.

3.º Itaque notio causæ efficientis posita est *in actione physica*, quæ continet rationem sufficientem transitus rei de non esse ad esse, ita ut, si existat hæc actio, eo ipso existat ratio sufficiens ad existentiam effectus, quamvis hic impediri possit per *accidens*, defectu alicujus conditionis extrinsecæ: sic, posita actione ignis, ponitur ratio sufficiens *combustionis*

¹ .Après avoir vu que dans la substance que nous appellons cire, la fluidité qui n'y était pas auparavant y est constamment produite par l'application d'un certain degré de chaleur, nous donnons à l'idée simple de chaleur le nom de cause par rapport à la fluidité qui est dans la cire, et celui d'effet à celui de cette fluidité. » *Essai sur l'Ent. hum.*, lib. 2.º, cap. 26. Ex hac theoria lockiana, quæ notionem causæ tribuit sensibus successionem phænomenorum testantibus, legitime collegit Hume, nullam nobis adesse notionem veram et realem causæ efficientis; quia hæc notio et principium causalitatis, quod ex ea pendent, necessitatem universalitatemque præ se ferunt, quæ sensuum experientiam et phænomenorum sensilium successionem transcendunt. Unde scepticimus Hume hac in parte nihil est aliud quam evolutio doctrinæ Locke circa notionem causæ efficientis.

stuppæ, quamvis combustio de facto non existat, nisi stuppa igni admoveatur. Definiri ergo potest causa efficiens: *Principium extrinsecum, cujus actio physica continet rationem sufficientem entis de novo existentis*. Dicitur *extrinsecum*, ut distingatur a causis materiali et formali, quæ sunt principia intrinseca: dicitur *actio physica*, ut excludatur causa finalis, quæ *moraliter* influit ad productionem effectus.

4.º Ex his omnibus colligitur, notionem causæ, sicut et principium causalitatis, quo continetur et exprimitur, originem ducere partim *a posteriori*, et partim *a priori*. Oriuntur *a posteriori*, quatenus ex experientia tam externa, quam interna percipimus rerum mutationes reales et physicas, ac proinde transitum rei de non esse ad esse. Oriuntur *a priori*, quatenus, his semel per experientiam habitis, ratione acquiritur notio rei, quæ a non esse ad esse transit, atque proinde *effectus*. Jam vero, in idea ipsa seu notione effectus continetur essentialiter ejus distinctio et dependentia ab aliquo alio ente, cum nihil sibi dare possit esse; secus enim res operetur et esset, antequam esset.

Superest nunc, ut refellantur *Occasionalismi* sectatores, quorum rigidiores autumant, nulli creaturæ competere rationem causæ efficientis, solumque Deum effectus omnes producere intuitu quarumdam rerum, quæ idcirco *occasionales* vocantur: ex ipsis vero alii mitiores rationem causæ efficientis spiritualibus substantiis concedunt, minime vero corporibus; quamquam inter hos quidam agendi vim in corporibus animatis agnoscunt.

THESIS I.^a

Substantiæ spirituales creatæ virtute activa donantur, suntque proinde vere et proprie causæ efficientes.

Prob. I.^o Ex perspicuo et ineluctabili conscientiæ testimonio, quo intime experimur, nos vere agere, intelligere, velle; immo etiam experimur, nos ipsos determinare ad volendum vel nollendum, ad movendum vel non movendum

brachium: unde non solum experimur et conscii sumus, in nobis esse actiones, quæ ex nobis ipsis oriuntur, sed experimur etiam, animam seu voluntatem continere rationem sufficientem quorundam motuum corporis.

Prob. 2.º Ex absurdis, quæ ex adversante consequuntur hypothesi. Nam, si homo non est vere causa efficiens actionum, quæ liberæ appellantur, per easdem non meretur aut demeretur, quæ etenim ratione mereri aut demereri possumus per operationes, quæ a nobis vere non oriuntur, nec in nostra sunt potestate et dominio? Præterea, si operationes hominis a Deo unice et per exclusionem causalitatis creatæ procedunt et efficiuntur, ipsi imputabitur earum malitia et deformitas moralis; quippe præfatæ operationes a Deo unice procedunt, ad easque nihil homo operatur aut influit, sed potius recipit et patitur. Ergo hypothesis rigidioris Occasionalismi genuinam notionem humanæ libertatis, moralemque ordinem, qui libertati superstruitur, penitus subvertit.

THESIS 2.^a

Corpora etiam agendi vi prædita sunt, veramque rationem causæ efficientis obtinent.

Prob. 1.º Ex communi hominum sensu, quotidiana et perspicua experientia innixo. Uti enim eleganter habet Goudin, corporum activitas constat, «non ex tenebricosa quadam experientia, sed ex publico mundi cursu, et clara nullique non exaudita naturæ voce, quæ nos, cum primum emergente ratione rerum ordinem animadvertere cepimus, admonuit, agendi patiendique vice constare mundi ordinem et rerum commercium: corporibus, ut intereundi necessitatem, ita et gignendi vim inesse: mutationes novas, easque insignes, in rebus contingere; illas, ut alicujus corporis passiones, ita et alterius actiones esse: immo, effectuum fontes propalavit, atque, in unoquoque quæ vis resideret, mille monstravit experiendi; in sole illuminandi, in igne comburendi, in plantis vegetandi, in animalibus sentiendi et movendi, in

omnibus, quoad fieri potest, res sibi similes producendi. De hoc naturæ fonte haustæ sunt, *actionis, passionis, virtutis activæ, generationis, alterationis, effectus*, aliæque voces hujusmodi, eæque non artis regulis, sed naturæ instinctu, suis rebus accommodatæ. Quæ omnia si quis nunc labefactare velit, negando quidquam de novo produci, aut ullam inesse rebus agendi vim, prius necesse est, os ipsum naturæ obstruat, aut certe nobis mentem aliam inserat, vel in alium orbem nos inducat. Quamdiu enim in isto vivimus, clara naturæ tuba continuo personat ad aures nostras, et *fieri, et facere, et agere, et pati*, locum habere in rebus.»

Prob. 2.º ex absurdis, quæ ex occasionalistarum hypothesi consequuntur. Nam, ut cætera prætermittam, ex hac hypothesi, 1.º subtrahitur Universi ordo, qui maxime consistit atque elucet in physico nexu et dependentia rerum inter se, quæ proculdubio eliminantur, si corpora invicem nihil agunt, nec patiuntur; eatenus quippe alia aliis subjiciuntur, quatenus eorum influxum et actiones recipiunt; 2.º destruitur sive evacuatur naturalium rerum scientia. Siquidem rerum præsertim corporearum naturam et attributa non aliter agnoscimus ac dijudicamus nisi ex earumdem effectibus et operationibus, quæ sensibus et experientia nobis constant; et ex quibus corporum attributa et essentias venamur. Jam vero, si hujusmodi effectus et operationes, non ex ipsis corporibus oriuntur, sed per solum Deum peraguntur, naturam et attributa corporum, in quibus locum habent, minime manifestant, nosque perpetuo deludimur errore, dum de corporum natura et proprietatibus pronuntiamus juxta ipsorum effectus et operationes ¹.

¹ Sunt, qui Cartesium cartesianosque honorare intendunt Occasionalismi inventionem, sed immerito. Nam honor iste, si quis honor adest in erroneis et paradoxis adinveniendis et tuendis, Cartesio et cartesianis obtingere nequit: quandoquidem D. Thomas Occasionalismum aperte commemorat, dum scribit: "Simpliciter concedendum est, Deum operari in natura et voluntate operantibus. Sed quidam, hoc non intelligentes, in errorem inciderunt,

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º cum Mallebranche. Tribuere creaturis rationem causæ efficientis idem est ac divinitatem ipsis tribuere; ergo. Prob. ant. Transferre rem de non esse ad esse proprius est effectus Dei; sed causæ efficientis nomine id intelligitur, quod actione sua physica rem transfert de non esse ad esse; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. maj. Transferre rem de non esse ad esse, *per creationem* sive *nulla præsupposita materia*, conc.; *per solam mutationem materia præsuppositæ*, subdist.: *per appropriationem*, conc.; *per exclusionem alterius causæ*, neg. Equidem, solus Deus potest communicare esse per creationem, *totum* effectum ex nihilo educendo, ad quod sane requiritur virtus infinita et divina. Ast hæc minime exquiritur ad transferendum effectum de non esse ad esse, non quidem totum hoc esse *efficiendo*, sed determinando in materia præsupposita mutationem substantialem vel accidentalem, ex qua exurgat nova res a præcedenti distincta; ad quod certe nulla exigitur vis divina vel infinita. Attamen, hic ipse effectus causæ creatæ, si spectetur præcise, quatenus involvit transitum de non esse ad esse seu novum existere, merito attribuitur et appropriatur Deo, qui, utpote Causa prima et universalissima, operatur simul cum causa secunda ad productionem effectus; qui proinde quamvis procedat a Deo tamquam a causa prima et a creatura tamquam a causa secunda, ratio tamen entis, utpote universalissima,

attribuentes Deo hoc modo omnem naturæ operationem, quod res naturalis penitus nihil ageret per virtutem propriam... unde dicebant, quod ignis non calefacit, sed Deus creat calorem in re calefacta., *QQ. Disp. De Pot.*, q. 3.^a, art. 7.º Cartesius itaque cum suis cartesianis nihil aliud hic fecit, sicut sæpe alias, quam vetera paradoxa exsuscitare ad philosophiam christianam *instaurandam*, si superis placet.

respondet speciali ratione causæ universalissimæ. Ut enim egregie ait D. Thomas ¹, «cum Deus sit ipsum esse, oportet, quod esse creatum sit *proprius* ejus effectus: hunc autem effectum causat Deus in rebus, non solum quando primo esse incipiunt, sed quandiu in esse conservantur.»

Obj. 2.º Effectus eo magis dependet a causa efficienti, quo hæc perfectior existit, non utens aliarum ope ad effectum producendum; sed Deus est causa perfectissima: ergo in productione effectuum non utitur aliis causis creatis.

Resp. omiss. præmiss., dist. cons. Non utitur aliis causis, *quasi eis indigens*, conc.; *quasi ejus causalitas creaturæ causalitatem necessario excludat*, neg. Sicut enim Deus creaturis esse communicat, non quod eis indigeat, sed ut sapientiam et bonitatem ostendat, liberrimaque voluntate: non ab similliter, vim agendi creaturis communicat, quo ejus sapientia, bonitas et potentia commendatur, non quod eis indigeat ad effectum producendum. Sed

Instabis: Ex dictis, Deus est causa sufficiens et adæquata naturalium effectuum; atqui causa sufficiens et adæquata excludit alias; ergo...

Resp. dist. min. Excludit alias *ejusdem ordinis*, conc.; *alterius ordinis*, neg. Ex instantia tantum colligitur, Deum, utpote causam infinita vi præditam et a se existentem, excludere alias causas *primas* et infinitas, non vero causas *secundas*, quæ, utpote alterius et inferioris ordinis, non operantur nisi cum dependentia a causa prima.

Obj. 3.º Causa efficiens debet esse præsens effectui producto, ac proinde subjecto, in quo producitur; atqui corpus nequit esse præsens alteri corpori; ergo... Prob. min. Corpus ratione impenetrabilitatis in alio corpore esse nequit, sed tantum extra illud; ergo...

Resp. dist. min. Corpus nequit esse præsens alteri *præsentia penetrativa*, conc.; *contactus*, neg. Itaque, sicut non uno et eodem modo in loco existunt substantiæ spirituales

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p. q. 8.^a, art. 1.º

et corporeæ, ita nec unum et idem genus præsentia obtinent pro effectu producendo. Unde, licet corpus agens corpori patienti non illabatur, sicut illabatur Deus, qui omnibus entibus est intime præsens, ipsi tamen præsens fit per contactum, ratione cujus partem corporis contiguam et propinquorem immutat, atque hac media alias et alias successive; quia, ut unum corpus, inquit Suarez ¹, agit in alium, non est necesse, ut penetrative sit simul cum illo in eodem loco, sed satis est, quod sint sufficienter propinqua, ut ipsa experientia ostendit... Quocirca, quamvis quantitas (quæ penetrationem corporum impedit) non sit activa, non tamen omnino impedit actionem.»

§ II

De causalitate causæ efficientis.

Diximus supra, causam efficientem constitui in actu secundo per actionem seu actualem operationem; ex quo plane consequitur, causalitatem causæ efficientis, prout in actu secundo, esse ipsam actionem. Sed cum causalitas actualis præsupponat potentialem, et actus secundus actum primum, vestigare nunc oportet principium sive radicem, ex qua profuit præfata causalitas efficiens in actu secundo.

Jam vero, principium actus secundi seu operationis causæ efficientis, vel est principium quod, hoc est, res illa, quæ agit sive suppositum, quod operatur; vel est principium quo, hoc est, realitas illa, ratione cujus suppositum operationem potest profundere; illudque dicitur radicale, si sit prima radix et origo activitatis, quæ supposito convenit; si vero contineat rationem sufficientem immediatam hujus vel illius operationis, dicitur principium quo proximum. Sit, ut exemplo rem illustremus, si supponamus, hominem actu intelligere et loqui, quamvis intellectio homini adsit per intellectum et

¹ *Metaphys.*, Disp. 18, sect. 1.^a

ratione intellectus, et similiter locutio per os et linguam determinate disposita, dicimus equidem, quod homo est, qui intelligit et loquitur; sed tamen *intellectio* et *locutio* homini congruunt, tum ratione animæ rationalis, tum ratione intellectus et facultatis loquendi, ex quibus et per quæ hujusmodi operationes eliciuntur.

THESIS I.^a

Principium quo radicale agendi in substantiis corporeis est forma substantialis.

Dico in substantiis corporeis, quia in substantiis spirituales, utpote simplicibus, essentia vel natura ipsarum habet rationem principii quo respectu operationum.

Prob. thesis 1.º In supposito operante id, quo est ratio sufficiens et principium formale quoad essentiam rei, debet esse etiam ratio sufficiens et principium radicale agendi; operatio enim sequitur essentiam rei ipsique commensuratur, nam videmus et experimur, modum agendi et operationem cujusque rei respondere et veluti proportionari naturæ vel essentia rei operantis. Atqui forma substantialis est ratio sufficiens et principium formale constituens et determinans essentiam rei in substantiis corporeis, ut anima hominis et bruti constituunt et determinant naturam specificam eorum; ergo forma substantialis est principium quo primum et radicale agendi.

Prob. 2.º Corpora constituuntur ex materia et forma substantiali, per quam unum corpus essentialiter ab alio distinguitur in ratione substantiæ; atqui materia nequit esse principium aut ratio activitatis, quippe materia ex se iners existit; ergo sola forma potest esse principium substantiale et primum activitatis, quæ corpori inest.

THESIS 2.^a

Principium quo proximum vel immediatum actionis in substantiis creatis non est ipsa essentia vel substantia, sed

potentiæ seu vires activæ, quæ ab ipsa realiter distinguuntur.

Prob. Operatio in substantiis creatis est aliquid accidentale, a substantia operante realiter distinctum; siquidem potest adesse vel abesse, salva rei essentia et substantia, ut deambulare, videre, etc., respectu Petri; ergo potentia, ex qua oritur hæc operatio tamquam ex principio proprio et immediato, est etiam aliquid accidentale. Prob. cons. Potentia necessario dicitur ad actum, proindeque necessario ipsi commensuratur, hujus genus et conditionem sequens, ita ut, si actus sit substantialis, requirat potentiam substantialem, si sic actus spiritualis, potentiam spiritualem, etc. Sic, quia subsistentia est actus substantialis, respondet potentiæ substantiali, nempe, substantiæ; quia intelligere est actus spiritualis, requirit potentiam spiritualem: ergo si operatio in creatis substantiis est accidens, ipsi respondet tamquam potentia propria aliquid accidentale, secus enim actus et potentia non essent in eodem genere, et potentia non diceretur ad actum: ergo hæc operatio non oritur immediate ab ipsa substantia operante, sed mediis viribus seu potentiis ab ipsa realiter distinctis. Ergo, ut veteres Scholastici cum D. Thoma ajebant, *nulla substantia creata est immediate operativa.*

Prob. 2.º ex discrimine, quod D. Thomas perpetuo statuit inter Deum et creaturas. Sicut enim in solo Deo existentia identificatur cum essentia, ita etiam in solo Deo operatio identificatur cum essentia seu substantia, ac proinde in eo solo operatio est substantialis. Contra vero in creaturis, sicut existentia ipsis non est essentialis, et ab essentia realiter distinguitur, ita operatio nequit esse substantialis: esset vero substantialis, si potentia operativa, ex qua immediate proflueret, esset ipsa substantia.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obj. 1.º Ex dictis, accidens immediate operatur: ergo potiori ratione substantia immediate operatur. Prob. cons. Substantia est nobilior accidente, et forma substantialis perfectior accidentali; ergo...

Resp. neg. cons. Ad prob., dist. ant. Substantia est nobilior accidente *in ratione entis. conc.; in ratione seu ordine operandi, subd.; simpliciter, conc.; secundum quid, neg.* Substantiæ creatæ duplicem ordinem seu genus perfectionis involvunt: ordinem *entitativum* et ordinem *operativum*; quorum primus secundum se et ex propria conditione, est præcipuus et nobilior secundo, tum quia prius est esse quam operari, tum quia modus et perfectio operationis dependent ex natura et perfectione entis, quod operatur. Cum ergo ordo operativus sit posterior et minus nobilis ex se ordine entitativo, ad quem comparatur tamquam aliquid secundarium, ex eo, quod accidens immediate operatur, minime colligitur, ipsum, absolute loquendo, perfectius esse quam substantia, sed ad summum in ordine suo sive in genere operativo: quod certe non impedit, quominus substantia perfectior sit accidente in ordine entitativo, qui ordo non solum perfectior est ordine operativo, sed hujus perfectionem involvit et præhabet, quatenus ipsæ potentiæ seu vires, quæ immediate operantur, ex forma substantiali derivantur, a qua vim agendi tamquam ex radice et vi primitiva¹ recipiunt.

Obj. 2.º Quædam saltem ex viribus seu potentiis, quæ, juxta thesim, sunt immediatum principium actionis, sunt proprietates substantiæ operantis, ut intellectus et visus respectu hominis; sed proprietates producuntur immediate per

¹ Ab hac doctrina nihil aut parum distare videtur Leibnitz, qui, postquam admissit existentiam formarum substantialium, quas nominat etiam *entelechias, substantias simplices, vires primitivas*; subdit: "Je conçois les qualités ou les forces dérivatives, ou ce qu'on appelle formes accidentelles, comme des modifications de la entelechie primitive; de même que les figures sont des modifications de la matière". *Essais de Theod.*, num. 396. Ex Leibnitz ergo, sicut figuræ sunt modificationes corporis, a quo realiter distinguuntur, ita etiam qualitates seu vires derivatæ ab *entelechia*, vel vi primitiva, sunt *formæ accidentales*, ac proinde non ipsa substantia.

ipsam essentiam substantialem; ergo... saltem in productione proprietatum, substantia immediate operatur

Resp. dist. min. Proprietates producuntur, etc., *per actionem substantiæ*, neg.; *per resultantiam necessariam*, conc. Cum dicitur, proprietates effluere aut dimanare ab essentia, non est intelligendum, quod essentia jam existens ponat vel exerceat aliquam actionem a se distinctam, qua proprietates producat; eodem namque instanti et eadem actione, quibus producitur essentia, producuntur proprietates ejus, ut eodem instanti, quo producitur homo, producuntur simul intellectus et sensus. Essentia igitur solum dicitur producere proprietates, quatenus habet nexum necessarium cum eis, ita ut sine ipsis nequeat naturaliter produci aut existere: ast hæc eadem actione qua essentia producuntur.

Obj. 3.º Actio, qua producitur nova substantia, debet oriri immediate a substantia producente; ergo, saltem in hypotesi generationis substantialis, falsa est thesis. Prob. ant. Potentia vel virus accidentalis nequit producere substantiam, secus enim effectus esset nobilior causa efficienti; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob. dist. ant. Nequit producere substantiam, *tamquam causa principalis*, conc.; *in ratione causæ instrumentalis*, neg. Quando nova substantia producitur, potentiæ seu vires, quæ immediate operantur ad productionem, ut virtus generativa in equo, calor in igne, habent rationem causæ instrumentalis respectu substantiæ productæ, quia, quatenus attingunt substantiam ut terminum actionis, agunt in virtute et ex vi formæ substantialis quæ est principium radicale, unde derivantur hujusmodi vires. Vires ergo seu potentiæ, quibus substantia operatur ad producendam novam substantiam, operantur in virtute alterius, hoc est, substantiæ, cujus sunt vires, et veluti *connaturalia et conjuncta* instrumenta ad operandum.

§ III

De divisione causæ efficientis.

Varia sunt genera causarum efficientium, nam, ut mittantur reliquæ divisiones minus præcipuæ, dividitur:

1.º In causam *per se* et causam *per accidens*; quarum prima habet nexum naturalem cum effectu, ut sol est causa per se lucis; altera est, quæ aut jungitur accidentaliter causæ per se, ut dum dico: *medicus cantat*, quia medicina accidentaliter jungitur in hoc homine cum musica, quæ est causa per se cantus: aut aliquid producit, quod jungitur contingenter effectui per se intento, ut effusio ad jacienda domus fundamenta est causa per accidens inventionis thesauri quatenus hæc inventio accidentaliter jungitur effectui intento nunc per effusionem hujus terræ. Ad causam *per accidens* reducuntur *casus*, *fortuna*, et remotiones impedimentorum, dum dicitur aliquid causare tamquam *removens prohibens*, ut, qui *removet* columnam, est causa *accidentalis* motus lapidis superpositi.

2.º In causam *principalem* et *instrumentalem*: ex quibus prima ea dicitur, quæ agit virtute sibi propria et non per modum transeuntis ab alio recepta, ut ignis, dum comburit, homo, dum medetur ex arte medicinæ, quia, quamvis hæc scientia homini non sit indita per naturam, eam tamen nunc possidet per modum formæ stabilis et permanentis. Secunda est, quæ e converso agit in virtute alterius, seu per motum et influxum transeuntem ab alio receptum; quod quidem, qua ratione eveniat, jam supra diximus.

3.º Causa principalis, si nec virtutem agendi, nec usum illius virtutis ab alio ente recipiat, merito dicitur *prima* eaque est solus Deus. Si vero et vim agendi, et exercitium seu applicationem ad actum secundum recipiat ab alio dicitur *secunda*, prout contingit in cunctis causis creatis, quæ idcirco, respectu Dei, se habent tamquam causæ instrumentales.

4.º Dividitur in causam *universalem*, cujus virtus agendi porrigitur ad plures effectus specie distinctos, ut sol respectu plantarum; et causam *particularem*, quæ unius speciei effectus producit, ut homo hominem. Causa universalis vocatur *æquivoca*, quatenus effectum producit, qui causæ producenti specificè non adsimilatur: ex opposita ratione, causa particularis vocari solet *univoca*.

5.º In causam *adæquatam* seu totalem; quæ sola producit effectum, ut homo, qui lapidem projicit, est causa adæquata motus lapidis; et *inadæquatam* seu partialem, quæ effectum producit ex consortio et auxilio alterius, ut dum plures homines trahunt navim vel currum.

6.º In causam *liberam* et *necessariam*. Libera dicitur, quæ operatur ex electione et consilio cum indifferentia seu facultate ad agendum vel non agendum, ad hoc vel illud agendum. Necessaria operatur ex impetu naturæ cum determinatione ad unum, absque facultate ad oppositum, ut ignis, qui ex vi naturæ determinantur ad comburendum.

7.º Dividitur in causam *physicam* et *moralem*. Quarum prima agit ad effectum producendum per motum aut actionem proprie dictam, ut statuarius, qui statuam conficit; secunda agit vel concurrat ad effectum producendum per influxum moralem, qui quidem influxus motum improprium seu metaphoricum involvit, ut ille, qui ad statuam conficiendam statuarium excitat jubendo, consulendo, promittendo, etc.

ARTICULUS TERTIUS

De causa finali.

§ I

De notione et causalitate causæ finalis.

«Sicut influere causæ efficientis est agere, inquit D. Thomas¹, ita influere causæ finalis est appeti et desiderari.»

¹ QQ. Disp. de Verit., quæst. 22, art. 2.º

Quæ Angelici Doctoris verba, pressius quidem pro more, sed plene exprimunt causæ finalis naturam. Ex eis quippe habetur, quod sicut causalitas *secunda* causæ efficientis tota consistit et constituitur per ipsam actionem, ita causalitas *secunda* causæ finalis constituitur per appetitionem actualem sive amorem, quem res inspirat agenti. Similiter sicut causalitas efficiens *in actu primo* posita est in virtute seu vi agendi, qua donatur res, quæ denominatur causa efficiens, ita causalitas causæ finalis *in actu primo* spectatæ, est id, quo res, quæ denominatur finis, vim obtinet ad inspirandum amorem actualem sive appetitionem sui, nempe, *bonum*; nihil enim appetitur vel amatur ab agente nisi sub ratione boni. Ergo sic se habet *inspirare sui amorem* respectu causæ finalis, sicut se habet *agere* respectu causæ efficientis, et sic se habet *ratio boni* respectu prioris, sicut se habet *virtus agendi* respectu posterioris.

Ex his facile colligitur, causam finalem habere proprie rationem causæ. Vera enim causa ea dicitur, quæ revera influat et agit ad productionem effectus. Causam vero finalem reipsa influere ad productionem effectus, ex eo aperte constat, quod excitat, movet et determinat agens ad effectum producendum; idque eo usque, ut, fine sublato, agens non ageret, nec rem produceret: sic ægrotus medicinam non sumeret, nisi bonitatis ratio, quæ in sanitate elucet, ipsum moveret et determinaret.

Experientia teste, finis non movet ad operandum, nisi quatenus ejus bonitas apprehenditur; unde effatum illud: *ignoti nulla cupido*. Attamen, hæc bonitatis apprehensio se habet solum ut conditio *sine qua non*; quandoquidem non apprehensio rei, sed bonitas ejus est, quæ munus causæ finalis exercet inspirando sui amorem agenti, ipsumque ad operandum alliciendo et excitando.

Nihilominus tamen, ex diverso modo cognoscendi, diversa exurgit ratio agendi propter finem. Sunt enim quædam, quæ dicuntur agere propter finem, quatenus exequuntur motus ad determinatum finem tendentes, qui tamen finis

ab eis non cognoscitur, sed eisdem præstituitur et præassignatur ab aliquo intellectuali agente: «Sicut sagitta, ait D. Thomas, tendit ad determinatum finem, ex hoc, quod movetur a sagittante, qui suam actionem dirigit in finem:» unde hujusmodi potius aguntur quam agunt propter finem.

Alia sunt, quæ finem, ad cujus assecutionem tendunt et operantur, cognoscunt, sed admodum imperfecte et quasi materialiter tantum, quia nec rationem formalem finis agnoscunt, nec finis relationem et proportionem cum mediis; sic famelicus canis, cui cibus offertur, cognoscit quidem seu apprehendit per sensus cibum, ex qua cognitione exurgit in eo, ex ipsa vi atque ineluctabili propensione naturæ, appetitus illius simulque motus pro ipso adipiscendo; ast cognitio illa est imperfecta et materialis, quia nec cognoscit, cibum *habere rationem finis receptu ipsius*, quod est cognoscere finem *materialiter* tantum et non formaliter, nec cognoscit, illum cibum *posse obtineri ab ipso hoc vel illo medio, et hunc medium esse aptius, vel minus aptum alio ad talem finem adsequendum*, quod est cognoscere finem absque cognitione relationis mediorum cum fine. Quia motus appetitus tendentis ad finem respondet cognitioni præhabitæ hujus finis, ideo quæ finem cognoscunt hoc modo imperfecto, imperfecte etiam propter finem agunt, hoc est, ex impetu et determinatione necessaria naturæ, ac proinde etiam potius aguntur quam agunt propter finem. Verbo: agentia hujusmodi operantur *cum* cognitione imperfecta finis, sed non *ex* cognitione formali finis.

Tandem sunt alia agentia, quæ, quia cognoscunt finem, tam secundum bonitatem materialem, quam secundum rationem formalem, simulque ejusdem relationem et proportionem cum mediis, operantur propter finem, seipsa determinando et dirigendo ad finem adsequendum: quod quidem tantum congruit agentibus ratione præditis, quia sola ratio potest unum cum alio conferre, et rationes abstractas et universales, prout est ratio formalis finis, percipere. Et hæc sunt, quæ proprie agunt propter finem. Namque, ut merito

habet D. Thomas¹, «proprium est naturæ rationalis, ut tendat in finem, quasi se agens et ducens ad finem, natura vero irrationalis, quasi ab alio acta vel ducta, sive in finem apprehensum, ut bruta animalia, sive in finem non apprehensum, sicut ea, quæ omnino cognitione carent.»

Itaque, consentanee ad hanc D. Thomæ doctrinam, quæ experientia et observatione innitur, dicemus, quod agentia naturalia, quæ omni carent cognitione finis, operantur propter finem *executive*: bruta, quæ operantur apprehendendo finem, seu percipiendo bonum per sensus, *apprehensive*: agentia intellectu prædita, quæ rationem formalem finis et relationem ejus cum mediis cognoscunt, operantur *directive*.

Ex hucusque dictis colliges, causam finalem congrue definiri: *id, cujus gratia aliquid fit*. Quæ definitio, quamvis in rigore sumpta solum habeat locum in agentibus ratione præditis, quæ ex apprehensa bonitate finis alliciuntur et seipsa determinant ad operandum, accommodari etiam potest agentibus, quæ effectus producunt propter aliquid consequendum, ac proinde operantur aut moventur gratia alicujus rei, quod pertinet ad rationem finis.

§ II

De existentia causæ finalis.

Causarum finalium existentiam, præter veteres illos Democritum, Epicurum, Lucretium, qui omnia ad materiam et fortuitum atomorum motum referebant, inficiati sunt, tum Spinoza, qui finales causas ad humana fragmenta amandat, tum Robinet cum aliis materialismi aut atheismi sectatoribus, qui aut Dei intelligentis atque pure spiritualis existentiam, aut eum propter finem agere, minime agnoscunt. His viam paraverat Cartesius, dum scripsit: «Nullas umquam rationes circa res naturales a fine, quem Deus aut natura sibi proposuit, desumemus.» Sit itaque

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a 2.^e, q. 1.^a, art. 2.º

THESIS I.^a

Agentia intellectualia operantur propter finem directive, atque Deus ipse in operibus ad extra propter finem agit.

Pars I.^a facile constat. Nam agere propter finem *directive* nihil est aliud, ex supra dictis, quam agere ex cognitione formali finis hujusque relationis cum mediis, seipsum exinde determinando ad hæc vel illa media adhibenda pro determinato fine adsequendo; atque id agentibus ratione præditis congruit, et quoad hominem spectat, ex conscientia intima habemus, ipsum propter finem operari hac ratione; ergo...

Altera pars ex prima necessario fluit. Nam, si agere propter finem *directive* perfectio est, eaque non minima, ex qua homo agentibus inferioribus supereminet, proculdubio reperitur in Deo, qui agens intellectuale perfectissimum existit.

Nihilominus tamen, duo hic sedulo animadvertantur: 1.º id solum Deo congruere quoad opera extra ipsum posita, ut innuit thesis. Siquidem in actionibus, quæ *ad intra* terminantur, ut sunt processiones divinarum Personarum, Deus non agit libere seipsum determinando, sed ex ipsa divina essentia determinatur; 2.º operationem Dei propter finem *directive* non assimilari perfecte et omnimode operationi hominis aut cujuscumque creati agentis intellectualis. Enimvero in operatione hominis, ex. gr., dum ex amore sanitatis se determinat ad medicinam *hanc* sumendam, duo sunt spectanda: 1.^m quod homo perfecte cognoscit bonitatem sanitatis hujusque relationem cum mediis, et simul seipsum determinat libere ad ponendum *hoc* medium propter *hunc* finem, sive ut tale bonum existat; 2.^m quod finis ille, qui cognoscitur et quæritur per tale medium, quæritur ut perfectio ipsius agentis.

Horum primum, utpote nullam imperfectionem involvens, reperitur in Deo, qui ex cognitione et amore alicujus boni seipsum libere determinat ad ponendum seu producen-

dum aliud bonum, quo illud primum obtineatur, ut dum plantas et bruta producit propter bonum hominis obtinendum. Alterum vero minime in Deo reperitur; nam, cum sit infinite perfectus et ipsum esse omnes essendi perfectiones continens, nec unquam operatur, nec quidquam agit, ut perfectionem aliquam sibi ipsi adipiscatur. Itaque Deus *ex parte operis* unum agit propter aliud, sed *ex parte operantis* omnia operatur propter suam bonitatem, non quidem *obtineendam*, sed *manifestandam* et *communicandam*. Unde apposite D. Thomas¹: «Cum omne opus divinum in finem quemdam ordinatum sit, constat, quod ex parte operis Deus propter finem agit. Sed quia finis operis semper reducitur in finem operantis, ideo oportet, quod etiam ex parte operantis finis actionis ejus consideretur, qui est bonum ipsius in ipso... Ipse enim bonitatem suam perfecte amat, et ex hoc vult, quod bonitas sua multiplicetur per modum, qui possibilis est, ex sui, scilicet, similitudine.» Ex quibus corollaria subjecta colliges:

- 1.º Omnes res creatas ad bonitatem Dei comparari tamquam media ad finem, non obtinendum, sed manifestandum.
- 2.º Deum res creatas necessario amare, quatenus sunt participationes et similitudines propriæ bonitatis, ac proinde eodem actu et amore, quo seipsum amat.
- 3.º Hunc amorem, quatenus terminatur ad creaturas, solum dici necessariam *hypotheticæ*, hoc est, ex hypothesi, quod Deus libere voluerit easdem producere; nam, absolute loquendo, potest eas non amare, eo ipso, quod potest eas non producere; etenim, ut habet D. Thomas, «cum bonitas Dei sit perfecta, et esse possit sine aliis, cum nihil ei perfectionis ex aliis accrescat, sequitur, quod, alia a se eum velle, non sit necessarium absolute.»
- 4.º Deum, in hypothesi productionis creaturarum, unam producere propter aliam, ut herbam propter bruta, bruta propter hominem.

¹ Sent., lib. 2.º, dist. 1.^a, q. 2.^a, art. 1.º

THESIS 2.^a

Non solum bruta, sed agentia pure naturalia agunt propter finem, suo quæque modo.

Prob. utraque pars ex perspicua et quotidiana experientia, qua observamus, tam bruta irrationalia, quam agentia reliqua, non temere et casu, sed ordinate et constanter operari, suosque effectus et actus edere eo modo, quo expedit ad bonum et perfectionem obtinendam. Sic hirundo paleas colligit ad nidum conficiendum, plantæ ex terra et atmosphaera aquam et alia congrua atque utilia principia eliciunt ad se nutriendum, etc. Ergo, nisi velimus ordinem Universi et nexum partium ejus, simul cum fulgenti et perspicua experientia rerum inficiari, fateri cogimur, operationes et effectus unius corporis ordinari ad bonum, vel suipsius, vel alterius; ac proinde determinatum finem habere.

Dixi in thesi suo quæque modo; quia, ut jam supra monui, bruta agunt propter finem, non solum quatenus exequentur motus ad determinatum finem ordinatos, sed etiam quatenus hunc finem per sensus apprehendunt seu percipiunt. Ast agentia pure naturalia, quæ omni cognitione destituuntur, eatenus solum dicuntur agere propter finem, quatenus exequentur motus vel effectus, ordinatos quidem ad hunc vel illum finem adsequendum, sed ita, ut hæc ordinatio ad finem constituta et prædeterminata sit ab ipso rerum naturalium Artifice: unde hæc *executive* propter finem operantur, sicut et bruta *apprehensive*.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Quæ temere et casu eveniunt, ad finem non ordinantur; atqui plures mundi effectus temere et casu eveniunt, immo, quandoque ita eveniunt, ut opponantur fini, qui eisdem assignari solet, ut dum pluvia segetes destruit aut putrescere facit; ergo...

Resp. dist. min. Temere et casu eveniunt *respectu Dei et totius Universi*, neg.; *respectu nostri*, conc. Nos equidem, sicut rerum essentias et causas plurimas ignoramus, ita etiam frequenter ignoramus fines particulares operationum et eventuum, quæ in mundo cernuntur. At respectu Dei, qui Universi et universorum, quæ in eo continentur, curam gerit, nihil temere et casu evenit, sed omnia ab eo ad finem ordinantur. His adde, quod agentia naturalia habent aliquem finem, ad quem *ex se*, sed non *indefectibiliter* ordinantur; quia ipsorum operationes et effectus nexum habent cum aliis agentibus et causis, ex quibus impedimentum vel modificatio oriri potest.

Instabis: saltem dum natura producit monstra propter finem non operatur; ergo...

Resp. Existentiam monstrorum non solum non excludere, sed potius invicte demonstrare, res naturales agere propter finem. Cum enim monstrum sit effectus recedens a solito ordine et debita rei dispositione, consequitur, revera existere præfatum ordinem, quo agentia naturalia ad determinatos effectus producendos diriguntur et determinantur. Quod autem *quandoque* ab affectibus, ad quos tendunt, deficiat, solum ostendit, agentia naturalia esse causas finitas et imperfectas, quarum idcirco actio seu effectus vel impediri, vel perturbari potest; quod quidem contingere potest vel propter occursum aliarum causarum, vel propter redundantiam, inopiam vel incongruam dispositionem materiæ.

Obj. 2.º Temeritatem et arrogantiam sapit causas finales rerum a Deo conditarum velle assignare; ergo... Prob. ant. Temeritatem et arrogantiam sapit motiva voluntatis divinæ velle perscrutari et assignare; ergo...

Resp. dist. ant. Arrogantiam sapit *omnes* causas finales velle assignare, conc.; *aliquas*, neg. Ultra quidem fateor, quasdam inter finales rerum causas nobis latere, sed simul alias quoque agnoscimus ex manifestissima naturæ experientia. Unde oppido falluntur Baco et Cartesius, qui ajunt, vestigationem causarum finalium atheismo viam aperire, cum

potius e converso res se habeat; nam ex causarum finalium existentia legitime assurgimus ad existentiam alicujus Supremæ Intelligentiæ, quæ mundum condidit.

Ad prob., dist. etiam ant. Temeritatem etc. velle perscrutari et assignare *quoad effectus primarios*, trans.; *quoad effectus quosdam particulares et determinatos*, neg. Arrogantiam quidem saperet velle perscrutari et assignare fines et motiva, ex quibus Deus seipsum libere determinavit ad res creandas potius quam non creandas, ad mundum istum et non alium producendum, hoc et non alio tempore producendum, cum aliis hujus generis, respectu quorum homo non alium finem nisi finem universalem et ultimum rerum, nempe, Dei bonitatem ut communicandam, nec aliud motivum nisi ipsam Dei voluntatem potest assignare¹. Quod tamen nihil obstat, quominus particularium effectum, ut hominis, bruti, plantæ, solis, etc., finales causas et motiva rationalia quæramus et assignemus.

SCHOLIUM

De casu, fortuna et fato, de quibus quidam fusius hic disserunt, ut aliquid breviter attingamus, id dicam: *fatum*, si accipiatur ad sensum gentilium et prout Seneca eum definit pro *necessitate omnium rerum actionumque quam nulla vis rumpat*, rejiciendum est; quippe quod tum contingen-

¹ Unde jure merito D. Augustinus docet quod si quis quærat: "quare fecit Deus cælum et terram? respondendum est ei: quia voluit. Voluntas enim Dei causa est cœli et terræ, et ideo major est voluntas Dei quam cœlum et terra. Qui autem dicit: quare voluit Deus facere cœlum et terram? majus aliquid quærit quam est voluntas Dei; nihil autem majus invenire potest. Compescat ergo se humana temeritas, et id, quod non est, non quærat, ne id, quod est, non inveniat.", *De Gent. cont. Manich.*, lib. 1.º, cap. II. Hac sane ratione, et non ea, quam autumant Baco et Cartesius, vitanda est temeritas et arrogantia in operibus Dei et ipsorum finibus et motivis vestigandis.

tiam causarum et effectuum naturalium, tum libertatem Dei et hominis e medio tollat. Quod si ad sensum christianum accipiatur, quatenus, scilicet, cuncta, quæ in mundo eveniunt, divinæ ordinationi subjiciuntur, admitti sane potest, ac cum Boetio definiri: *ordo causarum secundarum divinam providentiam exequentium*. *Casus et fortuna* reducuntur ad causas *per accidens*, causalia enim ac fortuita dicuntur ea, quæ præter intentionem causæ particularis, non vero universalis, saltem Dei, eveniunt. Solum differunt, quatenus *fortuna* respicit agentia ratione prædita; *casus* vero vel utraque indiscriminatim, vel sola agentia irrationalia.

CAPUT QUARTUM

DE PRÆCIPUIS SPECIEBUS ENTIS.

ARTICULUS PRIMUS

De ente finito et infinito.

§ I

Expenduntur notiones entis finiti et infiniti.

1.º Notionem aliquam tam finiti, quam infiniti in nobis esse, ex eo aperte constat, quod optime novimus, quid sit infinitum, ipsumque non tantum a finito, sed ab indefinito etiam incunctanter secernimus¹.

¹ Hinc explodenda sententia P. Buffier, qui adserit existere quidem infinitum absolutum, nempe, Deum, sed nos ipsum non concipere nisi ut infinitum *in potentia*, cui, nempe, alias et alias perfectiones absque fine addere possumus. "Pour concevoir l'infini absolu, il faudrait que je conçusse toute l'étendue des attributs de Dieu.. Or c'est ce que je ne puis faire; car j'éprouve que je puis voir en Dieu des perfections et des degrés de perfec-

potius e converso res se habeat; nam ex causarum finalium existentia legitime assurgimus ad existentiam alicujus Supremæ Intelligentiæ, quæ mundum condidit.

Ad prob., dist. etiam ant. Temeritatem etc. velle perscrutari et assignare *quoad effectus primarios*, trans.; *quoad effectus quosdam particulares et determinatos*, neg. Arrogantiam quidem saperet velle perscrutari et assignare fines et motiva, ex quibus Deus seipsum libere determinavit ad res creandas potius quam non creandas, ad mundum istum et non alium producendum, hoc et non alio tempore producendum, cum aliis hujus generis, respectu quorum homo non alium finem nisi finem universalem et ultimum rerum, nempe, Dei bonitatem ut communicandam, nec aliud motivum nisi ipsam Dei voluntatem potest assignare¹. Quod tamen nihil obstat, quominus particularium effectum, ut hominis, bruti, plantæ, solis, etc., finales causas et motiva rationalia quæramus et assignemus.

SCHOLIUM

De casu, fortuna et fato, de quibus quidam fusius hic disserunt, ut aliquid breviter attingamus, id dicam: *fatum*, si accipiatur ad sensum gentilium et prout Seneca eum definit pro *necessitate omnium rerum actionumque quam nulla vis rumpat*, rejiciendum est; quippe quod tum contingen-

¹ Unde jure merito D. Augustinus docet quod si quis quærat: "quare fecit Deus cælum et terram? respondendum est ei: quia voluit. Voluntas enim Dei causa est cœli et terræ, et ideo major est voluntas Dei quam cœlum et terra. Qui autem dicit: quare voluit Deus facere cœlum et terram? majus aliquid quærit quam est voluntas Dei; nihil autem majus invenire potest. Compescat ergo se humana temeritas, et id, quod non est, non quærat, ne id, quod est, non inveniat.", *De Gent. cont. Manich.*, lib. 1.º, cap. II. Hac sane ratione, et non ea, quam autumant Baco et Cartesius, vitanda est temeritas et arrogantia in operibus Dei et ipsorum finibus et motivis vestigandis.

tiam causarum et effectuum naturalium, tum libertatem Dei et hominis e medio tollat. Quod si ad sensum christianum accipiatur, quatenus, scilicet, cuncta, quæ in mundo eveniunt, divinæ ordinationi subjiciuntur, admitti sane potest, ac cum Boetio definiri: *ordo causarum secundarum divinam providentiam exequentium*. *Casus et fortuna* reducuntur ad causas *per accidens*, causalia enim ac fortuita dicuntur ea, quæ præter intentionem causæ particularis, non vero universalis, saltem Dei, eveniunt. Solum differunt, quatenus *fortuna* respicit agentia ratione prædita; *casus* vero vel utraque indiscriminatim, vel sola agentia irrationalia.

CAPUT QUARTUM

DE PRÆCIPUIS SPECIEBUS ENTIS.

ARTICULUS PRIMUS

De ente finito et infinito.

§ I

Expenduntur notiones entis finiti et infiniti.

1.º Notionem aliquam tam finiti, quam infiniti in nobis esse, ex eo aperte constat, quod optime novimus, quid sit infinitum, ipsumque non tantum a finito, sed ab indefinito etiam incunctanter secernimus¹.

¹ Hinc explodenda sententia P. Buffier, qui adserit existere quidem infinitum absolutum, nempe, Deum, sed nos ipsum non concipere nisi ut infinitum *in potentia*, cui, nempe, alias et alias perfectiones absque fine addere possumus. "Pour concevoir l'infini absolu, il faudrait que je conçusse toute l'étendue des attributs de Dieu.. Or c'est ce que je ne puis faire; car j'éprouve que je puis voir en Dieu des perfections et des degrés de perfec-

2.º *Notio infiniti ex tribus exurgit conceptibus. Infinitum enim audit ens sine fine aut limite, sive ens negans omnem limitem; unde involvit conceptus entis, limitis et negationis limitis, statim enim ac hos conceptus jungimus, notio infiniti exurgit.*

3.º *Genesis seu origo hujus notionis infiniti, etiam absolute, non ex continua additione finiti ad finitum, ut vult Locke, sed ex absoluta et totali remotione limitum repetenda est. Et re quidem vera, finitum si finito addatur, indefinitum ad summum reddit, si hæc additio ut possibilis semper ac indeterminate spectetur, numquam vero infinitum actuale absolutum, sicut possibile additum possibili impossibili non constituit, nisi velimus dicere, quod una essentia addita alteri in contrariam convertitur; siquidem finitum essentialiter includit limitem, infinitum vero essentialiter eundem negat et excludit. Notio ergo infiniti nobis acquiritur, dum ex entibus finitis finitudinem seu limites quoscumque removemus, si sermo sit de infinito simpliciter et absolute; vel in determinato genere, si sermo sit de infinito secundum quid. Ex quibus*

4.º *Primum, quod etiam categorematicum appellatur, limites quoscumque in omni genere perfectionis excludit, cujus ordinis unicum infinitum extat, nempe, Deus. Dico in omni genere perfectionis, quia quoad ea genera, quæ imperfectionem ex proprio conceptu includunt, infinitum absolutum, non limites tantum, sed ipsum genus excludit et negat,*

tions de plus en plus, et que quand j'en aurai conçu le plus grand nombre que je sois capable d'imaginer, ce serait toujours un nombre déterminé."

Ubi aperte vides, Buffier confundere *conceptum* infiniti cum ejus *imaginatione*, et *notionem* infiniti cum *notione* indefiniti: unde si ejusdem sententiæ standum esset, possibilitatem et existentiam entis in actu seu simpliciter infiniti demonstrare non possemus. Quanamque ratione possemus demonstrare existentiam rei, cujus ideam non habemus?

ut Deus excludit genus accidentis vel extensionis. Alterum, quod etiam *syncategorematicum* appellatur, excludit limites in aliquo vel aliquibus tantum generibus entis, ut magnitudo infinita talis erit in genere extensionis continuæ, sed non in genere substantiæ vel qualitatis, etc. Unde, quatenus alii gradus entis ei advenire possunt, dicitur etiam infinitum in *potentia*.

Animadvertendum tamen, *infinitum secundum quid*, quandoque et apud Scholasticos, distingui ab *infinito syncategorematico* seu in potentia, quatenus primum concipi potest ut res actualis infinita in aliquo determinato ordine, ut, si supponatur numerus infinitus, erit infinitus secundum quid, et tamen *categorematicus* in eo ordine. Secundum vero, sive infinitum *syncategorematicum* proprie acceptum, est illud, cui sine fine et semper partes *eiusdem generis* addi possunt, ut, dum concipiendo numerum actualem, simul concipimus, numeros alios ipsi addi posse absque fine.

5.º *Notio finiti coalescit ex conceptibus entis et limitis seu termini, finitum enim dicitur ens, quod limitibus circumscribitur seu terminatur. Ex quo facile colligitur, notionem finiti partim esse positivam, et partim negativam: positivam, quatenus exprimit ens reale; negativam, quatenus includit negationem ulterioris realitatis.*

6.º *Ergo notio finiti in nobis præcedit notionem infiniti, nec ex hac originem ducit, ut Cartesius et cartesiani autumarunt. Quod quidem evidenter constat: 1.º quia finitum ex dictis essentialiter includit conceptum non entis, est enim quasi mixtum ex ente et non ente: atqui idea infiniti essentialiter excludit non ens: ergo ex ea minime erui potest notio finiti; 2.º quia non entia seu privationes entis percipimus per respectum ad entia positiva, quibus insunt, ut carentiam visus vel intellectus in animali concipimus per respectum ad ipsum animal, quod his realitatibus caret: atqui carentia entitatis seu realitatis, quam finitum significat et exprimit, inest enti finito et non enti infinito: ergo in illo et non in isto percipimus.*

Adde his, ipsam experientiam, qua per conscientiam edocemur, nos absque ulla cogitatione infiniti percipere tam intra, quam extra nos, entia, quæ carent seu *non habent* realitatem et perfectionem, quam observamus in alio ente finito: entia, quæ aliis subjiciuntur: entia, quæ aliquid de novo acquirunt vel amittunt, quæ omnia immediate menti suppeditat *ens reale, quod excludit aliud ens reale*, quæ est ipsa notio finiti.

ALERE FLAMMAM
VERITATIS § II

De possibilitate entis creati infiniti.

Cum existentia entium finitorum per se nota sit, solum superest investigare possibilitatem infiniti *secundum quid*, nam de infinito simpliciter sive quoad essentiam sermonem instituemus in theodicea.

THESIS I.^a

Repugnat ens creatum, quod sit infinitum secundum essentiam.

Prob. Res infinita secundum essentiam illa dicitur, quæ includit omnem realitatem entis, omnesve perfectiones, quæ ut possibiles concipiuntur; nam, si aliquam perfectionem seu realitatem possibilem non continet, jam erit ens excludens, vel negans aliquem gradum entis, ac proinde finitum. Atqui repugnat creatura, quæ contineat omnes posibles perfectiones entis; ergo...

Prob. min. 1.º Creatura essentialiter est ens ab alio productum ex nihilo, ac proinde essentialiter includit existentiam et dependentiam ab alio: ergo repugnat creatura, quæ contineat omnes perfectiones entis; nam saltem non continebit *existentiam a se et independentiam productionis ab alio*, quæ proculdubio sunt maximæ perfectiones. 2.º Creatura, utpote ens a Deo productum, potest esse vel non esse, ac proinde absolute contingentia subijcitur; sed contingentia

quoad existentiam excludit necessitatem absolutam existendi, quæ est maxima perfectio; ergo...

THESIS 2.^a

Repugnat magnitudo seu extensio actu infinita.

Prob. 1.º Magnitudo seu extensio est accidens seu affectio corporis: ergo nequit esse infinita actu. Prob. cons. Infinitum nequit recipi in subjecto finito; secus enim accidens esset extra substantiam et supra substantiam, cui inhæret; atqui corpus, cujus extensio est affectio et modus, nequit esse infinitum, cum essentiam, non solum determinatam atque finitam, sed imperfectissimam quoque habeat; ergo...

Prob. 2.º Repugnat extensio omnium possibilium maxima; atqui extensio infinita, si daretur, deberet esse omnium possibilium maxima: ergo... Prob. ant. Extensio omnium possibilium maxima esset simul et non esset maxima; esset enim *maxima*, ut supponitur: deinde *non maxima*, quia, data hac extensione maxima, Deus posset ab illa aliquid subtrahere, v. gr., mensuram pedis; qua in hypothesi, jam non remanet omnium possibilium maxima, evaderetque finita; ergo nec antea erat omnium possibilium maxima, nec infinita; quia quantitas finita unius pedis quantitati finitæ addita nequit infinitam extensionem conficere.

Corollarium:

Ex prima ratione colligitur, repugnare etiam extensionem infinite parvam. Sicut enim corpus, quia habet essentiam determinatam, excludit extensionem infinitam, ita etiam excludit extensionem infinite parvam, ita ut nullum corpus existere possit physice absque determinato extensionis gradu, infra quem ferri non potest.

THESIS 3.^a

Repugnat etiam multitudo actu infinita.

Prob. 1.º Omnis multitudo actu existens numerum facit, quia numerus nihil est aliud quam multitudo unitatum, ita ut, ubicumque detur multitudo unitatum, ibi exurgat numerus. Atqui numerus necessario excludit infinitatem, quandoquidem mensuratur per unum, et ratio mensuræ opponitur rationi infinitatis; ergo...

Prob. 2.º ex absurdis. Ponamus, existere multitudinem infinitam hominum. Hæc multitudo erit infinita simul et finita; infinita, ut supponitur; finita, quia necessario præ se ferret multitudinem majorem se, v. gr., multitudinem oculorum, quia quilibet homo hujus multitudinis infinitæ habet duos oculos, ac proinde multitudo oculorum erit duplo major quam multitudo hominum, quæ supponitur infinita.

Corollarium:

Ex prima thesi inferitur, rejiciendum esse optimismum, tam Leibnitz, quam aliorum, qui contendunt, mundum istum, sive quemvis alium effectum Dei, esse omnium possibilium optimum. Cum enim, ex una parte, quivis mundus vel effectus supponatur, finitus necessario sit, ut demonstratum est in prima thesi; ex alia parte, virtus Dei, utpote infinita, exhauriri non possit per quemcumque effectum finitum; consequitur necessario, Deum posse effectus perfectiores in infinitum producere, quin nunquam deveniat ad effectum omnium possibilium optimum, et ultimum perfectione. Itaque philosophia christiana inter duos scopulos media incedit, rejiciens ex una parte optimismum, qui virtutem infinitam Dei exhaurit productione effectus finiti; et ex altera parte statuens, nullum effectum Dei posse esse infinitum secundum essentiam, non quidem defectu virtutis Dei, sed potius defectu capacitatis seu possibilitatis ex parte creaturæ. Qua-

propter scite et apposite habet D. Thomas¹: "Contra rationem (essentiam) facti, est, quod sit simpliciter infinitum: sicut ergo Deus, licet habeat potentiam infinitam, non tamen potest facere aliquid non factum, hoc enim esset contradictoria esse simul, ita non potest facere aliquid infinitum simpliciter"².

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. adversus 1.^{am} thesim. Quo major est ac perfectior virtus activa causæ, eo perfectiorem effectum potest producere; atqui virtus activa Dei est infinita; ergo infinitum effectum potest producere.

Resp. dist. maj. Perfectiorem effectum potest producere *intra seriem possibilium*, conc.; *extra hanc seriem*, neg. Quia virtus Dei est infinita, exhauriri nequit productione cujusvis effectus finiti; sed quolibet dato alium perfectiorem potest producere. Nequit tamen effectum actu infinitum in ratione entis producere, non defectu virtutis in Deo, sed quia talis effectus repugnantiam intrinsecam involvit, quia, ut habet D. Thomas, «contra rationem facti est, quod sit simpliciter infinitum.»

Obj. 2.º Si Deus finitum tantum effectum potest producere, nihil habet, quo a causis creatis distinguatur in ratione causæ infinitæ, nam etiam hæc possunt finitum effectum producere; ergo...

Resp. neg. ant. Quamvis Deus effectum infinitum producere nequeat, maxime adhuc et infinite distat a causis creatis: 1.º quia hæc nequeunt effectus effectibus perfectiores in infinitum producere, sicut Deus; 2.º quia operantur cum dependentia actuali et necessaria ex causa prima; 3.º et præ-

¹ *Sum. Theol.*, 1.ª p., q. 7.ª, art. 2.º

² Circa optimismum vid. *Estudios sobre la Filos. de Santo Tomás*, lib. 3.º, cap. x, xi, xii.

cipue, quia nulla causa creata effectum ex nihilo potest producere, sicut Deus; quod quidem infinitam virtutem in ipso arguit et ostendit.

Obj. cum Balmes, advers. 2.^{am} thesim. Possibile est illud, quod non involvit contradictionem: atqui extensio infinita nullam contradictionem involvit; ergo... Prob. min. Extensio infinita includit extensionem cum negatione limitum; sed conceptus negationis limitum non excludit conceptum extensionis; ergo...

Resp. neg. min. Ad prob., dist. min. Conceptus negationis limitum non excludit conceptum extensionis *indeterminate acceptæ*, conc.; *determinate acceptæ*, neg. Aliud est quærere, utrum idea extensionis in communi excludat negationem limitum; aliud quærere, utrum possit *existere* extensio, quæ non excludat negationem limitum. Extensio enim, secundum se et indeterminate sumpta, nec includit, nec excludit negationem limitum, sed ab ea potius abstrahit, sicut *animal* nec excludit, nec includit rationalitatem aut irrationalitatem atque sub hoc respectu verum est, quod extensio non excludit, nempe, *positive et determinate* conceptum negationis limitum. Ast vero, extensio nequit *realiter existere*, nisi transeundo a statu illo generico et indeterminato ad statum specificum et individuum; quia omne creatum, quod existit, necessario ad aliquam determinatam speciem pertinet, simulque individuum aliquod constituit; atque ex hac parte repugnat extensioni creatæ negatio limitum, quia species extensionis necessario excludit alias species, ut triangularis extensio circularem, quadrangularem, etc. ac proinde infinita esse nequit, quia non includit *omnes* species extensionis; quod idem potiori ratione extensioni individuatae vel singulari congruit. Sicut ergo, quamquam conceptus indeterminatus animalis non excludit rationalitatem nec irrationalitatem, si tamen existat realiter, unum ex his duobus necessario excludit ratione speciei, in qua collocatur, ita, quamvis extensioni in genere et indeterminate sumptæ non repugnet negatio limitum, ei tamen repugnat, si ad spe-

ciem contrahatur, prout contrahitur necessario, si *existens* supponatur ¹.

Obj. advers. 3.^{am} thesim. Deus potest producere omnia possibilis absolute: ergo potest producere numerum infinitum actu. Prob. cons. Numerus possibilium absolute est infinitus; ergo...

Resp., omissio ant., neg. cons. Ad prob., dist. ant. Numerus possibilium absolute est infinitus *categorematicæ*, neg.; *syncategorematicæ*, conc. Nimirum, numerus possibilium eatenus infinitus dicitur, quatenus ad terminum vel finem perducere nequit; quolibet namque entium numero producto, majorem Deus potest producere, quin ejus infinita potentia exhauriatur.

SCHOLIUM

Ex tribus thesibus hic propugnatis, prima ut certa haberi debet; ast duæ posteriores intra probabilitatis terminos clau-

¹ Ex hac solutione funditus eversum habes unicum fundamentum, cui Balmes innititur ad statuendam possibilitatem extensionis infinitæ: siquidem, præter responsionem ad objecta, non aliam probationem affert, nisi conceptum extensionis non excludere negationem limitum: "¿Es posible una extensión infinita? no se descubre ninguna repugnancia: la idea de extensión y la de negación de todo límite no se excluyen, por lo menos según nuestro modo de concebir." *Filos. Fund.*, lib. 8.º, cap. xi.

Cæterum, solutio a nobis data nihil est aliud quam evolutio solutionis, qua D. Thomas argumentum hocce Balmes jam præoccupaverat, et quam, mirum est, hispanum philosophum præ oculis non habuisse. En Angelici Doctoris verba, quibus propositum argumentum solvit: "Ad secundum dicendum, quod, licet infinitum non sit contra rationem magnitudinis in communi, est tamen contra rationem cujuslibet speciei ejus, scilicet, contra rationem magnitudinis bicubitæ, vel tricubitæ, sive circularis, vel triangularis et similium. Non autem est possibile in genere esse, quod in nulla specie est: unde non est possibile, esse aliquam magnitudinem infinitam, cum nulla species magnitudinis sit infinita." *Loc. cit.*, q. 7.^a, art. 3.º ad 2.^m

duntur; quoniam rationes, quibus innituntur, nec perspicue demonstrativæ, nec penitus insolubiles existunt: unde et ipsemet D. Thomas fatetur, quod *adhuc non est demonstratum, quod Deus non possit facere, ut sint infinita actu*¹. Nihilominus, argumenta pro eisdem militantia, et probationes ab ipso D. Thoma productæ, tum in *Summa Theologica*, tum in *Summa Contra Gentes*, ejus ponderis sunt, ut si non scientificam proprie ac demonstrativam, ast certe morali æquivalentem certitudinem præ se ferant. Quidquid tamen sit de possibilitate extensionis infinitæ, sive continuæ, sive discretæ, explodenda penitus opinio Cartesii, qui huic mundo indefinitam concedit extensionem. Siquidem, gallus philosophus non aliud adfert fundamentum ad stabiliendam extensionem indefinitam, quæ a parte rei in infinitam necessario resolvitur²; nisi vim nostræ imaginationis, qua spatium sine termino imaginamur. Sed hoc est indefinitum cum infinito, et imaginationem cum ratione pura confundere; quod equidem principiis sanæ philosophiæ adversatur.

¹ *Opusc. 14, circ. fin.*

² Dico extensionem indefinitam Cartesii reduci ad infinitam, quia, ut merito observat Balmes: "No hay inconveniente en decir que la extensión del mundo es indefinida, si se entiende que nosotros no podemos asignar sus límites; pero en la realidad los límites existirán ó no existirán... Si existen, la extensión del mundo es finita; si no existen, es infinita; en todo caso, la palabra indefinido no expresa nada.

El argumento de Descartes, si prueba algo, prueba la verdadera infinidad del mundo; pues que si hemos de retirar indefinidamente los límites de éste, porque indefinidamente concebimos (melius diceret, *imaginamur*) siempre una extensión más allá de toda otra extensión; como, por otra parte, sabemos que esta serie de conceptos no tiene ningún límite, podemos trasladar desde luego la ilimitación al objeto que corresponde á los conceptos, y afirmar que la extensión del mundo es absolutamente infinita.," *Filos. Fund.*, lib. 8.º, cap. XIII.

ARTICULUS SECUNDUS

De ente possibili et impossibili.

Prænotanda:

1.º *Possibile* illud dicitur, quod aptitudinem seu potentiam habet ad existendum, sive hæc aptitudo ad actum secundum reducta sit, prout contingit in omni ente actuali; siquidem, quod actu existit, *potest* existere, sub quo conceptu ipsemet Deus ens possibile dici potest, quatenus non repugnat ejus existentia; sive præfata aptitudo accipiatur prout præcisa ab existentia actuali, quam *potest* habere; et hæc est communiter accepta possibilitas, sub qua nec Deus, nec creaturæ actu existentes comprehenduntur.

2.º Cæterum, ut aliquid, quod actu non existit, dicatur *possibile perfecte et adæquate*, requiritur ejusdem possibilitas, tam *interna*, quam *externa*. Harum prima dignoscitur et constituitur per *aptitudinem absolutam ad habendam existentiam*, quatenus attributa seu prædicata rei mutuo sese non excludunt. Altera constituitur per ordinem ad causam, quæ rem possibilem actu existentem reddere potest: quantumvis enim concipiamus rem immunem a contradictione quoad prædicata constitutiva, v. g., hominem, hic homo revera existentiam habere non poterit, ac proinde nec completa et adæquata possibilitate gaudebit, nisi simul concipiamus, existere aliquam causam, quæ possit ipsi communicare existentiam realem et physicam, quam nondum habet. Ergo possibilitas *adæquata* entis coalescit ex possibilitate interna, quæ etiam *absoluta* dicitur, et ex externa, quæ *relativa* posset dici, tum quia includit ordinem ad causam efficientem, tum quia varia est pro varietate causarum. Siquidem,

3.º Quoniam, ex dictis, possibilitas externa respicit causæ producentis, hujus naturam et conditionem necessario sequitur, ita ut tot sint genera *possibilitatis externæ*, quot sunt genera seu gradus causarum, quæ effectum producere queunt.

Atque hinc exurgit triplex genus possibilitatis externæ, nempe, possibilitas *metaphysica*, quæ se extendit ad omnia, quæ sunt absolute possibilia, et cui opponitur *metaphysica* impossibilitas; possibilitas *physica*, quæ extenditur ad ea, quæ non superant vires naturæ, cui opponitur *physica* impossibilitas, in eo posita, quod aliquid fieri nequeat viribus naturæ et salvis hujus legibus: possibilitas *moralis*, quæ se extendit ad ea, quæ fieri possunt, salvis legibus naturæ moralis, cui opponitur *moralis* impossibilitas, dum repugnat, aliquid fieri attentatis naturæ moralis legibus, sive propensionibus naturalibus ac circumstantiis rerum.

4.º Possibilitas interna et absoluta rerum, nec ex intellectu nostro, nec ex rebus actu existentibus pendet. Quandoquidem, independenter a nostro intellectu et quavis ejus cogitatione, circulus, ex. gr., possibilitatem internam habet, eo ipso quod ejus predicata et attributa nullam contradictionem involvunt, nec ullam repugnantiam ad existendum. Non absimiliter, antequam res actu existat, veram possibilitatem habet, quæ quippe nihil realem existentiam accipit, nisi ens possibile sit; unde possibilitas interna seu absoluta rei naturæ ordine præcedit ejusdem existentiam actualem. Immo etiam, si fingamus, cuncta entia finita in nihilum redigi, adhuc remaneret ipsorum possibilitas. Ergo ens dicitur possibile absolute et interne, independenter ab intellectu et a rebus actu existentibus.

His prælibatis, superest, ut naturam et originem possibilitatis internæ vestigemus. Quocirca: 1.º non defuere, qui existimarint, possibilitatem absolutam rerum constitui per divinam omnipotentiam, ita ut res illæ dicantur possibles, et ideo dicantur possibles, quæ et quia a Deo fieri possunt¹;

¹ Hanc opinionem non semel commemorat et rejicit D. Thomas, ac inter alia hæc habet: "Si autem dicatur, quod Deus sit omnipotens, quia potest omnia, quæ sunt possibilia suæ potentie, erit circulatio in manifestatione omnipotentie, hoc enim non erit aliud quam dicere, quod Deus est omnipotens, quia potest omnia,

2.º Cartesius contendit, possibilitatem rerum ex libera Dei voluntate repetendam esse, ita ut, apud hunc philosophiæ christianæ pseudo-reformatorem, «quia voluit (Deus), tres angulos trianguli necessario æquales esse duobus rectis *idcirco hoc verum est et fieri aliter non potest*, atque ita de reliquis;» 3.º alii e converso possibilitatem entium a Deo prorsus independentem faciunt; 4.º denique, Scotus possibilitati internæ concedit esse aliquod logicum a Deo distinctum et independens. Ut ergo vera pronuntiata philosophiæ christianæ elucescant, sit

THESIS I.^a

Possibilitas interna rerum non pendet ex libera Dei voluntate.

Prob. 1.º Si entium possibilitas interna a libera Dei voluntate penderet, possibilia et impossibilia absoluta essent mutationi obnoxia, quod enim pendet ex libera voluntate Dei, v. g., *Petrus existere*, potest esse vel non esse; ergo Deus efficere posset, ut ens, quod dicitur absolute vel interne impossibile; ex. gr., circulus quadratus, evadat interne possibile. Atqui Deus potest producere quidquid est interne possibile; ergo posset producere circulum quadratum, hominem sine rationalitate, lapidem intelligentem; siquidem, juxta Cartesium, figura quadrata circulo, et intelligentia lapidi, solum repugnant, quia Deus voluit repugnare; ergo, si Deus voluerit, ipsis non repugnabunt. Ergo poterit Deus efficere, ut contradictoria sint simul, et quod negatio affirmationem non tollat, aut vice versa¹.

quæ potest. Dicitur autem aliquid possibile vel impossibile absolute, ex habitudine terminorum: possibilem quidem, quia prædicatum non repugnat subjecto; impossibile vero absolute, quia prædicatum repugnat subjecto, ut hominem esse asinum.» *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 25, art. 3.º

¹ En inventionem hominis, qui a quibusdam philosophis catho-

THESIS 2.^a

Possibilitas interna rerum fundamentum habet in intellectu Dei ac divina essentia.

Prob. Res, quæ dicuntur interne possibiles, et quæ idcirco externam quoque possibilitatem respectu Dei obtinent, eatenus dicuntur possibiles absolute, quatenus exhibent rationem entis; sicut e converso, interne impossibile et respectu ipsius Dei illud dicitur, quod non habet rationem entis, quia, ut habet D. Thomas, «oportet, quod Deus dicatur non posse quiddam est contra rationem entis.» Atqui res interne possibilis ac proinde producibilis per Dei potentiam eatenus exhibet rationem entis, quatenus continetur in intellectu atque essentia Dei; ergo rerum interna possibilitas fundamentum et rationem sufficientem desumit ex intellectu Dei, in quo necessario repræsentatur quiddam potest habere rationem entis. Atque exinde etiam ex essentia divina; tum quia hæc concipitur ut prior et ratio sufficiens intellectus; tum maxime quia ideæ archetypæ, quibus continentur et repræsentantur omnia, quibus entis ratio non repugnat, nihil sunt aliud quam ipsa divina essentia, prout est infinite participabilis et imitabilis per creaturas possibiles.

Confirmatur et illustratur hæc ratio. Deus, utpote ens summe intelligens, et suam essentiam perfectissime cognoscit, et non operatur nisi ex præconcepta idea exemplari operis faciendi; hic enim est proprius modus operandi agentis intellectualis, qua talis. Jam vero, quia divina essentia est infinita in suo esse, a Deo cognoscitur, non solum prout in se est absolute, sed etiam prout infinitis modis potest participari et imitari. Porro, essentia divina, a Deo sub hac ratione intellecta, evadit idea exemplaris omnium creaturarum pos-

licis instaurator et *parens* christianæ metaphysicæ vocatur; ex qua principium contradictionis evertitur, et universalis scepticismus inducitur.

sibilia, sive omnium, quibus ratio entis non repugnant, quia essentia divina, ratione suæ infinitatis, et quia est ipsum esse purum et subsistens, necessario repræsentat et continet *imitabiliter* quiddam rationem entis habere potest, quod est ipsum possibile internum et absolutum. Ergo interna rerum possibilitas pendet vel potius indentificatur cum ideis divinis, quæ nihil sunt aliud quam ipsa essentia divina, a Deo cognita prout multiforimi ratione imitabilis.

Ad rem egregie D. Thomas, inter alia plurima, quæ brevitas causa prætermittere cogimur: «Ipse (Deus) enim essentiam suam perfecte cognoscit; unde cognoscit eam secundum omnem modum, quo cognoscibilis est. Potest autem cognosci, non solum secundum quod in se est, sed secundum quod est participabilis secundum aliquem modum similitudinis a creaturis. Unaquæque autem creatura habet propriam speciem (determinatam essentiam, ac proinde rationem entis), secundum quod aliquo modo participat divinæ essentiae similitudinem. Sic igitur, in quantum Deus cognoscit suam essentiam ut sic imitabilem a tali creatura, cognoscit eam ut propriam rationem et ideam hujus creaturæ, et similiter de aliis.» Et alibi: «Essentia sua est idea rerum, non quidem ut essentia, sed ut est intellecta: res autem creatæ non perfecte imitantur divinam essentiam; unde essentia non accipitur absolute ab intellectu divino ut idea rerum, sed cum proportionem creaturæ fiendæ ab ipsa divina essentia. Et ideo ipsa divina essentia, cointellectis diversis proportionibus rerum ad eam, est idea uniuscujusque rei. Unde, cum sint diversæ rerum proportionem, necesse est esse plures ideas: et est quidem una (idea) omnium (rerum) ex parte essentiae (divinæ); sed pluralitas invenitur ex parte diversarum proportionum creaturarum ad ipsam.»²

Corollaria:

I.^m Ergo fundamentum primum et remotum entium pos-

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 15, art. 2.º

² *QQ. Disp. De Verit.*, q. 3.^a, art. 2.º

sibilia constitutum est in essentia divina, quæ, utpote infinita, continet omnes gradus et perfectiones entis; fundamentum vero proximum seu immediatam rationem sufficientem possibilitatis internæ entium reponere oportet in intellectu divino, quatenus in eo continentur ideæ seu rationes primitivæ exemplares rerum omnium, quæ rationem entis possunt participare.

2.^m Ergo veritates illæ, quæ continent et exprimunt relationes necessarias entium possibilium, fundamentum reale habent in ipsa essentia divina, vel potius in ideis divinis, quæ se habent ut formæ seu rationes exemplares, æternæ, et immutabiles rerum, quæ vel creantur, vel creari queunt. Atque ex hujusmodi ideis divinis, quæ necessariæ, æternæ et immutabiles existunt, derivantur necessitas, æternitas et immutabilitas, quibus prædictæ veritates donantur¹.

3.^m Ergo rejicienda sententia Storchenau, qui docet, possibilitatem internam rerum a Deo minime pendere. Siquidem, ex hucusque dictis satis constat, in hypothese non existentia Dei, necessario tolli entia possibilium. Cui doctrinæ adstipulatur Leibnitz, dum ait²: «Ipsa rerum possibilitas, cum actu non existunt, realitatem habet fundatam in divina existentia: nisi enim Deus existeret, nihil possibile foret, et possibilium ab æterno sunt in ideis divini intellectus.»

THESIS 3.^a

Res interne possibles nullum in seipsis habent distinctum vel independens ab esse divino.

¹ Naturam et munera idearum divinarum egregie, pro more, describit D. Augustinus his verbis. «Ideæ sunt principales quædam formæ, vel rationes rerum stabiles atque incommutabiles, quia ipsæ formatæ non sunt, ac per hoc æternæ ac semper eodem modo se habentes, quæ divina intelligentia continentur. Sed cum ipsæ, non oriuntur, nec intereant, secundum eas tamen formari dicitur omne, quod oriri vel interire potest.» *Quest.* 82, q. 46.

² *Causa Dei ass.*, núm. 8.º

Hæc thesis nihil est aliud quam applicatio legitima et consecrarium præcedentium. Nam, si interna possibilitas non pendet ex libera Dei voluntate, et simul constituitur per essentiam divinam, identificaturque cum ideis divini intellectus, primum est colligere, entia possibilium, præter esse ideale seu objectivum, quod habent in nostro intellectu, dum percipiuntur, nullum aliud esse habere posse nisi ipsum esse divinum, quod quidem esse divinum, sive Dei essentia, ut diximus, entia omnia possibilium in se continet, quatenus est fundamentum et ratio sufficiens ipsorum. Sicut ergo ideæ intellectus divini non habent aliud esse præter esse essentia divina, ita nec possibilium, quæ continentur ideis divinis, habent aliud esse præter esse idearum divini intellectus, quæ non distinguuntur ab essentia divina, sed cum ipsa identificantur.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obj. I.^o Ens omnipotens illud dicitur, quod potest omnia facere; atqui Deus est omnipotens: ergo potest omnia facere, ac proinde etiam ut possibilium evadant impossibilia, et e converso.

Resp. dist. maj. Ens omnipotens., potest omnia facere, quæ contradictionem non includunt, conc.; secus, neg. Igitur, Deus dicitur omnipotens, non quod possit producere contradictoria, quippe hoc idem esset ac producere nihilum seu non ens, cum idem sit contradictionem includere ac excludere rationem entis. Sed omnipotens potius ac directe dicitur, quia potest perducere ad existentiam omnia illa, quibus ratio entis non repugnat. Quapropter ad rem D. Thomas¹: «Esse divinum, super quod ratio divinae potentia fundatur, est esse infinitum, non limitatum ad aliquod genus entis, sed præhabens in se totius esse perfectionem. Unde quicquid potest habere rationem entis, continetur sub possibilibus

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 25, art. 3.º

absolutis, respectu quorum Deus dicitur omnipotens. Nihil autem opponitur rationi entis nisi non ens. Hoc igitur repugnat rationi possibilis absoluti (quod subditur divinæ omnipotentiae), quod implicat in se esse et non esse simul. Hoc enim omnipotentiae non subditur, non propter defectum divinæ potentiae, sed quia non potest habere rationem factibilis neque possibilis.

Obj. 2.º Rerum possibilitas pendet ab eo, quo sublato, tollitur; atqui sublata Dei omnipotentia, tollitur rerum possibilitas; ergo...

Resp. omissio ant. dist. min. Tollitur rerum possibilitas adæquata, conc.; inadæquata, subdist.: *ex consequenti*, conc.; quia omnipotentia sit ratio efficiens, vel formalis possibilitatis, neg. Possibilitas adæquata et completa rerum, præter internam, externam quoque possibilitatem includit; quæ quidem sine Dei omnipotentia, quam respicit externa possibilitas, consistere nequit. At si sermo sit de sola interna possibilitate, hæc ab omnipotentia quidem minime pendet, quasi omnipotentia sit ratio sufficiens possibilitatis internæ; quia, si per impossibile supponamus, sublata Dei omnipotentia, remanere ejus essentiam cum ideis exemplaribus, prout nunc extant in mente divina, jure merito dici posset, entia, quæ repræsentantur præfatis ideis, esse possible interne. Cum ergo dicitur, quod, sublata omnipotentia Dei, tollitur possibilitas interna rerum, id solum verificatur et consequitur a posteriori, et veluti *sensu materiali*, quatenus tolli nequit Dei omnipotentia, quæ simul tollatur ejus essentia cum ideis; quibus sublatis, nihilum absolutum inducitur, ac proinde nulla remanere potest entium possibilitas, sive externa, sive interna. Quamvis porro omnipotentia a divina essentia realiter non distinguatur, distinguitur tamen virtualiter, quatenus eam concipimus ut attributum fluens ab essentia divina, ipsaque proinde naturæ ordine et secundum modum nostrum concipiendi.

Obj. 3.º Si possibilitas interna rerum a Deo penderet, ad sensum expositum, entia creata a Deo non distinguerentur

realiter; atqui hoc et absurdum existit, et pantheismum redolet; ergo... Prob. maj. Ex secunda thesi, possibilitas interna rerum indentificatur cum ideis divinis; atqui ideæ divinæ ab ipso Deo realiter non distinguuntur; ergo nec entia possible. Prob. cons. Entia creata sunt ipsa entia possible, quatenus recipiunt existentiam physicam, per quam transiunt a statu possibilitatis ad statum actualitatis; ergo...

Resp. neg. maj. Ad prob., dist. maj. Possibilitas interna rerum indentificatur cum ideis divinis, *formaliter et subjective*, neg.; *terminative et objective*, conc. Et similiter ad min. Ideæ divinæ, *formaliter et subjective acceptæ*, ab ipso Deo realiter non distinguuntur, conc.; *si accipiantur terminative et objective*, neg. Ut solutio plenius faciliusque capiatur, accipiamus in Deo formam exemplarem sive ideam hominis. Hæc idea potest spectari: 1.º quatenus est realitas quædam existens in essentia divina; 2.º quatenus respicit naturam humanam et non aliam, atque quatenus exinde homo est terminus seu objectum repræsentatum per eam. Aliud est ergo idea divina hominem repræsentans, aliud homo possible per eam repræsentatus, sicut aliud ea notio vel idea Petri, quam in mente habeo, et aliud Petrus ipse extra me physice existens. Sub primo respectu, idea divina hominis indentificatur cum essentia divina, ast minime sub secundo respectu sive ex parte termini; quoniam homo, qui *potest* produci, et qui repræsentatur in idea divina, aliquid est ab hac idea distinctum. Etenim, Deus eatenus dicitur rem possiblem producere sive actualem reddere, quatenus efficit ut existentiam et realitatem physicam habeat id, quod antea solum erat in potentia ad existentiam physice habendam, non vero quasi Deus, dum rem possiblem producit vel creat, ipsam ideam exemplarem, quam præhabet in sua essentia, actuet per existentiam physicam; hæc quippe existentia in essentia ex nihilo educta recipitur, et non in idea ipsa exemplari mentis divinæ. Hæc tamen idea divina merito dicitur fundamentum et ratio possibilitatis illius rei, tum quia, antequam producat res, in illa idea repræsentatur, tum quia dum actu pro-

ducitur, ad normam et imitationem illius ideæ producitur.

Obj. 4.º Quod concipi potest independenter ab alio, ab ipso non pendet; atqui possumus cogitare et concipere rerum internam possibilitatem, quin de ideis aut essentia divina quidpiam cogitemus; ergo...

Resp. 1.º neg. maj. Secus enim admittere cogeremur, mundum mundanaque entia a Deo non pendere, cum de rebus plurimis singillatim cogitare possimus, quin Deum actu cogitemus. Sed præterea,

Resp. 2.º dist. min. Possumus, etc., quoad conceptum ejus *primarium*, conc.; *perfectiorem* et *adæquatam notionem*, neg. Conceptus primarius possibilitatis internæ habetur, dum ejus natura absolute et secundum se spectatur; quæ, cum consistat in non repugnantia extremorum, vel prædicatorum rei possibilis, solum exigit collationem horum extremorum, pro qua actualis cogitatio Dei minime requiritur, sicut non requiritur ad percipiendum Petrum esse ens reale et distinctum a lapide. Ast vero, sicut Petrus cognosci nequit perfecte et adæquate, hoc est, quoad omnia attributa et relationes, quæ includit, nisi cognoscatur ejus dependentia a Deo quoad esse et conservari, ita perfecta et adæquata rerum possibilitas non habetur, nisi dum agnoscitur, convenientiam prædicatorum, in qua formaliter et immediate consistit possibilitas interna, pendere et oriri ex essentia divina ejusque ideis tamquam ex fundamento et ratione sufficienti.

Obj. 5.º Si possibilitas interna rerum constituitur per convenientiam notarum seu prædicatorum essentia, atque per hujus repræsentationem in ideis divinis, limites apponuntur omnipotentia Dei; ergo... Prob. ant. In data hypothesi, actio productiva Dei non posset terminari nisi ad res interne possibles, et in ideis divinis præcontentas et repræsentatas; atqui hoc est opponere limites omnipotentia divinæ, quippe quæ nihil extra enumerata possible posset producere; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., neg. min. Quandoquidem, falsum prorsus est, limites ullos vere apponi potentia divinæ ex

eo, quod solum producere possit entia absolute possible, quæ divinis ideis continentur. Dicere namque, Deum posse producere possible interne, idem est ac dicere, eum posse producere omnia, quæ possunt habere rationem entis. Quod quidem tantum abest, ut limites omnipotentia apponat, ut potius penitus removeat; tum quia ea, quæ possunt habere rationem entis, sunt infinita, sicut et ideæ divinæ, quibus continentur; tum quia hoc ipsum, quod Deus nequit entia interne impossible producere, minime oritur ex defectu aut limitatione potentia, sed ex defectu, vel negatione termini, cum ens interne impossible convertatur cum *non-ente* seu *nihilo*: quapropter, ut aptissime habet D. Thomas, «convenientius dicitur, quod ea non possint fieri, quam quod Deus non possit facere.»

SCHOLIUM.

Doctrina hæc circa entis possibilitatem nexum atque relationem habet cum doctrina theologica circa Dei scientiam *visionis et simplicis intelligentia*. Atque harum prima ea dicitur, qua Deus cognoscit creaturas, quæ aut fuerunt, aut sunt, aut erunt, quatenus ipsarum existentia physica præsens existit in Dei æternitate: altera respicit creaturas pure possible, quæ nec fuerunt, nec sunt, nec erunt. Creaturæ actuales, quæ sunt objectum scientia *visionis*, respiciunt Deum, non solum ut rationem sufficientem, sed ut causam etiam, ex qua et per quam existentiam acceperunt: creaturæ vero pure possible, quæ objectum constituunt scientia *simplicis intelligentia*, respiciunt quidem Deum ut *rationem* sufficientem, non vero ut causam possibilitatis ipsarum. Quamvis enim possumus dicere, ideas divinas continere rationem, quare hæc vel illa res sit possible, non possumus tamen dicere, esse proprie causam efficientem possibilitatis ejusdem; cum hæc possibilitas *realiter spectata*, hoc est, quoad realitatem, quam includit, sit ipsa idea divina. Ex quibus omnibus hæc philosophico-theologica colligitur:

1.º Scientia visionis, præter notitiam intellectualem objecti, includit determinationem liberam et efficacem voluntatis divinæ ad ejusdem physicam existentiam: at scientia simplicis intelligentiæ solam cognitionem rei involvit, absque ullo decreto voluntatis quoad ejusdem productionem vel existentiam physicam.

2.º Nullus creatus intellectus potest perfecte cognoscere omnia entia possibilis; quippe perfecta et adæquata cognitio omnium possibilium secum ferret cognitionem adæquatam idearum divinarum ipsiusque essentiæ divinæ, cum qua identificantur.

3.º Perfectiones et gradus entium possibilium respondent necessario perfectioni essentiæ divinæ: unde, cum hæc infinita sit in ratione entis infiniteque participabilis, infinita quoque sint necesse est entia possibilis.

4.º Inter creatas mentes, ea perfectius Deum cognoscit, quæ plura possibilis in eo videt aut cognoscit; quo enim plura possibilis in Deo videt, eo magis ejus essentiæ, virtutem ac perfectiones penetrat. Unde D. Thomas, nec ipsi intellectui elevato per lumen gloriæ ad visionem Dei concedit vim pro cognitione omnium possibilium huicque nostræ doctrinæ adstipulatur, dum ait: «Nullus igitur intellectus creatus videndo Deum potest cognoscere omnia, quæ Deus facit vel potest facere: hoc enim esset comprehendere ejus virtutem. Sed horum, quæ Deus facit vel facere potest, tanto aliquis intellectus plura cognoscit, quanto perfectius Deum videt.»

ARTICULUS TERTIUS.

De ente substantiali et accidentali.

Quia substantia considerari potest, tum in seipsa, tum quatenus subijcitur accidentibus, agemus primo de substan-

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 12, art. 8.º

tiæ notione et existentia; deinde de accidentium distinctione et separabilitate a substantia.

§ I

De substantia.

Ne plus æquo longiores simus, vestigationem ontologicam de substantia sequentibus summatim complectemur:

1.º *Substantia*, si vim nominis attendamus, est id, quod aliis *substat* vel substernitur. Et quoniam non raro accidit, quod eadem sit origo nominis et notionis rei, non immerito affirmaremus, notionem primam substantiæ in nobis oriri ex observatione phænomenorum sive accidentium, quæ sibi succedere in re aliqua, eadem in se permanente, conspicimus. Sic observando per conscientiam seu internam experientiam, esse in nobis aliquid, quod idem perseverat inter perpetuam successionem sensationum, appetitionum, intellectuum, volitionum, etc., in nobis exurgit notio alicujus rei, in qua verificantur hujusmodi phænomena seu mutationes, et quæ, dum incipiunt et desinunt esse in ea præfata sensationes, volitiones, etc., eadem permanet quoad suam entitatem fundamentalem. Similiter, observando phænomena sensibilia et mutationes, quæ in uno et eodem corpore ab aliis sejuncto contingunt, concipimus, adesse ibi aliquod ens fixum, stabile et perdurabile, in quo recipiuntur et sibi succedunt phænomena illa et mutationes. Prima ergo et veluti rudimentaria notio substantiæ, tam spiritualis, quam materialis, originem ducit ex observatione phænomenorum, qualitatum, mutationum, quæ per experientiam vel internam, vel externam, in rebus ipsis directe contuemur, et experimur.

2.º Dico *prima et veluti rudimentaria notio substantiæ*, quia hujus integra notio non complectitur solam permanentiam inter mutationes accidentales, harumve receptionem, sed his addit aptitudinem seu facultatem existendi in se et

per se, quin indigeat in alio subjecto recipi, ut existat. Immo etiam, posterior iste conceptus præcipuus est in notione substantiæ; tum quia hæc eatenus potestatem habet recipiendi et sustentandi accidentia, quatenus prius naturæ ordine existit in se; tum etiam quia, absolute loquendo, permanere seu perdurare idem inter mutationes sensibiles sibi succedentes accidentali enti quodammodo competit; siquidem, extensio corporis eadem manet et perdurat, dum fit alba, vel nigra, calida, vel frigida, etc. Quibus si addas, nos optime concipere substantiam, quæ nullis accidentibus seu mutationibus subjiatur, ut de facto contingit in Deo, evidenter elucescit, substantiam per posteriorem potius quam per priorem conceptum esse definiendam ¹.

3.º Itaque, notio integra substantiæ, saltem finitæ, ex phænomenis et accidentibus sensibilibus pendet secundum ordinem acquisitionis et quoad generationem; siquidem per accidentia et ratione accidentium notionem substantiæ acquirimus. Ast vero, ordine naturæ et logico, substantia prior est accidentibus; quoniam hæc ab ipsa dependent et in ipsa recipiuntur; unde notionem completam et existentiam accidentium concipere non possumus, nisi præsupponendo substantiam, cui tamquam subjecto inhæreant. Verbo: substantia non pendet ex accidentibus, accidentia vero necessario pendent ex substantia, cui inhærent ².

¹ Propter has rationes non approbamus definitionem substantiæ corporeæ, quam tradit noster Balmes, dum scribit: "Si quisieramos, pues, definir la sustancia corpórea, deberíamos limitarnos á decir que es un sér permanente, en que se verifican las mudanzas que se nos ofrecen en los fenómenos sensibles., *Filos. Fund.*, lib. 9.º, cap. III.

² Huic doctrinæ plane adsentitur Cousin, in hæc verba scribens: "Comme le corps, la sucesion, le fini, la variété, présupposent logiquement l'espace, le temps, l'infini, l'unité; de même, dans l'ordre de la raison et de la nature, il est evident que l'attribut et l'accident présupposent le sujet et la substance; mais il n'est pas moins evident que dans l'ordre d'acquisition de nos

4.º Ex hucusque instituta analysi notionis substantiæ hæc licet colligere:

a) Notio vel idea substantiæ, apud nos, est valde incompleta; quia de substantia in genere accepta nihil aliud scimus, nisi quod est entitas permanens, quæ potest recipere varia accidentia seu modificationes, et quod ista entitas seu realitas non indiget recipi in alio subjecto, ut existat.

b) Idea substantiæ in nobis complectitur quasi duo elementa, quorum unum est positivum, nempe, *entitas realis*, quæ accidentia recipit et permanet inter mutationes accidentales: alterum negativum, nempe, *existere in se*, quod quidem, quamvis voce tenus positivum quid videatur, revera tamen negationem præ se fert; nam eatenus et ideo dicimus, substantiam esse ens per se seu existere in se, quia non recipitur in aliquo, sive non inhæret subjecto; ut enim merito habet D. Thomas ¹, substantia «dicitur ens per se ex hoc, quod non est in alio, quod est negatio pura.»

c) Secundum ordinem naturæ et logicum, substantiæ notio constituitur primario per entitatem realem, quatenus involvit et dicit negationem existendi in alio, et non quatenus dicit potestatem sustinendi accidentia.

d) Substantia incapax est apud nos definitionis proprie dictæ et perfectæ; tum quia nihil habet supra se nisi notionem communem entis, quæ, ut diximus, genus logicum dici nequit respectu inferiorum; tum quia substantiæ intimam naturam ignoramus, ejusque indeterminatam tantum et incompletam ideam habemus.

5.º Ex quibus jam colligo, aptiorem definitionem seu descriptionem substantiæ esse eam, qua dicatur: *Ens in se*

idées, l'idée d'attribut et d'accident est la condition nécessaire pour arriver à celle de substance et de sujet, comme, dans ce même ordre, l'idée de corps, de sucesion, de nombre et de variété, est la condition de l'idée d'espace, de temps, d'infini et d'identité.,

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. xxv.

existens, vel melius et explicatius: *Ens, quod non indiget subjecto, cui inhæreat, ad existendum*¹. Dico *subjecto, cui inhæreat*, quia substantia *subjectum inhærentis* excludit, ast non *subjectum adhærentis*, quod locum habet, dum vel substantia incompleta alteri similiter incompletæ *adhæret*, vel conjungitur ad completam conficiendam: ut contingit in anima hominis vel bruti respectu corporis; vel pars substantialis in toto existit, ipsique conjungitur, ut brachium respectu corporis humani. Rejicere itaque oportet ut minus exactas tum eas definitiones, quæ substantiam describunt per potestatem recipiendi et sustentandi accidentia, quoniam hoc conceptum primarium substantiæ non exprimit: tum etiam illas, quæ substantiam describunt per absolutam independentiam ab alio, nihil exprimendo de natura hujusmodi independentiæ. Quod quidem peccatum peccavit Cartesius, dum ait: «Per substantiam nihil aliud intelligere possumus quam rem, quæ ita existit, ut nulla alia re indigeat ad existendum.» Quæ sane definitio, si ad litteram accipiat, soli substantiæ infinitæ et increatæ congruit, ac proinde pantheismum sapit, præsertim, si præ oculis habeatur, quod Cartesius ibidem subjungit in hæc verba: «Et quidem, substantia, quæ nulla alia re indigeat, unica tantum potest intelligi, nempe, Deus»². Unde nihil mirum, quod non ignobiles scriptores, Spinozæ pantheismum ex cartesiana definitione substantiæ deductum, asserant³.

¹ Hæc definitio traditur a D. Thoma, quamvis utatur verbis paulisper diversis, dum scribit: «Si substantia possit habere definitionem, non obstante quod est genus generalissimum (supremum dicitur apud logicos), erit ejus definitio, quod substantia est res, cujus quidditati debetur esse non in aliquo.» *QQ. Disp. De Pot.*, q. 7.^a, art. 3.º

² *Princip.*, 1.^a p., cap. LI.

³ Dixi *si ad litteram accipiat*, quia si alia loca et contextus generalis doctrinæ Cartesii inspiciantur, satis perspicue apparet, eum rejicere pantheismum, pluralitatemque substantiarum admisisse.

6.º Porro, ex prælibatis aperte liquet, nos et habere veram notionem substantiæ, et hujus non solum realem existentiam, sed distinctionem quoque internoscere; quoniam ex phænomenorum et mutationum sensibilibus existentia, distinctione, et successione, existentia et distinctio substantiarum evidenter colliguntur. Penitus proinde explodenda sententia Locke, adserentis, substantiam nihil esse aliud quam *collectionem qualitatum simul existentium, ratione nobis ignota*. Quod profecto nihil est aliud quam ad figmenta et nihilum reducere substantiam objective sumptam. Semel enim ac admittatur, quod substantia non est nisi collectio vel complexus qualitatum, legitima consecutione inferre licebit, res extra nos positas, ut equum, arborem, lapidem, nullam realitatem vel entitatem objectivam habere, præter entitatem accidentium vel qualitatum; quod certe omnibus errorum monstris¹ viam aperit.

Ast quod vere peregrinum ad risum usque existit, est sententia Royer-Collard, rotundo ore affirmantis, hanc definitionem Cartesii ad Scholasticos pertinere, ita ut Cartesius nihil aliud egerit, si fides huic philosopho, quam definire substantiam definitione Scholasticorum: «La seconde remarque, inquit, c'est que Descartes définit la substance comme les Scholastiques, *res quæ ita existit ut nulla alia re indigeat ad existendum.*» *Fragments*, apud *Œuvr. de Reid*, t. IV, pag. 408. Optarem sane scire, apud quem Scholasticorum hanc substantiæ definitionem detexerit Royer-Collard, Equidem ergo Scholasticos aliquos, fortasse plures quam Royer-Collard perlegi, sed Scholasticum hoc modo substantiam definientem hucusque vidi neminem.

Definitioni cartesianæ affinis est definitio, quam de substantia tradit Cousin, dum ait, substantiam esse *ens, quod nihil ultra se in ordine ad existendum supponit*. Qua in re, fidelem se exhibet discipulus et assecla Cartesii, quem ad cælum usque continuo extollit, et quem unicum veræ philosophiæ magistrum veneratur et colit.

¹ Lockianum systema circa substantiæ notionem et existentiam perspicue exponit Royer-Collard verbis hisce: «Voici le système de Locke. L'esprit ne perçoit que ses propres idées; elles

7.º Sunt, qui operosius inquirunt, utrum ratio vel notio substantiæ Deo possit jure tribui. Cui quidem quæstioni facile quis satisfacere potest ex dictis. Nam, si substantia sumatur, prout a nobis definita est, quoad conceptum ejus primum, proculdubio Deus proprie dicitur substantia, cum vere sit *ens in se existens*, sive entitas realis non indigens subjecto

sont l'unique objet de sa connaissance. Elles lui arrivent par les sens et par la réflexion. Une idée qui serait dans l'esprit, et qui n'y serait pas entrée par l'une ou l'autre voie, serait une contradiction. Il suit de là que si nous n'avons pas l'idée de substance, il n'y a point de substance dans la nature, et que si nous l'avons, elle est une idée de sensation ou de réflexion.

La première question que Locke ait dû se proposer est donc celle-ci: Avons-nous l'idée de substance? Voici comme il y répond: "Il y a une idée, qu'il serait avantageux aux hommes d'avoir; je veux parler de l'idée de la substance, que nous n'avons ni ne pouvons avoir par voie de sensation ou de réflexion.", *Fragments. Loc. cit.*, pag. 309. Ex quibus jure merito philosophiæ scriptores et critici collegerunt, Locke substantiæ notionem et existentiam denegasse, cum expressis verbis profiteatur, nos ejus ideam acquirere non posse, *nec per sensationis viam, nec reflexionis*; quæ sunt duæ viæ, quibus per Locke in rerum cognitionem unice devenimus.

Nihilominus, verius diceretur, hunc philosophum in re hac contradictoria scripsisse, prout non infrequentius ipsi contingit. Siquidem aliis in locis existentiam et notionem substantiæ, prout ab accidente distinctæ, admittere videtur: "Toutes les idées que nous avons des différentes espèces de substances ne sont que des collections d'idées simples avec la supposition d'un sujet auquel elles appartiennent, et dans lequel elles subsistent, quoique nous n'ayons point d'idée claire et distincte de ce sujet.", *Essai sur l'ent.* etc., lib. 2.º, cap. xxiii. Et alibi: "La substance est donc quelque chose de très-réel; mais comme elle n'est pas représentée à l'esprit par une idée claire et distincte, le rapport de la substance aux modes... et ainsi l'esprit, de ces idées simples, s'élève à l'idée générale et relative de substance, qu'il n'aurait point eue sans elle.", *Lettre prêm. à l'évêq. de Worcester.*

ad existendum. At vero, si quæstio, non absolute, sed *per comparisonem* ad substantias creatas instituatur, tunc bene dici potest, rationem substantiæ Deo non convenire, idque sub duplici respectu: 1.º quia substantia creata, in rigore loquendo, est quidditas determinata vel essentia, quæ, si existat, vel dum existit, debet existere in se et per se sine subjecto; quoniam in ea actus existendi distinguitur ab essentia illa substantiali. Contra vero, Deus dicitur substantia et ens in se existens, non quasi sit essentia vel quidditas, cui debeat existere in se, sed quia est ipsa existentia absoluta et actualis, quæ in eo constituit essentiam ipsam. Quo sensu accipienda sunt verba D. Thomæ, dum ait: «In ratione substantiæ intelligatur, quod habeat quidditatem, cui conveniat esse non in alio; hoc autem Deo non convenit, nam non habet quidditatem nisi suum esse. » 2.º Quatenus substantia in Deo non est subjectum accidentium vel mutationum, sicut creata substantia¹. Quod si hæc ipsa quæstio logice proponatur, scilicet, utrum Deus contineatur in prædicamento substantiæ, negative tunc solvenda est, ut in Logica diximus, cum Dei substantia, utpote simplicissima et actualissima, compositionem ex genere et differentia prorsus excludat.

8.º Illud tandem pro colophone notatum velim, pro his maxime, qui vel scholasticæ theologiæ incumbere, vel Scholasticorum opera perlegere in animum inducant *ens per se*, quod, dum de substantia agitur, non veteres modo, sed moderni etiam frequentius usurpant, multiplices, eosque non

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. xxv.

² Sub hoc secundo sensu et hæc potissimum ratione docet D. Augustinus, Deum *abusive substantiam vocari*. Quandoquidem, postquam statuerat, Deum dici essentiam, quia est ipsum esse, subjungit: "Sed aliæ, quæ dicuntur essentia sive substantiæ, capiunt accidentia; quibus in eis fiat, vel magna, vel quantacumque mutatio: Deo autem aliquid ejusmodi accidere non potest, et ideo sola est incommutabilis substantia.", *De Trinit.*, lib. 5.º, cap. ii.

parum diversos excipere sensus et significationes. Sumi enim potest:

a) Pro eo, quod unicam essentiam habet, et prout opponitur enti *per accidens*, illud, nempe, quod coalescit ex duabus essentiis in suo genere completis et accidentaliter unitis: sic Petrus dicitur ens *per se*, quatenus dicitur humanitatem: sed *album*, vel *Petrus-almus*, est ens *per accidens*, quatenus significat humanitatem et albedinem accidentaliter conjunctas in hoc subjecto.

b) Pro eo, quod ita est ens *per se*, ut excludat quamcumque dependentiam ab alio ente, sive subjecti, sive causæ, sive cujuscumque alterius rationis; quo sane sensu solus Deus dici potest ens *per se*.

c) Prout excludit existentiam unius rei in alia tamquam in toto: sic compositum substantiale, v. gr., equus, dicitur esse vel existere *per se*; ast ejus partes, non solum integrales et minus principales, ut brachium, sed essentialiter componentes, ut corpus et anima sensitiva, non dicuntur existere vel esse *per se*, sed in composito et per existentiam compositi.

d) Sumi potest prout æquivaleret enti completo per subsistentiam; atque hoc sensu sola supposita vel personæ dicuntur *per se* existere, non vero essentiæ vel naturæ, nisi cum subsistentia significantur, sicut homo dicitur *existere per se*, non vero humanitas, quia hæc significatur per modum formæ existentis in supposito.

e) Demum sumitur *per se*, quatenus excludit inhærentiam in alio tamquam subjecto, quæ propria est accidentium; quo sensu accipiendum est, dum substantia, apud quosdam, tam veteres, quam recentiores, definitur *ens per se* subsistens vel existens. Sed ne ulla ansa æquivocationi præbeatur, melius definitur: *ens in se existens*, prout nos fecimus.

§ II

De accidentali ente

Prænotanda:

1.º Experientia teste, res, eadem manens quoad entitatem substantialem, varias, easque insignes et sensibiles subit mutationes. Illud, quod rationem sufficientem ejusmodi mutationum continet, vel quod realiter substantiam afficit et modificat, tamquam res extra conceptum substantiæ posita, appellatur *accidens* substantiæ, frequentius vero, apud recentiores, *modus*: sic extensio, motus, figura, dicuntur accidentia vel modi hujus corporis.

2.º Accidentia physica, de quibus hic est sermo, non incongrue in absoluta et modalia dividuntur. *Absoluta* ea dicuntur, quæ ex sua natura et conceptu novam et insigniorem entitatem in subjecto ponunt, ut quantitas, calor, motus, alia hujusmodi. *Modalia* e contra dicuntur, quæ ex propria natura minimam entitatem præ se ferunt, ac substantiæ, in qua existunt, novum *statum* vel modum essendi accidentaliter potius quam novam entitatem afferunt. Verbo, et fortasse melius: *Modus* est, qui immediate afficit accidens absolutum, et per ipsum mediate substantiam. Sic velocitas, ex. c., motum immediate afficit tamquam ipsius modus, atque ratione motus substantiam ipsam mediate afficit.

3.º Extensio vel quantitas præcipuum ac veluti primum locum obtinet inter corporum accidentia, idque duplici potissimum ratione: 1.º quia insigniorem entitatem ac veluti perfectiorem realitatem, extra genus vel lineam substantiæ, corpori afferre videtur; 2.º quia et ipsa immediate afficit corpoream substantiam, et ex hoc ipso efficitur quasi fundamentum ac immediatum subjectum aliorum accidentium et modorum, quæ corpus afficiunt media quantitate; ut enim habet D. Thomas, *quantitas est prima post substantiam*, hoc est, prima entitas accidentalis, quæ consequitur substantiam

corpoream. Unde et reliqua accidentia eandem veluti immediatum fundamentum vel subjectum præsupponunt, atque ut habet D. Thomas: «Omnia alia accidentia in quantitate fundantur»¹. Hinc est, quod, quamvis corpora ratione pura concipi queant sine quantitate, minime vero imaginatione².

Philosophia cristiana per Ecclesiæ Patres præformata, per Scholæ principes evoluta, veritate divina nutrita, ac Dei rationi et revelationi subjecta, constanter docuerat, accidentia non solum a substantia, cui inhærent, realiter distingui, sed ipsorum quædam a substantia disjungi ac conservari posse virtute Dei. Contra vero, moderna philosophia, postquam, Cartesio magistro, novam scientiam cudere aggressa est, sola ratione naturali et individua duce, non separabilitatem modo, sed ipsam realem distinctionem accidentium a substantia totis viribus oppugnavit³. Nos vero, principii christianæ philosophiæ insistentes, statuimus sequentia:

¹ *Sent.*, lib. 4.º, dist. 12, q. 1.^a art. 1.º

² Atque ex hoc fortasse originem duxit doctrina Kant, asserentis, spatium, quod quidem in rerum natura cum quantitate vel extensione corporum identificatur, esse formam subjectivam necessariam intuitionis sensibilis. Quæ quidem doctrina veritatem habet, et D. Thomæ est consentanea, ac fortasse ex ipso deprompta, quatenus docet, nihil sensibus, nec ipsa imaginatione percipi a nobis posse, nisi quantitate donetur. Ast errorem et falsitatem continet, quatenus tollit et inficiatur objectivam realitatem hujusmodi quantitatis, ad formam pure internam sive *subjectivam* spatium redigendo.

³ Excipiendus tamen Leibnitz, qui, ut erat vir boni sensus, veritatem potius quam novitatem, ut plurimum, quærens, realem distinctionem accidentium a substantia tuetur. Ut enim alia omittamus, Petro Bayle cartesianorum doctrinam et argumenta de re hac objicienti, ita respondet: «Il est bon d'ailleurs qu'on prenne garde, qu'en confondant les substances avec les accidents; en ôtant l'action aux substances créés, on ne tombe dans le Spinosisme, qui est un Cartesianisme outré... Si les accidents ne sont point distingués des substances; si la substance [créé est un être

THESIS I.^a

Dantur accidentia, quæ a substantiis creatis, quibus insunt, realiter distinguuntur.

Prob. 1.º Ex omnium consensu ex experientia teste, figura rotunda, v. gr., et motus sunt accidentia respectu lapidis, sensatio et volitio respectu animæ rationalis; quandoquidem possunt esse vel non esse in lapide, vel anima. Atqui hujusmodi accidentia realiter distinguuntur a substantia, cui inhærent; ergo... Prob. min. Hujusmodi accidentia sunt aliquid reale, cum inducant in subjecto mutationes reales; absurdum enim esset dicere, motum lapidis antea immoti, et volitionem, vel appetitionem cibi, quem antea nollebam, nihil reale esse in lapide vel anima; atqui non sunt aliquid reale substantiale, cum substantia eadem sit ante et post motum aut volitionem: ergo sunt aliquid reale accidentale: ergo dantur accidentia, quæ realiter a substantia, cui insunt, distinguuntur.

Prob. 2.º ex absurdis oppositam sententiam prementibus, quorum, brevitati consulentes, duo tantum inuimus.

1.^m Ex doctrina catholica, dum peccator justificatur, gratiam sanctificantem ac virtutes infusas, fidem, spem, charitatem, recipit a Deo, atque per eas constituitur homo in ordine supernaturali, simulque vim obtinet eliciendi actus supernaturales. Si autem accidentia nihil reale addunt sub-

successif, comme le mouvement; si elle ne dure pas au delà d'un moment, et ne se trouve pas la même, durant quelque partie assignable du temps, non plus que ses accidens... ? pourquoi ne dira-t-on pas, comme Spinoza, que Dieu est la seule substance, et que les creatures ne sont que des accidens ou des modifications? Jusqu'ici on a cru que la substance demeure et que les accidens changent: et je crois qu'on doit se tenir encore à cette ancienne doctrine; les arguments que je me souviens d'avoir lû ne prouvant point le contraire, et prouvant plus qu'il ne faut." *Essai de Theod.*, p. 3.^a, num. 493.

stantiæ: ergo, cum dicitur, quod *gratia diffunditur in cordibus hominum per Spiritum Sanctum atque illis inhæret*, idem erit ac dicere, quod nulla realitas vel ens non reale difunditur in cordibus hominum per Spiritum Sanctum: ac proinde, quod anima peccatoris eodem modo *reali* se habet ante et post susceptam gratiam.

2.^m Qui inficiantur realem distinctionem accidentium a substantia, latissimam viam pantheismo sternunt. Nam, si entitates reales omnes sunt entitates substantiales, cum videamus, hujusmodi entitates continuis mutationibus obnoxias esse, ac veluti per continuum motum fluere, pronum erit conjicere et inferre, entitates seu realitates, quas in mundo cernimus, non esse nisi phænomena, mutationes et phases multiplices unius substantiæ. Et quidem, ut scite ajebat Leibnitz, «si creata substantia est quoddam ens successivum... et eadem non permanet, sicut non permanent accidentia, quare non dicemus, sicut Spinoza, Deum esse unicam substantiam, ac creaturas non esse nisi accidentia sive modificationes?»

THESIS 2.^a

Non repugnat absolute, accidentia quædam existere sine subjecto, ac proinde quod a Deo hac ratione conserventur.

Prob. 1.º Illud dicitur non repugnare absolute, ac proinde effici posse per potentiam Dei, quod non implicat contradictionem; atqui nulla exsurgit contradictio ex eo, quod aliquod accidens existat, quin de facto et actu inhæreat substantiæ; ergo... Prob. min. Nulla apparet contradictio in eo, quod duo entia, quorum quodlibet habet propriam entitatem ab entitate alterius realiter distinctam, existat sine unione actuali cum alio; atqui, ex priori thesi, accidentia sunt veræ entitates reales a substantia realiter distinctæ; ergo ipsorum existentia actualis sine substantia nullam involvit contradictionem. Et re vera quidem, si natura dimensiones et qualitates ex substantiis tollit, eas mutando ac novas substituen-

do, salva ipsarum substantiarum essentia, poterit Deus, qui sane potentior est natura, efficere, ut talis substantia maneat sine dimensionibus aut qualitatibus, et poterit etiam has dimensiones, vel qualitates «sustentare, re sive essentia sublata,» ut optime argumentatur Leibnitz. Siquidem, ut ipsemet subjungit, «regulariter, quæcumque realiter distincta sunt, separari possunt per potentiam Dei absolutam; et quidem ita, ut vel alterutrum subsistat, altero destructo, vel utrumque, sed separatim... Neque vero in his ulla contradictio intelligi potest, reali discrimine semel admissio; et existentia pariter ac unio substantiæ et accidentium realium in Dei arbitrio est»¹.

Prob. 2.º eadem thesis ex doctrina catholica circa mysterium Eucharistiæ. Quamvis enim ultro fateamur, fidei dogmata non lædi dicendo cum cartesianis, per *species panis et vini*, quæ remanent post factam conversionem substantiæ panis et vini in corpus et sanguinem Christi, intelligi posse sensationes præfatis accidentibus respondentem, nemo tamen inficiabitur, ejusmodi sententiam minima frui probabilitate, gravissimisque premi difficultatibus.

Et primo quidem, mirandum sane esset, omnes Ecclesiæ Patres et Theologos ante Cartesium natos in re tam gravi veritatem ignorasse et cartesianis philosophis detegendam post tot sæcula Deum reliquisse. Quapropter, ipsa sua novitate cartesianorum commentum convellit.

Secundo, si species panis et vini nihil sunt aliud quam sensationes in nobis a Deo productæ; ergo non adsunt, dum non sentiuntur: ac proinde dum sacræ formæ asservantur in tabernaculo, nihil ibi manet visibile aut palpabile.

Tertio, in ea hypothesi, sensus falluntur necessario et inevitabiliter circa objectum proprium et immediatum, seu sensibile per se, prout est color respectu visus, sapor respectu gustus, etc.

Quarto, ea hypothesis indefinite miracula multiplicat,

¹ *Syst. Theol.* num. 49.

cum ex ea necessario sequatur, Deum cogi operari miraculose toties, quoties sacramentum sensibus offertur; immo tot miracula, quot homines sensibilibus percipiunt, et quot sensationes quisque hominum elicit. Contra vero, nostra thesi admissa, nulla adest necessitas ponendi ejusmodi infinita fere miracula. Semel enim ac concedatur, quod quantitas cum reliquis accidentibus, quæ, ea media, substantiam afficiunt, sine substantia panis et vini conservetur a Deo, jam nullum aliud exquiritur miraculum ad hoc, ut hostiam videre, tangere, sapidam experiri, etc., possimus, sed hæc omnia naturaliter consequuntur ex primo illo ac unico miraculo. Ergo philosopho christiano, si non certum omnino, saltem probabilius est habendum, accidentia aliqua posse existere separata a subjecto per virtutem divinam, atque cum eximio Suarez concludo, quod, «supposito mysterio fidei, longe probabilius est, posse etiam qualitates realiter a substantia et quantitate distinctas conservari sine inhærentia actuali. Unde de omnibus accidentibus realiter a substantia et inter se distinctis pro certo supponimus, actualem inhærentiam non esse essentiam eorum»¹.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. adversus I.^{am} thesim. Accidentia nequeunt a substantia realiter distingui, nisi ipsorum propria entitas sit alia ab entitate substantiæ; atqui entitas accidentalis alia non est a substantiali; ergo... Prob. min. Si accidentia propriam ac distinctam entitatem habent, accidentia ejusmodi per creationem producerentur, quod est absurdum; ergo... Prob. ant. Produci nequeunt per generationem, quia hæc terminatur ad substantiam; ergo per solam creationem.

Resp. neg. min. Ad prob., neg. ant. Ad cujus prob. neg. cons. Accidentia enim, neque per generationem, nec per creationem proprie producuntur; quia hujusmodi actiones

¹ *Metaphys.*, disp. 37, sect. 2.^a

ad solas substantias per se terminantur, ad accidentia vero, non nisi accidentaliter, vel potius *concomitanter*; quatenus, scilicet, dum creatur, v. gr., homo, non *sine* accidentibus, sed *cum* accidentibus creatur. Ast, dum *sola* accidentia de novo producuntur, ut dum corpus ex quadrato fit rotundum, aut actu movetur, hæc productio fit per actionem sui generis, quam veteres *eductionem ex potentia subjecti* non incongrue appellabant; cum nihil sit aliud quam actio causæ secundæ, quatenus vim suam applicat et exerit in subjectum determinatum, ipsum realiter immutando per productionem diminutæ entitatis seu modi, non quidem ex nihilo, sed ex ipso met substantiali subjecto, in quo virtualiter seu potentialiter præcontinebantur. Corpus enim quadratum, ex. gr., ex seipso ac ex propria natura, aptitudinem seu *potentiam* habet ad rotunditatem recipiendam; quæ aptitudo seu potentia ad actum secundum reducitur per actionem agentis creati seu finiti, quin nulla creatione opus sit¹.

Instabis: Accidentia a substantia realiter distincta, non sunt nec corpora, nec spiritus; ergo nihil sunt in seipsis.

Resp. neg. cons. Corpus et spiritus significant genera determinata vel species substantiæ. Quapropter inferre ex hoc, quod nihil sint, idem est ac si quis diceret: *accidentia non sunt substantiæ; ergo nihil sunt*; quod palmariam continet petitionem principii. Itaque accidentia, *quia* sunt acci-

¹ Merito igitur Leibnitz, Bayle argumentum hocce objicienti, respondet: "Pour ce qui est de la création des accidens, qui ne voit qu'on n'a besoin d'aucune puissance créatrice pour changer de place ou de figure... non plus que pour former une statue. en otant quelques morceaux d'un bloc de marbre; ou pour faire quelque figure en relief, en changeant, diminuant ou augmentant un morceau de cire? La production des modifications n'a jamais été appelée *creation*, et c'est abuser des termes, que d'en épouvanter le monde. Dieu produit des substances de rien, et les substances produissent des accidens par les changements de leurs limites." *Essai de Theod.*, num. 395.

dentia, non sunt substantiæ, ac proinde nec corpus, nec spiritus, quæ sunt nomina substantiarum. Sunt tamen aliquid reale, seu veræ entitates, quæ dici queunt corporeæ, vel spirituales, juxta naturam subjecti, cui inhærent, ita ut accidentia, quæ corpora, *corporea*, quæ spiritum afficiunt *spiritualia* dicantur.

Obj. 2.º adversus alteram thesim. Existere sine subjecto repugnat essentiæ accidentis: ergo nec virtute divina conservari potest separatum a subjecto. Prob. ant. Esse in subjecto essentialiter prædicatur de accidente, quippe quod definitur *ens in alio*, atque, ut sæpe ait D. Thomas, *accidentis esse est inesse*; atqui in hypothesi thesis daretur accidens, quod non esset in subjecto; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. maj. Esse in subjecto *per inhærentiam actualem*, essentialiter, etc., neg.; *per inhærentiam aptitudinalem*, conc. Cum actualis existentia de nulla re creata essentialiter, sed tantum accidentaliter seu contingenter prædicetur, actus ipse existendi in se, vel in alio, conceptum essentialem, nec substantiæ, nec accidentis constituit. Quin potius ac primario, substantia et accidens in creatis constituuntur et distinguuntur essentialiter, quatenus substantia et quidditas vel natura, quæ petit vel cui debetur existere in se; accidens e contra quidditas, cui debetur existere in alio. Ex quo merito infert D. Thomas, accidentia eucharistica, ex actuali separatione per virtutem divinam, non amittere rationem accidentium, quia adhuc de eis vere affirmari potest, quod sunt quidditates, vel entia, quibus debetur, et quæ exigunt esse in subjecto¹. Hæc porro solutio

¹ En verba Angelici Doctoris: "Cum ens non sit genus, hoc ipsum, quod est esse (sive existere), non potest esse essentialiter substantiæ, vel accidentis. Non est ergo definitio substantiæ: *ens per se sine subjecto*; nec definitio accidentis: *ens in subjecto*: sed quidditati seu essentiæ substantiam competit habere esse non in subjecto; quidditati autem sive essentiæ accidentis competit habere esse in subjecto. In hoc autem Sacramento (Eucharistiæ) non

maximam obtinet vim apud eos, qui cum D. Thoma docent, existentiam realiter distingui ab essentia in rebus creatis; quippe, hac doctrina semel admissa, facile concipitur, essentiam accidentis minime destrui ex eo, quod actu non sit in subjecto: unde vere dici posset, argumentum hocce solum eos premere, qui ab ista D. Thomæ doctrina recedunt.

Instabis: Atqui accidentia concipi nequeunt nisi cum inhærentia actuali; ergo... Prob. min. Sensationes, volitiones, etc., sunt accidentia; atqui hæc concipi nequeunt sine actuali inhærentia; absurda quippe existit sensatio sine subjecto sentiente, sicut volitio sine volente; ergo...

Resp. dist. min. Accidentia *omnia* nequeunt, etc., conc.; *aliqua*, neg. Et ad prob., neg. cons. Sicut ex eo, quod spiritalis substantia simplicitatem habet, immerito et inepte quis colligeret, lapidem, qui etiam est substantia, simplicitate donari; ita non absimiliter, ineptum prorsus est inferre, cunctis accidentibus essentialem esse inhærentiam actualem ex eo, quod ipsorum quædam sine inhærentia esse nequeant. Enimvero, ejusmodi inhærentia actualis necessaria oriri potest, non ex ratione generica accidentis, sed ex conditione specifica, vel ex propria natura hujus aut illius accidentis; sicut simplicitas non congruit substantiæ ex eo præcise, quod sit substantia, sed ex eo, quod sit talis substantia, v. g., spiritalis.

Obj. 3.º et simul instabis. Accidentia sunt entia relativa; atqui relativa nec existere, nec concipi possunt sine absoluto, quod est ipsum subjectum, quod afficitur et denominatur relatione: ergo nullum accidens sine subjecto existere potest.

Resp. dist. maj. Accidentia sunt entia relativa, *relatione prædicamentali*, neg.; *relatione transcendentali*, conc. Cum dicitur, quod accidentia sunt quid relativum, non intelligitur profecto, quod sint relationes prædicamentales, sive relatio-

datur accidentibus, quod ex vi suæ essentiæ non sint in subjecto; sed ex divina virtute sustentante: et ideo non desinunt esse accidentia., *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 77, art. 1.º ad 2.^m

nes proprie sumptæ, prout relatio genus speciale accidentis constituit, nisi velimus dicere, quod ens dividitur in duo tantum prædicamenta, nempe, substantiam et relationem. Sed accidentia eatenus relativa entia dicuntur, quatenus involvunt naturalem ordinem ad subjectum, ac dependentiam a substantia. Hic tamen ordo, utpote transcendentalis, nec est aliquid distinctum ab ipso accidenti, nec impedit, quominus habeat propriam et absolutam entitatem ab entitate substantiæ distinctam; sicut creatæ substantiæ, quævis dicant necessarium ordinem ac essentialem dependentiam respectu Dei, idcirco tamen non desinunt esse veræ substantiæ, propriamque entitatem habent ab entitate Dei realiter distinctam.

LIBER QUINTUS

METAPHYSICA SPECIALIS

Postquam de rebus disputavimus per notiones abstractas et universalissimas, superest, ut rectæ synthesis legibus insistentes, ad concretiora et particularia descendamus, eas ipsas notiones universaliores in Ontologia expositas objectis determinatis applicando. Itaque, post generalem, specialem Metaphysicam aggredimur: quam commode in duas magnas partes seu sectiones dispesco, *Cosmologiam*, nempe, ac *Theodiceam*; quarum in priori de mundo in genere; in altera de Deo mundi auctore agatur.

METAPHYSICÆ SPECIALIS

PARS PRIMA

COSMOLOGIA

Cosmologia, si vis nominis attendatur, nihil est aliud quam *scientia seu sermo de mundo*, atque ex hac parte defini merito posset: *scientia mundi universim accepti*. Atamen, si nominis sensus et significatio ex usu inspiciantur,

Cosmologia non de cunctis omnino creatis agit, sed de mundo adspectabili, prout collectionem rerum visibilium et corporearum complectitur. Igitur, cosmologicam tractationem quinque capitibus absolvemus, agentes in primo *de mundo in genere*; in secundo *de principiis corporum*; in tertio *de existentia et essentia legum naturæ*; in quarto *de præcipuis corporum affectionibus*; in quinto *de corporibus organicis ac vita præditis*.

ALERE FLAMMAM
VERITATIS

CAPUT PRIMUM

DE MUNDO IN GENERE

Quoniam mundi realis existentia, et communi hominum sensui, et ineluctabili sensuum testimonio innititur, in eadem adstruenda non immoramur, eo vel maxime, quod ejusdem existentia et conditio satis elucescent ex his, quæ circa mundi distinctionem a Deo, originem, perfectionem ac finem disputaturi sumus. Itaque sit

ARTICULUS PRIMUS

De distinctione mundi a Deo.

§ I

Notiones prævia ac opiniones philosophorum.

Quia congressuri sumus in hoc capite cum pantheismo, qui error teterrimus hac nostra ætate late grassatur ac serpit, pro ejusdem tutiori oppugnatione notiones quasdam generales, ac philosophorum pantheismo adhærentium systemata summam oportet exponere; pro quo accipe sequentia:

1.º *Pantheismus* ex vi nominis idem audit ac *Universum-Deus*, *Totum-Deus*, sive cuncta et universa sunt Deus. Ast

vero, quia ad istam affirmationem scientifice, ut ita dicam, devenitur per negationem distinctionis realis inter substantias, consequentemque affirmationem *unius unicæ substantiæ*; hinc factum est, pantheismi nomine intelligatur communiter systema, quod asserit, omnia entia unicam constituere substantiam, seu potius unicum existere ens, cujus reliqua, quæ nobis apparent, sunt vel modi, vel phænomena, vel illusiones, vel manifestationes variæ aut evolutiones.

2.º Origo generalis pantheismi reponenda est in carentia vel perversione conceptus, vel ideæ creationis. Quicumque enim pantheismi naturam et genesim attentius inspiciat, statim agnoscet, sublata creatione substantiali, hoc est, sublata actione, qua Deus *novam substantiam* ex nihilo producat, non aliam remanere posse veram substantiam nisi divinam: ex quo necessario ac immediate consequitur, unicam substantiam existere posse; proindeque cuncta entia, quævis tandem illa sint, identificari realiter cum Dei substantia: ex quo plane exurgit *Universum-Deus*, *Deus-mundus*, *Totum-Deus* pantheistarum. Itaque, pantheismus omnis duo hæc complectitur tamquam fundamentalia et essentialia dogmata: 1.º *unitatem substantiæ*; 2.º *negationem creationis*; siquidem, sub quavis forma pantheismus proponatur, hisce duobus characteribus insignitur.

3.º Quoniam vero, et communis hominum sensus, et ratio, et experientia appertissime ac ineluctabili nobis in

1 Ad rem Gioberti: "Les caractères essentiels du panthéisme peuvent donc se réduire à deux: 1.º unité de substance; 2.º exclusion de toute création substantielle... Les émanatistes admettent un simple développement de la substance unique; les idéalistes nient toute production réelle; parmi les réalistes, quelque-uns rejettent également toute production, parce qu'ils considèrent comme éternels les attributs et les modifications du monde; les autres admettent une création, non pas de substances, mais de modes, c'est-à-dire, de simples phénomènes." *Consider. sur les doctrines de M. Cousin.*, pag. 3.

mundo ostendunt varietatem, multiplicitatem, pluralitatem, ac diversitatem, pantheistæ coacti sunt varias inire vias, pro ejusmodi conciliandis cum unitate reali substantiæ. Et quidam quidem ajunt, materiam, res sensibiles, ac integrum mundum ex divina substantia per emanationem profluere, ad eum fere modum, quo filamenta ex bombyce, aut telæ ex aranea procedunt. Alii adfirmant, res mundanas realitatem quamdam habere, realiterque a Deo distingui, non tamen tamquam substantia a substantia, sed tamquam modus a substantia, ad eum fere modum, quo figura a corpore figurato distinguitur.

Rigidiores tandem pantheistæ res mundi mundumque integrum tamquam mera phænomena apparientia seu illusiones habent, omni vera realitate, a realitate Dei distincta, penitus destituta, ita ut unicam, eamque absolutam realitatem admittant, nempe, ens absolutum.

4.º Ergo cuncta pantheistarum systemata, vel potius commenta, ad tria revocari possunt. Quandoquidem, vel mundi origo a Deo exponitur per emanationem transeuntem mundi ac phænomenorum ejus ex divina substantia, ad sensum primo loco expositum; et tunc exurgit *pantheismus emanatista*. Systema hocce, ut plurimum, complectitur etiam *remanationem*, sive regressum ad divinam substantiam, ita ut res, quæ primitus ex Dei substantia emanarunt, postea ad eandem regrediantur, atque eisdem emanationes et remanationes aliæ in infinitum succedant. Quod si mundi origo exponatur secundo modo ex supra positis, per emanationem non transeuntem, sed potius *immanentem*, per quam divina substantia, seipsam evolvens, producit spiritum et materiam, multiplices cogitationes et res extensas mundi, tamquam tot modificationes seu modos cogitationis et extensionis, quæ sunt attributa immanentia Dei, habetur tunc *pantheismus realista*. Pantheismus dicitur, quia unicam substantiam ponit: *realista* vero, quia entia mundana habet tamquam modificationes *reales* substantiæ divinæ. Denique, si origo mundi per identitatem realem cum Deo exponatur, ita ut

mundus nihil sit aliud quam Deus ipse infinitis modis seipsum ponens ac manifestans, absque ulla realitate, vel potius absque ulla distinctione reali hujusmodi modorum et positionum a substantia divina vel ente absoluto, erit tunc *pantheismus idealista*; qui, ut consentaneus sibi ipsi sit, adstruit mundum cunctaque mundana, in seipsis et prout a Deo distincta, mera *phænomena* aut *illusiones*.

Atque tria hæc systemata, sicut inter se omnia conveniunt in adstruenda unitate substantiæ, ita conveniunt in excludenda ac evertenda vera creatione. Nam pantheismi emanatistæ asseclæ, creationi substantiali ex nihilo substituunt emanationem transeuntem ex divina substantia: pantheismus realista eidem substituit productionem immanentem modorum vel modificationum substantiæ divinæ; pantheismus tandem idealista, non tantum creationem, sed omnem realem productionem excludit ac negat, nullam aliam realitatem admittens præter esse absolutum, quod varie se revelat, ponit et manifestat. Cæterum quamvis universa pantheistarum systemata ad aliquod ex tribus relatis revocari possit, quatenus in unoquoque aliquod ex præfatis prædominatur, pantheistæ tamen non ita uni adhæret, ut pro variis rerum adjunctis et circumstantiis cætera non etiam adhibeant ac permisceant, eo vel maxime, quod pantheistis veluti peculiare ac usitatum sit contradictoria simul amplecti.

5.º Atque, ut divisionem istam ejusque fundamentum historice evolvamus, quamvis brevissime, inter pantheismi emanatistæ asseclas, præter quasdam Indorum sectas, ac præter non paucos e veteribus Gnosticis, qui rerum existentiam, originem ac distinctionem explicabant per emanationes successivas ac decrescentes ex Dei substantia, idque sub nominibus ac formis magis aut minus symbolicis, connumerandi veniunt,

A) *Persæ*, qui, symbolicis formis similiter utentes, docebant, res mundi ac entia omnia per *Ormuzd*, principium luminis et honorum, ac per *Ahriman*, principium tenebra-

rum et malorum, ex principio primo vel tempore infinito (*Zeruane Akerene*) universa emanasse.

B) *Stoici*, quorum systema, hac in parte, sequentibus continetur: 1.º Deus est principium activum mundi, non quidem ad modum causæ creantis, sed ad modum, quo anima est principium, quod vivificat et movet corpus; 2.º proinde mundus habendus est tamquam pars integralis atque substantialis Dei, ita ut Deus sit veluti anima universalis mundi ipsum undequaque penetrans; 3.º mundus iste adspectabilis cum omnibus ejusdem entibus, viribus ac motibus, a Deo est inseparabilis, ex Deo continuo profuit, ac per Deum status diversos ac mutationes successivas sortitur; 4.º Deus autem ipse nihil est aliud quam corpus subtilissimum, seu æther¹, qui innata activitate præditus, dum materiam primam vel chaoticam evolvit ac explicat, efformat mundum, qui per universalem combustionem peribit, non quidem penitus, ita ut ad nihilum redigatur, sed per involutionem ac replicationem quamdam regrediendo ad illam materiam chaoticam, ex qua emanat².

¹ Cicero, qui proculdubio melius quam nos Stoicorum doctrinam noverat, hæc habet: "Cleanthus autem, qui Zenonem audivit, una cum eo, quem proxime nominavi, tum ipsum mundum Deum dicit esse, tum totius naturæ menti atque animo tribuit hoc nomen; tum ultimum, et altissimum, atque undique circumfusum, et extremum omnia cingentem, atque complexum ardorem, qui æther nominatur, certissimum Deum judicat.", *De Nat. Deor.*, lib. 1.º, 14.

² Circa pantheismum Stoicorum, vid. Tennemann, *Manuel de l'Histoire de la Phil.*, t. 1, pág. 218, et Goshler, *Diction. encyclop. de la Theol. Cathol.*, art. *Pantheisme*, ubi inter alia hæc habet: "Cette loi regit tout le développement dans son ascension et son progrès: elle va de l'imparfait au parfait; de la formation des éléments à celle des corps inorganiques; de la production des plantes et des bêtes à la manifestation de la nature humaine, jusqu'aux âmes, qui sont des emanations pures, des purs écoulements de l'âme divine du monde."

C) *Neoplatonici*, quorum pantheismus, saltem prout in Plotino continetur, partim *idealista*, partim *emanatista* existit. Idealista merito dicendus est, quatenus universa revocat ac finaliter reducit ad unitatem et identitatem absolutam, ita ut apud Plotinum, cognoscens et cognitum, subjectivum ac objectivum unum atque idem sint. Ex quo etiam infert, ultimam et altissimam philosophiæ perfectionem in eo sitam esse, quod unitas absoluta per intuitionem immediatam percipiatur¹; qua sane in re systemati Schelling quodammodo prolusit. Sed tamen pantheismo emanatistæ simul accedit, dum statuit, omnia emanare ex prima illa et absoluta unitate, cujus primævæ emanationes sunt *intelligentia* et *anima*, quæ cum unitate triadem plotinianam efformant et constituunt.

D) *Cousin*, qui quidem philosophus, ut Neoplatonicorum doctrinam eclecticam nostra ætate instauravit, ita etiam, hujus systematis principiis insistens, ex parte unitatis substantiæ, quod est primum ex dogmatibus fundamentalibus pantheistarum, accedit ad Spinozismum seu pantheismum realistam; at, ex parte alterius dogmatis fundamentalis, pantheismo emanatistæ potius adhæret. Siquidem quamvis ab emanationis nomine abstineat, ac mundi productionem ex creatione repetat ore tenus, hæc tamen cousiniana creatio, quoad sensum, vera est emanatio. Ex ejus quippe sententia, Deus dum mundum creat; mundum non ex nihilo, sed ex seipso educit, ita ut sicut nostra substantia habet rationem materiæ respectu nostrarum actionum, ita Dei substantia habet rationem materiæ, ex qua mundus educitur, dum creari

¹ "Plotin, inquit Tennemann, part de ce principe: qu'il n'y a de philosophie possible q'autant que la connaissance et la chose connue, le subjectif et l'objectif, sont ramenés à l'identité. La fonction de la philosophie est de connaître l'unité, ce qui est le principe et l'essence de toutes choses, et de la connaître en soi, non par l'entremise de la pensée ou de la réflexion, mais par un moyen bien supérieur, par l'intuition immédiate... Le but de sa philosophie, selon Porphyre, c'est l'union immédiate avec l'être divin", *Ibid.*, pág. 286.

dicitur¹. Ex quo facile colligitur, creationem Cousin nihil commune habere cum creatione philosophiæ cristianæ; namque, ut paret ex dictis, in primis, non ad substantiam, sed ad modos seu phænomena terminatur: deinde, non est productio ex nihilo, sed ex substantia divina; tertio non libere, sed necessario a Deo fit, ut mox dicemus.

6.º Inter eos, qui pantheismo realistico adhæserunt, merito ac tamquam præcipui nominis numerantur:

A) *Spinoza*, cujus systema sequentibus summam continetur: 1.º cum nihil existere possit, quod non sit vel substantia, vel substantiæ modus, cumque modus sine substantia nec concipi, nec existere queat, ponenda est in rerum natura substantia aliqua necessaria et æterna, quæ existat non solum *in se*, sed *per se* seu independenter a quovis alio ente; 2.º hujusmodi substantia est omnimode infinita, quia nec a se, nec ab alio limitari potest, atque proinde complectitur omnes perfectiones, realitates ac modos entium, secus enim non esset omnimode infinita; 3.º hæc porro substantia, utpote infinita et omnes realitates in se continens, unica existit, ac Deus nominatur, cujus essentialia attributa sunt *cogitatio* et *extensio*; 4.º ergo res omnes, quas in mundo cernimus, seu quidquid existit, in Deo existit, extra quem nihil cogitari aut esse potest, non solum propter ejus infinitatem, sed etiam quia repugnat, substantiam a substantia produci; 5.º ergo omnia entia finita nihil sunt nisi modi vel modificationes substantiæ divinæ ratione duorum attributorum ipsi essentialium; 6.º ergo spiritus seu animæ cum suis cogitatio-

¹ En ejus verba ex gallico sermone ad patrium versa: "Nosotros creamos de la nada, en el sentido de que la materia de nuestra acción no está fuera de nosotros; y no creamos de la nada, en cuanto que creamos (al poner alguna acción) con el fondo mismo de nuestro sér... La creación divina es de la misma naturaleza. Dios, al crear al universo, no le saca de la nada, que no existe, que no puede existir, y que no es más que una pura palabra: lo saca de sí mismo." *Introd. a l' Histoire de la Phil.*, lec. 5.ª, pág. 101, edit. 4.ª

nibus, volitionibus, etc., sunt meræ modificationes substantiæ divinæ, quatenus *cogitantis*; corpora vero sunt modificationes ejusdem, quatenus *extensa*; 7.º ergo Deus et mundus unicam substantiam efficiunt vel constituunt¹.

¹ Ut intuenti facile patet, Spinozæ theoria, tota quanta est, innititur præposteræ notioni substantiæ, quam ex Cartesio hausit; atque hinc non immerito affirmarunt quidam, Spinozæ pantheismum ex cartesianismo profuxisse. Audiatur hac in re Gschler. "On a dit que Descartes est le père de la philosophie moderne. Si celle-ci est pantheiste, il faut que le pantheisme ressorte des principes cartesiens. Non pas que Descartes voulut ou prévît les fruits que porterait sa doctrine; mais ayant posé les principes, n'est-il pas responsable des conséquences logiques qui s'en déduisent rigoureusement? Descartes trouva, dans le pays même où furent écrits et repandus d'abord ses ouvrages, un disciple hardi et consequent, qui voulut et sut imperturbablement tirer des données du maître le système qu'elles renfermaient. On sait que Spinoza commença sa carrière philosophique par l'exposition de la doctrine cartesienne: il en adopta la méthode, les principes, le langage, la démonstration mathématique; il acheva l'œuvre commencée."

„Le moi, substance pensante: tel fut le principe de la philosophie cartesienne. Ce fut aussi celui du spinozisme. Partant tous deux de la subjectivité de l'être pensant, qui n'admet comme certain que ce qui est évident à la raison, juge souverain et infaillible de la vérité, tous deux partent de la même définition de la substance, ou plutôt Spinoza s'empare de la définition de Descartes, en logicien sévère, digne du maître. Celui-ci avait dit: *La substance est qui n'a besoin que de soi-même pour exister*. Celui-là conclut: Donc tout ce qui n'est pas de soi et par soi, n'est pas substance; donc tous les êtres finis, ayant besoin de l'Être créateur pour exister, ne peuvent être conçus que comme des simples attributs de la substance unique ou de l'Être divin, qui seul existe indépendamment de toute autre chose. Le maître avait dit: Les seules idées, ou catégories, sous les quelles nous pouvons concevoir les existences, sont la *pensée* et l'*étendue*. Donc, conclut le disciple les seules modifications possibles de la substance sont la pensée et l'*étendue*." *Loc. supra cit.*

B) *Cousin*, qui, ut supra jam innuimus, sicut ex parte modi, quo mundus producit, ad pantheismum emanationis accedit, ita ex parte primi dogmatis fundamentalis pantheismi, sive unitatis substantiæ, pantheismo realisti adhæret, Spinozæ vestigiis insistens. Ejus porro theoria, in hac parte, hisce continetur: 1.º substantia est illud, quod nihil extra se supponit relate ad existentiam¹; 2.º hæc igitur substantia non potest esse nisi unica, infinita et absoluta, nempe, Deus; ac proinde substantiæ finitæ potius sunt phænomena ac entia relativa quam veræ substantiæ²; 3.º ergo Deus est ens unicum et absolutum, et simul substantia universalis continens in se *ego* et *non-ego*, hoc est, hominem et mundum, spiritum et materiam; ac proinde est unum quoad substantiam, et plura seu multiplex quoad phænomena³; 4.º ergo Deus sive substantia divina, utpote unica vera substantia, est simul infinitus et finitus, unus et plura, æternitas et tempus, uno verbo: Deus vel est nihil, vel est omnia quoad substantiam⁴. Itaque pantheismus *Cousin*, hac ex parte, a pan-

¹ "La sustancia es aquello que no supone nada fuera de sí relativamente á la existencia." *Fragments philos.*, t. I, pág. 312, edit. 3.ª Ubi vides, *Cousin* ad pantheismum construendum procedere ex definitione substantiæ, ex Spinoza et Cartesio, quem ducem ac magistrum sæpesæpius prædicat, desumpta.

² "No puede haber más que una sustancia" "Una sustancia absoluta debe ser única para ser absoluta... Las sustancias relativas destruyen la idea misma de sustancia; y sustancias finitas que suponen fuera de ellas otra sustancia, con la cual se ligan, se parecen mucho á fenómenos." "El círculo es infinito; ó no hay sustancia, ó no hay más que una." *Ibid.*, pag. 63 et 312.

³ "Dios es el sér único y universal." "Dios es la sustancia universal." "El sér absoluto, conteniendo en su seno el *yo* y el *no-yo* finito, y formando, por decirlo así, el fondo idéntico de todas las cosas, uno y muchos á la vez: uno por la sustancia, muchos por los fenómenos, se aparece á sí mismo en la conciencia humana." *Cours* de 1818, pag. 55, 274 et 390.

⁴ "Es un Dios... uno y muchos, eternidad y tiempo..., infinito y finito al mismo tiempo; triple, en fin; es decir, á un mismo

theismo Spinozæ, quoad verba solum differt, quatenus, nempe, id, quod Spinoza nominat *cogitationem* et *extensionem*, *Cousin* nominat *ego* et *non-ego*, et quandoque *humanitatem* et *naturam*.

7.º Pantheismum idealistam professi sunt quædam Indorum sectæ philosophiæ, inter quas eminet.

A) *Boudhistarum* schola, quæ, si fides Tholuck in opere, quod inscribitur *Sufismus*, docebat: 1.º solum Brahma vel Deum vere existere, ita ut mundus mundanaque omnia, seu potius ea, quæ in mundo esse nobis videtur, nihil esse in seipsis nisi puras illusiones; 2.º ex quo colligebant, omnia esse unum unitate adeo perfecta et absoluta, ut nullum detur discrimen nec etiam inter cognoscens et cognitum, nulla demum, vel minima dualitas realis¹.

B) *Fichte*, qui, idealismum transcendentalem Kant evolvens, in pantheismum subjectivum transformavit, qui ad sequentia capita summatim revocari potest: 1.º principium absolutum et primum scientiæ est judicium illud: $A=A$, cui subrogari potest: *ego=ego*; 2.º quia vero judicare est agere, *ego*, dum hoc principium affirmat, ponit seipsum modo absoluto per actum spontaneitatis primitivæ et sibi essentialis; 3.º postquam vero *ego purum* seipsum ponit absolute, acquirit conscientiam sui *per reflexionem*, fitque vel ponit se tamquam *subjectum*, ac deinde tamquam *objectum* seu tamquam *non-ego*; 4.º ex quo infertur, quo tam *ego subje-*

tiempo Dios, naturaleza y humanidad. En efecto: si Dios no es todo, es nada." *Fragments phil.*, loc. cit., pág. 76.

¹ "His remotis impedimentis, id, quod summum est, perficias... Tum, mihi crede, dignaberis impulsu divino, et omne tolletur cognitum inter et cognoscentem discrimen." *Toluck*, opere cit., pag. 141 et seqq. Ubi etiam subjungitur: "Noseat, cujus animus dubitationibus exerciatur, essentiam non esse nisi unicam, nam Deus solus, qui occultus occultans simul atque præsens est, ille solus egoitate dignus, cujus ad latus dualitas nulla; nec ego, nec tu, nec nos existit: siquidem cum in unitate distinctio nulla præbeat, ego, nos, tu et ille idem sunt."

ctum, hoc est, anima vel cogitatio, hujus hominis, quam *ego-objectum* sive *non-ego*, hoc est, id, quod mundum vocamus, nihil sunt aliud quam variae manifestationes *τὸ ego puri*; 5.º ergo *ego purum* est unica, vera et absoluta realitas; reliqua vero omnia nullam habent realitatem, nisi quatenus cognoscuntur et affirmantur a *τὸ ego puro*, cum quo proinde cuncta realiter identificantur.

C) *Schelling*: sicut *Fichte* unicam et absolutam realitatem constituit in *ego puro*, ex cujus sinu profunditur mundus, tam quoad cognitionem, quam quoad realitatem, ita ut mundus non aliam realitatem habeat præter eam, quam accipit, dum per *τὸ ego* cognoscitur, ita *Schelling* unicam et absolutam realitatem constituere voluit in re aliqua superiori, tam respectu *ego* vel subjecti cogitantis, quam respectu mundi vel objecti cogitati. Itaque, apud *Schelling*: 1.º Deus seu potius ens absolutum, est realitas continens ac identificans omnia in se; 2.º quapropter *Absolutum* excludit omnem oppositionem, differentiam aut diversitatem, ita ut sit simul spiritus et materia, subjectivum et objectivum, esse et cognoscere, finitum et infinitum ¹; 3.º unde ordo realis et idealis, unum et plura, mundus et ego, universa confunduntur et identificantur in *Absoluto*: immo etiam, solum hoc absolutum vere ac realiter existit; nam entia, quæ finita vocamus, extra absolutum hocce realitatem nullam obtinent, ac nihil sunt in seipsis ².

¹ Tennemann, qui dubio procul *Schelling* mentem melius aliis poterat dignoscere et assequi, utpote ipsi patria cognatus ac coævus, systema schellingianum sic describit: "L'absolu n'est ni infini, ni fini; ni être, ni connaître; ni sujet, ni objet; c'est ce en quoi se confondent et disparaissent toute opposition, toute diversité, toute séparation, comme celle de sujet et d'objet, de savoir et d'être, d'esprit et de nature, d'ideal et de réel.... C'est l'absolue identité de l'ideal et du réel, l'absolue indifférence du différent, de l'unité et de la pluralité; c'est l'un qui est en même temps le tout". *Manuel cit.*, t. II, pag. 290.

² "L'absolue identité est, et hors d'elle il n'est réellement

D) *Hegel*, qui initio *Schelling* insistens vestigiis, ea, quæ magister *Absoluto* tribuit, ad *Ideam* transtulit; postea vero, subtilissima ratione dialectica, seu potius sophistica utens, pantheismum idealistam ita evolvit, ut eum perduxerit ad ultimum gradum, externamque perfectionem, si ita loqui fas est, ut mox dicemus.

8.º Corollaria præcipua ac veluti universalia pantheismi sunt: 1.º negatio distinctionis essentialis inter bonum et malum morale; 2.º negatio libertatis humanæ, seu potius fatalismus universalis. Et quidem, semel constituta tamquam principio, et admissa identitate substantiali Dei et mundi, actiones omnes et effectus, quæ in mundo peraguntur, divinæ necessario existunt, ac proinde bonæ, eo vel maxime, quod ejusmodi actiones et effectus apud pantheistas, non libere, sed motu spontaneo et necessario emanant ex substantia divina; illud autem, quod ex substantia Dei profluit, proculdubio bonum est ac legitimum, utpote Divinitati consentaneum, nec ex hominis voluntate ac potestate pendet. Cuncta ergo, quæ in mundo et homine eveniunt, et eveniunt independentem ab hominis voluntate et potestate, et universa æque bona ac legitima existunt; sunt enim vel modi, vel mere manifestationes seu evolutiones necessariae Dei. Atque huic rei adstipulatur etiam ipsa philosophiæ historia, quæ testatur, phantheismi scholas præcipuas præfatos errores satis aperte docuisse ¹.

rien; par consequent, rien de fini n'existe en soi. Tout ce qui est est l'identité absolue et son développement... Il n'existe qu'un seul être identique... Le fini, produit d'une réflexion toute relative par sa nature, n'a qu'une réalité apparente." *Ibid*, pag. 291, et 92.

⁴ Qua in re, ut Stoicos prætermittamus, qui, cuncta *fato* subijciant, proclamarunt, *fatalem vim et necessitatem rerum futurarum*, ut habet Cicero, commemorare sufficiat brevitas gratia:

1.º *Pantheismus Indorum*: "Nulla actio e nobis venit: quid igitur malum, quid bonum? Deus est bonum et malum, completitur contraria omnia. Apud sapientes, qui unitatem suam cum

§ III

De pantheismo hegeliano.

Diximus supra, Hegel perfecta adeo ratione dialectica pantheismum idealistam evolvisse, ut eum quodammodo perduxerit ad ultimum gradum ultimamque perfectionem; unde Hegelianismus non immerito habetur tamquam universi pantheismi apogœum, ultra quem progredi nequeat humana ratio, dum pantheistice procedit. Quamobrem, systema hocce aliquantulum fusius ac speciatim oportet exponere; tum quia coævi pantheistæ nihil aliud sunt quam plagarii magis aut minus larvati pantheismi hegeliani, tum quia systema hocce nobis aperte revelat paradoxa et absurda, quæ in sinu pantheismi latent; tum maxime quia melior, aptior ac

Deo cognoverunt, malum et bonum Deus fit. Jasche, *Le Pantheisme dans ses form. princ.*, etc., t. II, pag. 333. Nempe, præfata verba desumuntur apud Jasche ex libris indorum.

2.º *Pantheismus Neoplatonicorum vel Plotini*: "Dans le monde tout est nécessaire; tout est l'œuvre d'une production nécessaire, et d'un principe qui n'est séparé d'aucun de ses produits. Toutes les choses dépendent les unes des autres par un commun enchaînement (déterminisme universel, dont l'unité est la seule exception, plus apparente encore que réelle.) De cette liaison des choses se tire la magie naturelle et la divination... Cela le conduit à un optimisme et un fatalisme contraires à la moralité." Tennemann, *Manuel de l'Histoire de la Phil.*, t. I, pag. 234.

3.º *Pantheismus Spinozæ*: Ipsemet enim scribit, "a summa Dei potentia sive infinita natura infinita infinitis modis, hoc est, omnia, necessario effluxisse, vel semper eadem necessitate sequi." *Ethics*, pag. 53, edit. Jen. Et postea subjungit: "Sicuti ex necessitate divinæ naturæ sequitur, ut Deus infinita infinitis modis agat." *Ibid.*, pagina 79. Et alibi: "Bonum et malum quod attinet, nihil etiam positivum in rebus, in se, scilicet, consideratis, indicant, nec aliud sunt quam cogitandi modus seu notiones."

4.º *Pantheismus Fichte*: Etenim Fichte, utpote rigidiori pan-

vehementior pantheismi cujuslibet confutatio est ob oculos ponere paradoxa et impia, quæ ex eo necessario colliguntur et derivantur, dum ad severioris Logicæ regulas evolvitur, atque ad ultima consecutaria perducitur. Hegelianum porro systema hisce summam continetur:

a) Scientia transcendentalis posita est in cognitione *Ideæ* in qua continetur realitas absoluta et infinita, et quæ proinde cum Deo realiter identificatur.

b) Quoniam vero ad Logicam spectat ideam cognoscere, colligitur exinde, *Logicam* constituere scientiam absolutam et transcendentem; cogitando enim sive cognoscendo *Ideam*, omnia et omnibus modis, quibus sunt, cognoscimus, ac proinde ad scientiam transcendentem pervenimus.

c) In hujusmodi *Logica* seu scientia transcendentali tria momenta assignare oportet: 1.º *momentum abstractum*, in quo cogitatio vel mens percipit et affirmat existentias reales, quatenus distinctas, minime percipiendi earum identitatem;

theismo idealistæ insistens, nullam realitatem præter esse divinum agnoscit, sed mundum universum reducit, ut ait Tennemann, ad puram illusionem phænomenalem (un enchaînement de pures illusions phénoménales), ex quo proculdubio necessario disparet quævis realis distinctio inter bonum et malum. Immo etiam, hæc ipsæ illusiones phænomenales, necessario ac indefinite emergunt ex activitate infinita et essentiali, qua donatur *ego* absolutum seu purum. "Le moi absolu est essentiellement et infiniment actif: cette activité n'est qu'un perpétuel besoin, le moi, se lance dans un mouvement illimité." Tennemann, *Ibid.*, t. II, pag. 271.

5.º *Pantheismus Schelling*: "L'histoire, dans sa totalité, est (juxta systema schellingianum) une révélation de Dieu, qui se développe sans cesse progressivement... En effet: ce qui domine dans ce système c'est une destinée aveugle, une nécessité de nature; il faut que Dieu se révèle; l'histoire tout entière, tous les changements qui s'opèrent dans le monde, ne sont que les modifications de son être." Tennemann, *Ibid.*, pag. 295 et 297.

Nihil hic dicimus de pantheismo Hegel, de quo postea speciatim agemus.

2.º *momentum dialecticum*, in quo cogitatio percipit et affirmat, existentias vel res, quas in priori momento ut positivas et distinctas percipit, esse negationes ejus, quod antea perceperat, hoc est, revera nihil esse in seipsis, sive æquivalere suis oppositis¹; 3.º *momentum speculativum*, in quo percipimus et affirmamus, existentias reales et positivas identificari cum suis oppositis sive cum nihilo, in unitate primitiva et absoluta².

d) Ergo cogitatio scientiam transcendentalem seu veritatem absolutam adipiscitur, progrediendo per tres gradus successivos, qui respondent tribus momentis præfatis, et ex quibus exurgit veluti triplex Logica, scilicet: 1.º *intellectus*, quæ respondet momento *abstracto*, et cujus propria formula est ista: *ens existit, et nihilum non existit*; 2.º *Logica rationis negativæ*, quæ respondet momento *dialectico*, et cujus hæc habetur formula: *ens non existit, et nihilum existit*; 3.º *Logica rationis positivæ*, quæ respondet momento *speculativo*, et cujus hæc est propria formula: *ens est et non est... nihilum non est et simul est*. Aliis verbis: cogitatio, in primo momento, procedit per *synthesim primitivam*, videndo identitatem: in secundo per *analysim* *synthesis* primitivæ, videndo non identitatem entis identici prius percepti: in tertio, per *synthesim* *scientificam* ac consequentem post *analysim*, videndo

¹ «Le degré dialectique, au contraire, consiste à enlever toutes ces déterminations finies et à les transformer en leurs contraires... Hegel, *Opp.*, t. vi, pag. 151 cit., et trad. apud Gratry, *Logique*, t. 1, pag. 205.

«La dialectique, ou raison négative, subdit Hegel, est ce moment de la pensée qui montre chaque détermination finie comme étant ce qu'elle est en effect, c'est-à-dire, sa propre negation... *Ibid.*, pag. 152.

² «En fin, le troisième moment, *moment spéculatif* ou *positivement rationel*, est celui qui saisit l'unité des déterminations et de leurs contraires... *Opp. cit.*, t. vi, pag. 157. Et alibi subjungit: «La plus haute forme de la pensée platonicienne c'est l'identité de l'être et du non être... *Ibid.*, t. xiv, pag. 212.

identitatem realem et originariam identici et non identici, hoc est, entis et nihili, affirmationis et negationis.

e) Itaque, Logica seu vera scientia transcendentalis tunc habetur, quando quis cognoscit et affirmat, ens vel *Ideam* esse identitatem omnium rerum, ita ut una et eadem res sint lumen et tenebræ¹, res et ejus oppositum, sive affirmatio et negatio², Deus et homo³, positivum et negativum, error et veritas⁴, ideale et reale, finitum et infinitum, anima et corpus⁵; uno verbo: ens et non-ens, ac proinde identitas contradictionis: apud Hegel enim, ens et nihilum sunt una et eadem res⁶.

¹ «La lumière pure c'est la nuit pure.» *Opp. cit.*, t. vi, pag. 76.

² «Les contraires coexistent en soi. Dans le fait, il n'y a jamais de oui ou non si absolu, comme le soutient la raison vulgaire... *Ibid.*, pag. 242.

³ «Dieu n'est Dieu qu'en tant qu'il se connaît, la connaissance qu'il a de lui-même c'est la conscience qu'il a de lui dans l'homme... *Ibid.*, t. vii, pag. 448.

⁴ «On croit qu'il y a une différence absolue entre le positif et le négatif. Non: les deux sont en eux-mêmes la même chose, et l'on pourrait nommer positif le négatif, et réciproquement... *Ibid.*, t. vi, pag. 240. «L'idée, en son développement, pose en face d'elle-même son contraire, une illusion, et son activité consiste à enlever cette illusion. La vérité ne peut sortir que de cette erreur... L'erreur, en tant qu'absorbé, est un moment nécessaire de la vérité... *Ibid.*, pag. 384.

Atque hic obiter nota, in hac doctrina hegeliana reperiri fundamentum theoriæ illius ab Eclectismo moderno excogitæ circa veritatem juxta quam error nihil est aliud quam veritatis aspectus quidam, sive veritas incompleta.

⁵ «Car l'idée est l'unité de l'ideal et du réel, du fini et de l'infini de l'âme et du corps... *Ibid.*, 388.

⁶ Quod si quis existimet, nos exaggerationi indulgere dum affirmamus, contradictionis extrema sive ens et nihilum identificari, apud Hegel, sciat, ipsum non semel expressis verbis dicere, *ens et nihilum eandem rem esse*, ut ostendit citatus Gratry, ipsius verbis

f) Deus non est concipiendus tamquam ens purum et absolutum, nec tamquam suprema realitas omnem limitationem et negationem excludens, prout theologi et metaphysici hucusque existimarunt, sed potius concipiendus est tamquam *pura abstractio, absolutum negativum* cujus completa ac vera definitio est, quod complectatur sive *includat in se simul ens et nihilum*¹.

ad litteram productis. Nobis sufficiat in medium proferre verba hæc Hegel: "Le Néant, en tant que Néant, en tant que semblable à lui-même, est précisément la même chose que l'Être.", *Opp. cit.*, t. vi, pag. 171. Hoc est "nihilum, quatenus nihilum quatenus sibi ipsi simile, est præcise eadem res ac ens.", En doctrinam certe *novam* quam detegere et adinvenire reservatum fuit post tot sæcula Hegel, qui nihilominus, vel potius *idcirco*, magnus philosophus nuncupatur, tum ab his, qui, ad absurda veluti nati, paradoxa solum amant, tum ab aliis quibusdam, qui hegelianam *Ideam* non sine strepitu proclamant et docere conantur, dum fortasse nesciunt quid sit et quo ducat ejusmodi *Idea*.

¹ "Cette theologie rationnelle de la vieille methaysique ne se ment que dans les déterminations abstraites de la pensée. En effet: elle conçoit Dieu comme l'abstrait, composé de toute réalité et de toute positivité, à l'exclusion de toute négation, et elle définit Dieu comme l'être totalement, souverainement réel... Ce qui revient à cette définition, que Dieu est la plénitude de toute réalité: conception qu'on obtient en ôtant les limites que renferme toute réalité, et l'on en abstrait Dieu, en disant qu'il est le réel ou toute réalité, la souveraine réalité. Or cette conception est de toutes la plus naïve, la plus abstraite, la plus pauvre... C'est l'enfance de la logique, pour qui l'être c'est l'absolu..."

La vérité est, au contraire, que l'être, en tant que tel, n'est rien de fixe ni de définitif, mais un terme qui la dialectique pousse à son contraire, lequel, considéré dans sa nature immédiate, est le néant."

"L'être pur est une pure abstraction, c'est l'absolu négatif, qui, considéré dans sa nature immédiate, est le néant... La concrète et la vrai (définition) est celle qui renferme les deux, être et néant.", *Ibid.*, t. vi, pag. 75, 166, 168, 169 et 170.

g) Deus ergo est quidem ens absolutum ac unica existentia realis et substantialis; attamen ejus esse non est esse fixum, definitum, aut inmutabile (n'est rien de fixe ni de définitif), sed continuo veluti transformatur ac progreditur, induendo et exuendo varias formas et manifestationes.

h) Unde, vita Dei constituitur et exurgit ex motu dialectivo sive evolutione logica *Ideæ*; quæ quidem vitalis et logica Dei evolutio tribus præcipuis *momentis* continetur. Horum in primo, Deus existit quodammodo in se involutus ac implicitus, tamquam unitas et identitas absoluta omnium, sed absque ulla *suipsius objectivazione* (venia sit verbo) et conscientia; in altero, Deus seipsum objectivando, transit ad mundum et fit natura: in tertio demum ad seipsum veluti regrediendo ex natura, seipsum cognoscens ac conscientiam sui acquirens in homine, pervenit ad perfectam divinitatem, fitque Deus complete seu proprie¹. Atque hinc facile agnoscitur et adjudicatur sensus verbi illius hegeliani, plene impietatis: *Deus est in fieri*.

i) Ergo: 1.º creatio nihil est aliud quam evolutio necessaria Dei in mundo et humanitate; 2.º mundi et humanitatis evolutiones constituunt ipsam vitam Dei; 3.º existentia finitæ et individuales nullam realitatem habent in seipsis, sed sunt meri aspectus, phænomena, formæ vel modificationis Dei.

In hujuscemodi pantheismo confutando et evellendo non immerabimur, tum quia pudet et tempus et operam insumere in oppugnandis absurdis, quæ non tantum cum sensu christiano, sed cum communi hominum sensu aperte pugnant; tum quia horum errorum expositio est melior et aptior eorundem confutatio.

Cæterum, pro universali hujus systematis confutatione, animadvertere sufficiat, quod ordinem practicum seu mora-

¹ "Dieu n'est Dieu qu'en tant qu'il se connaît; la connaissance qu'il a de lui-même c'est la conscience qu'il a de lui dans l'homme.", *Opp. cit.*, t. vii, pag. 448.

lem penitus ac funditus subvertit: 1.º quia ordo moralis ullus subsistere nequit cum universali scepticismo et nihilismo absoluto, ut ex terminis patet; 2.º quia theoria hegeliana e medio tollit libertatem humanam, ac ipsam distinctionem inter bonum et malum, sine quibus moralis ordo nec existere, nec concipi quidem potest. Siquidem, nec libertas hominis, nec distinctio boni et mali moralis consistere aut conciliari possunt cum *Idea* vel ente absoluto et unico, seipsum necessario ac spontaneo motu ex æternitate ad æternitatem evolvente, et cujus ultima ac perfectissima manifestatio divina est homo, qui, non secus ac reliqua entia, est revelatio vel forma quædam substantiæ divinæ: ast revelationes vel formæ Dei, si quid sunt, profecto bonæ sunt, utpote omnes æque necessariæ ac legitimæ¹; 3.º fatalismum

¹ Cæterum, Hegel minime abhorret ab his illationibus, quas potius expresse profiteri non veretur: "L'esprit, inquit ille, dans sa nécessité est libre, et c'est dans sa nécessité seule qu'il trouve la liberté.", *Opp. cit.*, t. xii, pag. 39. Et alibi, postquam iterum docuit, libertatem et necessitatem eandem rem esse, subdit: "Il en est de même de l'opposition du bien et du mal, cette grande antinomie du monde moderne enfoncé en lui-même.", *Ibid.*, t. vi, pag. 73.

Sed quid plura? Ipsemet Hegel fatetur id necessario inferri ex suo illo fundamentali principio: *ens et nihilum sunt eadem res*. "Cette formule: *L'être et le néant sont même chose*, paraît un paradoxe, et on a peine à la prendre au sérieux; et, en effet, c'est une proposition des plus dures et des plus hardies. On soutiendra, par exemple, qu'en conséquence de ce principe, c'est même chose que mon bien ma maison, l'air qu'on respire, la patrie, le soleil, la justice, l'âme, Dieu même. . . Dans le fait, cependant, la philosophie est la doctrine qui apprend à l'homme à se délivrer d'une infinité de buts et de points de vue particuliers, et qui le rend indépendant de tous, de telle sorte, qu'il lui soit absolument indifférent que ces choses soient ou ne soient pas.", *Ibid.*, pag. 172. Quibus si addas ea, quæ alibi subjungit: "Le mal comme réflexion profonde de la subjectivité en elle-même, opposée à l'être objectif et universel, qui pour elle n'est qu'apparent, est la même chose que la bonne intention du bien

historicum inducit; quandoquidem, cum humanitas nihil sit aliud quam manifestatio necessaria et veluti incarnatio quædam Dei, facta cuncta hominis, non solum omnia divina ac proinde bona ac æque legitima sunt, sed necessario eveniunt, utpote phases et manifestationes Dei, seipsum evolventis evolutione æterna, spontanea et necessaria; 4.º denique, involvit ac perficit rehabilitationem materiæ, ac legitimationem carnis et concupiscentiarum ejus; semel enim admissa hegeliana theoria, materia æqualia jura cum spiritu possidet, et carnis passiones omnes sunt legitimæ, utpote æquales et necessariæ manifestationes Dei.

Itaque, Hegelianismus funditus subvertit, non solum christiana dogmata, sed ipsam naturalem moralitatem, ita ut, si ad praxim deducerentur ipsius doctrinæ, periret omnis morum honestas, subverteretur ordo ipse socialis. Et re vera quidem, scimus, eos, qui pantheismum hegelianum undequaque per Europam propagare conantur, teterrima consecutaria, tum moralia, tum socialia, quæ ex ipso legitima consecutione emanant, rotundo jam ore proclamare, atque ad praxim reducere conari, tam verbis, quam factis. Ex hac infecta Hegelianismi radice pullulavit, ac pullulat, tum auri, divitiarum ac voluptatum fames late serpens; tum immanis turba hominum, qui sub specie reformandi humanam societatem ac instaurandi æqualitatem et libertatem inter homines, societatem ipsam funditus subvertere pertentat, christianam Religionem, quæ ipsorum conatibus obstat, acri odio prosequuntur, ac denique, hominis divinitatem proclamantes, divinitatem simul proclamant materiæ, carnis, et passionum ejus 1.

abstract, facile perspicies, apud Hegel, veram philosophiam docere: 1.º hominem, domum, patriam, justitiam, Deum, solem, etc., esse unam et eandem rem, ac absolute indifferentia; 2.º ens objectivum, hoc est, entia, quæ naturam constituunt, esse quid pure *apparens*; 3.º *malum*, esse bonam intentionem boni.

¹ Quod si quis agnoscere velit, quo tandem ducat Hegelianis-

Porro, quamvis pantheistarum errores ac deliramenta satis superque refellantur ex ipso communi sensu, præsertim dum ea semel exposita sunt, ut nos hic ac in superiori paragrapho fecimus, abs re tamen non erit pantheismi pronuntiatas pronuntiata philosophiæ christianæ opponere, quod quidem partim postea, dum de creatione agetur, partim vero nunc perficiemus. Itaque sit

ALERE FLAMMAM VERITATIS § III
De Pantheismo quoad identificationem substantiæ divinæ et mundanæ.

Ex prælibatis in superiori utroque paragrapho satis jam constat, virus pantheismi, hujusque veluti principium fundamentale consistere in confusione seu identificatione substantiali Dei et mundi. Quapropter, ut funditus convellatur, sit,

mus, aut quænam sint conclusiones, ad quas logice perducit pantheismus hegelianus, consulat unum e præcipuis ejus organis ac propagatoribus, ephemeridem, nempe, cui titulus *Révue de Deux Mondes*, ubi præfatæ doctrinæ frequenter et aperte evolvuntur ac predicantur. Audiatur etiam, speciminis loco, quidam ex ejusdem discipulis: "Dios es idéntico con el mundo: se manifiesta en las plantas, que, sin conciencia de sí mismas, viven con una vida cosmomagnética; se manifiesta en los animales, los cuales, en el sueño de su vida sensitiva, experimentan una vida más ó ménos sorda... En el hombre, la Divinidad llega á la conciencia de sí misma, y revela esta conciencia de nuevo por medio del hombre. Empero esto no se verifica en los hombres y por los hombres considerados aisladamente, sino más bien por el conjunto de la humanidad; de manera que cada hombre sólo encierra y representa una partícula del *Dios-mundo*; pero todos los hombres juntos encierran y representan en la idea y en la realidad todo el *Dios-mundo*. Cada pueblo tiene á lo más la misión de reconocer y manifestar una parte de este *Dios-mundo*... La historia no es más que el pensamiento eterno de Dios, su acción eterna, su palabra; sus hechos, pudiendo decirse, con razón, de la humanidad entera, que es una encarnación de Dios... De aquí es tam-

THESIS I.^a

Absurda est identitas substantialis Dei et mundi, quam tueri solet pantheismus.

Prob. Mundus realiter et substantialiter a Deo distinguitur, si ejus attributa sint non solum diversa, sed etiam opposita attributis naturæ divinæ; per attributa enim et proprietates, quæ ex substantia derivantur ac ipsi conveniunt, in ejusdem cognitionem devenimus, cum substantiarum immediatam intuitionem non habeamus. Ex alia parte, substantiæ vel essentiæ, quibus insunt opposita attributa, nequeunt non esse realiter distinctæ; atqui attributa, quæ mundo conveniunt, sunt prorsus diversa, immo et opposita attributis Dei; ergo. Prob. min. Deus, vel non existit, vel est ens necessarium, ens a se et ex se existens, ens immutabile, ens per essentiam, ens infinitum; omnes quippe, qui Deum nominant et sciunt, id nomine Dei intelligunt, atque, si prædictorum aliquid ei deesset, jam non esset Deus, nec ens infinitum; atqui mundus est ens contingens, ens ab alio et per alium existens, ens mutabile, ens participatum, ens finitum; ergo. Min. prob. per singulas partes. Mundus est

a) *Eus contingens*: Quod constat, 1.º quia non existentia mundi nullam terminorum contradictionem seu repugnan-

bien que el objeto de todas nuestras instituciones modernas es la rehabilitación de la materia, su reintegración en todos sus derechos, su restauración religiosa, su santificación moral... Nosotros marchamos en pos del bienestar material, porque sabemos que la divinidad del hombre se manifiesta igualmente en su forma corporal; fundamos una democracia de dioses terrestres, iguales en felicidad y sanidad... queremos el néctar y la ambrosia, mantos de púrpura; la voluptuosidad de los perfumes, de las danzas; ninfas, músicas y comedias... Heine, *De l'Allemagne dep. Luther*.

En fructus, qui, in ordine morali ac etiam sociali, prodeunt ex arbore pantheismi hegeliani.

tiam involvit; optime enim concipimus, mundum istum posse in nihilum per Dei potentiam redigi, vel potuisse non produci, quin nulla exinde exurgat contradictio, sicut nulla exurgit ex eo, quod mundi alii possibles ad actualem et physicam existentiam non perducantur. Deinde, quia ratio et experientia simul testantur, quamlibet mundi hujus partem contingentiae subesse, ac proinde mundum quoque ex eis conflatum; etenim, si omnes et singulae mundi partes possunt esse et non esse, etiam mundus ex singulis coalescens potest esse et non esse, quin ulla offendatur contradictio.

b) *Ens ab alio*: Quia ens contingens eatenus dicitur contingens, quatenus potest esse et non esse; unde ens contingens, qua tale et ex se, indifferens est ad existendum vel non existendum: ergo, si revera existit, existit, quia esse recipit ab alio: ergo mundus, eo ipso, quod est contingens, est ens ab alio, sive rationem sufficientem existentiae habens in alio. Ex quo necessario consequitur, mundum esse

c) *Ens mutabile*: Nam quod ab alio pendet et esse recipit, ejus potentiae et actioni subjicitur, per quas non solum accidentales mutationes, sed essentiales etiam suscipere potest. Siquidem, potentia efficax ad esse tribuendum efficaciam quoque habet ad esse ejusdem rei destruendum, ac multo magis ad eandem rem immutandam, aliquam realitatem ipsi communicando vel ab ipsa auferendo. Sed praeterea; id constat apertissima experientia, qua sensibus ipsis quotidie observamus, mundum ejusque partes etiam nobiliores, ut est anima rationalis, perpetuis ac multiplicis generis mutationibus obnoxia esse.

d) *Ens participatum*: Quia ex dictis, esse ipsum, ac proinde perfectiones seu gradus realitatis, quibus donatur, ab alio, non a se obtinet.

e) *Ens finitum*: Quod ostenditur: 1.º quia mundi finitudo est corollarium necessarium ejus contingentiae; quod enim potest esse et non esse, neque actu existit, nisi quia existentiam recepit ab alio, proculdubio finitum est, cum ei deficiant saltem independentia et existentia a se; 2.º expe-

rientia ipsa teste, singula entia mundi sunt finita, utpote ad certum genus et speciem determinata, aliquasque perfectiones, nec formaliter, nec eminenter continentia, ut lapis nec formaliter, nec eminenter continet perfectiones animalis vel hominis; atqui ex entibus finitis nequit coalescere ens infinitum, quia finitum finito additum non nisi finitum efficere potest: ergo mundus, eo ipso, quod coalescit ex entibus contingentibus et finitis, infinitus esse nulla ratione potest.

Adde his, mundum esse compositum, cum complectatur *plures substantias*, ut lapides, plantas, homines; *plures partes extensionis atque integrales*, ut brachia, pedes et caput in animali; *plura accidentia*, non solum invicem distincta, sed separata, ut motum, cogitationem, figuram, volitionem, duritiam, colores, scientiam. Quis porro affirmare audeat, simplicitatem divinam compati ejusmodi pluralitatis, aut Deo inesse motum localem, figuram, duritiam aliaque ejusmodi, quae in mundo quotidie cernimus?

Prob. 2.º ex absurdis, ad quae pantheismus ducit: Si unica existit substantia, ita ut Deus et mundus sint una et eadem res, omnia, quae in mundo contingunt aut perficiuntur, erunt totidem modificationes et affectiones hujusmodi unius substantiae; ergo opposita et sese mutuo excludentia eidem substantiae simul inhærebunt. Nam plantae sunt corporeae, animae hominum sunt incorporeae: inter homines ipsos, quidam odio habent, quod alii amant; quidam affirmant, quod alii negant; sciunt, quod alii ignorant; dum quidam benevalent, alii simul ægrotant; ergo, si unica existit substantia, hæc erit simul corporea et incorporea, volens et nolens eandem rem, infirma et sana, sciens et ignorans, affirmans et negans eandem rem. Ergo ex principio fundamentali pantheismi consequitur, quod opposita possunt simul eidem subjecto inesse, et quod contradictoria simul esse possunt; contradictorium quippe est, quod eadem substantia eodem tempore velit et nolit eandem rem. Ergo pantheismus evertit principium contradictionis, ac proinde universalem scepticismum necessario inducit. Hinc, qui pantheismum usque ad ulti-

mas deductiones logicas perduxerunt, identitatem rerum contradictoriarum seu entis et nihil non verentur fateri, ut videre licet apud Hegel, qui non semel docet, ens et nihilum esse unam et eandem rem, ut supra ostendimus¹.

THESIS 2.^a

Absurdus est quoque pantheismus, prout a recentioribus sub varia forma proponitur.

Hæc thesis prob. ac constat 1.º quia est corollarium præcedentis; siquidem, sub quavis forma proponatur pantheismus, eo ipso, quod unam substantiam seu unam existentiam substantialem ponit, offendit omnia absurda, quæ exposita manent.

2.º Probatur et constat ex his, quæ superiori paragrapho ediximus, præcipuas ac singulas pantheismi formas exponentes; ex quibus facile quisque videre potest, pantheistarum systemata, quotquot sunt, doctrinis, vel peregrinis et paradoxis, vel impiis, vel absurdis et sensui communi adversantibus, universa scaterere.

3.º Probatur nihilominus thesis quoad præcipuas pantheismi recentioris formas, nempe Spinozismum, Idealismum subjectivum Fichte, et Idealismum objectivum Schelling; nam de pantheismo hegeliano satis constat ex his, quæ in præcedenti paragrapho delibavimus, ipsum gratuitis

¹ Adeo absurda ac manifesta sunt consecraria, ad quæ pantheismum ducit, ut ipsemet Bayle in hæc verba erumpat, dum Spinozæ systema exponit: "He aquí una hipótesis que encierra las mayores extravagancias que se pueden excogitar. Lo que los poetas paganos han osado contar de más infame contra Júpiter y Venus, no llega á la idea horrible que Spinoza nos da de Dios; porque á lo menos los poetas no atribuían á los dioses todos los crímenes que se cometen y todos los males del mundo; pero, según Spinoza, no hay otro agente ni paciente más que Dios, el cual es la causa de todo lo que se llama mal de pena y mal de culpa, mal físico y mal moral.", *Dict. hist. et critiq.*, art. Spinoza.

paradoxis, ac impiis dogmatibus undequaque scaterere. Itaque absurdi et falsitatis evincitur,

a) *Pantheismus Spinozæ*: 1.º Hic enim ponit, spiritum et naturam, *cogitationem et extensionem*, esse attributa substantiæ et essentiæ divinæ. Jam vero, si cogitatio est attributum essentielle substantiæ divinæ, ubicumque hæc erit, erit et cogitatio; et similiter ubicumque erit illa *extensio*, erit et essentia divina; ergo, si dividatur extensio, dividetur essentia divina, cujus essentielle attributum est ab ipsa inseparabile, habebimusque proinde Deum cum essentia divisibili, quod prorsus repugnat.

2.º Attributa contradictoria ab eodem subjecto necessario se expellunt, ut album et nigrum, calidum et frigidum, bonum et malum, etc.; atqui cogitatio et extensio sunt attributa contradictoria, quippe repugnat, rem extensam cogitare; ergo cogitatio et extensio nequeunt inesse divinæ substantiæ, ut Spinoza gratis ac impie supponit.

b) *Idealismus Fichte*: Non minus absurdus hic existit: 1.º quia gratis supponit et *affirmat*, sed nec vel minimum probat, *ego purum* esse principium universale, unicum et primum omnium rerum, nempe, spiritus et materiæ, subjectivi et objectivi, scientiæ et objecti; 2.º quia gratis etiam *affirmat*, *non ego* seipsum ponere, dum se cognoscit: quod idem est ac *affirmare*, tum rem aliquam seipsam ad existentiam posse perducere, tum etiam cognitionem hominis esse causam sufficientem existentiam realis rei cognitæ; 3.º quia *affirmat*, *non ego* frui activitate absoluta et infinita, per quam *non-ego*, hoc est, mundum producit, qua productione sibi ipsi limites ponit, ac finitus proinde evadit¹: ast vero, id idem est ac *asserere*, rem infinitam fieri finitam, ex eo, quod aliis esse

¹ "La proposition dominante de cette théorie est celle-ci: le moi est l'activité absolue; tout ce qui existe hors du moi est un produit du moi comme posé par lui, opposé à lui, c'est-à-dire, le limitant... Le moi n'est rien autre chose qu'une activité infinie; il s'oppose comme limitation un non-moi, et par là il produit tous les objets." Tennemann, *Manuel cit.*, t. II, pag. 272 et 278.

communicat, quo certe nihil absurdius proferri potest; 4.º quia tam illud *ego* purum et absolutum, quam infinita ipsius activitas, gratis omnino a Fichte supponuntur, cum nullum horum vestigium in nostra conscientia appareat; 5.º demum, quia communi sensui penitus refragatur ac scepticismum absolutum inducit, dum statuit, entia, ex quibus mundus coalescit, esse puras illusiones phænomenales, nullam realitatem in se habentes.

c) *Pantheismus objectivus Schelling*: Nec minus communi sensui et rectæ rationi adversatur systema schellingianum: 1.º Quia sicut Fichte universa ex *ego* tamquam ex unica vera realitate educit, sic Schelling omnia entia, spiritum, nempe, et naturam, scientiam et scitum, subjectivum et objectivum, ex *Absolute* educere contendit; unde, apud ipsum, *Absolutum* sive Deus est veluti ens indifferens seu indeterminatum, universa, quantumcumque opposita, ut spiritum et naturam, objectivum et subjectivum¹, in suo sinu continens. Quod schellingianum principium logice postea evolvens Hegel, pervenit ad asserendam identitatem contradictionis, sive entis et nihili, ut supra vidimus. 2.º Quia gratis affirmat, sed minime probat, hocce *Absolutum* a nobis cognosci intellectuali contemplatione sive immediata intuitione; et tamen in conscientia nec minimum vestigium reperimus ejusmodi intuitionis immediatæ *Absoluti*. 3.º Quia notionem, non modo christianam, sed philosophicam Dei penitus subvertit; nam, apud ipsum, Deus initio existit quidem, sed quasi involutus in seipso ac *implicitus* absque propria personalitate; postea vero, dum seipsum revelat in mundo, acquirit personalitatem, fitque Deus completus et *explicitus*. Ex quo facile in-

¹ "L'absolu... c'est ce en quoi se confondent et disparaissent toute opposition, toute diversité, toute séparation, comme celle du sujet et d'objet, de savoir et d'être, d'esprit et de nature, d'idéal et de réel." "Schelling arriva en fin au système de l'identité absolue du subjectif et de l'objectif, au système de l'indifférence du différent, en quoi consiste la nature de l'absolu ou de Dieu." Tennemann, *loc. cit.*, pag. 289.

fertur, Deum schellingianum nihil commune habere, non dicam cum Deo christianorum, sed nec cum Deo rationis naturalis, cum sit Deus, qui subjicitur mutationi et acquirit novam perfectionem, immo ipsam divinitatem¹. 4.º Quia fatalismum universalem inducit, nam Deum ipsum absolutæ ac cæcæ necessitati submittit².

SCHOLIUM

Brevitati consulentes, prætermittimus reliquos minoris nominis pantheistas, ut Ahrens, Michelet, Cousin, Leroux, quorum systemata nihil sunt aliud quam derivationes quædam et applicationes pantheismi transcendentalis germanorum, præsertim vero schellingiani et hegeliani.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Objic. 1.º cum Spinoza. Substantia est *id, quod in se est et per se concipitur*; atqui unicum datur ens, quod in se existat, nempe, ens improductum; ergo unica datur substantia.

Resp. dist. maj. Substantia est *id, etc.*, ita ut ad existendum non indigeat altero tamquam subjecto, cui inhæreat, conc.; ita ut ad existendum non indigeat altero, nec tamquam subjecto, nec tamquam causa efficiente, neg. Ex qua distin-

¹ "Schelling distingue Dieu en soi, à l'état d'idée, ou l'absolu, du Dieu existant ou se révélant, lequel sort du sein du Dieu absolu... et arrive ainsi à une existence accomplie; de sorte que Dieu passe dans le monde à l'état de personnalité, *Deus implicitus, explicitus*." Tennemann, *Ibid.*, pag. 295.

² "Ce qui domine dans ce système c'est une destinée aveugle, une nécessité de nature; il faut que Dieu se révèle... Elle (philosophia Schelling) soumet Dieu lui-même à des conditions supérieures à la nature divine, puis, qu'elle le suppose obligé de se révéler, et fait sortir dans le temps la divinité comme intelligence du sein de l'être non intelligent." Tennemann, *Ibid.*, pags. 297 et 299.

ctione apparet, integrum Spinozæ patheismum inniti æquivocatione et abusu terminorum, dum verba ea, *in se et per se existens*, quæ ad substantiam definiendam afferri solent, quatenus excludunt inhærentiam in subjecto, ille transfert ad significandam independentiam a causa efficiente. Et tamen, ex eo, quod unica detur substantia hoc posteriori sensu, hoc est, non solum per se et in se, sed *a se existens*, minime sequitur, non dari plures substantias *in se*, hoc est, sine subjecto existentes, quantumvis non existant *a se*, sed *ab alio*. Sed cum eodem

Instabis: Substantia est *id*, *cujus conceptus non indiget conceptu alterius, a quo formari debeat*; sed substantia finita et producta concipi nequit sine conceptu alterius, nempe, substantiæ infinitæ et improductæ; ergo,

Resp. dist. similiter maj. Substantia est *id*, *cujus conceptus non indiget conceptu alterius tamquam subjecti inhærentionis*, conc.; *tamquam causæ*, neg. Siquidem, postremus hic conceptus non exhibet notionem communem substantiæ, sed notionem *substantiæ infinitæ*. Conceptus ergo substantiæ, præcise qua talis, excludit quidem inhærentiam in subjecto, sed non excludit conceptum causæ, a qua existentiam accipiat; *id enim solum excludit substantia infinita sive Deus*, non præcise quia est substantia, sed potius quia est *substantia infinita, necessaria et a se existens*.

Objic. 2.º Si mundus sit substantia a Deo realiter distincta, Deus non esset ens infinitum; ergo. Prob. ant. De ratione infiniti est, quod contineat in se omnem realitatem et omne esse; atqui, si mundus realiter distinguitur a Deo, hic non contineret omnem realitatem et omne esse; ergo. Prob. min. In ea hypothesisi, Deus non contineret realitatem mundi, eo ipso, quod realitas et esse hujus supponuntur distincta a realitate et esse Dei; ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. maj. De ratione infiniti est, quod contineat omnem realitatem et omne esse *vel formaliter, vel eminenter*, conc.; *formaliter quoad omnia*, neg. Ratio propria infiniti constituitur per hoc, quod contineat

realitatem seu esse nullis limitibus circumscriptum, ast minime exigit continere realitatem physicam mundi vel aliarum substantiarum secundum *eundem modum*, quo his inest. Sicut ergo homo non desinit esse perfectior planta, ex eo, quod realitatem physicam plantæ in se formaliter non continet, vereque et proprie perfectior planta nuncupatur et existit, quia hujus realitatem et perfectionem virtualiter et eminenter continet; ita ad hoc, quod Deus vere et proprie dicatur infinitus ac continens omnem realitatem et esse, opus non est, ut realitatem physicam et esse inferiorum rerum formaliter in se contineat, sed sufficit, quod contineat eminenter. Quod quidem Deo congruit, quia ejus essentia est ipsum esse purum et simplicissimum, nulli non esse admixtum; namque, ut habet D. Thomas ¹, «rei, quæ est suum esse, competit esse secundum totam essendi potentiam... Deus igitur, qui est totum suum esse, habet esse secundum totam virtutem ipsius esse: non potest ergo carere aliqua nobilitate (perfectione vel realitate), quæ alicui rei conveniat.»

Ob. 3.º Repugnat existentia plurium substantiarum; ergo mundus vel non existit, vel est eadem substantia cum Deo. Prob. ant. Si supponantur plures substantiæ, vel habent eadem attributa, vel diversa: si primum, nequeunt distingui, quia, quæ habent eadem attributa, habent eandem essentiam: si secundum, vel hæc attributa sunt *essentialiter* diversa, et tunc ipsa essentia erit diversa, ac proinde jam non erit substantia, quia omnes res, quarum attributa sunt essentialiter diversa, non habent eandem essentiam: vel sunt diversa *accidentaliter*, et tunc ipsæ essentiæ, cujus sunt attributa, accidentaliter solum differunt, ac proinde non secundum essentiam vel substantiam; ergo.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. primam part. ant. Quæ habent eadem attributa, habent eandem essentiam *specifice vel generice*, conc.; *numero*, neg. Et similiter dist. alteram part. Ipsa essentia erit diversa *in ratione entis seu es-*

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. xxviii.

sentia determinatæ, conc.; in ratione communi substantiæ, neg. Argumentum hocce, quod est veluti Aquiles pantheismi, contemptibili æquivocatione totum nititur, dum fit transitus ab unitate specifica et generica seu universali ad unitatem individuaalem singularem; ac similiter, dum ratio vel notio essentiæ determinatæ confunditur et identificatur cum notione generali substantiæ. Etenim, vel minima mentis reflexio sufficit ad agnoscendum, duas substantias numero distinctas, v. gr., Petrum et Paulum, posse habere *eadem* vel potius similia attributa specifica aut generica, ut libertatem, rationalitatem, sensibilitatem, quamvis non habeant *eadem* numero; quia libertas atque sensibilitas, quæ sunt in Petro, numerice distinguuntur a libertate et sensibilitate, quæ sunt in Paulo. Similiter, ex hoc, quod anima hominis, v. gr., et lapis habeant attributa *essentialiter* diversa, legitime colligitur, ipsorum naturas vel intimas essentias inter se differre, ast minime colligitur, ea differre in ratione communi *substantiæ*. Siquidem, quantumvis realiter et essentialiter inter se differant, quatenus essentia vel natura animæ includit rationalitatem, sensum, indivisibilitatem, spiritualitatem, etc., quæ lapidi non conveniunt, id tamen nihil obstat, quominus lapis, non secus ac anima rationalis, sit essentia determinata, excludens inhærentiam in subjecto; quod sufficit ad hoc, quod sit vera substantia, et substantia numerice distincta ab anima rationali, quamvis habeant alioquin aliqua attributa essentialiter diversa.

ARTICULUS SECUNDUS

De origine mundi.

Integra de mundi origine controversia ex recta idea creationis, tota quanta est, dependet. Igitur, antequam mundi initium per creationem adstruatur, philosophia christiana notionem creationis exponere ac enucleare debet. Sit itaque

§ I

De notione creationis.

Veteres philosophi christiani, quos inter eminent D. Thomas et Suarez, plurima, eaque aptissima et valde philosophica, de creatione disputarunt¹; quæ quidem nos, quoniam brevitatis legibus constringimur, sequentibus summatim exponimus.

1.º «Primum ens, inquit D. Thomas², et prima vita et primus intellectus sunt unum et idem, quod est Deus... Est enim duplex modus causandi: unus quidem, quo aliquid fit, præsupposito altero; et hoc modo dicitur fieri aliquid per informationem (dum seu quatenus forma vel realitas aliqua vel educitur, vel ponitur in subjecto præexistente), quia illud, quod posterius advenit, se habet ad id, quod præsupponebatur per modum formæ. Alio modo causatur aliquid, nullo (subjecto) præsupposito: et hoc modo dicitur aliquid fieri per creationem. Quia ergo intelligere præsupponit vivere, et vivere præsupponit esse, et esse nihil aliud præsupponit prius, inde est, quod primum ens dat esse omnibus per modum creationis.» Ex quibus D. Thomæ verbis inferre licet sequentia:

a) Actio, quæ *creatio* nuncupatur, a quavis alia actione in eo præsertim discriminatur, quod nihil præter seipsam et causam efficiendam, a qua procedit, necessario præsupponit; hoc est, causa creans, quatenus creans, sui ipsius existentiam tantum necessario præsupponit, nec a re ulla extra se depen-

¹ ;Utinam posteri veteres illos secuti ac imitati fuissent in re hac! Sed fato nescio quo, effectum est, ut postremis sæculis atque hac ipsa nostra ætate in philosophicis libris vix verbum apponeretur circa creationem, ex quo via sternebatur confusioni, nec quid solidi opponi poterat pantheismi commentis et erroribus.

² *Comm. in lib. de Caus., lect. 18.^a*

det. Dico *necessario*, quia non repugnat, dum aliquid creatur, existere de facto res alias, præter et extra causam creatorem, ita tamen, ut actio creatrix minime ab eis pendeat, ac sine ipsarum existentia æque possit existere, ut revera contingit, dum Deus rationalem animam creat.

b) Entia omnia, quæ in mundo cernuntur, continentur et clauduntur aliquo ex his tribus gradibus fundamentalibus, *esse, vivere, et intelligere*; quorum duo postremi primum, primus vero nullum alium præsupponit.

c) Ergo omnia, quæ existunt, eo ipso, quo habent *esse*, quod quidem ex se nullam aliam realitatem præsupponit, et simul præsupponitur a vivere et intelligere, quibus omnes aliæ existentia continentur, nequeunt incipere existere nisi ex nihilo, hoc est, *per modum creationis*, ut loquitur ipsemet D. Thomas, ac proinde creatio nihil præsupponit necessario nisi ipsam causam creatorem.

2.º Itaque creatio definiri potest: *productio seu effectio entis subsistentis ex nihilo sui*. Dicitur *entis subsistentis*, quia id, quod per creationem producitur, aut debet esse ens subsistens, ut sunt substantiæ completæ et anima rationalis, aut saltem produci per modum subsistentis, sicut si Deus crearet accidens separatum a subjecto.

Et ratio est, quia hoc ipso, quod creatio excludit omne subjectum præsuppositum, id, quod creatur, debet in se et per se existere absque ulla dependentia vel relatione a subjecto aliquo. Unde merito docet D. Thomas, quod terminus proprius ac per se creationis solum est substantia potens per se existere, et non accidentia, nec etiam formæ ipsæ substantiales, quæ sine materia existere nequeunt: «Cum enim fieri, inquit¹, terminetur ad *esse*, proprie ei convenit fieri, cui convenit per se esse, scilicet, rei subsistenti. Unde nec materia, nec forma, nec accidens proprie dicuntur creari, sed concreari; proprie autem creatur res subsistens.» Additur *ex nihilo sui*, quia creatio non præ se fert nihilum absolutum,

¹ QQ. Disp. de Potent., q. 3.^a, art. 1.º ad 12.^m

cum potius prærequirat existentiam entis necessarii, sed nihilum materiæ vel subjecti, ex quo res creata fiat aut dependeat; nam «ideo dicitur, ait D. Thomas¹, aliquid ex nihilo fieri, quia fit quidem, sed non præexistit aliquid, ex quo fiat»². Similiter, cum nihilum rationem causæ habere nequeat, dum creatio nuncupatur productio ex nihilo, particula *ex* non veram causam materialem, sed ordinem tantum rationis designat, quatenus concipimus, effectum creatum existere *post* nihilum sui. Qua in re scite D. Thomas: «Cum dicitur, aliquid ex nihilo fieri, hæc præpositio *ex* non designat causam materialem, sed ordinem tantum, sicut cum dicitur: *ex mane fit meridies*»³.

3.º Atque ex præfata creationis notione merito colligit D. Thomas, creationem esse actionem Deo ita propriam, ut nulli creaturæ aut conveniat, aut communicari possit. Quod quidem, ut aliæ prætermittantur, triplici ratione ostendit idem Sanctus Doctor: 1.^a quia ordo et præstantia actionum respondent ordini et præstantiæ agentium; unde creatio, quæ est prima et nobilissima actionum solum respondet primo et nobilissimo agenti, quod est Deus: «Cum enim secundum ordinem agentium, ait ille⁴, sit ordo actionum, eo quod nobilioris agentis nobilior est actio, oportet, quod prima actio sit primi agentis propria; creatio autem est prima actio, eo quod nullam aliam præsupponit, et omnes aliæ præsuppo-

¹ *Ibid.*, art. 1.º

² Apposite quoque ad rem Suarez: «Illa autem particula *ex nihilo* (quæ ponitur), ut distinguat hanc actionem (creationem) ab aliis, excludit omnem concursum causæ materialis, et dependentiam rei, quæ creatur ab aliquo subjecto, ut recte exponit Anselm. in *Monol.*, c. vii, ita ut idem sit dictum *ex nihilo*, quod *ex nullo subjecto*; atque ita distinguitur hæc actio ab alia, quæ est per eductionem de potentia subjecti: hæc namque duæ actiones adæquate dividunt omnem efficientiam., *Metaphys.*, disp. 2.^a, sec. 1.^a

³ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 45, art. 1.º

⁴ *Sum. cont. Gent.*, lib. 2.º, cap. xxi.

nunt eam: est igitur creatio propria Dei solius actio, qui est agens primum.»

2.^a Creatio respicit tamquam proprium effectum seu terminum *esse simpliciter*, hoc est, totum et integrum esse rei productæ, nihil ejusdem præsupponens; actio vero causæ creatæ non respicit, nec pro termino habet esse simpliciter seu totale rei, ad quam producendam agit, sed semper præsupponit aliquid, in quo recipiatur ejus actio; ac proinde, non producit, nec respicit tamquam proprium terminum esse simpliciter, sed esse hoc vel illud determinatum.

3.^a Creatio est productio rei subsistentis secundum totam suam substantiam: ergo res creata qua talis, nequit produci nisi ab agente, cujus actio sit ipsa sua substantia et essentia; sed id proprium est solius Dei, per ipsam suam substantiam et essentiam agentis; nam agere in substantiis creatis est quid accidentale; ergo creatio soli Deo competit.

4.^a Quod vero creandi vis sive actio nec communicari possit ulli creaturæ, ostendit idem D. Thomas ex eo, quod creatio involvit rationem potentiæ infinitæ; ex quo merito colligit, vim creandi creaturæ non posse competere aut inesse, nec etiam instrumentaliter. «Actio alicujus, inquit ¹, etiamsi sit ejus ut instrumenti, oportet, ut ab ejus potentia egrediatur. Cum autem omnis creaturæ potentia sit finita, impossibile est, quod aliqua creatura ad creationem operetur, etiam quasi instrumentum; nam creatio infinitam virtutem requirit in potentia, a qua egreditur; quod quinque rationibus apparet. Prima est ex hoc, quod potentia facientis proportionatur distantia, quæ est inter id, quod fit, et oppositum, ex quo fit; quanto enim frigus est vehementius et fit a calore magis distans, tanto majori virtute caloris opus est, ut (corpus) ex frigido fiat calidum. *Non esse* autem simpliciter in infinitum ab *esse* distat; quod ex hoc patet, quia a quolibet ente determinato plus distat *non esse* quam quodlibet ens, quantumcumque ab alio ente distans inveniatur. Et ideo ex

¹ QQ. Disp. De Potent, q. 3.^a, art. 4.º

omnino non ente aliquid facere, non potest esse nisi potentiæ infinitæ.»

5.^a Ex hucusque expositis infertur, veram ac christianam ideam creationis toto cælo differre ab idea creationis, quam Cousin cum moderno Eclectismo sibi confingit, dum docet, creationem nihil esse aliud quam productionem actus liberi, ita ut nos, dum aliquam actionem liberam elicimus, veram creationem ponamus, non secus ac Deus, dum universum produxit ¹. Ex quo consequitur, quod creatio eclectica Cousin non est productio rei ex nihilo sui, sed potius productio rei ex ipso subjecto producente.

6.^a Nec minus a creatione philosophiæ christianæ abhorret id, quod idem Cousin docet circa necessitatem creationis ². Cum enim Deus, utpote ens perfectissimum ac infinitum, sibi sufficiat, nullo extra se indiget, nec ex mundi productione et existentia perfectio aliqua eidem accrescere potest. Unde creationis necessitatem adstruere idem est ac Dei notionem simulque existentiam ejusdem in ratione entis infiniti ac perfectissimi subvertere. Præterquam quod, si Deus mundum ex necessitate et non libere conderet, nobilissima perfectio ei deesset, nempe, libertas, cum in operibus seu actionibus, quæ *ad intra* dicuntur, quia ad ipsum Deum terminantur, ut dum seipsum intelligit et amat, necessitati subjiciatur ³. Cæterum, hæc cousiniana doctrina nihil est

¹ Inter alia hæc habet: «Créer c'est une chose qui n'est pas si difficile à concevoir, car c'est une chose que nous faisons à toutes minutes; en effet, nous créons toutes les fois que nous produisons un acte libre... Nous créons de rien, en ce sens que la matière de notre action n'est pas en dehors de nous... La création divine est de la même nature. Dieu en créant l'univers, ne le tire pas du néant... il le tire de lui-même, de cette puissance de causation et de création dont nous possédons une image.» *Introd. à l'Histoire de la Phil.*, lect. 5.^a, pag. 101.

² «Il suit non-seulement que la création est possible, mais qu'elle est nécessaire.. *Ibid.*, pag. 102.

³ Vid. D. Th., *Sum. Theol.*, 1.^a 2.^a, q. 6.^a, art. 3.º *Opusc.* 14,

aliud quam corollarium præcedentis. Semel namque posito, Deum mundum creare et educere, non ex nihilo, sed ex seipso sive ex propria substantia, prout Cousin loquitur¹, jam prono alveo consequitur, mundi creationem non esse minus necessariam quam ipsam Dei substantiam, ex qua educitur et creatur.

7.^a Quod attinet ad creationis cognoscibilitatem, in ea versamur sententia, notionem creationis vires *physicas* rationis humanæ minime superare, bene tamen ejusdem vires *morales*. Unde rejicienda tum sententia traditionalistarum, qui creationis ideam vires rationis humanæ prorsus et absolute superare autumant, eamque ex sola Dei revelatione hauriri posse contendunt, tum sententia rationalistarum quorundam, qui hanc ideam soli rationi adscribunt absque ope, seu potius negata Dei revelatione, ex qua notio ista illuxit et elucescit. Quod si priores oppido falluntur, cum nihil sit in notione creationis, quod, absolute loquendo, vim et captum rationis superet, turpius profecto errant rationalistæ, cum ex ipsa philosophiæ historia aperte constet, cunctos etiam maximos gentilium philosophos, si Aristotelem fortasse excipias², creationem penitus ignorasse.

cap. IX. *De Pot.*, q. 3.^a, art. 15 *Sum. cont. Gent.*, lib. 2.º, cap. XXXI, ubi multiplex ratione demonstrat creationis libertatem, ex quibus, speciminis loco, hanc scribimus: "Quidquid non implicat contradictionem, subest divinæ potentiæ, ut ostensum est: multa autem non sunt in rebus creatis, quæ tamen, si essent, contradictionem non implicarent... Multa igitur subsunt divinæ potentiæ, quæ in rerum natura non inveniuntur. Quæcumque autem eorum, quæ potest facere, quædam facit et quædam non facit, agit per electionem voluntatis et non per necessitatem naturæ: Deus igitur non agit per necessitatem naturæ, sed per voluntatem."

¹ "Dieu crée donc en vertu de sa puissance creatrice; il tire le monde non pas... du néant, qui n'est pas, mais de lui, qui est le principe de l'existence... Il y a plus, Dieu crée avec lui même. *Ibid.*, pag. 102.

² Fortasse, inquam, quia ejus mens de re hac non satis aperte

§ II

De mundi origine per creationem.

Si philosophos, sive veteres, sive recentiores, qui creationis notionem vel non capiunt, vel rejiciunt, audiamus, mundus productus fuit vel ex fortuito atomorum concursu, ut Leucippo et Epicuro placuit; vel ex infecta et præexistente materia, prout Plato cum pluribus e veteribus adfirmavit; vel ex ipsa Dei substantia, sicut Pythagoras, Neoplatonici ac generatim universi pantheistæ autumant. Missa igitur prima sententia, utpote nimis aperte sensui communi et rationi adversante, ut reliquas breviter perstringamus, antequam creatio mundi stabiliatur, sit

THESIS I.^a

Mundus originem ducere non potuit ex materia non facta et a se existente.

Prob. 1.º ex his, quæ superiori articulo adversus pantheismum disputavimus. Etenim si mundus, ut demonstratum est, necessario ab alio processit, repugnatque, ipsum non esse factum aut a se existere, *a fortiori* id repugnavit de ejusdem materia, quæ pars est, eaque minus nobilis hujus mundi.

Prob. 2.º Si Deus mundum condidisset ex materia non facta præsupposita et a Deo independenti, hujusmodi materia existeret a se, essetque ens absolute necessarium; ergo

constat. Sunt tamen plures philosophi et critici, e veteribus præsertim, qui ideam aliquam saltem imperfectam creationis Aristoteli tribuunt; cui quidem opinioni favent textus quidam ex ejus operibus, ac præsertim, nostra sententia, verba, quæ habet in lib. *De Mundo*, dum scribit: "Quasi flagitium esset in disputatione rerum mundi præterire id, quod summum in mundo habetur. Itaque, vetus fama est, et quidem hæreditaria mortalium omnium, universa a Deo et per Deum nobis esse constituta."

esset ens perfectissimum ac infinitum. Prob. cons. 1.º Quod a se ipso, ex absoluta necessitate ac cum omnimoda independentia ab alio, existit, continere debet omnes perfectiones et realitates possibles; siquidem nihil esse supponitur, quod ejus esse et realitatem possit limitare. 2.º Ideo Deus est infinitus cunctasque possibles perfectiones et realitates continet, quia a se et necessario existit, nihilque habet supra se, a quo dependeat et limitari possit; contra vero creaturæ, ideo sunt necessario finitæ et admixtæ imperfectionibus, quia non a se et necessario, sed ab alio et contingenter existunt; ergo, si materia a se, necessario et independenter a Deo et quovis alio ente, existit, omnes possibles perfectiones et realitates absolute possibles, seu quæ contradictionem non implicant, necessario continere debet, ac proinde erit ens infinitum ac perfectissimum, immo ipsa erit verus Deus.

THESIS 2.^a

Nec minus absurdum est dicere, mundum ex Dei substantia emanavisse.

Prob. 1.º ex his omnibus, quæ præcedenti articulo dicta sunt adversus pantheismum, ejusque fundamentale dogma constitutum in identificatione mundi cum Deo.

2.º Dum dicitur, quod mundus ex Dei substantia emanavit vel emanatio ista sumitur *indivisibiliter*, ita ut mundus sit veluti *expansio* quædam substantiæ divinæ; vel sumitur *divisibiliter*, ita ut mundus sit pars quædam divinæ substantiæ, quæ in mundum quasi transeat vel transformetur, omnes namque pantheistarum sententiæ de re hac ad aliquam ex his duabus tandem necessario revocantur. Si primum, mundus non distinguitur realiter a Deo, recurruntque proinde absurda et contradictiones, quæ supra exposita manent, ut quod Deus sit simul necessarius et contingens, materialis et spiritualis, mutabilis et immutabilis, perfectus et imperfectus, etc. Si secundum; ergo substantia Dei dividi potest in partes: ergo non est ens simplex, sed compositum, ac proinde

mutabile; verbo: non est Deus, nam, ut in Theodicea demonstrabitur, Deus vel non existit, vel, si existit, est ens simplicissimum, indivisibile ac immutabile.

THESIS 3.^a

Mundus per solam creationem ex nihilo ab Omnipotenti Deo perfectam oriri potuit.

Quamquam hæc thesis probatione non indiget, utpote corollarium, quod necessario sequitur ex confutatione aliarum sententiarum, demonstratur tamen breviter:

Mundus, utpote finitus, mutationibus et imperfectionibus obnoxius, contingens, materialis et divisibilis, a seipso existere nequit, sed necessario productus fuit ab alio, ac proinde a Deo; nam etiam dato et non concesso, quod ille alius non esset Deus, sed res aliqua superior mundo, ejusmodi res vel producta fuit ab alio, quousque deveniatur ad ens a se existens, quod est Deus; vel a se existit, nec ab alio producta fuit, et tunc est ipse Deus; atqui id, quod productum fuit ab alio, ex seipso fuit aliquando nihil, saltem pro instanti, pro quo productum fuit; ergo hoc ipso, quod mundus productus fuit ab alio, necessario productus fuit ex nihilo sui et cujuscumque subjecti. Ergo mundus per creationem, et non aliter, incipit esse; nec enim creationis nomine aliud quidpiam intelligitur aut significatur nisi productio rei ex nihilo sui aut subjecti præexistentis.

Corollaria:

1.^m Infertur ex dictis in hocce articulo, creationem esse quidem veram actionem, non vero mutationem proprie ac in rigore philosophico; quia ad mutationem proprie dictam requiruntur, quod subjectum aliquod præexistens transeat ab uno statu ad alium, acquirens, vel amittens aliquam realitatem: quod sane locum non habet in creatione, per quam ipsum totum subjectum fit. Ad rem D. Thomas¹: «In omni

¹ Sum. cont. Gent., lib. 2.º, cap. xvii.

mutatione vel motu oportet esse aliquid aliter se habens nunc quam prius: hoc enim ipsum nomen mutationis ostendit. Ubi autem tota substantia rei in esse producitur (ad existentiam perducitur), non potest esse aliquod (subjectum) idem, aliter et aliter se habens, quia illud non esset productum, sed productioni præsuppositum: non est ergo creatio mutatio.»

2.^m Ergo creatio est actio ex sua natura instantanea, tum quia hic modus agendi, utpote perfectissimus, Deo competit, tum quia nullam prærequirit dispositionem ex parte subjecti vel materiæ, prout contingit in agentibus creatis¹.

3.^m Ergo repugnat, mundum esse æternum, saltem quoad entia successiva, ut sunt motus localis, generationes et corruptiones rerum, etc. Successio namque essentialiter includit pluralitatem rerum, quarum una sit post aliam; ergo repugnat, ens successivum, qua tale, esse æternum et produci per actionem instantaneam, qualis est creatio. Dixi *saltem quoad entia successiva*, quia, quoad permanentia non desunt insignes quidam philosophi, qui opinantur, demonstrari non posse, mundi æternitatem quoad entia permanentia absolutam repugnantiam involvere; quam opinionem tuetur etiam Divus Thomas, cujus mens circa possibilitatem creationis æternæ verbis hisce tota continetur: «Si ponatur causa producens effectum suum subito (in instanti, prout contingit in creatione), non repugnat, quod non præcedat durationem suam causatum; repugnat autem in causis producentibus effectum per motum, quia oportet, quod principium motus præcedat finem ejus.»²

SCHOLIUM.

Cæterum, quidquid sit de absoluta possibilitate æternitatis mundi, ex divina revelatione certo habemus, mundum,

¹ Circa creationem vid. *Estudios sob. la Filos.*, etc., lib. 3.º, cap. v, vi, vii, viii et ix.

² Opusc. 27.

non ab æterno, sed ex tempore et cum tempore conditum a Deo fuisse. Cui revelatæ veritati adstipulantur et ratio naturalis, et observationes geologicæ, et monumenta astronomica et historica, quæ universa, mundum, non ex æternitate, sed per determinatam durationem extitisse, significant, ac quoad hominum genus demonstrant.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Non repugnat series infinita rerum, quarum aliæ ex aliis procedant, quin unquam ad extremum deveniatur; atqui, ea in hypothesi, nulla erit necessitas admittendi primam aliquam causam; ergo...

Resp. 1.º neg. maj. Ut enim supra ostensum est, repugnat numerus actu infinitus, prout esset series in argumento supposita, eo ipso, quod supponit, in tali serie nunquam ad extremum posse deveniri.

Resp. 2.º Etiam omissa maj. neg. min. Siquidem, cum series, quæ hic supponitur, sit ordinata, ita ut unum ex alio procedat et gignatur, repugnat, eam existere et concipi absque aliquo primo, a quo incipiat, non secus ac ultimum repugnat sine medio. Quacumque itaque serie ordinata posita, sive finita, sive infinita, nec concipi, nec existere potest ens *præsens* hujus seriei, quin ex aliquo *primo* inceperit; nam si nullum supponatur primum, nec perveniri potuit ad *medium* præsens.

Obj. 2.º Quod humano conceptu representari nequit, contradictionem implicat atque esse non potest; sed creatio ex nihilo hominis conceptu nequit representari; ergo repugnat ejus existentia.

Resp. omissa maj., cum fidei mysteria hominis conceptu proprie non represententur, quin idcirco contradictionem involvant, dist. min. Creatio ex nihilo hominis conceptu *imaginario* representari nequit, conc.; conceptu *rationis*, subd.: *conceptione perfecti et perspicua*, conc.; *imperfecta et minus perspicua*, neg. Utique, imaginatio sensibilibus et

materialibus assueta, assurgere nequit ad repræsentationem creationis ex nihilo. Ast vero ratio, dum ei creationis notio proponitur, ac simul per legitimum ratiocinium pervidet, mundi originem non aliter explicari posse, quin absurda offendantur, nisi per productionem ex nihilo, ad ideam possibilitatis et existentiae creationis assurgit, facileque detegit, creationem nedum rationi minime repugnare, sed eidem prorsus esse consentaneam. Quod si ejusmodi notio perfecte perspicua nobis non apparet, id non creationi tantum sed plurimis aliis rerum rationibus congruit. Creationem ergo inficiari, quia eam non satis perspicue concipimus, idem est ac negare, quercum ex glande procedere, quia non satis perspicue concipimus, qua ratione ibi contineatur aut inde evolvatur.

Obj. 3.º Si mundus a Deo producitur per creationem, Deus contineret in se principium eorum, quæ in mundo reperiuntur; atqui Deus non continet principium omnium, quæ mundo conveniunt; ergo... Prob. min. Mundus est limitatus; sed Deus non continet in se principium limitationis mundi; ergo...

Resp. dist. maj. Si mundus, etc., si sint *perfectiones seu realitates positivæ*, conc.; *secus*, neg. Itaque, ex eo, quod mundus a Deo procedit per creationem, legitime infertur, quod in Deo præcontineatur, quidquid perfectionis ac entitatis positivæ est in mundo, cum causa efficiens ac præsertim ea, quæ totum effectum producit, hunc superare aut saltem æquare debeat. Cum ergo limitatio et finitudo mundi non perfectiones aut entitates positivæ sint, sed quid negativum ac ex seipsis nihil, non indigent in Deo præcontineri ulla ratione, sed potius præcontinentur in ipso nihilo, quod est veluti terminus a quo creationis. Ubi obiter iterum recollendum, effectum, qui creatur, dici ex nihilo creari, non quod nihilum sit materies effectus creati, sed quia est veluti terminus a quo actionis, qua res creatur.

§ III

De mundi antiquitate.

Nostris hisce temporibus non desunt homines, qui, philosophiæ nomen, seu potius naturalium scientiarum facta et phænomena invocantes, circa mundi antiquitatem disserunt et loquuntur, ea ratione et fine, ut veritatem Scripturæ Sacræ, necessitatemque creationis ex nihilo e medio tollant.

Jam vero, quidnam christiana philosophia ipsaque naturalis ratio edicant, facile quisque colliget, si præ oculis habeat sequentia:

1.º Juxta theoriam, seu potius hypothesim Laplace, corpora cœlestia, astra ¹, terra nostra, originem sumpsere ex una immensa *nebulosa*, ut ajunt, spatium Universi implente ab initio, ex qua quidem *nebulosa*, quatenus evolvitur legibus motus ac præsertim gravitationis et attractionis subjecta, omnia magna corpora Universi, successive condensata, efformata atque in proprio loco constituta fuere. Itaque, si vera est ejusmodi hypothesis, Universum hocce, cum primum e manibus Creatoris emersit ex nihilo, emersit in statu et forma nebulosæ veluti immensæ, hoc est, in statu et forma veluti pulveris tenuissimi atomorum pene infinitæ subtilitatis, quæ quidem atomi, ex lege gravitationis aliquando invicem convenientes, simulque ex legibus motus mechanici cum suis viribus seu manifestationibus centrifugis atque centripetis, parva nuclea primum, deinde majoris ponderis corpora, tum in figura annulorum, tum in figura spherica produxerunt, ex quibus magna cuncta corpora cœlestia simulque nostra Terra

¹ In opere, cui titulus *Expositio systematis mundi*, hæc, inter alia, habet: "La colocación de los cuerpos celestes no puede ser efecto de las leyes del movimiento; ¿no podría suceder que la Intelligencia Suprema la hubiera hecho depender de un fenómeno más general? Tal sería, en nuestra opinión, el de una materia nebulosa esparcida en la inmensidad de los cielos."

formam definitivam, lucem, tenebras, locum, quem nunc occupant tandem receperunt.

2.º Quidquid sit de hypothesi Laplace, et quamvis eadem rejiciatur, semper tamen antiquitatem maximam concedere oportet, non solum Mundo, quatenus cœlum terramque complectitur, sed etiam Terræ, quam inhabitamus. Quandoquidem, ut missum faciamus, nos nihil certi scire aut posse pronuntiare circa durationem status chaotici, quem innuit

¹ Qua ratione percipiatur præfata *nebulosæ primæ* evolutio, qua corpora constituuntur, perspicue satis exponit Duilhét in opere, cui titulus: *Apologie scientifique de la foi chrétienne*, in quo hæc habet, juxta versionem ejusdem per D. Polo et Peyrolón: "¿Qué sucede desde el principio en el seno de la nebulosa universal? En varios puntos de la inmensidad, dos ó más átomos se unen; esta es la ley de la gravitación, que obra la formación del Universo que empieza. Estos son otros tantos centros de atracción en actividad; el primer trabajo de condensación empieza á cumplirse. Las esferas se forman (toda masa flúida tiende por sí misma á tomar la forma esférica), y se aumentan con los átomos vecinos. Esta agrupación continúa, y poco á poco se acelera con el crecimiento de las masas. De la multitud de pequeños choques de los átomos, producidos por la impulsión inicial, resulta el doble movimiento de rotación y translación, que no cesará nunca.

En virtud de una ley, que está hoy perfectamente comprobada, la energía vibratoria aumenta á expensas de la energía visible; el movimiento se transforma en calor, y el calor produce la luz. La luz aparece así en la creación antes de la formación completa de los astros en el estado de estrellas ó soles. Sin embargo, aumentando la fuerza centrífuga con la velocidad rotatoria, se producen zonas de condensación; se destacan anillos de materia incandescente, aquí y allá, del centro de algunas nebulosas; se rompen los anillos; se reúne la materia en el punto de mayor concentración, y, en virtud de leyes mecánicas, igualmente comprobadas, estas nuevas concentraciones de materias se convierten en otras esferas y planetas, de los que pueden destacarse nuevos anillos, nuevos astros y nuevos satélites" (*Apolog. cit.*, páginas 131 y 132.)

Scriptura Sacra, dum dicit, *quod terra erat inanis et vacua et tenebræ erant super faciem abyssi*, ut omittamus, inquam, hominum ignorantiam atque incertitudinem de re hac ¹, ad intelligendum et demonstrandum, magnam esse Terræ nostræ antiquitatem, sufficiunt profecto facta, quæ nobis constant ex geologia atque paleontologia.

3.º Siquidem apud omnes, qui ejusmodi scientias vel summis labris degustarunt, res est constans ac indubia, annorum millia millium ac centena millia effuxisse, ex quo in terra apparuerunt prima viventium genera usque ad hominis creationem, usque ad tempus, in quo hominis vestigia, et opera, et signa in terra seu potius subter terram apparent. Fossilia innumera, inter se summe diversa ac summe separata, quæ geologiæ et paleontologiæ periti in Terræ cortice detexerunt, simulque ordinata series locorum, in quibus continentur, *stratificationes* diversas, ut ajunt, seriatim constituentes, natura et situ inter se dissitas, indubiam proculdubio reddunt Terræ nostræ maximam antiquitatem.

4.º Quando in Sacra Scriptura dicitur, *quod in principio creavit Deus cœlum et terram*, nihil ibi præjudicatur sive affirmatur quoad nos circa antiquitatem absolutam Mundi, nec etiam circa antiquitatem Terræ respectu antiquitatis hominis. Unde nec Scripturæ, nec philosophiæ christianæ, nec naturali rationi opponitur thesis de summa antiquitate Terræ, immo etiam plantarum et animalium, si comparatio instituat cum hominis ² vita seu existentia prima in Terra.

¹ Ad rem P. Valroger: "Combien de temps a duré l'état chaotique, d'où l'organisation présente de la terre est sortie? La Genèse ne le dit pas. Si les astronomes ou les géologues avaient un moyen quelconque de supputer les ans ou les siècles écoulés depuis le commencement du monde jusqu'au jour où comença l'organisation actuelle de notre planète, l'Écriture laisserait à leurs calculs une latitude indéfinie." (*L'âge du monde et de l'homme*, pag. 10.)

² Audiatur de re hac Molloy: "Il se peut donc que la terre ait existé des millions d'années avant que l'homme fût introduit sur

5.º Anteacti temporis theologi ac philosophi christiani eandem ferme antiquitatem Mundo, seu Terræ et homini adjudicabant. Nec id mirum, quoniam antequam paleontologia atque geologia nascerentur et formarentur, dies a Moyse commemorati in narratione Creationis, tamquam dies 24 horarum, uti plurimum, habebantur, cum nullum adesset argumentum, prouti adest hodie ex naturalium scientiarum observationibus, ad dicendum et affirmandum, dies illos Moysis non dies viginti quatuor horarum, sed dies durationis indeterminatæ significare. Animadvertendum tamen, non paucos ex præfatis theologis ac philosophis christianis agnovisse, nihil certi pronuntiari posse circa mundi antiquitatem seu annorum numerum, qui effluerunt usque ad nos. *Annorum, aiebat Petavius, ab orbe condito ad hæc usque tempora numerum, neque certa ratione compertum esse, neque citra divinam significationem posse comperiri.*

Adde his, quosdam ex prædictis theologis ac philosophis durationem indefinitam seu ignotam admittere inter creationem cœli et terræ in primo versiculo Genesis memoratam, ac creationes seu distinctiones operum, quæ sex diebus sequentibus locum habuere, separationem statuentes inter hujusmodi postrema opera et statum illum chaoticum seu tenebrosum, qui ea præcessit. De quo quidem statu dicere licet cum Pererio: *Quanto autem tempore status ille mundi tenebrosus duraverit... nec mihi compertum est, nec opinor cuiquam mortalium.* Quandoquidem, prout ante Pererium ipsum scripserat Hugo de Sancto Victore: *quandiu in hac informitate sive confusione permanserit (terra), Scriptura manifeste non ostendit.*

6.º Cæterum, quantumvis innumera sæculorum millia

la scène; il se peut que pendant ce temps elle ait été peuplée de ces innombrables tribus de plantes et d'animaux qui jouent un rôle si important dans les annales de la géologie. Cette manière de voir, loin d'être proscrit par l'Eglise, est au contraire défendue actuellement par ses théologiens et ses exégètes." (*Geologie et Révélation*, pag. 326.)

addantur et affirmantur, quantumvis Mundi antiquitas in immensum succrescat apud aliquos, nihil inde colligere licet adversus ejusdem creationem ex nihilo per Deum. Equidem, etiam admissa hypothesi Laplace, quæ proculdubio plusquam aliæ abstrahit a Dei actione, creationem admittere oportet, sine qua concipi ulla ratione potest *nebulosa* illa, ex qua mundus cum suis præcipuis partibus effuere debet, atomi illæ subtilissimæ motibus diversis subjectæ, immo vero, motus ipse initialis atomorum seu nebulosæ, qui solum a Deo atomorum Auctore et Creatore eisdem imprimi potest. A veritate igitur et a logica discedit Hæckel, dum innuit, theoriam seu hypothesim Laplace in necessariam reddere mundi creationem Dei ope et omnipotentia.

CAPUT SECUNDUM

DE PRINCIPIIS PRIMIS CORPORUM

Profecto, si Cosmologia corporeas naturas corporumque affectiones et attributa suscipit investiganda, vestigare proculdubio debet prima elementa seu principia interna corporum, cum proprium maxime sit scientiæ cognoscere res per causas. Quamvis ergo vix quidquam omnino certi et demonstrati salebrosa ista controversia patiat, eadem tamen ad trutinam oportet revocare, ut, quid saltem probabilius habeatur, determinare liceat. Atque, ut ex ordine procedamus, primo, philosophorum præcipua systemata de re hac exponere oportet; deinde, oppugnare ea, quæ aut falsa, aut minus probabilia videntur; tertio, ostendere, quodnam ex iisdem rationi magis consentaneum habeatur. ®

ARTICULUS PRIMUS

*Exponuntur præcipua philosophorum systemata circa
prima principia corporum.*

Ejusmodi porro systemata, quamvis, si quoad minutiora ac sigillatim spectentur, innumera pæne sint, universa tamen ad quatuor fundamentalia jure possunt revocari: *systema atomisticum*, *systema dynamicum*, *systema atomistico-dynamicum*, *systema scholasticum* seu *materiæ primæ et formæ substantialis*. Itaque

A) *Systema atomisticum.*

Systema hocce, quod Leucippus, Democritus, Epicurus cum aliis e veteribus professi sunt, revocarunt ac sub variis formis instaurarunt post sæculum decimum sextum Cartesius, Gassendus, Newtonus et alii. Ejus præcipua dogmata sequentibus continentur:

a) Corpora primitus constant ac coalescunt ex quibusdam minutissimis corpusculis, quæ *atomi*, *moleculæ*, *particulæ* nominantur¹, variisque figuris, proprietatibus, extensione et motu, apud diversos propugnatores hujus systematis, potiuntur. Hujusmodi atomos et particulas, æternas et fortuito agitatae, veteres fingebant; philosophi vero christiani, Christianismi luce perfusi, a Deo conditas asserunt.

¹ Newtonus *particulas primigenias* appellat, asserit enim, Deum materiam ita in rerum initio formasse seu produxisse, "ut primigeniæ ejus particulæ, e quibus deinceps oritura esset corporea omnis natura, solidæ essent, firmæ, duræ, impenetrabiles et mobiles, iis magnitudinibus et figuris, iisque insuper proprietatibus eoque numero et quantitate, pro ratione spatii, in quo futurum erat, ut moverentur.", Cartesius tria atomorum genera admittit. Gassendus innumeras figuras eis tribuit, et sic quisque ex Atomismi fautoribus atomos cum eis proprietatibus et figuris fingit, prout indiget pro systemate sibi præconcepto, vel potius præimaginato conficiendo.

b) Ex hujusmodi porro atomis varia ratione dispositis ac invicem conjunctis diversa exsurgunt corpora, quæ cernuntur in mundo.

c) Itaque, nulla datur vera corporum substantialis generatio, atque, dum novum corpus gignitur sive in universo apparet, nec substantialis aliqua forma, nec proinde substantialis mutatio in corpore producitur, sed præexistentes atomi nova ratione et ordine invicem mixcentur et junguntur.

B) *Systema dynamicum.*

Eo nomine insignitur, quia docet, corporum principia prima esse substantias quasdam simplices, omni extensione et divisibilitate orbatae, at simul præditas quibusdam viribus essentialiter eisdem inhærentibus. Atque

a) Leibnitz quidem vult, præfatas simplices substantias, quas *monades* nominat, et infinitas numero existere in quovis corpore, et perceptione et appetitu, saltem imperfectis et quasi rudimentariis, singulas donari. Cui leibnitzianæ sententiæ proxime accedit

b) Sententia Kant, qui docet, corporum elementa vel principia esse quasdam vires motrices, ex quibus varia corporum et extensionis phænomena exurgant, juxta diversos gradus expansionis et concentrationis virium illarum.

Ast systema dynamicum leibnitzianis figmentis purgare ac rationalibus exponere aggressus est

c) Boscowich, apud quem: 1.º corpora coagmentantur ex elementis vel particulis numero quidem finitis, sed simplicibus ac omni extensione orbatis; 2.º elementa præfata, non quidem perceptione et appetitione, ut Leibnitz voluit, sed duplici vi, attractiva, nempe, et repulsiva, singula donantur; quarum ope sibi invicem accedunt et appropinquant, ita tamen, ut se non contingant; 3.º atque ex hac positione elementorum simplicium spatiola vacua inter se relinquuntur exurgit extensio physica corporum.

C) *Systema atomistico-dynamicum.*

Atomisticam theoriam cum dinamica quodammodo conciliare nititur systema hujusmodi, dum hæc statuit:

a) Cum chemicis admittit, præter corpora mixta, existere alia, quæ simplicia dicuntur, quia in partes similes et homogeneas tantum dividi possunt, ut hydrogenium; atque hujusmodi moleculæ homogeneæ, ex quibus simplicia corpora constant, sunt atomi primitivæ corporum omnium, quorum proinde diversitas physica originem ducit ex sola diversitate atomorum corporum simplicium, variaque ac multiplici ipsorum mixtione.

b) Duplex distinguenda est vis molecularis: altera, qua moleculæ vel atomi similes corporis simplicis attrahuntur et uniuntur, ut vis, qua moleculæ hydrogenii unitæ manent, et hæc dicitur vis *cohesionis*; altera, qua invicem uniuntur et cohærent moleculæ heterogeneæ, dum corpus aliquod componunt et constituunt, ut vis, qua cohærent hydrogenium et oxigenium in aqua, et hæc dicitur vis *affinitatis*. Unde in corporibus simplicibus sola vis cohesionis; in compositis vero utraque simul locum habet.

c) Tam extensio, quam vires præfatæ, quæ in atomis primitivis reperiuntur, ipsis non accidentaliter tantum, ut volunt puri atomistæ, sed essentialiter eis conveniunt. Atque hoc fere solo postremo pronuntiato systema hocce a puro atomismo separatur.

D) *Systema scholasticum seu materiæ et formæ.*

Systema hocce paulo fusius opus est exponere, tum quia ejus notio imaginationem transcendit ac ratione pura solum attingitur, tum quia hodierni philosophi, ac præsertim heterodoxi, in maxima versantur ignorantia circa ipsum, cujus vix aliud sciunt nisi nomina materiæ primæ et formæ substantialis. Itaque

a) Cum ex una parte certum sit, nullum corpus, nec materiæ partem de novo creari, et ex alia parte ex ipsa experientia ac communi hominum sensu constet, corpora subjici mutationibus, non solum accidentalibus, sed etiam substantialibus; dum enim nascitur equus, v. gr., vel producitur arbor aut efformatur triticum, proculdubio producitur *nova* substantia, ab aliis substantiis non accidentaliter modo, sed

essentialiter distincta, necesse est admittere subjectum aliquod harum mutationum substantialium, mutatio enim sine subjecto nec esse, nec concipi quidem potest.

b) Ergo subjectum hujus mutationis substantialis: 1.º debet esse aliquid reale, nihilum enim nequit esse subjectum ullius mutationis: 2.º debet esse aliquid substantiale seu ad ordinem et genus substantiale pertinens, nam ex accidente nequit substantia gigni aut produci; 3.º non debet esse substantia actu, quia, quod actualis jam est substantia, nec indiget, nec potest de novo produci vel generari; 4.º debet esse quid potentiale et non actuale, etenim quod est subjectum mutationis, est in *potentia* ad id, quod per mutationem acquirit, nec adhuc illud actu habet.

c) Ergo subjectum mutationum substantialium, quæ, in corporibus observantur, describi potest: *Realitas substantialis et incompleta, nullum actum aut formam ex se habens, sed quæ capacitatem et potentiam habet ad universas formas substantiales*: atque subjectum hocce substantialis mutationis, prout hic definitur, est, quod apud Aristotelem, D. Thomam et reliquos Scholasticos, denominatur *materia prima*, ut discernatur a subjecto mutationis accidentalis, quod in se jam necessario includit et supponit aliquem actum seu formam, possetque exinde dici *materia secunda*¹.

d) Ex data definitione facile etiam colligitur, quod *materia prima* nullam formam substantialem *ex se* habet, cum ad omnes veluti indifferens sit; ast semper habet aliquam determinatam, cum nullum corpus actu existere possit, quin aliquam determinatam essentiam ac proinde formam substantialem habeat. Est itaque materia prima realitas vera et positiva, in rerum natura vere existens; ast nunquam existit

¹ Apposite ad rem D. Thomas: "Sciendum est, quod quædam materia habet compositionem formæ, sicut *æs* (ex quo fit statua) cum sit materia respectu *idoli*; ipsum tamen *æs* est compositum ex materia et forma: et ideo *æs* non dicitur materia prima. Illa autem materia, quæ intelligitur sine qualibet forma, dicitur materia prima.,, Opusc. 31.

nisi perfecta et actuata per aliquam formam substantialem, ac constituens cum ipsa aliquam determinatam substantiam. Atque id significabant veteres Scholastici, dum agebant, materiam primam esse non posse sine forma ¹.

e) Materia prima, quia ex se nullum actum seu formam habet, dici potest homogenea *negative*, quatenus, nimirum, nihil in seipsa habet, quo una ejus pars ab altera discriminetur, sed distinctio unius partis ab alia tota procedit ex formis supervenientibus. Ast nihilominus dici merito potest prima radix quantitatis vel extensionis, quia, quamvis extensio non insit materiae solae, tum quia materia prima nullam formam nec determinationem continet, tum quia nullibi sola existit, sed insit corpori, quod ex materia et forma exurgit, haec tamen extensio eatenus corpori inest, quatenus et quia habet materiam partem essentialem sui. Unde, quamvis tam extensi, quam qualitates, vires activae et omnia alia accidentia, corpori insint tamquam proprio ac per se subjecto, ab eoque dimanent tamquam ab immediata radice; rationi tamen consentaneum est reponere in materia remotam originem ac primam rationem sufficientem extensionis, sicut in forma substantiali merito reponimus originem et rationem sufficientem qualitatum ac virium, quae in corporea substantia observantur.

f) Dum materia prima concipitur pro eo instanti, in quo formam substantialem recipit, spectatur ut privata omni forma; dum enim planta, v. c., de novo generatur, necesse est dari aliquid instans, in quo materia formam praehabuit

¹ Scholasticorum quidam, ut Scotus et alii, opinabantur, existentiam materiae sine forma non subjici impossibilitati absolutae seu metaphysicae; alii vero opinati sunt, ejusmodi existentiam involvere contradictionem, ac proinde nec per Dei potentiam effici posse. Cui postremae sententiae adhæret D. Thomas, qui, præter alia, hæc scribit: "Quod aliquid sit et non sit, a Deo fieri non potest neque aliquid involvens contradictionem, et hujusmodi est materiam esse sine forma."

exuat, ut novam recipiat, cum eadem materia duplicem formam substantialem simul habere nequeat. Qua ratione eoque sensu agebant veteres, *privationem* esse quoque principium corporum, ast *in fieri*, non *in facto esse*, hoc est, privationem seu carentiam formae substantialis reperiri pro aliquo instanti juxta naturae ordinem vel prioritatem in materia, dum fit productio novae substantiae, ita tamen, ut hac semel producta vel generata, non remaneat privatio, sed solum materia et forma.

g) Porro, quia omnis mutatio non solum est *ex aliquo*, sed etiam *ad aliquid*, dum corpora substantialiter mutantur, assignare oportet non solum aliquid, *ex quo*, sed etiam aliquid, *ad quod* substantialis mutatio fiat. Ergo, præter materiam primam, quae est subjectum substantiale et principium potentiale corporis producti necesse est dari aliquid, quod, adveniens materiae, ipsam primo actuet determinando ejusdem potentialitatem, simulque cum ipsa novam substantiam constituat. Sicut ergo in mutatione accidentali, v. gr., dum ex ligno conficitur statua Platonis, præter lignum, *ex quo* statua est conficienda, requiritur aliquid, quod lignum informando et actuando ipsius indifferentiam et potentialitatem ad plures homines repraesentandos, lignum determinet ad Platonem et non alium; non absimiliter in mutatione substantiali, qua nova substantia producit, præter materiam primam, requiritur aliquid, quod ipsam actuet et informet, eadem determinando ad hanc substantiam ac essentiam potius quam aliam constituendam.

h) Jam vero, principium hocce formale ac determinans, 1.º debet esse quid substantiale, tum quia primo actuat, determinat ac constituit substantiam, tum quia, si esset aliquid accidentale, præsupponeret substantiam jam constitutam et non solum materiam primam: 2.º debet esse quid reale, quia nihilum nihil actuare vel determinare potest: 3.º debet esse actuans ac determinans primum, quia si alium actum vel formam præsupponat, jam non erit principium actuans nec determinans capacitatem seu potentialitatem materiae primae, quae in hac hypothesis jam erit determinata per aliquem

actum; 4.º debet esse quid incompletum. tum quia præsупponit materiam actuandam et determinandam, cum qua novam substantiam constituit, tum quia substantia completa non est quid actuans et determinans aliud, sed quid jam actuatum et determinatum.

i) Ergo hujusmodi principium formale ac determinans materiam in substantia, sive præexistente, sive de novo producta per generationem, non immerito a Scholasticis denominatur *forma substantialis*, eaque non incongrue posset describi: *Realitas quædam substantialis, sed incompleta, materiam primo actuans ac determinans ad constituendam simul cum ipsa substantiam complete subsistentem.*

j) Ex hac definitione, quæ ex dictis satis patet inferitur: 1.º proprium esse *formæ substantialis* dare rei *esse simpliciter*, hoc est, esse primum et fundamentale, quod est esse substantiale, quippe quod cæteris præsупponitur, namque *esse accidentale*, ut esse calidum, doctum, pulchrum, etc., quod rei tribuitur per formam accidentalem, est quoddam esse addititium ac secundarium, esse substantiale rei præsупponens: qua propter et appellatur *esse secundum quid*; 2.º formas substantiales *puras* (anima enim rationalis, utpote substantiam participans, non est pura forma substantialis) non esse terminum proprium creationis, sive per creationem non produci; si enim sermo sit de prima corporum productione, horum formæ non creatæ, sed *concreatæ* sunt cum materia: si vero sermo sit de corporeis substantiis, quæ nunc generantur, ipsarum formæ producuntur, non per creationem, sed per actionem sui generis, quæ non immerito dicitur *eductio* ex materia.

k) Quod si quærat, quid sit formam educere ex potentia materiæ, et qua ratione locum habeat hæc productio formæ substantialis per eductionem, hujus rei notionem facile quis efformabit, si mente recolat, formas substantiales *puras*, hoc est, quæ existere nequeunt sine actuali unione cum materia, ut forma leonis, plantæ, etc., præcontineri debere aliqua ratione seu potentialiter in materia, ad eum modum, quo figura Platonis potentialiter præcontinetur in marmore;

nec enim artifex, statuum Platonis ex præfato marmore conficiens, figuram vel formam Platonis vel creavit ex nihilo, vel extrinsecus assumpsit, sed virtute activa et actione sua ex marmore eduxit; ergo hæc forma accidentalis aliqua ratione præcontinebatur in potentia marmoris, repugnat enim, aliquid *educi* ex aliquo, nisi aliqua ratione in eo præcontineatur. Ergo similiter nullum aderit inconueniens, immo etiam rationi erit maxime consentaneum, quod agentia naturæ, quæ proculdubio potentiori vi et efficacia agendi fruuntur, possit ex materia educere formas substantiales in eadem virtualiter seu in potentia præcontentas. Pro cuius rei pleniori notione notare oportet, generationem substantialem, per quam nova substantia producitur educendo formam ex materia, in hoc differre a creatione, quod hæc ex nihilo producit totum ens, nihil ejus præsупponens; ac generatio non producit totum ens, sed ipsius materiam præsупponit, quæ idcirco est veluti quædam entis producendi inchoatio.

l) Itaque forma substantialis recte quoque dicitur *actus primus materiæ*, ut aiebant veteres; quod quidem ipsi triplici ratione potissimum congruit: 1.º quia est id, quod primo, per se ac immediate actuat, perficit atque determinat materiam primam; 2.º quia est id, quo substantia corporea primario constituitur in propria essentia et specie, ac ab aliis specificè distinguitur, id namque, quod arborem, ex. g., in propria determinata essentia constituit, ipsamque ab aliis corporeis substantiis essentialiter distinguit, est forma substantialis propria, cum materia eadem sit ac ex se sola indifferens ad quamlibet formam; 3.º quia forma substantialis ex sua ipsa natura est actus, utpote essentialiter ordinata ad actuandam ac perficiendam materiam, unde nullum alium actum præsупponit; 4.º quia est prima radix facultatum, virium, actionum, immo accidentium, quæ substantiæ corporeæ insunt, ita ut omnes hujus proprietates, facultates, vires et accidentia interna, sint veluti derivationes magis aut minus proximæ formæ substantialis ¹.

¹ Huic doctrinæ plane adsentitur Leibnitz, qui non solum for-

m) Tandem substantia illa completa, v. g., arbor, vel equus, quæ coalescit ex materia prima et forma substantiali, dicitur *compositum substantiale*, quod quidem non est nec materia sola, nec forma, sed natura vel essentia quædam ab utraque distincta ac una unitate essentiali et substantiali. Cujus rei ratio est, quia materia et forma, eo ipso, quod sunt substantiæ essentialiter seu ex propria natura incompleta, ac ad id invicem essentialiter ordinatæ, ita immediate ac intima ratione uniuntur, ut constituent *unum* esse completum substantiale, seu substantiam, quæ unicam habeat essentiam.

n) Atque hoc ipsum est, quod significatur effato illo Scholasticorum: *esse compositi substantialis est unum simpliciter*.

Quod quidem effatum, non solum verificatur sensu exposito, sed etiam quia compositum substantiale, qua tale, nequit habere nisi *unicam* formam substantialem. Si enim altera supponatur, hæc erit substantialis, ut supponitur, et simul non substantialis: tum quia non erit actus primus materiæ, tum quia non tribuet rei esse primum et substantiale, cum,

mas substantiales cum Aristotele et Scholasticis admittit, sed hanc formam vocat *actum substantialem permanentem*, ac etiam *vim primitivam*, ex qua derivantur et oriuntur formæ accidentales seu qualitates ac vires secundariæ, quibus agit substantia. "Aristotele et l'Ecole après lui, inquit, ont appelé *Forme* ce qui est un principe de l'action, et se trouve dans celui qui agit. Le principe interne est ou substantiel, qui est appelé *âme*, quand il est dans un corps organique; ou accidentelle, qu'on a coutume d'appeler *qualité*... La forme substantielle, comme l'âme, par exemple, est permanente tout à fait... La faculté n'est qu'un *attribut*, ou bien un *mode* quelque fois. Mais la force, quand elle n'est pas un ingrédient de la substance même, c'est-à-dire, la force qui n'est point *primitive*, mais *dérivée*, est une *qualité*, qui est distincte et séparable de la substance. J'ai montré aussi comment on peut concevoir que l'âme est une force primitive, qui est modifiée et variée par les forces dérivatives ou qualités, et exercée dans les actions... *Essais de Théod.*, 1.^a p., numéro 87.

ex hypothesi, aliam formam et proinde aliud esse substantiale præsupponat in materia ¹.

ARTICULUS SECUNDUS

Expenduntur tria priora systemata.

THESIS I.^a

Systema atomisticum insufficiens est ac ineptum ad explicanda prima principia essentialia corporum.

Probatur 1.º Systema atomisticum, sub quavis forma proponatur, huc tandem recidit, ut corporum constitutionem ac differentias explicet per atomos seu particulas, extensione et motu præditas, ac diversimode sibi invicem conjunctas, permixtas aut adunatas: sed id prorsus insufficiens ac ineptum est pro explicanda prima corporum constitutione ac

¹ Leibnitz, quamvis systema scholasticum nonnihil quandoque deturpaverit suæ Monadologiæ placitis, ejusdem præstantiam et veritatem sæpe alias professus est, ut videre licet ejusdem opera evolventi, ac tandem hujus systematis necessitatem penitus agnovit, his verbis: «Lorsque je m'étais affranchi du joug d'Aristotele, j'avais donné dans les atomes, car c'est ce qui remplit le mieux l'imagination; mais en étant revenu, après bien des méditations, je m'aperçus qu'il est impossible de trouver les principes d'une véritable unité dans la matière seule, ou dans ce qui n'est que passif, puisque tout n'y est que collection, ou amas de parties à l'infini. Or la multitude ne pouvant avoir sa réalité que dans unités véritables, qui viennent d'ailleurs, et sont tout autre chose que les points dont il est constant que le continu ne saurait être composé; donc pour trouver ces unités réelles je fus contraint de recourir à un atome formel, puis qu'un être matériel ne saurait être en même temps matériel et parfaitement indivisible, ou doué d'une véritable unité. Il fallut donc rappeler et comme rehabiler les *formes substantielles*, si décriées aujourd'hui... Quæ verba, præter theoriæ scholasticæ approbationem et veritatem, vehementem confutationem Atomismi præ se ferunt.

differentiis essentialibus; ergo... Prob. min. Dum quæritur de primis principiis corporum, quærentur principia ita prima et universalialia, ut reperiantur in omni vero corpore, hoc est, in corpore quovis, sive magno, sive parvo, sive simplici, sive composito, quod non sit mera aggregatio aliorum corporum, ut acervus tritici et alia similia; atqui systema atomisticum solum utcumque exhibet principia corporum compositorum, non vero simplicium; ergo insufficiens est atque ineptum, etc. Minor patet; nam atomistæ atomos quidem jure vel injuria adducunt tamquam principia pro corporibus compositis, et nihil adducunt, nec adducere possunt pro explicandis principiis et constitutione ipsarum atomorum; et tamen hujusmodi atomi vera sunt corpora, cum sint entitates materiales ac extensione præditæ, apud ipsos Atomismi propugnatores: quid autem aliud corporis nomine intelligunt omnes nisi entitatem materialem extensione præditam? Ergo Atomismus ineptus est ac insufficiens pro reddenda ratione constitutionis primitivæ corporum, immo etiam extra quæstionem egreditur, seu vagatur, dum atomos materiales et extensas, ac proinde corpora vera jam constituta et *principiata* in medium profert.

Ex quo

Prob. 2.º thesis ac simul detegitur vitium radicale systematis atomistici. Siquidem principium rei, ut per se patet, debet distingui a re, cujus est principium; si enim ab ipsa non distinguatur, jam non erit principium rei, sed res ipsa; ergo prima principia corporum non debent esse corpora; secus enim idem essent principium et res principiata, res per seipsam explicaretur, fieretque manifesta nugatio et petitio principii.

Cum ergo atomi et particulæ ab atomistis propositæ sint vera corpora, quamvis minutissima, ut cuique facile patet, absurdum ac ineptum prorsus est prima principia ac constitutionem essentialem corporum quærere per Atomismum, sub quavis forma proponatur.

THESIS 2.^a

Rejiciendus quoque Dynamismus ut insufficiens pro explicanda corporum essentiali constitutione.

Prob. 1.º ratione generali. Dynamismus, sive ad sensum Leibnitz, sive Boscowich accipiatur, nihil est aliud quam hypothesis, quæ nullo rationali seu experimentali solido fundamento nititur, adeo ut ipsemet Leibnitz hocce suum systema imaginationis ludum ac fictam hypothesim nuncuparit. Eadem ergo facilitate, qua confingitur, rejicitur ejusmodi hypothesis. Sed præterea

Prob. 2.º speciatim quoad Dynamismum leibnizianum: 1.º quia, ratione, communi hominum sensu ac experientia refragantibus, appetitio et perceptio corporeis cunctis substantiis tribuuntur; 2.º quia in quolibet vel minimo corpore infinitum substantiarum numerum agnoscit; quod et aperte rationi repugnat, et infiniti notionem destruit, cum unum infinitum actum alio majus esse nequeat, et tamen numerus substantiarum, quæ in duobus corporibus clauderentur, esset major numero clauso in uno ex his corporibus.

Prob. 3.º quoad Dynamismum boscowichianum. In ea hypothesi extensio physica corporis, v. gr., mensæ, atque resistentia ejusdem, dum tangitur, oriuntur ex vacuo simul cum determinato numero substantiarum simplicium; atqui absurdum est dicere, physicam extensionem ac resistentiam corporum oriri ex præfatis elementis; ergo... Minoris veritas statim constat, si mente recolatur, extensionem physicam, quæ proculdubio aliquid reale est, et resistentiam corporum, quæ sane, sicut ipsa realis est, ita ex extensione seu quantitate reali procedit, nec ex substantiis simplicibus, nec ex vacuo oriri posse: *non ex substantiis simplicibus*, quia illæ, fatentibus ipsis dynamistis, omni prorsus extensione carent, non secus ac puncta mathematica; unde sicut nec extensio, nec resistentia ulla physica oriri posset ex pluribus punctis mathematicis, ita nec ex præfatis substantiis: *non ex vacuo*,

cum enim vacuum in seipso nihil sit, absurdum ac ridiculum est dicere, vacuum, id est, nihilum, esse elementum et causam extensionis realis corporum ac resistantiæ, quam corpora extensa aliis corporibus offerunt.

Quod si quis objiciat, experimentis constare, physicam extensionem ac continuitatem corporum quorundam, præter partes materiæ, spatiola vacua continere; in primis demonstrare opus esset, præfata spatiola, quæ vacua supponuntur, revera vacua omnino esse, quod nunquam demonstrabitur, cum e contra valde probabile sit, ea fluidis subtilissimis repleti. Deinde, etiam gratis data existentia illius vacui, nihil adhuc proficiunt dynamista; nam optime concipitur, extensionem physicam exurgere posse ex particulis determinata extensione ac superficiebus præditis, ac sibi juxta positis sive unitis, quamvis interstitia vacua simul contineant et claudant: ast minime concipi potest, puncta mathematica nullam extensionem, nec magnam, nec parvam, nullamque superficiem habentia, extensionem realem constituere posse, immo etiam nec interstitia vacua inter se claudere; dum enim agitur de rebus prorsus inextensis, verba illa *inter se claudere, interstitia, juxtapositio*, sensu rationali carent, ac sunt meri imaginationis lusus.

THESIS 3.^a

Rejicere quoque oportet ut insufficiens systema atomistico-dynamicum.

Probatur. Hæc hypothesis admittit cum Atomismo puro atomos quasdam primitivas extensione ac motu præditas, solumque ab illo differre vere potest, quatenus motum essentialem atomis concedit; ergo 1.º huic hypothese refragantur argumenta cuncta, quæ adversus purum Atomismum protulimus; 2.º dum motum atomis essentialiter inesse concedit, rationi, experientiæ ac communi philosophorum doctrina adversatur, qui docent, materiam inertiam sibi ut propriam vindicare.

SCHOLIUM.

In chemicorum sententia refellenda non immoramur, tum quia ipsorum principia physicam tantum ac veluti secundariam corporum constitutionem ad summum explicare possunt, tum et maxime quia ipsorum elementa, si revera ultra resolvi nequeant (quod numquam certo asseri potest, cum ignoremus, quo pertingere possit dissolutio corporum, maxime cum quotidie videamus, in alia resolvi corpora, quæ prius simplicia existimabantur), ad atomos primitivas puri Atomismi revocantur.

ARTICULUS TERTIUS

Expenditur systema scholasticum.

THESIS 1.^a

Scholasticum systema, prout supra expositum est, rationabilius præ cæteris explicat corporum prima principia et essentialem constitutionem.

Dico prout supra expositum est, quia dum hic sermo habebitur de corporibus, intelligenda veniunt: 1.º corpora physice simplicia, hoc est, quæ sunt veræ substantiæ corporeæ completæ ex aliis completis non aggregatæ, sive hujusmodi simplicia corpora sint vulgaria elementa, sive ea, quæ a chemicis assignantur; 2.º ea corpora composita, quæ per generationem substantialem (quam revera dari postea ostendemus) de novo producuntur, ita ut essentiam et naturam obtineant ab elementis secundariis seu immediate ipsam ingredientibus penitus distinctam, ut plantæ essentia seu substantia penitus differt a semine, terra, aqua, oxigenio, acido carbonico cæterisque corporibus, quæ ad ipsius generationem concurrunt. Breviter: sermo est hic de corporibus simplicibus; quoad composita vero de iis solum, quæ *mixta perfecta* apud

Scholasticos dicebantur, in quibus elementa ita alterantur et permixcentur, ut substantia ex eis exurgens ab ipsis elementis essentialiter distinguatur; non vero de iis compositis, in quibus minor habetur alteratio, ac elementa propriam servant in composito naturam, ut nix, spuma, in quibus aqua et aer propriam retinent naturam, quamvis aliquantulum et ad sensum alteratam; hæc *mixta imperfecta* dicebantur ab Scholasticis.

Cæterum, pro thesi nostræ firmitate, sufficit dari composita aliqua prioris generis, ut proculdubio sunt animalia et plantæ, ast minime requiritur, quod ut talia agnoscantur cuncta ea, quæ Scholastici agnoscebant, cum fortasse corpora quædam, quæ inter mixta perfecta recensentur ab Scholasticis, annumeranda potius sint inter mixta imperfecta seu corporum aggregationes. Hæc præ oculis habenda etiam pro thesi sequenti.

Dixi etiam *rationabilius præ cæteris*; nec enim thesi ista rigurosam demonstrationem patitur, propter ipsam ejus naturam ac difficultatem maximam, cum agatur de rebus, quæ sensus aciem effugiunt.

Quibus præmissis, thesi veritas ostendi potest:

A) Quasi negative: 1.º Ex confutatione præcedentium systematum. 2.º Ex eo quod ipsorum manifesta absurda non offendat. Siquidem scholasticum systema ex una parte vitat radicale vitium Atomismi, sive puri, sive dynamici, qui corporum prima principia reponit in vero corpore, ac proinde identificat ac confundit principium rei cum re principiatam, nec simplicium corporum (quæ tamen præcipua sunt) prima principia assignat; ex alia vero parte non offendit nec figmenta dynamismi leibnitziani, nec absurda boscowichiani, dum extensionem realem ac physicam corporum constitui ac exurgere vult ex vacuo ac realitatibus prorsus inextensis.

3.º Quia, dum systema scholasticum sibi ipsi constat, non modo *interne* seu quoad mutuum ac intimum nexum partium, sed etiam *externe*, quatenus una et eadem ratione a suis propugnatoribus exponitur, secus omnino contingit in

adversantibus systematibus. Nam, si Atomismum perpendas, aliud est systema Anaxagoræ, aliud Leucippi et Epicuri, aliud Cartesii, aliud Gassendi, aliud Newtonis, alius chemicorum. Si ad Dynamismum te convertas, alia et alia ratione ipsum exponunt ac tuentur Pythagoras cum suis numeris, Leibnitz cum suis monadibus, Boscowich cum suis spatiolis vacuis. Ergo, si varietates errorem et falsitatem, sicut unitas veritatem indicat, colligere sane licebit, scholasticum systema ad veritatem proprius accedere, veroque simile præ cæteris existere.

B) Positive et directe:

1.º In systemate scholastico optime salvatur fundamentalis ac essentialis conditio ad rationem primorum principiorum corporum. Nam sicut unitas, quia est principium numeri, debet quidem esse aliquid ad ordinem numericum, ut ita dicam, spectans, non tamen debet esse numerus: ita prima principia corporum, saltem simplicium, debent quidem esse quid corporeum, non tamen vera seu completa corpora. Jam vero, hoc ipsum est, quod præcise adstruit scholasticum systema, apud quod materia prima et formæ substantiales sunt quidem aliquid corporeum, quatenus corporum naturam et ordinem non excedunt, ac in corporibus continentur ipsorum unitatem constituentes, ast in seipsis et seorsim acceptæ non sunt corpora.

2.º Experientiæ ac observationi etiam concordat hoc systema. Nam eadem ratione ac via investigare oportet prima corporum essentialia principia ac ipsorum essentia. Sicut ergo, quia corporum, essentiam intueri aut immediate cognoscere non possumus, eam venamur ex corporum proprietatibus, effectibus ac accidentibus; ita similiter corporum prima et essentialia principia venari oportet ex ipsorum proprietatibus ac effectibus, eaque sunt assignanda, quæ iis maxime congruant. Jam materia et forma optime tamquam principia respondent proprietatibus et effectibus præcipuis ac veluti universalibus corporum. Siquidem in his observamus et experimur ex una parte extensionem, ex qua affectiones

aliæ, ut impenetrabilitas, occupatio loci, divisibilitas, etc., oriuntur; ex alia parte activitatem, quæ motu locali, alterationibus, productione aliorum corporum, generatione viventium, sensibus, vita vegetativa, etc., varie ac multipliciter manifestatur ac sese exerit. Ergo systema scholasticum, dum statuit, materiam primam esse principium fundamentale et radicale extensionis, formam vero substantialem esse principium radicale activitatis quæ in corporibus reperiuntur, apprimè consentaneum existit experientiæ et observationi, quibus docemur, extensionem et activitatem esse veluti fundamentales et primitivas corporum proprietates; ex quibus reliqua, quæ in corpore accidunt, originem ducant.

3.º Concordat etiam quam maxime rationi. Equidem, si hanc communemque hominum sensum consulamus, corpora unitati ac diversitati essentiali subjiciuntur, nemo enim prudenter inficiabitur, essentiam seu naturam leonis, v. g., esse vere ac substantialiter *unam* et non plures: similiter nemo inficiabitur, hanc naturam leonis essentialiter a natura plantæ differre, ita ut sint duæ substantiæ corporeæ essentialiter ac specificè distinctæ. Itaque cum unitas rei cum ejus entitate identificetur, hujusque legem et conditionem sequatur, juxta effatum illud philosophorum: *unum et ens convertuntur*, corporum principia prima talia esse oportet, ut contineant rationem sufficientem præfatæ unitatis essentiæ, quam in corporibus cernimus. Id vero Atomismo aut Dynamismo minime congruit; quandoquidem, apud ipsos, plantæ, animalia, cæteraque sensibilia corpora, nihil sunt aliud quam collectiones aut atomorum aut substantiarum simplicium; ast vero in systemate scholastico, forma, quæ, utpote actus primus et substantialis materiæ, hanc perficit, actuat ac determinat ad hanc vel illam completam substantiam constituendam, est radix et origo tam unitatis essentialis, quam diversitatis in corporeis substantiis. Ergo per solum scholasticum systema ratio sufficiens ac philosophica potest reddi unitatis ac distinctionis, quæ corporeis insunt substantiis.

4.º Similiter solum hocce systema congruam ac philoso-

phicam rationem reddit diversitatis primariæ inter corporeas et spirituales substantias. Nam atomistæ non aliam diversitatis rationem assignare queunt, nisi quod corpora sunt extensa, spiritus vero inextensi. At cum extensio, apud philosophos, si Cartesium excipias, non sit ipsa substantia aut essentia corporis, sed aliquid extra hujus conceptum, per hoc non assignatur vera ac propria ratio præfatæ diversitatis, seu differentiæ inter corpora et spiritus in ratione substantiæ. Multo minus sufficientem hujus rei rationem assignant dynamistæ, apud quos substantiæ, ex quibus corpora coalescunt, simplices sunt, sicut spirituales. Ergo in solo scholastico systemate redditur congrua et philosophica ratio sufficiens diversitatis, quæ inter corpus et spiritum intercedit sub conceptu et ratione substantiæ, dum statuunt, corpus omne, quantumvis minima extensione præditum ac simplex ad sensum, esse substantiam compositam ex materia et forma, dum e contra spiritus hanc compositionem excludunt, suntque formæ simplices.

A rationibus et argumentis aliis supersedeo, ne longius quam par est procedam. Quisquis allatas probationes simul cum his, quæ pro exponendo systemate articulo primo protulimus, animo præjudicii vacuo serio perpendat, facile ad affirmationem istam finalem deveniet: *Scholasticorum systema circa prima corporum principia, si non mathematicè demonstratum, certe tamen probabilius et rationabilius quam reliqua existit, ac tandem valde philosophicum.*

THESIS 2.^a

Admittenda est in corporibus substantialis generatio.

Prænotanda:

1.º *Generationis substantialis* nomine intelligitur mutatio illius esse primariæ ac fundamentalis, quod accidentibus substernitur; unde asserere, dari in corporibus generationem substantialem, idem est ac asserere, corpora quandoque ita

agere in alia corpora, ut ex ipsorum actione exurgant non solum nova accidentia, sed etiam nova substantia, non quidem quod tota vel integra substantia de novo producat, ut in creatione, materia enim, quæ est pars essentialis substantiæ generatæ præsupponitur generationi, ac eadem manet post generationem, sed quia in ea producitur, vel potius educitur virtute et activitate agentis nova forma substantialis, quæ, materiam illam primam nova ratione actuando ac perficiendo, constituit cum ipsa naturam substantialem a præcedenti essentialiter distinctam: siquidem, ex supra expositis, forma substantialis est, quæ dat esse substantiale rei primumque principium formale et internum entitatis ac unitatis essentialis rei, atque exinde, variata seu mutata forma substantiali rei, necesse est mutari rei essentiam, ita ut, ubicumque nova forma substantialis producat ac materiæ uniatur, necessario exurgat nova substantia.

2.º Quia, ex dictis, generatio est mutatio corporis secundum substantiam seu productio novæ essentiæ substantialis, ita tamen ut ejus materia de novo non producat, consequitur plane exinde, existentiam generationis substantialis necessarium ac intimum nexum habere cum existentia novæ substantiæ; unde logice idem est demonstrare, existere ac produci novas substantias corporeas, ac demonstrare existentiam generationis substantialis, sensu jam exposito, cum per se notum sit, novam substantiam produci non posse nisi aut per creationem aut per generationem præfatam, quatenus producitur nova forma substantialis, nova ratione informans, actuans et determinans materiam primam.

3.º Atque exinde infertur, rationes omnes, quibus generationis substantialis existentia probatur ac firmatur, probare ac firmare simul veritatem systematis scholastici circa prima principia corporum, cum generatio substantialis existere, immo concipi non possit sine materia et forma substantiali.

Quibus præactis, thesis probatur tum experientia, tum ratione.

A) *Experientia.*

1.º Hæc namque quotidie nobis ostendit, animalia de novo produci seu incipere esse; atqui animalia sunt novæ substantiæ, quandoquidem nemo, qui rationem et sensum communem non exuerit, inficiabitur, canem, v. gr., vel leonem esse substantias essentialiter diversas a corporibus vel elementis materialibus, ex quibus emergerunt: ergo ex ipsa experientia habemus, novas substantias produci, ac proinde dari veram generationem substantiarum.

2.º His addi potest, ut cum eximio Goudin loquamur, alia experientia illustris et efficax ex eo desumpta, quod quotidie cernimus, substantias producere alias sibi similes. Etenim, sicut motus motum producit, ita ignis ignem, planta plantam, equus equum, homo hominem. Porro hæc assimilatio non fit secundum accidentia tantum, sed secundum ipsam radicem accidentium, nempe substantiam. Hujus signum est quod productionis initio genitum a generante maxime differt secundum accidentia; deinde vero, eadem paulatim emergunt in materia quasi ex occulta radice, id est, ex principiis ipsis substantialiter mutatis.

3.º Sicut naturam corporum agnoscimus ac dijudicamus ex ipsorum proprietatibus ac effectibus, ita similiter mutationem ejusmodi naturæ vel essentiæ jure colligimus et dijudicamus ex mutatione proprietatum ac effectuum; atqui quotidiana et manifesta experientia docemur, mutari proprietates ac effectus proprios corporum, ut proprietates ac effectus plantæ penitus diversa existunt a proprietatibus ac effectibus corporum, quæ ejus productionem præcedunt ipsique materiam veluti ministrant: proprietates cineris diversæ sunt a proprietatibus ligni, ex quo productus fuit, etc.; ergo ex sensibili ipsa experientia ducimur ad agnoscendas mutationes substantiales corporum.

B) *Ratione.*

Quod attinet ad probationes rationis puræ, quamvis rigorosæ demonstrationes adduci nequeant, plurimæ tamen adsunt valde probabiles.

1.^a Cum entia illa, quæ *substantiæ* dicuntur, ab uno primo ente prorsus immutabili et simplici, scilicet, Deo, ordine quodam procedant, ut fides docet et ratio confirmat, necesse est, ut quo longius ab hoc puro et immutabili fonte recedunt, eo sint compositioni et mutabilitati magis obnoxia: sed *substantiæ* istæ corporeæ, quæ circa nos sunt, magis a Deo recedunt quam spirituales; ergo sunt compositioni ac mutationi magis obnoxia. Atqui hæc major compositio et mutabilitas nequit attendi secundum accidentia sola, *substantiæ* enim spirituales accidentali compositioni et mutationi obnoxia etiam sunt: ergo superest, ut attendatur secundum principia *substantialia*.

2.^a «Ut ait D. Thomas *Opusc.* 2.º, cap. 74, mundi perfectio exigit, ut in eo sint omnia *substantiarum* genera: sicut ergo in mundo sunt quædam *substantiæ* incorruptibiles, ita quoque in eo esse debuerunt quædam *substantiæ* corruptibiles, in quibus locum haberet vicissitudo illa *substantialis*, quæ est secundum corruptionem et generationem, ut ex ea veluti ex pulcherrima scena mundi theatrum ornaretur.»

Superest, ut quædam adjiciantur tanquam corollaria pro pleniori intelligentia tam generationis *substantialis*, quam universi systematis Scholasticorum apud quos,

1.º Duplex existit generationis *substantialis* terminus, nempe, terminus *qui*, et terminus *quo*. Primus dicitur ille, qui generativam actionem terminat, tamquam id, quod per eam complete existit, seu habet existentiam *ut quod*: alter vero terminat generationem, tamquam id, quo res seu *substantia* completa gignitur, ac proinde tamquam ratio, *qua* genitum constituitur.

2.º Termini generationis quatuor possunt enumerari, scilicet, *forma substantialis*; *natura*, ex materia et forma exurgens, quæ etiam dici solet *natura totalis* et *compositum physicum*; *suppositum*, quod etiam quandoque *compositum metaphysicum* appellatur; ac tandem *proprietates*, quæ essentiam necessario concomitantur ac consequuntur.

3.º Itaque, forma *substantialis* est terminus *quo* generationis, nam forma non est proprie id, *quod* generatur aut de novo producitur, sed potius id, *quo* ens generatur: sic forma *substantialis* plantæ non est id, *quod* generatur, cum forma non sit nisi pars plantæ generatæ vel productæ, sed est id, *quo* generatur, quia est id, quo seu ratione cujus planta essentiam propriam adsequitur, ac evadit nova *substantia* ab aliis distincta.

4.º Natura seu compositum physicum, prout concipitur sine subsistentia, dicitur terminus *quo totalis* generationis: terminus quidem *quo*, quia natura vel essentia sine subsistentia non est proprie id, *quod* existit, sicut non humanitas, sed homo est, *qui* existit; terminus vero *totalis*, quia non partem solam essentiæ, ut forma *substantialis*, significat et exprimit.

5.º Terminus *qui* generationis est solum suppositum seu natura *substantialis* quatenus subsistentia prædita. Etenim, sicut solum suppositum proprie est id, quod existit, seu habet existentiam ut ipsius subjectum adæquatum et completum, ita etiam de solo supposito proprie dici potest, quod est id, quod generatur et generatum est.

6.º Quod attinet ad proprietates, sicut concipiuntur tanquam quid secundarium respectu essentiæ, ita similiter dici potest, quod sunt terminus *secundarius* generationis, quatenus actio generativa, quæ *primo* respicit essentiam, *secundario* ac consequenter respicit ejusdem proprietates.

7.º Quæ de generationis termino diximus, eadem facile applicantur corruptioni *substantiali*, quæ, utpote generationi opposita, semper adest, dum novæ *substantiæ* generatio fit: unde tritum illud apud Scholasticos: *generatio unius est corruptio alterius*.

SCHOLIUM

In exponendo ac firmando systemate scholastico plus solito immorati sumus, non modo quia ipsum cæteris pro-

babilius haberi debet, sed etiam quia ejus cognitio maxime necessaria existit ad capienda opera Scholasticorum, ac in primis ipsius D. Thomæ. Nemo quippe hujus libros cum fructu evolvere potest ac perlegere, nisi perspicuam præhabeat notionem scholastici systematis circa corporum prima principia ac generationem substantialem; quandoquidem singulis fere paginis in Angelico Doctore occurrunt doctrinæ, tam ad Philosophiam, quam ad Theologiam spectantes, quæ sponuntur, illustrantur et evolvuntur per rationes, nomina, exempla et analogias ex præfato systemate desumptas, quæ capi ac intelligi nullatenus possunt, quin hujus systematis notio præhabeatur. Hinc eis ipsis, qui scholasticum systema rejiciunt, maxime expedit ipsum saltem bene nosse ac perpendere, si optant aditum habere ad doctrinam ac reliqua dogmata veterum Scholasticorum, ac præsertim D. Thomæ.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Corporum principia seu elementa assignanda sunt ea, quæ in corporibus deteguntur ope synthesis et analysis; atqui ope synthesis et analysis in corporibus non materia prima et forma substantialis, sed simplicia quædam corpora deteguntur, ut ex chemicis constat experimentis; ergo...

Resp. dist. maj. Assignanda sunt ea, quæ deteguntur in corporibus ope synthesis et analysis *rationis*, conc.; ope synthesis et analysis *experimentalis et humanæ*, subl.: *si agatur de primis corporum principiis*, neg.; *si de principiis secundariis*, trans. Prout supra jam adnotatum manet, quæstio hic habetur de *primis* principiis corporum, ac proinde de principiis, quæ non solum in mixtis corporibus, sed in simplicibus quoque reperiuntur. Cum ergo principia seu elementa, quæ nunc habentur et in posterum habebuntur ex chemicis experimentis, necessario sint vera corpora, nequeunt agnosci tamquam *prima* corporum principia, nisi velimus princi-

pium cum re principiata identificare et confundere. Quæ igitur Chimica experitur ac docet, valde quidam utilia existunt ad dignoscenda elementa secundaria corporum, horumque proinde proprietates, determinatas manifestationes et vires, qua ex cognitione maxime juvantur ac promoventur industria, navigatio, ac generati n cunctæ artes.

Obj. 2.º ac simul instabis: Dum, ex concessis, chemicorum systema industriam et artes plurimum fovet atque juvat, systema scholasticum nullam utilitatem præ se fert, nec ex illo aliquid illustratur aut perficitur in scientiis naturalibus aut physicis; ergo rejiciendum est, aut saltem præferre oportet chemicorum theoriam.

Resp. 1.º neg. ant. Sunt enim phænomena quam plurima naturalia, philosophica ac physica, quæ non nisi per scholasticum systema congrue explicari possunt, ut apertissime apparet in plantis et brutis, quorum natura, vita, generatio et operationes multiplices, congrue aut philosophica ratione nequeunt explicari nisi per formam ac generationem substantialem. Id, ut prætermittam, præcipuam circa hominem scientiam, seu psychologiam, nec concipi quidem vix posse, nisi adhibito scholastico systemate.

Resp. 2.º Etiam gratis dato ant., neg. cons. Siquidem in systemate rationali ac metaphysico circa prima corporum principia, non major aut minor aptitudo pro industria et artibus est attendenda; id enim quærere jure debent scientiæ naturales et physicæ: ast metaphysica veritatem primo quærunt ac systemata veritati magis affinia, applicationem vero ad artes et industriam non nisi remote et secundo.

Obj. 3.º Nihilum nequit esse principium corporum; sed materia prima Scholasticorum revera est nihilum; ergo... Prob. Quod non est ens actu, nihil est; sed apud Scholasticos materia prima non est ens actu; ergo... Idque confirmatur ex ipsa Aristotelis definitione, dum ait, materiam hanc «non esse quid, nec quale, nec quantum, nec aliquid eorum, per quæ ens determinatur;» quod autem nullam determinationem entis involvit, nihil est.

Resp. neg. min. Ad prob., neg. maj. Nam inter ens actu seu determinatam essentiam habens et nihilum mediat, ut merito docet D. Thomas, potentia realis ac subjectiva essendi: quapropter cum materia prima sit potentia realis, vel, si mavis, realitas potentialis susceptiva primi actus essendi seu formæ substantialis ac per istam essentiæ determinatæ, distinguitur profecto a nihilo, quod quidem non solum excludit actum essendi seu entitatem determinantem et actuantem, ut materia prima, sed excludit etiam potentiam realem et positivam actum essendi respicientem, quam non excludit, sed includit materia prima.

Instabis: Ratio puræ potentiæ identificatur cum nihilo; ergo... Prob. ant. Mundus, antequam crearetur, erat in pura potentia ad essendum; atqui mundus, antequam crearetur, in se et ex se erat merum nihilum; ergo similiter, si materia prima sit pura potentia, revera identificatur cum nihilo.

Resp. dist. ant. Ratio puræ potentiæ *objectivæ* seu *mera possibilitas rei* identificatur cum nihilo, conc.; potentiæ *subjectivæ*, neg.

Potentia objectiva, quæ etiam dicitur possibilitas, utpote mera non repugnantia rei ad essendum, nullam realitatem includit, ac proinde de ea dici potest, quod identificatur cum nihilo; sub quo conceptu verum est, quod mundus, antequam crearetur, sive mundus possibilis, qua possibilis et abstraendo ad existentia in ideis divinis, identificetur cum nihilo. Ast vero potentia subjectiva aliquid reale esse potest, sicut intellectus aliquid reale est et realitatem involvit, quatenus realem capacitatem sibi vendicat ad quaslibet scientias, etiam antequam eas actu possideat. Atque hujus posterioris generis est potentialitas materiæ primæ: unde non identificatur cum nihilo, sicut contingit in potentia objectiva seu possibilitate rei.

Obj. 4.º Substantiarum generatio, prout adstruitur in systemate scholastico, nec existere, nec concipi potest, nisi producat pars præcipua substantiæ generatæ, nempe, for-

ma substantialis; atqui repugnat, ens substantiale produci virtute agentis creati; ergo.

Resp. dist. maj. Nisi producat *per creationem ex nihilo* forma substantialis, neg.; *per eductionem ex præsupposita materia*, conc. Et ad min. similiter dist. Repugnat, ens substantiale *completum ac subsistens* produci virtute agentis creati, conc.; ens substantiale *incompletum, quodque sit tantum actus materiæ præexistentis*, neg. Itaque pro solutione argumenti satis sit hæc duo præ oculis habere: 1.º ex his, quæ supra de termino generationis adnotavi, habetur, quod, proprie loquendo, forma substantialis non est res producta per generationem, sed potius id, quo res tamquam forma seu principio formali generatur ac producitur; 2.º forma substantialis non producitur per creationem ex nihilo, ad quod certe nullum agens creatum pertingit, sed per eductionem ex materia, in qua potentialiter præcontinetur tamquam in quadam ejusdem inchoatione, ad sensum supra jam expositum. Quod si videmus ac experimur quotidie, agentia naturalia formas seu determinationes accidentales propria virtute posse producere, non eas quidem ex nihilo creando, sed ex potentia materiæ educendo, non video, qua ratione demonstrari possit, repugnare productionem formarum seu determinationum substantialium, præsertim cum hujusmodi formæ sint realitates essentialiter incompletæ in linea entis et substantiæ, ita ut non tam substantiæ, quam determinationes et principia substantiæ dici revera possint.

Atque hic notare quoque libet, formam substantialem, mea saltem sententia, non in potentia materiæ tantum, sed in agente quoque virtualiter contineri: siquidem, quo agens ad generationem vel productionem substantiæ perfectiori natura ac potentiori efficacia et vi agendi donatur, eo perfectiorem ac nobiliorem formam substantialem producere potest.

Obj. 5.º Ex Chimiæ progressu ac recentibus experimentis colligere licet, corporum mutationes, quæ prius ut corruptiones et generationes substantiales habebantur, nihil

esse aliud quam analyses et syntheses atomorum; sic aqua, v. gr., vi efficacissima electrici in oxygenium et hydrogenium resolvitur, iterumque ex iisdem constituitur. Cum ergo hoc idem quoad reliqua corpora suspicari liceat, præsertim cum vires naturæ artis vires et efficaciam superent, primum est conjicere, nullam dari veram corporum generationem substantialem.

Resp. Objectio ista, cui aliqui vim magnam fortasse concedent, omnium infirmissima potius existit. Nam,

1.º Etiam si concedatur, id totum, quod ex experientia profert, simulque corpora, quæ similibus synthesibus et analysibus subjiciuntur, substantialiter non generari, nihil exinde licet jure colligere adversus existentiam generationis substantialis; quandoquidem, ut supra jam adnotatum fuit, ejusmodi generatio semper locum habere poterit, saltem respectu corporum simplicium, quæ effugiunt omne chemicam analysim vel actualem, vel possibilem in posterum. Verbo: quavis analysi posita, semper ac necessario deveniet ad elementum, quod sit verum corpus: jam vero, sicut Chimia nunquam demonstrabit, hocce elementum, quod est verum corpus, non constitui ex materia prima et forma substantiali tamquam primis essentialibus principiis, ita nec demonstrare unquam poterit, præfata corpora non subjici generationi substantiali.

2.º Ast in rei veritate, chimici nullum jus habent ad negandam substantialem generationem, etiam quoad corpora mixta vel composita inorganica: siquidem hucusque nullum corpus revera et absolute simplex detexerunt, quod ex eo constat, quod ea ipsa corpora simplicia ab eis nuncupata, ut oxygenium, bases oxidorum metallicorum, etc., ex duplici saltem elemento coalescunt, nempe, ex dato corpore ac ex electrico; quoniam ex ipsorum ipsis experimentis constat, oxygenium et bases metallicas, dum a cæteris separantur, ope pilæ voltaicæ, electricitatem, vel positivam, vel negativam, habere; unde quodque chimici nobis offerant corpus, cui electricum nullum insit, non nisi corpora composita ex

duplici saltem elemento objicere queunt, ac proinde substantialem generationem demonstrative rejicere nequeunt, etiam quoad corpora quædam mixta.

3.º Tandem, etiamsi gratis daretur, analyses et syntheses, quam chimici instituunt in corporibus inanimatis, substantialem generationem ex eis excludere, hæc tamen semper locum habebit, non solum quoad corpora primo et absolute simplicia, ut jam dixi, sed etiam et maxime quoad plantas et bruta, nisi chimici nobis dicere velint, ubinam, inter elementa per suas analyses et syntheses habita, reperirint illud, quod vitam præstat brutis animalibus.

Obj. 6.º cum Tongiorgi. Peripateticum systema circa prima corporum principia falsitatis evincitur: 1.º quia per illud sufficiens ratio reddi nequit, «cur binæ substantiæ, quæ ad certum quoddam compositum efficiendum concurrerunt, hoc dissoluto, prodeant eadem, quæ antea.» 2.º «Quia negandum est, compositum, quoad suas qualitates et dispositiones, suis elementis esse proximius quam aliis substantiis; aqua, v. gr., quoad proprietates suas omnes, multo minus ab alcohol distat quam ab oxygenio vel hydrogenio, quæ sunt ejus elementa.» 3.º «Quia negandum, qualitatum affinitatem et propinquitatem vinculum successionis, de quo agimus, inter substantias inducere.» 4.º «Quia negandum, sive caloricæ, sive electricæ virtute novum esse produci posse; utraque enim vis non agit nisi movendo, nihilque aliud per se producit nisi motum.»

Resp. 1.º Hæc omnia, sicut et alia minoris momenti, quæ laudatus Tongiorgi oggerit, facile solvantur ex his, quæ in præcedentium objectionum solutionibus ediximus.

Resp. 2.º Etiamsi nulla pateret responsio ad prælaudatas Tongiorgi objectiones, salvum adhuc consisteret peripateticum systema quoad prima corporum principia et generationem substantialem. Quandoquidem, systema hocce præcipue respicit tum prima elementa sive corpora simplicia naturæ, tum corpora viventia. Porro, argumenta cuncta itali philosophi nec prima corpora simplicia, nec substantias viventes

atingunt; proinde, peripateticum systema ac theoriam generationis substantialis nedum non evertunt, sed nec quidem tangunt. Ex eis quippe argumentis ad summum inferri posset, substantialem generationem locum non habere in compositis inanimatis, quæ, hac in hypotesi, spectari possent tamquam corpora minus perfecta quoad unitatem naturæ et substantiæ, eisque accommodari, quæ veteres Scholastici docebant circa *mixta imperfecta*.

CAPUT TERTIUM

DE PRÆCIPUIS CORPORUM AFFECTIOIBUS

Cum prima corporum principia præcedenti capite perpendimus, abs re non erit nunc quæstionem instituere de quibusdam corporum affectionibus, quæ ex prædictis principiis veluti enascuntur. Et quamvis corporum affectiones et proprietates investigare ad Physicam potiori jure quam ad Metaphysicam spectet, attamen, quia ea Metaphysicæ pars, quæ *Cosmologia* nuncupatur, proxime ad Physicam accedit, adeo ut vere dici possit, Physicam incipere ibi, ubi desinit *Cosmologia*, ab ista non erit prorsus alienum disputare de *quantitate* seu *extensione*, *de motu*, *de spatio et tempore*, quæ, utpote fundamentales et universaliore corporum affectiones, affinitatem quamdam obtinent cum disputatione circa prima corporum principia. His accedit, quod ea, quæ in scientiis physicis investigantur, facilius ac perfectius capiuntur et dijudicantur, si rectæ notiones circa præfatas affectiones præhabeantur.

ARTICULUS PRIMUS

De quantitate seu extensione.

Prænotanda:

- 1.° Pro recta perceptione eorum, quæ hic subjiciemus, in memoriam revocare oportet ea, quæ circa præsens argumentum ex præcedentibus jam liquent, ac præsertim quantitatem a substantia realiter distingui, ejusque primam radicem et sufficientem rationem esse materiam primam.
- 2.° Quantitas seu extensio et accidens adeo insignitur afficiens substantiam corpoream, ut hæc ratione illius prædicata seu attributa quædam adsequatur, quorum insigniora, ut in Logica diximus, sunt: 1.° *extensio substantiæ in partes integrantes*, seu positio unius partis extra aliam; 2.° *divisibilitas*, seu aptitudo, ut in partes dividatur; 3.° *extensio quoad locum*, seu aptitudo et exigentia ad determinatum locum occupandum et implendum; 4.° *impenetrabilitas*, seu facultas excludendi alia corpora ab eodem loco; 5.° *mensurabilitas*, vel aptitudo ad hoc, quod mensurari certa ratione possit.
- 3.° Porro, quod ejusmodi attributa in materiali substantia reperiantur, ipsa experientia aperte ostendit. Quod vero eidem convenient ratione quantitatis, satis constat et probatur: 1.° quia, ut notum est apud cunctos philosophos, si Cartesium excipias, corporis essentia ac proinde corporea substantia non identificatur cum extensione, sed potius ab ipsa præscindit; unde corporis substantia et essentia, quæ talis, abstrahit ab extensione ejusque propriis effectibus, qualis est divisibilitas; ut enir habet D. Thomas, «subtracta quantitate, substantia remanet indivisibilis;» 2.° quia, si quantitas pertineret ad essentiam substantiæ corporeæ, vel id esset, quatenus est substantia, vel quatenus est corporea; non primum, quia secus etiam substantiæ spirituales essent extensæ: non secundum, quia id, quod primo et per se discernit ac sejungit substantiam spiritualem a materiali, est sim-

plicitas et compositio quoad essentiam et non quoad extensionem, quatenus, nempe, dum essentia substantiæ spiritualis est simplex in linea substantiæ, essentia substantiæ corporeæ est composita in ratione substantiæ, quia constat duobus principiis substantialibus, ex quibus exurgit substantia corporea completa. Dico in *linea substantiæ*; quia substantia spiritualis creata potest dici composita *in ratione entis* subsistentis, quatenus essentia comparatur ad subsistentiam et existentiam tanquam potentia et subjectum ad actum et formam perfectam, quod maxime verificatur, si existentia creata realiter distinguatur ab essentia: unde spiritualis substantia creata simplex quidem vere dicitur in linea substantiæ, quia ejus essentia substantialis non coalescit ex duobus principiis, ut corporea substantia, et simul vere dicitur composita in linea entis, quia in eadem spirituali substantia essentia distinguitur a subsistentia et existentia actuali¹.

4.º Quia, ut supra diximus, materia prima est ratio propria sufficiens et radix extensionis, ideo hæc est attributum naturale ac proprietas necessario afficiens quodlibet corpus. Unde, si quærat ratio, quare extensio necessario semper reperitur in corpore ab eoque separari nequeat, jure responderi potest, quia in omni corpore reperitur materia tamquam

¹ Atque hic obiter notare liceat scientificam profunditatem ac unitatem harmonicam, quæ elucet in systemate philosophico D. Thomæ. Deus, qui est ipsum esse subsistens ac substantia infinita, est actus purissimus ac simplicissimus, compositionem quamcumque, sive in linea substantiæ, sive in linea entis, penitus excludens: spirituales substantiæ, quæ Deo præ cæteris creaturis accedunt ejusque naturam perfectiori ratione participant, simplicitatem et unitatem perfectam obtinent in linea substantiæ, sed compositioni et multiplicati sunt simul obnoxie in linea entis: substantiæ materiales, quæ longius a Deo quam spirituales recedunt, compositioni obnoxie sunt, non solum in linea entis, sed etiam in linea substantiæ; tandem, accidentia, quæ longissime a Deo recedunt quoad participationem ejus naturæ, essentiam adeo imperfectam obtinent, ut non tam entia, quam *entis entia* seu modi dicenda sint.

unum ex ejusdem principiis essentialibus. Sicut ergo repugnat, esse corpus sine materia, ita similiter repugnat, esse corpus sine quantitate; hoc tamen discrimine, quod primum involvat repugnantiam absolutam, cum materia sit pars essentia corporis; alterum vero repugnantiam solum naturalem, cum essentia existere possit virtute divina sine quibusdam proprietatibus actu habitis.

Solum ergo superest difficultas, eaque non minima, in determinanda essentia quantitatis; cum enim plura sint, quæ corpori conveniunt per extensionem, ut initio adnotavimus, philosophi in diversas abeunt sententias.

THESIS

Distributio in partes integrantes, seu positio unius partis extra aliam, essentiam quantitatis constituit.

Prob. 1.º Essentiale constitutum rei illud est, quo concepto, res ipsa concipitur, atque simul radix et ratio sufficiens existit cæterorum attributorum ac prædicatorum, quæ illi essentia tribuuntur; atqui, concepta distributione in partes seu positione unius partis extra aliam, eo ipso concipitur res ut extensa, simulque ejusmodi partium distributio congrue assignatur tamquam sufficiens ratio et radix aliorum, quæ de substantia corporea ratione quantitatis affirmantur; ergo... Minor patet: nam, concepta distributione substantiæ in partes integrales, concipitur ut extensa: similiter, ideo illa substantia est divisibilis, quia constat partibus, cum prius sit naturam habere partes quam eas posse dividi; ideo substantia apta est determinatum locum implere, quia constat partibus: quod idem facile applicari potest reliquis attributis extensionis.

Prob. 2.º ex Eucharistiæ sacro mysterio, in quo, juxta catholicam doctrinam, existit corpus Christi cum propria quantitate, ac proinde cum eo, quod quantitati essentiale est, cum res nullibi esse possit sine propria essentia: atqui inter ea, quæ quantitati assignantur, sola distributio in partes integrales reperitur in corpore Christi sub speciebus eucharisti-

cis, quatenus distribuitur in partes diversas, ut caput, pedes, brachia, etc., cetera vero eidem minime conveniunt: siquidem, ibi non habet nec extensionem localem, cum totum reperiatur sub qualibet specierum particula; nec divisibilitatem, cum non dividatur speciebus divisis; nec mensurabilitatem, eo ipso, quod in qualibet particula integrum reperiatur, nec demum impenetrabilitatem, quæ consequitur extensionem localem, quæ ibi non datur. Ergo saltem philosophia christiana agnoscere debet distributionem in partes integrales, tamquam primum ac essentialia constitutum extensionis.

Ex his, quæ tum hic, tum aliis in locis exposita manent circa quantitatem, inferre licet quædam notanda Corollaria.

I.^m Substantia, etiam materialis, partes actuales, hoc est, diversitatem seu distinctionem ac multipliciter partium, non obtinet nisi sub quantitate et ratione quantitatis, vel, quod in idem redit, quatenus affecta quantitate. Nam cum distributio in partes integrales sit effectus formalis ac primarius quantitatis, immo ipsa essentia quantitatis, planum est, quod, si hæc non existit, nec illa existere possit. Ad rem D. Thomas ¹: «Diversitas partium non potest intelligi in materia sine quantitate.» Dixi in partes actuales, quia corporea substantia, quæ supponatur vel concipiatur sine quantitate, habebit partes *potentiales*, quatenus potentiam et aptitudinem retinet ad habendam quantitatem, ac per ipsam ad adsequendam distributionem in partes actuales.

2.^m Ergo *totum quantitativum* prorsus ac plane discriminatur a *toto substantiali*, atque, ut aiebant Scholastici, *æquivoco* solum conveniunt. Totalitas namque *quantitativa* seu extensionis exurgit ex multiplicitate et unione actuali partium integralium, quatenus constituunt determinatam extensionem; totalitas *vero substantiæ* in corporeis substantiis exurgit ex multiplicitate et unione partium seu principio-

¹ Sum. cont. Gent. lib. 4.º, cap. LXV.

rum, quæ essentiam rei constituunt. Atque exinde oritur, quod dum totalitas quantitativa non salvatur nisi in determinato numero et extensione partium, ut uncia auri in numero ac extensione partium, ex quibus uncia constat, e contra totalitas substantiæ salvatur in qualibet parte, ut, in allato exemplo, quælibet pars habet totam essentiam substantialem auri.

3.^m Quamvis omne corpus quantitate affectum naturaliter sit impenetrabile, eo ipso, quod determinatum locum exigit et occupat; attamen quia impenetrabilitas non est ipsa essentia quantitatis, sed hujus essentiæ proprietas, potius ac veluti effectus quidam secundarius, virtute divina impedi potest, ne existat aut resultet in corpore quantitate affecto. Immo etiam, quia impenetrabilitas posterior est naturæ ordine quantitate, non solum quoad hujus essentialia constitutum, quod est distributio in partes integrales, seu, ut aiebant Scholastici, extensio partium in ordine ad se, sed posterior etiam est extensione partium in ordine ad locum, ut illi aiebant, hoc est, consequitur rem quantam, prout postulat determinatum locum, a quo proinde et idcirco aliam rem extensam excludit, colligere pronum est, impenetrabilitatem impedi posse ex virtute divina, non solum in corpore prædico Christi in Eucharistia, sed etiam in corpore prædico *extensione in ordine ad locum*, ut dum Christus ad apostolos januis clausis ingressus est. Cujus rei ratio est, quod, quamvis impenetrabilitas, divisibilitas, etc., oriuntur naturaliter a principiis constituentibus corpora, non sunt tamen ipsa essentia corporum, nec ipsa essentia quantitatis corpus afficientis, sed quid secundarium respectu ipsorum. Porro, quod res sine sua propria essentia sit, contradictionem involvit, nec proinde a Deo perfici potest; sed quod res sit absque eo, quod secundario ipsius essentiam consequitur, nullam involvit contradictionem, quia ejusmodi, ut scite habet D. Thomas, «dependent a principiis essentialibus rei sicut a causis proximis, sed a Deo sicut a causa prima: causa

autem prima potest conservare rem in esse, cesantibus causis secundis.»

4.^m Ex hucusque expositis, efformari potest conceptus aliquis de mysterio Eucharistiæ, quantum patitur hujus altitudo ac humanæ mentis imbecillitas. Quandoquidem, ex dictis, Christus est ibi: 1.º ut substantia corporea constans materia et forma substantiali seu rationali anima, ut ceteri homines; 2.º est ibi corpus Christi ut quantum, quia habet id, quod essenziale est in quantitate, hoc est, distributionem substantiæ corporis in partes actuales ac distinctas, quæ *extensio partium in ordine ad se*, apud Scholasticos, dici solet; 3.º est tamen ibi corpus Christi sine extensione locali, sine divisibilitate, sine mensurabilitate, sine impenetrabilitate, quia hujusmodi, cum non sint ipsa essentia nec corporis, nec quantitatis, sed hujus veluti effectus et attributa secundaria, virtute divina impediri potest, ne exurgant in corpore quanto, salva hujus essentia et natura; 4.º corpus Christi, prout in Eucharistia, potest esse simul pluribus in locis, vel melius, sub pluribus speciebus; nam ratio sufficiens proxima, quare aliquod corpus, v. gr., lapis, sit in loco *circumscriptive*, ut ajunt Scholastici, hoc est, terminetur ac circumscribatur determinato loco simulque alia excludat, est extensio localis; ergo, sublata hac extensione, ut contingit in Eucharistia, tollitur consequenter circumscriptio per determinatum locum.

Quorum omnium ratio quodammodo assignari potest, quod quantitas in corpore eucharistico Christi existit solum concomitanter et quasi per accidens. Siquidem conversio, quod est præcipuum in hoc sacramento, primo ac per se respicit substantiam, et fit de substantia in substantiam: unde quantitas non ponitur ibi ex vi sacramentali, nec ex vi conversionis, sed quatenus comitatur naturaliter substantiam corpoream. Quia ergo natura et objectum proprium hujus sacramenti in conversione substantiæ in substantiam consti-

¹ *Sum. Theol.*, p. 3.^a, q. 76, art. 4.º ad 1.

tuta sunt, congruum fuit, ut quantitas ex virtute divina esset ibi ad modum substantiæ, seu assimilaretur substantiæ ex parte quoad modum essendi: substantia autem ex se, seu qua substantia, nec circumscribitur loco, nec reliquis quantitatis affectionibus subjicitur. Quæ profecto ratio summatim continetur hisce D. Thomæ verbis: «Quia igitur ex vi hujus Sacramenti est in altari substantia corporis Christi, quantitas autem dimensiva ejus est ibi concomitanter et quasi per accidens, ideo quantitas dimensiva corporis Christi est in hoc Sacramento non secundum proprium modum (ut, scilicet, sit tota in tota et singulæ partes in singulis partibus), sed per modum substantiæ, cujus natura est tota in tota et tota in qualibet parte.» Itaque in Eucharistia Christus fit præsens *cum* quantitate, sed non secundum *modum* quantitatis; quia non fit præsens ratione quantitatis, sed ratione substantiæ.

SCHOLIUM

A quæstione circa divisibilitatem materiæ, seu corporis quantitate affecti, abstineo, non solum brevitatis, sed utilitatis quoque amore; quandoquidem, ejusmodi controversia utilitate practica pro Theologia caret, et præterea, quæstionem istam habemus tamquam demonstratæ solutionis incapacem pro humana mente. Sufficiat adnotare, D. Thomam stare pro divisibilitate infinita corporis, si mathematice solum spectetur, pro finita vero divisibilitate corporis physice seu quoad propriam essentiam et substantiam spectati. Quocirca, ut alia plurima omittam, hæc habet ²: «Corpus mathematicum est divisibile in infinitum, in quo consideratur sola ratio quantitatis, in qua nihil est repugnans divisioni infinitæ. Sed corpus naturale (quatenus habet naturam physicam determinatam), quod consideratur sub tota forma, non potest in infinitum dividi, quia, quando jam ad minimum

¹ *De Sensu et Sensat.*, lec. 15.

² *Ibid.*

deducitur, statim propter debilitatem virtutis convertitur in aliud.»

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º D. Thomas essentiam quantitatis in divisibilitate constituit; siquidem in 1.º *Sent.*, dist. 19, q. 1.^a, art. 1.º scribit: «Ratio quantitatis in communi consistit in quadam divisibilitate;» quod idem aliis in locis repetit; ergo...

Resp. 1.º D. Thomam ibi essentiam quantitatis non determinare, sed describere tantum per divisibilitatem, utpote notius quantitatis attributum, quod quidem ipsi sufficiebat pro scopo, quem ibi prosequitur. Nec infrequens est apud Angelicum Doctorem describere per illum attributum vel effectum, qui controversiæ propositæ definiendæ proximius accedit aut sufficit.

Resp. 2.º Divisibilitatem ibi sumi non pro aptitudine ad divisionem actualem seu separationem partium, quo sensu nos accipimus, dum dicimus, non esse essentiam quantitatis, sed sumitur pro positione partis extra partem vel pro divisione intellectuali ac distinctione actuali partis a parte, quæ est ipsamet extensio seu distributio in varias partes. Nam, ut scite adnotavit Suarez¹: «Illi auctores, qui divisibilitatem ponunt rationem quantitatis, per eam nihil aliud intelligunt quam extensionem seu divisionem partium... idem ergo est divisibilitas quod extensio quoad rem significatam, nisi quod illud nomen sumptum est ex aptitudine ad divisionem... quæ quidem aptitudo in rigore sumpta cum omnibus, quæ includit et connotat, potius est proprietates quædam quam ratio (essentia) quantitatis.»

Obj. 2.º Si essentia quantitatis consisteret in distributione partium integralium, actualis distinctio partium substantiæ penderet a quantitate: atqui hoc videtur absurdum; ergo...

¹ *Metaphys.*, disp. 40, sect. 1.^a

Prob. min. Absurdum est prius pendere a posteriori; atqui substantia naturæ ordine prior est quantitate; ergo...

Resp. neg. min. Ad prob., dist. maj. Absurdum est, etc., quoad id, in quo est prius, conc.; quoad alia, neg. Et ad min. dist. Substantia in ratione entis et subjecti est prior quantitate, conc.; quoad distributionem et distinctionem actualem in partes integrales, neg. Utique, substantia prior est quantitate sub ratione entis, quia prior substantia quam accidens, simulque ens nobilius ac perfectius: prior est etiam sub ratione vel conceptu subjecti, quatenus est naturale subjectum quantitatis, quæ proinde eam naturæ ordine præsupponit. Ast vero, eadem substantia posterior est quantitate quoad distinctionem actualem partium, quatenus partes actu distinctas ac integram extensionem obtinet sub quantitate et ratione quantitatis; quandoquidem, remota quantitate, ut ait D. Thomas, substantia remanet indivisibilis, ac proinde sine partibus actu distinctis.

Obj. 3.º simul instando: Si corporea substantia partes actu distinctas non haberet nisi per quantitatem et sub quantitate, non posset esse subjectum quantitatis; ergo... Prob. ant. Si corporea substantia non haberet partes actu distinctas nisi sub quantitate et per quantitatem, illa substantia pro priori ad quantitatem esset indivisibilis; atqui res divisibilis, qualis est quantitas, nequit recipi in subjecto indivisibili; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob. dist. Illa substantia pro priori ad quantitatem esset indivisibilis *negative*, neg.; *privative*, conc. Et ad min. Quantitas nequit recipi in subjecto indivisibili, *indivisibilitate tam negativa, quam privativa*, conc.; *indivisibilitate solum privativa*, neg. Illud, quod partes integrales nec habet, nec habere potest, ut contingit in substantiis spiritualibus, quæ ex propria essentia substantiæ sunt omnino simplices, recte dicitur indivisibile *negative*, cum excludat ipsam aptitudinem vel capacitatem ad habendas partes. Illud vero, quod, quamvis *ex se* partes integrales actu non habeat, simul tamen aptitudinem habet ad eas recipien-

das, merito dicitur indivisibile privative. Atque hujus generis est corporea substantia, quæ, quamvis ex se ac in se sola spectata integrantes partes non habeat, habet tamen naturalem aptitudinem veluti exigentiam ex propria natura ad quantitatem, cujus proprium est integrales partes tribuere rei, in qua recipitur.

ARTICULUS SECUNDUS

De Motu.

Veteres Scholastici agebant, objectum adæquatum seu attributionis Physicæ, quæ cum recentiorum Cosmologia partim convenit, esse *ens mobile*: objectum vero formale esse motum seu *mobilitatem*. Nec prorsus quidem immerito: nam cum vetus illa Physica corpora universa tamquam propriam materiam vel *objectum materiale* suo ambitu complecteretur, physicus ea solum præcipue considerabat, quatenus motui sensibili subjiciuntur. Quod si corporum ipsorum intimam essentiam, principia et proprietates vestigabant veteres illi in Physica, id perficiebant, quatenus præfata omnia motum respiciunt ac modificant; siquidem, juxta varia corporis cujusque principia atque essentiam, diversus exurgit in ipso motus. Sed cum postea investigationes ad Physicam spectantes in immensum fere excreverint, usus invaluit amandandi ad speciales scientias physicas, ac præsertim ad experimentalem, non pauca ex his, de quibus prius in Physica agebatur. Cum ergo nos hic versemur in Cosmologia, quæ, ut jam prænotavimus, affinitatem magnam obtinet cum *Physica Generali* veterum, generalem doctrinam circa motum dignoscere maxime expedit. Ea porro hisce summam continetur:

1.º Quia apud physicos tritum est, *naturam esse principium motus*, præ oculis habere oportet, nomen hocce *natura* multiplici ac plane diverso sensu accipi posse.

Nam, ut aliæ significationes prætermittantur, sumi po-

test: 1.º pro Deo naturæ auctore, qui proinde, apud juniores, *natura naturans* dici solet, et melius proculdubio a D. Augustino *natura creatrix*; 2.º pro cujusque rei essentia, cum indiscriminatim ac veluti synonyme rei essentiam et naturam dicamus: attamen in rigore philosophico *essentia* significat rem, quatenus dicit ordinem ad esse seu existentiam, *natura* vero quatenus est principium alicujus actus vel operationis¹, quo sensu solemus dicere, naturam angeli esse perfectiorem humana; 3.º pro universitate seu collectione rerum creaturarum, quo sensu dicimus, naturam esse effectum entis intelligentia præditi; 4.º pro eo, ad quod aliquis naturalem ac insitam aptitudinem et inclinationem habet, quo sensu dicimus, peccatum esse contra naturam hominis; 5.º pro eo, quod quis operatur ex necessitate et per determinationem ad unum, quo sensu dicimus, sanguinis circulationem vel nutritionem in homine esse operationem *naturalem*; 6.º pro eo, quod vires et captum humanæ rationis superat, quo sensu dicimus, mysteria fidei esse supra naturam humanam sive *supernaturalia*; 7.º pro nativitate seu conceptione in viventibus, quo sensu primogenitus dicitur prælatus ac superior fratribus ex ipsa natura, et, ex Apostolo, nos sumus *natura filii iræ*.

2.º Porro, cum natura dicitur principium motus, intelligitur ipsa essentia seu quidditas rei, cui tribuitur vel quæ supponitur esse principium motus, de quo agitur. Principium, inquam, non quodcumque, sed quod sit internum rei motæ, ipsique ex propria essentia insidens et non extrinsecus accidentaliter adveniens, ut vita in plantis vel brutis: unde accidentia, quæ extrinsecus rei adveniunt, quamvis motus seu operationes naturales juvent ac perficiant, ut scientiæ vel virtutes morales, quæ intellectus et voluntatis operatio-

¹ "Nomen autem naturæ, inquit D. Thomas, *De Ente et Ess.* cap. 1, videtur significare essentiam rei, secundum quod habet ordinem ad propriam operationem rei, cum nulla res propria destituatur operatione."

nes perficiunt, in rigore non sunt natura hoc sensu, tum quia non sunt principium internum sicut ipsa essentia hominis, tum quia non sunt initialiter prima principia operationis, sed præsupponunt non solum essentiam, sed intellectum et voluntatem. Hocce vero principium motus, quod *natura* nuncupatur, vel est proximum et adæquatum, nempe essentia rei, vel inadæquatum et radicale, scilicet, forma substantialis, quæ habetur tamquam prima radix et ratio activitatis in re, cujus etiam essentiam determinat, constituit ac ab aliis distinguit¹.

3.º Atque omnia hæc intelligenda veniunt de motu strictiori ac proprio physicorum sensu accepto, hoc est, de mutatione sensibili corporum, sive ea instantanea sit, ut generatio substantiæ, sive successiva, ut alteratio et motus localis; cui postremæ tantum in rigore convenit allata motus notio et definitio, priori vero per quamdam accommodationem.

Cæterum, motus quandoque latissime sumitur pro omni operatione vel actu, quo sensu Deo etiam tribuitur: quandoque vero minus late pro qualibet mutatione, qua aliquid acquiritur vel amittitur; quo sensu Deo, qui est prorsus immutabilis, non congruit, congruit tamen angelis, qui muta-

¹ Veteres naturam, de qua hic sermo habetur, definiebant cum Aristotele: *Principium et causa motus et quietis ejus, in quo est, primo et per se et non secundum accidens*. Motum vero in genere sumptum sic: *Actus entis in potentia prout in potentia*.

Quæ quidem definitiones subobscuræ satis sunt, prout non raro contingit apud Stagiritam, maxime vero quoad eos, qui hujus philosophi terminologiam penitus ignorant. Cæterum quamvis allatæ definitiones obscuritati quoad terminos subsint, verissimæ tamen sunt quoad rem significatam. Prima etenim significat, naturam, de qua hic loquimur, esse principium motus naturalis, sensu a nobis exposito. Altera significat, rem motam quatenus actuali motui subjectam, esse simul in potentia et actu, juxta duos terminos, quos respicit: sic, dum homo movetur a loco A ad locum B, dum actu pertransit spatium interjectum C, est in actu respectu loci A, quem deseruit et a quo incepit motus, et simul in potentia respectu loci B, quem nondum assecutus est.

tioni accidentali subsunt, ac etiam spiritualibus operationibus intelligendi et volendi. Cum de motu apud physicos et sine addito agitur, excluduntur ejusmodi significationes latiores motus.

4.º Ex dictis plane consequitur, corpus non posse corpus aliud movere vel in corpus agere, nisi eidem vel immediate, vel mediate jungatur. Cum enim accidens de subjecto in subjectum migrare nequeat, corpus A nequit motum communicare vel imprimere et producere in corpore C ab eo sejuncto et remoto, nisi movendo prius corpus B interjectum, quod semel motum, si immediate contingat corpus C, ipsum movere aut in illud agere poterit. Quod ipsum confirmatur experientia et communi sensu, quibus edocemur, dum aliquid patimur vel impressionem sensibilem recipimus, causam statim quærere, vel in corpore aliquo nos circumstante, vel in corpore, ratione et ope cujus vis et actio causæ ad nos usque pertingere potuerit.

5.º Igitur non immerito ajebant Scholastici, quod *movens et motum oportet esse simul*; quia, nimirum, corpus agens et movens debet conjungi corpori moto et patienti, vel contactu *quantitatis*, vel saltem contactu *virtutis*, agendo in corpus patiens, dum prius agit in corpora intermedia, eaque immutat. Idem exprimi posset dicendo, corpus agens esse præsens corpori patienti, vel præsentia *suppositi*, vel præsentia *virtutis*.

6.º In quolibet motu physico, sive successivo, sive instantaneo, illud, a quo motus incipit, dicitur *terminus a quo*, illud vero, ad quod terminatur, *terminus ad quem*. Sic in generatione substantiali, res vel substantia, quæ corrumpitur, dicitur terminus a quo generationis, res vero ipsa vel substantia de novo generata dicitur terminus ad quem. Similiter in motu locali, locus, a quo motus incipit, et ille, in quo quiescit, designant terminum *a quo* et terminum *ad quem* ejusdem.

ARTICULUS TERTIUS

De tempore.

Quia motus ipsaque corpora, quæ Cosmologia universim considerat, tempore dicuntur mensurari, hujus naturam vestigare oportet. Quod ut breviter perficiamus pro ratione elementarii operis, quid nobis in perdifficili hac controversia probabilius videatur, hic exhibemus.

1.º Quoniam tempus ut duratio quædam concipitur, scire oportet, durationem nihil esse aliud quam *permanentiam rei in esse* seu existentia. Cum ergo permanentia ejusmodi nihil sit aliud quam mera continuatio rei existentis, realiter non distinguitur ab ipsa rei existentia, cui nihil proinde addit nisi ens rationis, quatenus ratio concipit existentiam ut continuam et permanentem in re. Cæterum, utrum realiter distinguatur ab ipsa re durante, determinandum erit juxta opinionem, quam quis amplectatur circa realem distinctionem essentialis ab existentia; qui enim hujusmodi distinctionem inficiantur, inficiari quoque debent realem distinctionem durationis a re vel essentia durante.

2.º Res autem, quæ in suo esse perdurant ac permanent, ad tria genera revocari queunt. Nam Deus ita permanet in suo esse, ut sit omnino immutabilis tam quoad essentialitatem, quam quoad operationem, nihil in eo incipit a ut desinit esse, nihil acquirit aut amittit. Quædam vero sunt naturæ, quæ, immutabilitatem quamdam participant quoad esse, quatenus proprium esse, semel receptum, perpetuo ac immutabili ratione servant ex propria natura; attamen mutationi sunt obnoxia quoad operationes, cujusmodi sunt angeli et animæ rationales. Quædam tandem res mutationi sunt obnoxia, non solum quoad operationes, sed quoad ipsum esse; cujusmodi sunt substantiæ materiales, quæ generationi ac corruptioni subsunt, ac præsertim accidentia ea, quorum natura in variatione sive alteratione consistit, ut motus successivus.

3.º Igitur, juxta triplex hocce rerum genus, triplex quoque durationis genus non incongrue assignatur. Horum primum dicitur *æternitas*, quæ est duratio rei prorsus immutabilis tam quoad esse, quam quoad operationem: secundum est duratio seu permanentia in esse rei, quæ sit invariabilis quoad esse receptum, sed non quoad accidentia vel operationes; quod durationis genus *ævum* appellari solet: tertium genus constituitur per durationem vel permanentiam in esse ejus rei, quæ sit mutationi obnoxia quoad esse simul et operationem; atque ad hocce durationis genus spectat *tempus*, de quo hic agitur. *Æternitas* definitur a D. Thoma cum Boetio: *interminabilis vite tota simul et perfecta possessio. Ævum* vero apud eundem D. Thomam definitur: *duratio entis permanentis, quod compatitur transmutationem, scilicet, accidentalem.* Demum,

4.º *Tempus* ab eodem definitur cum Aristotele: *numerus et mensura motus secundum prius et posterius.*

Ubi magnopere notandum, quod si *ly motus* accipiatur pro solo motu locali, tunc hæc definitio non convenit temporis *in seipso et absolute* sumpto, sed tantum temporis *quoad nos* sive quoad usum et applicationem communem ad vitam humanam, quatenus, nempe, motus numeramus ac mensuramus accipiendo prius et posterius in ipsis per comparisonem ad alium motum superiorem et magis uniformem, ut motum horologii per comparisonem ad motum solis vel stellarum. Si vero *ly motus* accipiatur non pro solo motu locali, sed pro qualibet mutatione et alteratione rerum, sive ea motus proprie dictus sit, sive instantanea mutatio, eaque sive materialis, sive spiritualis, dummodo eandem percipere ac experiri possimus, tunc præfata definitio convenit temporis secundum se et absolute sumpto, quia revera temporis notionem seu ideam efformamus, quatenus accipimus seu consideramus prius et posterius in rebus mutationi et successioni obnoxiiis. Hinc etiam in hypothesi quod perturbarentur motus, quos, ut plurimum, adhibemus ad alios motus ipsorumve durationem mensurandam, adhuc temporis notio

ac realitas apud nos perseveraret, propter perseverantiam aliarum rerum, ac præsertim nostrarum operationum et affectionum, quarum mutationes et successiones et percipere, et cum aliis conferre possumus ¹.

5.º Ergo tempus, in seipso spectatum, est quidem aliquid reale, sed non distinctum realiter a motu vel mutatione rerum, quæ per ipsum mensurantur: quandoquidem tempus, prout in rerum natura seu extra mentem existens, nihil est aliud quam rerum successio et mutatio. Hujusmodi vero rerum successiones, seu, ut habet D. Thomas, *prius et posterius in motu*, quatenus per nostram mentem invicem conferri ac numerari possunt, constituunt apud nos notionem vel ideam temporis. Unde merito D. Thomas 2: «Tempus

¹ Quia in re bene habet Balmes, dum scribit: «La medida del tiempo no es más que la comparación de las mudanzas entre sí.

Para nosotros sirven de medida primitiva aquellas mudanzas que nos parecen inalterablemente uniformes. Por esto hemos tomado el movimiento solar... ¿Qué sucedería, pues, si el sol, aumentando su velocidad, hiciese su revolución en la mitad del tiempo? Las horas, ¿permanecerían las mismas? Es preciso distinguir. Si la alteración se verificase únicamente en el movimiento solar, entonces percibiríamos la discordancia con todos los demás movimientos; y, por lo mismo, hallando la alteración en el sol, continuaríamos refiriendo las horas, como cosas fijas, á otras medidas, á nuestro movimiento, á nuestros relojes, á los demás astros.

Pero si suponemos que todo se altera á un mismo tiempo y en la misma proporción... pero de tal modo, que la rapidez de nuestro pensamiento no haya crecido, entonces descubriremos una alteración, que no sabremos si atribuir al mundo ó á nosotros...

Si esta rapidez se nos comunica también á nosotros, de modo que si tal ó cual serie de pensamientos, que antes correspondían á tantos minutos, se haga en la mitad, entonces hallaremos en todo una perfecta correspondencia, y nos será imposible percibir la mudanza. «*Filos. Fund.*, lib. 7.º, cap. v.

² *Physic.*, lib. 4.º, lect. 23.

est utcumque ens sine anima, si contingit, motum esse sine anima. Sicut enim ponitur motus, ita necesse est poni tempus, quia prius et posterius in motu sunt, et hæc, scilicet, prius et posterius motus, in quantum sunt numerabilia, sunt ipsum tempus.» Itaque realitas temporis a nostra mente non pendet atque revera extra animam existit, sicut revera existit extra nos realitas motus vel mutationis, cum qua identificatur; ast notio rationalis sive idealis et adæquata temporis includit aliquid rationis, seu elementum quoddam subjectivum, nempe, perceptionem relationis inter partes motus, seu diversas rerum mutationes ¹.

6.º Quod si temporis realitas cum realitate motus identificatur, consequitur plane, nihil temporis actu præsens posse existere nisi aliquid indivisibile, cum etiam motus, eo ipso, quod transitum de non esse ad esse sive successionem involvat, nihil actu præsens habeat nisi indivisibile quiddam; quia esse et non esse simul accepta, quæ ad motum et successionem requiruntur, præsentiam simultaneam non patiuntur, saltem juxta perceptionis et rationis ordinem ².

Merito igitur dicitur, quod tempus nihil habet vere præsens nisi *nunc*, vel instans indivisibile: ex quo inferitur, quod in rigore philosophico nullum datur *tempus præsens*, tum quia præsentia permanentiam quamdam involvit, quam excludunt entia successiva; tum quia *tempus*, qua tale, includit

¹ Consentiant in re hac D. Thomas et Balmes, qui scribit: «Ei tempus, pues, en las cosas es la sucesión de las mismas; su sér y no sér; el tiempo en el entendimiento es la percepción de esta mudanza, de este sér y no sér.» *Filos. Fund.*, lib. 7.º, cap. iv.

² Apposite ad rem D. Thomas: «Motus non habet esse fixum in rebus, nec aliquid actu (præsens) invenitur in rebus de motu, nisi quoddam indivisibile motus... sed totalitas motus accipitur per considerationem animæ comparantis priorem dispositionem mobilis ad posteriorem. Sic igitur et tempus non habet esse extra animam nisi secundum suum indivisibile. Ipsa tamen totalitas temporis accipitur per ordinationem animæ numerantis prius et posterius in motu.» *Ibid.*

successionem, instans vero præsens, utpote indivisibile, successionem excludit.

7.º Ex hucusque expositis colligi possunt subject Corollaria:

1.^m Tempus, prout sejunctum ac præcisum a motu sive a rerum mutationibus, nihil reale est, possetque dici ens rationis; nam id, quod tempus motui superaddit, est comparatio inter varias rerum mutationes, seu inter partes motus, ac proinde rationis quædam relatio.

2.^m Tempus locum habere nequit respectu entis, quod nulli mutationi subjiciatur. Hinc Deus, qui solus ejusmodi ens existit, non tempore, sed æternitate mensuratur.

3.^m Sublatis rebus mutationi obnoxiiis, tollitur necessario tempus, cum hujus realitas et esse cum realitate et esse mutationis rerum identificetur.

4.^m Tempus proinde incepit cum ipso mundo motui ac mutationibus obnoxio, nec sine illo subsistere posset. Ergo tempus, quod mundum præcessisse concipimus, vel potius imaginamur, non est tempus verum ac reale, sed illusio quædam imaginationis, cui recta ratio minime adstipulatur.

ARTICULUS QUARTUS

De spatio.

De spatio, ut brevi oratione dicamus, præ oculis habeatur, quod nos hic, propter maximam rei obscuritatem¹, pro-

¹ Hujus rei obscuritas ac difficultas maxima satis constant vel ex ipsis Philosophorum sententiis variis, ac non raro oppositis. Nam, ut omittamus Epicurum, qui vacuum spatium annumeravit inter principia interna corporum, non defuere inter Scholasticos ipsos, qui asserent, spatium esse ipsam immensitatem Dei, ut Lessius, apud quem "immensitas divina est primum et intimum intervallum, seu spatium, origo omnis intervalli, et spatium omnium spatiorum." Huic sententiæ, ex toto vel ex parte, adhæserunt Morus, Clarke, Fenelon, Newton cum aliis, qui

babilia, potius quam demonstrata insectabimur et offeremus. Nihilominus tamen,

1.º Ut demonstratum ac omnino certum tenemus, spatium non esse ipsam Dei immensitatem. 1.º Quia spatium, quævis tandem sit ejus realitas ac intima natura, dimensiones seu extensionem quantitativam includit; spatium enim nihil aliud est quam *intervallum interjectum inter duas vel plures corporum superficies*, ut inter parietes cubiculi, si de spatiis particularibus loquamur. Quod si ad spatium in genere conceptum quis confugiat, cum illud sit *capacitas quædam, quæ corporibus repleri potest*, consequitur plane, spatium quodvis reale concipi tamquam mensuræ, ac proinde extensioni subjectum, eo ipso, quod extensa ac mensurabilia sunt corpora, quæ in eo locari queunt¹. Ergo spatium est aliquid extensione, ac proinde partibus constans. Atque immensitas Dei, utpote proprietas sive attributum divinum, identificatur cum ipsa Dei essentia et substantia, quæ proculdubio simplex omnino ac inextensa existit. Ergo repu-

ajunt, spatium esse ipsum Deum, ac proinde ens infinitum: quos inter postremus addit, Deum res ipsas cernere *in spatio infinito tamquam sensorio suo*. Cartesius, apud quem corporum essentia constituitur per trinam dimensionem, spatium confundit cum ipsis corporibus, eumque infinitum simul supponit, non secus ac ipsam materiam vel extensionem. Quidam existimant, spatium esse substantiam a corporibus in eo positus realiter distinctam. Alii, inter quos Gassendi, putant, quod spatium non est nec substantia, nec accidens, sed ens quoddam incorporeum, a spiritibus, spiritualibusque accidentibus distinctum. Leibnitz docet, spatium nihil esse aliud quam ordinem, seu relationem quamdam inter res non solum actu existentes, sed etiam mere possibles. Nota demum est sententia Kant, asserentis, spatium nullam objectivam realitatem habere, sed esse meram formam subjectivam, in subjecto corpore percipiente positam *a priori*.

¹ Dico spatium *reale*, quia quod attinet ad spatium illud, quod extra mundum, sive destructo mundo concipimus, ostendemus postea, verum spatium non esse, sed merum imaginationis lusum et figmentum.

gnat, spatium reale, seu in quo continentur corpora realia, esse immensitatem Dei aut quodvis Dei attributum ¹.

2.º Immensitas est attributum, quo Deus intimam præsentiam habere potest quoad corpora etiam possibilis: unde immensitas æque Deo convenit, sive mundus existat, sive nullus existeret ².

¹ "Si el espacio, inquit Balmes, es una propiedad de Dios, es Dios mismo; pues todo lo que hay en Dios, es Dios. Luego, siendo el espacio esencialmente extenso, Dios será extenso también., *Filos. Fund.*, lib. 3.º, cap. x.

² Siquidem, aliud est *immensitas*, aliud *ubiquitas* in Deo; sicut aliud est in ipso omnipotentia, et aliud realis mundi creatio, qua Creator denominatur. Sicut ergo, si Deus mundum non produxisset, non diceretur *Creator*, et tamen vere diceretur *Omnipotens*, seu potens ad creandum infinita, ita, si mundus non existeret, Deus non esset *ubique*, quia realis presentia non habetur ad nihilum sive ad res, quæ non existunt; esset tamen *immensus*, quia habet in sua essentia aptitudinem seu vim ad intimam præsentiam quarumlibet rerum, statim ac existant. Cujus rei ac discriminis philosophicam rationem assignat D. Thomas, verbis hisce: "Cum dicitur: *Deus est ubique*, importatur quædam relatio Dei ad creaturam fundata super aliquam operationem, per quam Deus in rebus dicitur esse. Omnis autem relatio, quæ fundatur super aliquam operationem in creaturas procedentem, non dicitur de Deo nisi ex tempore, sicut Dominus, et Creator, et huiusmodi, quia huiusmodi relationes actuales sunt, et exigunt actu esse utrumque extremorum., *Sentent.*, lib. 1.º, dist. 37, q. 2.ª, art. 3.º

Ex quibus colliges, non omnino exactam esse notionem, quam circa immensitatem adoptare videtur Balmes, dum scribit: "La inmensidad es aquel atributo por el cual Dios está en todas partes: ese atributo es el que dice relación á la extensión." *Loc. sup. cit.* Duo inexacta hic habentur. Nam 1.º id, quo Deus actu est vel existit in rebus, est *ubiquitas*, hoc est, applicatio actualis, seu actus secundus immensitatis, potius quam immensitas, quæ in Deo reperitur, etiam dum in nullo loco existit; 2.º immensitas non ad solam extensionem dicit aut includit relationem; quandoquidem, Deus immensitatem habet, quatenus est intime et

Porro, si mundus nullus esset, nec spatium reale esset: siquidem, sublato mundo, solum remanent Deus ex una parte, et nihilum ex alia, quorum neutrum extensionem habent. Atque

3.º Ex hoc facile ac necessaria consecutione infertur, spatia illa, quæ concipimus, sive extra mundum, sive in loco actualis mundi, antequam hic produceretur, identificari cum nihilo, ac proinde nullam objectivam realitatem habere, sed esse puras illusiones imaginationis, quæ et mundi magnitudinem indefinite auget, et nihil sibi repræsentare aut percipere potest nisi sub specie et ratione extensionis. Præterea, spatium illud, quod extra mundum et ante mundum imaginamur, vel est substantia, vel accidens; et cum accidens necessario supponat substantiam, in qua recipiatur, si spatium illud supponatur reale, supponere simul oportet aliquam substantiam realem. Jam vero ejusmodi substantia vel est increata, vel creata: si primum, illud spatium erit ipse Deus, qui est unica substantia increata, habebimusque Deum extensum et mensurabilem: si secundum, destruitur ipsa hypothesis spatii extra mundum existentis; quidquid enim reale et creatum est, mundo ipso continetur, cum non aliud sit mundus quam universitas rerum creatarum realem existentiam extra Deum habentium.

4.º Rejicienda similiter sententia, tum illorum, qui ajunt, spatium esse substantiam, tum illorum, qui spatium habent ut ens incorporeum dimensionibus *spatialibus* præditum, quæ improductæ et a Deo independentes sint. Nam illa substantia, si daretur, corporea, seu extensa esset, cum spatium extensionem involvat; ergo 1.º ipsa indigeret alio spatio, cum omnis res extensa spatium necessario exigat et occupet; 2.º opus esset, ut corpora reliqua in eo locata cum ipso penetrarentur, darenturque proinde duæ res extensæ in eodem loco. Quod attinet ad gassendianam opinionem, ea magis

substantialiter præsens omnibus creatis rebus, sive extensis, sive inextensis, quales sunt Angeli.

adhuc abhorret a recta ratione et philosophia christiana, quæ uno ore nos docent, nihil reale extra Deum existere, quod ab ipso productum non sit, ab eoque non pendeat: ergo ens illud incorporeum cum dimensionibus *spatialibus*, vel nihil reale est in se ipso, ac proinde spatium erit nihil, vel non est improductum et independens a Deo, ut commiscitur Gassendi theoria.

5.º Igitur, cum spatium ex una parte sit aliquid reale, cum distantia, dimensionibus ac mensurabilitati subjiciatur; et ex alia parte nequeat esse aliquid Dei, aut substantia a mundanis corporibus distincta, solum superest, ut dicamus, ipsum nihil esse aliud in rerum natura sive prout extra nostram mentem quam ipsam corporum extensionem.

Itaque: 1.º *spatium particulare*, v. gr., spatium hujus camerae, sunt dimensiones corporum ejus capacitatem occupantium; 2.º *spatium universale* sunt dimensiones corporum omnium, ex quibus mundus coalescit, simul per intellectus abstractionem acceptæ; 3.º *spatium infinitum* est extensio, a qua per intellectum removemus terminum sive finem; 4.º *spatium imaginarium*, hoc est, spatium illud, quod extra mundum et ante mundum ut realiter extensum ac existens sibi objicit imaginatio, hujus est illusio, cui nulla realitas objectiva respondet ¹.

¹ Nobiscum in re hac consentit Balmes, qui simul ex hac doctrina corollaria quædam infert, quibus et nos adsentimur, nec abhorrent a mente D. Thomæ. En ejus verba: "Resumiendo esta doctrina, y deduciendo sus consecuencias, podriamos decir:

1.º Que la idea del espacio es la idea de la extensión misma de los cuerpos.

2.º Que la idea del espacio es la idea de la extensión. (Utique: sed non extensionis secundum se spectatæ, sed sub ratione formali capacitatis ad corpora extensa recipienda; unde spatium addit extensioni non quidem aliquid reale, sed relationem rationis, quatenus extensio concipitur ab intellectu cum præcisione a determinata natura corporis, et cum potentia seu *capacitate* ad alia recipienda.)

3.º Que las diferentes partes concebidas en el espacio son las

6.º Ergo, si spatium sumatur *formaliter*, hoc est quoad id solum, quod superaddit extensioni corporum, nihil reale est: quandoquidem, ut nunc adnotavi, extensioni solum addit abstractionem et relationem quamdam rationis. Ergo realitas objectiva spatii est ipsa realitas objectiva extensionis, quæ in corporibus universi invenitur.

CAPUT QUARTUM

DE LEGIBUS NATURÆ IPSARUMQUE DEROGATIONE

ARTICULUS PRIMUS

De notione et existentia legum naturæ.

Magni ponderis esse hujus capituli argumentum, vel ex eo satis constat, quod controversiam de miraculi possibilitate et natura attingat. Porro, ut dilucide in ea procedatur, prænoscere oportet, quid naturæ nomine, quid legis, ordinis, ac cursus naturæ intelligendum sit. Unde,

ideas de extensiones particulares, en las que no hemos prescindido de sus límites.

4.º Que la idea del espacio infinito es la idea de la extensión en toda su generalidad, y, por tanto, prescindiendo del límite.

5.º Que la imaginación de un espacio indefinido nace necesariamente del esfuerzo de la imaginación, que destruye los límites, siguiendo la marcha generalizadora del entendimiento.

6.º Que donde no hay cuerpo, no hay espacio.

7.º Que lo que se llama distancia no es otra cosa que la interposición de un cuerpo.

8.º Que en desapareciendo todo cuerpo intermedio, no hay distancia: hay, pues, inmediatez; hay contacto por necesidad absoluta.

9.º Que si existiesen dos cuerpos solos en el universo, es metafísicamente imposible que disten entre sí.

10. Que el vacío grande ó pequeño, coacervado ó diseminado, es absolutamente imposible., *Filos. Fund.*, lib. 3.º, cap. XII.

a) *Naturæ nomine hic intelligitur: complexus vel universitas omnium substantiarum creatarum, quatenus vim obtinent ad determinatos effectus producendos. Quæ definitio congruit naturæ universæ, quæ subaudienda est, dum de miraculis sermo habetur, nisi aliud exprimitur. Unde, dum agitur de natura ac derogatione legum ipsius per miracula, ut minus exacta est habenda definitio illa, qua natura dicitur: universitas causarum corporearum ac sensibilium, quam, inter alios, proponit et amplectitur P. Cuevas.*

b) *Lex naturæ nihil est aliud quam constans determinatio causarum creatarum ad similes effectus producendos in similibus rerum adjunctis: sic dicimus, aquam constanter determinari ex naturæ lege ad æquilibrium vindicandum, si nihil obstat.*

c) *Ordo naturæ exprimit ac significat præfatas causas creatas, quatenus effectus, qui ex eis enascuntur, ad determinatum finem collimant; qui particulares fines, quatenus invicem connectuntur, ordinem universalem mundi constituunt. Tandem,*

d) *Cursus naturæ est consecutio invariabilis phænomenorum ex causis creatis, quatenus subjiciuntur certis legibus. Sic, ut allato exemplo insistamus, aqua, quia operatur ex determinatis legibus, æquilibrium adsequitur ex propriæ naturæ cursu, hoc est, juxta modum agendi invariabilem. Quibus prænotatis, sit*

THESIS

Existunt leges naturæ, ad quarum normam substantiæ creatæ constanter agunt.

Prob. 1.º Idem est adstruere existentiam legum naturæ ac adstruere existentiam rerum, quæ, in eisdem vel similibus rerum adjunctis et conditionibus, eosdem vel similes effectus ac phænomena constanter producant; atqui existentia rerum hujus generis experientia ipsa aperte constat; ergo... Min. patet: siquidem ex perspicua experientia, eaque universali,

quoad loca, tempora, et personas, scimus ac videmus, constantes dierum et noctium vicissitudines, astrorum revolutiones uniformi ratione peractas: lapidem sibi relictum deorsum cadere: generationes plantarum et animalium fixa ratione ac ad normam constantem perfici: aquam, si igni admoveatur, incallescere, fervere ac in vapores attenuari: aerem redigi in brevius volumen pro ratione vis comprimentis: cum sexcentis aliis, in quibus videmus quotidie, positis determinatis conditionibus, determinata phænomena necessario ac constanter exoriri. Ergo vel rejicienda penitus experientia ipsa sensibilis et universalis, vel fatendum, res naturæ agere et moveri ad normam stabilis ac fixæ legis.

Prob. 2.º Si nullæ existerent naturæ leges, ad quarum normam creatæ substantiæ phænomena producerent, nec extare posset in homine providentia, quæ prævisioni et præscientiæ futurorum innititur: similiter existere non possent ullæ scientiæ, nec artes; quandoquidem scientiæ et artes, præsertim physicæ et naturales, nec existere, nec concipi quidem possunt, nisi quatenus continent axiomata quædam ex experientia deducta, quæ proinde præsupponunt ac exprimunt totidem leges stabiles et fixas naturæ.

ARTICULUS SECUNDUS.

De derogatione legum naturæ, seu possibilitate miraculi.

Prænotanda:

1.º Quoniam, ex demonstratis, substantiæ creatæ agunt juxta leges determinatas et stabiles, ex quibus exurgunt ordo et cursus naturæ, effectus naturales illi appellantur, qui oriuntur ex præfatis substantiis, quatenus legibus et ordini consueti naturæ subjiciuntur. Contra vero, phænomena illa, quorum existentia suspensionem legum et ordinis naturæ creatæ involvunt, effectus supernaturales dicuntur, quia præter leges et ordinem consuetum naturæ existentiam adipsuntur.

2.º «Hæc autem, inquit D. Thomas¹, quæ præter ordinem communiter in rebus statutum quandoque divinitus fiunt, miracula dici solent. Admiramur enim aliquid, cum, effectum videntes, causam ignoramus. Et quia causa una et eadem a quibusdam interdum est cognita, et a quibusdam incognita, inde contingit, quod videntium simul aliquem effectum aliqui mirantur, et aliqui non mirantur: astrologus enim non miratur videns eclipsim, quia cognoscit causam; ignarus autem hujus scientiæ necesse habet admirari, causam ignorans... Illud ergo simpliciter mirum est, quod habet causam simpliciter occultam; et hoc sonat nomen *miraculi*, ut scilicet, sit de se admiratione plenum, non quoad hunc vel quoad illum tantum. Causa autem simpliciter occulta est Deus; probatum est enim supra, quod ejus essentiam nullus homo in statu hujus vitæ intellectu capere potest. Illa igitur simpliciter miracula dicenda sunt, quæ divinitus fiunt præter ordinem communiter servatum in rebus.»

3.º Ex his D. Thomæ verbis, quæ continent summariam theoriam philosophiæ cristianæ circa miracula, colligitur: 1.º *miraculum*, quoad nominis originem, convenire cum *effectu mirabili*, quatenus miraculum nomen suscepit ab admiratione, quasi res admiratione digna; 2.º miraculum differre tamen ab effectu mirabili quoad rem ipsam significatam; potest namque aliquis effectus esse *mirabilis* seu admirationem producens, saltem quoad plures homines, ut patet in exemplo allato de eclipsi, et tamen non verum miraculum, quia procedit ex viribus et juxta ordinem naturæ.

4.º Nec sufficit ad rationem miraculi, quod causa sit occulta vel utcumque ignota, sed requiritur, quod sit occulta vel ignota homini ex ipsa sua natura sive *simpliciter*, ut habet D. Thomas, ut est Deus, cujus nec essentia ipsa, neque agendi virtus, utpote infinita, ab homine ullo comprehendi possunt, quamvis certo scire ac demonstrare possit, ejusmodi virtutem esse infinitam, ac proinde posse producere effe-

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 3.º, cap. ci.

ctus superantes vim totius naturæ creatæ et infinitæ. Hinc, quamvis phænomena quædam electricitatis, ac præsertim magnetismi animalis, et mira sint in seipsis, et eorum causa ignota dici queat quoad intimam ipsius essentiam aut determinatam agendi rationem, miracula tamen non sunt: 1.º quia ejusmodi phænomena simili ratione constanter eveniunt in determinatis et similibus rerum adjunctis, quod ostendit, ea subjici legibus stabilibus ac determinatis conditionibus naturalibus; 2.º quia ipsorum causa, quamvis ignota quoad intimam essentiam et *a priori*, cognita tamen est quoad ejus finitudinem; certo namque agnoscimus, præfatam causam necessario finitam existere, eo ipso, quod nonnisi sub determinatis conditionibus agat, et præsertim quia effectus ejus sub determinato ordine ac certis limitibus circumscribuntur: nec enim unquam electricum aut magnetismus poterit cursum solis sistere, aut hominem post quatuor dies mortuum resuscitare.

5.º Ast ad rationem miraculi proprie ac strictiori sensu accepti, requiritur præterea, quod effectus producat in solita ratione, sive independenter a determinatis conditionibus ac rerum adjunctis. Itaque, si effectus aliquis constanti ratione a Deo producat, positis determinatis rerum naturalium conditionibus juxta leges providentiæ generalis circa universum, effectus ille non erit proprie miraculum. Cujus rei exemplum habetur in anima rationali, quæ, quia a Deo constanti et veluti uniformi ratione producat, posita congrua corporis organizatione, ejus creatio seu productio ex nihilo miraculum proprie non dicitur, quamvis aliunde revera sit, et effectus habens causam simpliciter occultam, nempe, Deum, a quo solum producat, et effectus superans vim totius naturæ creatæ.

6.º Atque ex his jam colligere licet congruam definitionem miraculi; ita ut illud ad mentem D. Thomæ dicatur: *Effectus mirabilis virtute divina productus præter ordinem naturæ communiter servatum in rebus*. Siquidem hæc definitio continet omnia, quæ, juxta nunc exposita, ad miraculi

rationem requiruntur: nempe, 1.º ut sit effectus mirabilis in seipso; 2.º ut sit effectus insolitus; 3.º ut virtute divina fiat; 4.º ut excedat vel superet vires totius naturæ. Attamen, quoad postremum hocce

7.º Sedulo animadvertendum, non omnia miracula vires totius naturæ superare quoad effectum ipsum in se ipso, sive cum præcisione a circumstantiis spectatum. Quandoque enim effectus dicitur *miraculosus*, non quod in natura non suppetant vires pro illo effectu absolute producendo, sed quia non suppetunt ad ipsum producendum tali modo, vel sub his adjunctis ac conditionibus, in quibus producitur. Atque exinde profluit partitio, eaque aptissima, qua D. Thomas tria miraculorum genera assignat. Nam, ut ipse merito habet ¹.

8.º Summum gradum inter miracula tenent ea, in quibus aliquid fit a Deo, quo natura nunquam facere potest, sicut quod duo corpora sint simul... Et inter hæc adhuc ordo attenditur; nam quanto magis sunt remota a facultate naturæ, tanto miraculum majus est, sicut majus est miraculum quod sol retrocedat, quam quod mare dividatur.

Secundum autem gradum in miraculis tenent illa, in quibus Deus aliquid facit, quod natura facere potest, sed non per illum ordinem (hoc est, non in tali subjecto, aut præsupposita tali conditione): opus enim naturæ est, quod aliquid animal vivat, videat, et ambulet; sed quod post mortem vivat, post cæcitatem (a nativitate) videat, post debilitatem claudus ambulet, hoc natura facere non potest, sed Deus interdum miraculose operatur. Inter hæc etiam miracula gradus attenditur, secundum quod id, quod fit, magis est a facultate naturæ remotum.

Tertius autem gradus miraculorum est, cum Deus facit, quod consuetum est fieri operatione naturæ, tamen absque naturæ principiis (intellige, absque applicatione virium naturæ quæ pro illo effectu applicari consueverunt), sicut cum aliquis a febre curabili per naturam, virtute divina (subito et

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 3.º, cap. ci.

absque medicina) curatur. Ex quibus D. Thomæ verbis colligitur, opera dici posse *miraculosa*, vel quia aperte superant vires totius naturæ, ut penetratio corporum, quod motus solis vel terræ sistatur: vel quia superant vires naturæ, non absolute, sed ratione subjecti aut adjunctorum, in quibus fiunt, ut dum cæcus a nativitate, propter defectum vel carentiam oculi aut nervi optici, visum recipit, aut dum homo ad vitam revocatur, postquam ejus corpus jam putrescebat: vel tandem quia vires naturæ superant solum quoad modum, quo perficiuntur, ut dum homo ex gravi ac diuturno morbo curatur subito ex solo verbo vel imperio hominis. Opera prioris generis dici queunt *miracula quoad substantiam*; secundi generis *miracula quoad subjectum*, tertii tandem generis *miracula quoad modum*.

9.º Cæterum, quamvis inter præfata miracula *summum gradum*, ut ait D. Thomas, obtineant miracula quoad substantiam, id tamen nihil obstat, quominus miraculis secundi aut tertii generis ratio ac definitio miraculi vere conveniat. Attamen *quoad nos*, seu potius quoad ipsorum existentiam dignoscendam ac determinandam, miracula quoad substantiam reliqua antecellunt, quatenus facilius ea quam cætera dijudicare possumus: siquidem facilius ac tutius agnoscimus miraculum adesse, si videamus, motum solis deficere, aut duo corpora extensa eundem locum occupare, quam si videamus, vel cæcum a nativitate, vel feбри gravi laborantem, subito sanitatem recuperare.

10. Hinc accurate secernenda est possibilitas miraculi hujusque existentia in communi spectata, seu datis certis conditionibus et adjunctis, ab existentia ejusdem in particulari seu hic et nunc spectata, ad quam asserendam ac tuto determinandam requiritur, ut rei adjuncta et conditiones accurate perpendantur: sic, quamvis videam, v. gr., hominem a nativitate cæcum visum recipere, non statim miraculum pronuntiabo, sed magna diligentia perquirere prius oportet causam et naturam illius cæcitatatis, num, scilicet, ex carentia totali, vel partiali ipsius organi, vel tantum ex defectu aliquo

accidentali, qui per artem aut vires naturæ restitui possit; deinde, quodnam medium adhibitum fuerit, num medium effectui minime respondens ex ipsa rei natura, ut verba sola; num e contra medicamina vel vires natura potentissimæ, quamvis mihi parum cognitæ, ut electricum vel magnetismus; num instantanea, vel successiva; num completa, vel incompleta; num in confirmationem erroris, vel veritatis, approbationem peccati, vel virtutis, etc., patrata sint opera illa, sicque de reliquis, quibus prudens ac tuta factorum singularium crisis constituitur. Itaque, quamvis miraculi ratio indubia ac facile manifesta sit in quibusdam factis, ut dum ad vocem Christi Lazarus e sepulchro exivit; in aliis tamen, in quibus ea ratio minus aperte apparet, sedulo cavendum a præcipiti iudicio, eo vel maxime, quod Deus Deique vera Religio non falsis, nec dubiis miraculis indigeat, cum vera et indubia plurima habeat. Sed hæc ad criticos et theologos, ad quos spectant existentia et notæ seu characteres miraculi; nos enim essentiam et possibilitatem miraculi solum vestigamus. Quorum primo jam peracto, sit nunc

UNIVERSIDAD
 TESIS

Miracula sunt possible.

Prob. 1.º Ad rationem miraculi sufficit, quod Deus producat opus insolitum præter ordinem et legem naturæ, seu derogando et suspendendo leges, quibus natura in agendo subicitur; ergo miraculum est possibile, si leges naturæ derogationem pati possint virtute divina. Atqui revera Deus leges naturæ potest derogare; ergo... Min. subs. prob. 1.º quia leges mundanæ, ex quibus mundi hujus ordo exurgit, nequeunt esse magis necessariæ quoad existentiam actualem quam ipsæ res, ex quibus derivantur et quæ ad ipsarum normam operantur; atqui res vel naturæ, ex quibus mundus coalescit, non sunt necessariæ, sed contingentes respectu Dei quoad existentiam actualem; posset enim Deus easdem

in nihilum redigere, sicut potuit ab initio non creare; ergo a fortiori contingentia subiciuntur leges naturæ respectu Dei; 2.º quia, etiam in hypothesi existentia hujus mundi, Deus, utpote supremus ejusdem Dominus ac creator, potuisset alterum ordinem, colligationem, ac relationem rerum instituere, ut plures planetas, aut velociorem motum, aut in aliam directionem imprimere, majores distantias, vel minores constituere, etc.; ergo leges actuales naturæ subsunt contingentia absolutæ respectu Dei.

Prob. 2.º Tamquam verum miraculum profecto et ad minus haberi debet opus insolitum, quod superat vires totius naturæ creatæ, sive opera ea, quæ miracula quoad substantiam dicuntur; atqui Deus ejusmodi opera potest perficere; ergo... Et revera quidem, Dei potentia, utpote infinita, hujus mundi naturas et leges prætergreditur ac superat; unde, sicut potest alias naturas et alium mundum producere, ita potest alium effectum, qui hujus mundi vires prætergrediatur et excedat, producere. Neque enim divina potentia exhauritur per productionem effectuum, qui in hocce universo cernuntur. Ergo Deus miracula patrare potest, non solum quatenus, ut supremus mundi et naturæ auctor, naturæ leges suspendere et derogare potest, ut dum aquas lacus sub plantis Petri solidavit, aut dum suspendit efficaciam comburendi in igne fornacis Babylonis quoad tres pueros, sed etiam quatenus extra numerum causarum naturalium existit, omnemque naturam transcendit ¹.

¹ Atque ex his, quæ tam in probationibus, quam in prænotatis thesibus allata sunt, facile quisque potest colligere, vel falsas, vel minus exactas esse miraculi quasdam definitiones, quæ in philosophicis ac theologicis libris non raro reperiuntur, quasque sigillatim expendere nec vacat, nec operis ratio permittit. Sic, e. c., Spinoza miraculum definit: "Opus, cujus causam naturalem exemplo alterius rei solitæ explicare non possumus, vel saltem ille non potest, qui miraculum scribit, aut narrat;" in qua sane definitione confunditur et identificatur miraculum cum evento miro vel extraordinario, cujus causa nobis sit incognita. Ad hu-

Corollarium.

Ex dictis colliges, quod in re hac ille prudenter se geret, qui imitetur praxim Ecclesiæ, quæ de miraculis non pro-

jus definitionis normam, miracula dicenda essent, non solum creatio animæ rationalis, sed quæcumque phænomena naturæ, quorum causam et productionem explicare non possumus, ut phænomena quædam electrici, aurora borealis, monstra, quæ quandoque enascuntur, etc. Alii, ut Bonnet, ajunt "miracula comprehendi intra sphæram legum naturæ, esseque modificationes earundem legum; quæ sane definitio miraculi propriam rationem, ac præsertim miracula quoad substantiam, e medio tollit. Alii, ut Dock, cui concinunt fere Crew et Clarke, nihil aliud intelligunt nomine miraculi nisi *opus naturale* quidem, sed *insolitum* vel *extraordinarium*, vel operationem sensibilem, "quæ cum spectatoris superet captum, ipsiusque opinione cursui naturæ constituto contraria sit, ab eo pro divina habetur." Ubi vides, miraculum vel confundi cum effectu mirabili vel extraordinario, quamvis non superet naturæ vires, nec ex divina virtute procedat, vel ad captum et opinionem hominis reduci. Rejicienda demum sententia Houtteville, qui existimat, miraculum vires naturæ revera non superare, nec præter leges et vim naturæ perfici, quamvis insolito seu præter cursum naturæ ordinatum fiat; adeo ut, juxta ejus theoriam, dum sol, e. c. stetit ad jussu Josue, miraculum ibi adfuit, quia res insolita et extra ordinem consuetum contigit, ast opus non fuit, ut lex aliqua naturæ suspenderetur aut derogaretur ex virtute divina; quinimmo, phænomenum illud consecutum fuit ex ipsis naturæ legibus; ita ut sol illa die stetisset, etiam absque jussu Josue. Quæ quidem theoria rationem miraculi prorsus evertit: 1.º quia miraculis quibusdam applicari ulla ratione nequit; quis enim dixerit, Lazarum jam quadriduanum ex naturæ lege aliqua et vi resurgere posse, aut revera resurrecturum, etiamsi Christus eum ad vitam non vocasse? 2.º quia in ea gratis et ad arbitrium finguntur leges naturæ, ex quibus miracula originem ducant; 3.º quia miraculum cum effectu miro sive extraordinario confundit, quodque pejus est, falsitatem arguit in viris sanctis, qui, dum miracula edebant, non ex naturæ legibus et efficacia sed ope et virtute divina se operari, significabant et profitebantur.

nuntiat nisi post diligentissimam crism; quamvis enim certo sciamus in communi, quid sit miraculum, quidve ad ejus existentiam requiratur, ast sæpenumero ignoramus, nec facile dignosci potest, num in hoc casu particulari adsit miraculum, necne; vel utrum phænomenum hocce sibi vendicet condiciones omnes ad verum miraculum requisitas.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obj. 1.º Miraculum, ex dictis, est effectus supra leges et vires totius naturæ creatæ; atqui nunquam certo constare potest, effectum aliquem esse supra vires et leges totius naturæ; ergo... Prob. min. Supra vires et leges naturæ sensibilis, quæ a nobis cognoscitur, existunt spirituales substantiæ sive angeli, quorum agendi vim ignoramus; ergo nunquam certo constare nobis potest de existentia miraculi, fortasse enim illud, quod miraculum nos pronunciamus, erit effectus virtutis angelicæ.

Resp. Pro solutione hujus argumenti, quod, mea sententia, præcipuum est in hac quæstione, præ oculis habere oportet, quæ sequuntur: 1.º miracula secundi et tertii generis, vel quæ talia dicuntur solum quoad subjectum, vel quoad modum, miracula *simpliciter* seu in toto rigore non sunt, nisi aut excedant vires totius naturæ ex datis adjunctis, aut, si non excedant, saltem illo in casu perficiantur directe per virtutem divinam, et non utendo aliquo agente, quod ex sua natura vim habeat pro effectu illo.

2.º Quando effectus aliquis secundum se spectatus produci potest ab aliquo agente creato, si producat ab hoc agente ex speciali vel jussione, vel permissione Dei, non erit miraculum simpliciter ac proprie tale, eo ipso, quod continetur intra sphæram activitatis causæ naturalis; poterit tamen dici miraculum imperfecte seu *secundum quid*, quatenus est effectus insolitus, qui non producit hic et nunc nisi ratione jussionis, aut permissionis specialis ex parte Dei. Sic, in hypothesi, quod angeli febrem subito curare queant, si febre

laborans sanitati restituatur directe per virtutem divinam, non adhibendo operationem ullam, nec medicinam effectui proportionatam, tunc effectus ille erit miraculum verum ac simpliciter, quia modus, quo fit, v. e., sola voce, vel imperio, superat vires totius naturæ: si vero sanitati subito restituatur, quia angelus, ex Dei jussione et voluntate, sua virtute ægroti corpus immutavit congrua ratione pro febre depellenda, tunc ejusmodi sanitas non erit simpliciter miraculosa, utpote contenta, ex hypothesi facta, intra spheram activitatis agentis creati; erit tamen miraculosa secundum quid, quatenus et insolito modo, et nonnisi ex speciali Dei jussione producta fuit.

3.º Quamvis in quibusdam casibus non facile dijudicare possimus, utrum res, de qua agitur, vires totius naturæ superet; at in aliis facile quisque agnoscit, vel rem illam vires naturæ prorsus excedere, ut penetratio corporum, revocatio cadaveris putrefacti ad vitam, etc., vel saltem, quidquid sit de vi absoluta naturæ respectu ejus, hic et nunc oriri ex virtute divina, habita ratione modi ac mediorum, quæ ad effectum producendum adhibentur, ut dum cæcitas a natiuitate solo luto, aut surditas, vel claudicatio ex vitiosa conformatione pedum, solo verbo expelluntur, præsertim si is, qui ejusmodi mira patrat, sanctitate polleat, hujusmodi opera ut vera miracula ex Dei virtute prædicet, atque in confirmatione cœlestis doctrinæ efficiat. Quibus prælibatis, ad objectionem

Resp. 1.º argumentum hocce propositum a nobis thesini nec vel minimum infirmare, quia, etiam data tota objectione, ex illa tantum consequeretur, hominem non posse per certitudinem discernere ac dijudicare vera miracula; ast minime idcirco evertitur possibilitas miraculi, ut constat ex probationibus et prænotaminibus thesis. Objectio ergo, quam impii quidam nimis extollunt, criterium miraculi ex parte hominis attingit, non vero ipsam possibilitatem miraculi, de qua hic solum est sermo. Nihilominus,

Resp. 2.º neg. min. Falsum namque prorsus est, nos-

nunquam per certitudinem scire posse, opus aliquod superare vires totius naturæ, ut patet ex exemplis supra adductis, et aliis, quæ virtutem divinam exigunt, ut prædictio futurorum, quæ ex libera hominis determinatione pendent, cognitio internæ cogitationis, existentia corporis extensi absque occupatione loci, etc. Ex objectione ergo solum consequitur, nos non semper tuto ac facile miraculi existentiam et discrimen ab opere agentis spiritualis dijudicare posse, præsertim in his, quæ miracula dicuntur solum vel ex parte subjecti, vel ex parte modi.

Obj. 2.º cum Rousseau. Cum per miraculum derogentur, vel suspendantur naturæ leges, ipsius existentia certo nobis constare nequit, nisi cognoscamus cunctas naturæ leges, atqui homo cunctas naturæ leges minime cognoscit: ergo nec naturam et existentiam miraculi.

Resp, neg. maj. Etenim, consecutio illa in majori posita omnino gratis affertur; immo etiam rectæ rationi ac communi hominum sensui repugnat. Quis namque serio dicat, opus esse universas naturæ leges noscere ad hoc, ut certo atque tuto agnoscamus, hominis cadaver quatruiduanum et jam fœtens ad vitam revocari non posse solo verbo, juxta naturæ leges, aut quinque millia hominum quinque panibus saturari non posse? Ex objectione itaque consequitur ad summum id, quod jam superius adnotavi, nempe, maximam adhibendam curam in perpendendis factis mirabilibus, præsertim dum ad ipsorum productionem operationes chemicæ vel agentia naturalia efficacissima adhibentur: sed minime consequitur, opus esse universas naturæ leges prænoscere, ut per certitudinem *quandoque* pronunciemus, adesse verum miraculum. Prudentia adhibenda, sed scepticismus absolutus fugiendus.

Obj. 3.º cum Spinoza. «Quidquid fit, per voluntatem et æternum decretum fit, hoc est, quidquid fit, secundum leges et regulas quæ æternam necessitatem et veritatem involvunt, fit; natura itaque leges et regulas, quæ æternam necessitatem et veritatem includunt, quamvis omnes nobis notæ non sint,

semper tamen observat, adeoque etiam fixum et immutabilem ordinem;» ergo miraculum impossibile est, sicut impossibile est mutari decreta Dei, leges naturæ constituentis ¹.

Resp. 1.º falsum esse, leges naturæ esse Dei decreta, ut Spinoza supponit; nam leges naturæ non sunt ipsa Dei decreta, quæ se tenent ex parte voluntatis divinæ, cum qua identificantur, sed potius sunt terminus extrinsecus ac veluti productum decretorum Dei. Unde in forma posset dici: leges naturæ sunt Dei sive voluntatis divinæ decreta, sumpta *objective et terminative*, conc., sumpta *subjective*, neg. Aliud namque est actus, quo Deus decernit talem legem naturæ creatæ imponere, aliud ipsa lex naturæ indicta, sicut aliud est actus, quo Deus vult creare Adamum, et aliud Adamus, qui terminat hanc volitionem Dei. Sicut ergo ex eo, quod Adamus, semel creatus per liberum Dei decretum, a Deo postea in nihilum iterum redigeretur, non idcirco mutaretur Dei interna voluntas; ita nec mutatur ex eo, quod hic et nunc suspendatur lex determinata naturæ, sive producatur effectus supra illam. Sed tamen.

Resp. 2.º dist. cons. Impossibile est, etc., *si Deus simul non prænosceret ac prædeterminaret futuras derogationes legum naturæ per miracula*, conc.; *si prænoscat et prædeterminet*, neg. Argumentum penitus evanescit, si mente recolatur, quod Deus eodem actu, quo stabiles leges ac determinatum ordinem naturæ indidit, simul prævidit atque determinavit, se quandoque operaturum contra hunc ordinem et supra illas leges: unde, cum miraculum edit, id ipsum facit,

¹ Hæc Spinozæ argumentatio, si involueris pantheisticis ac inutili verbositate spoliatur, revocatur ad objectionem, quam sibi D. Thomas proposuerat his paucis ac perspicuis verbis: "Causas naturales Deus voluntate sua instituit; ergo contra eas nihil facit nec facere potest, sicut non potest esse mutabilis." *QQ. Disp. De Pot.*, q. 6.^a, art. 1.º Quod idem argumentum in *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 105, sic breviter proponit: "Ordinem naturæ Deus instituit: si igitur præter ordinem naturæ Deus aliquid faciat, videtur quod ipse sit mutabilis, quod est inconveniens."

quod facere ab æterno decreverat, sicque nulla mutatio realis adest ex hoc in divina voluntate. «Deus, inquit D. Thomas, sic rebus certum ordinem indidit, ut tamen sibi reservaret, quod ipse aliquando aliter ex causa esset facturus: unde, cum præter hunc ordinem agit, non mutatur» ¹. «Nam Deus, subdit alibi ², ab æterno prævidit et voluit facere, quod in tempore facit: sic ergo instituit naturæ cursum, ut tamen præordinetur in æterna sua voluntate, quod præter cursum istum quandoque facturus erat.»

Obj. 4.º Miraculum, prout a nobis est definitum, repugnat penitus: 1.º quia est violatio legis naturæ, repugnat vero violatio legis ex parte Dei; 2.º quia absurdum est dicere, Deum evertere naturam et ordinem universi; ast per miraculum, ex dictis superius, evertit ordinem naturæ et universi.

Resp. breviter ad utrumque:

Ad 1.^m Miraculum est quidem derogatio legis *physicæ* naturæ, ast non violatio legis naturæ, idque non solum quatenus nomine *legis naturæ* comprehenditur naturalis moralis hominis, quam Deus nec violat, nec derogat, sed etiam quoad ipsas leges *physicas* naturæ, sive humanæ, sive alterius. Siquidem violatio est transgressio legis ab eo, qui lege obstringitur; unde, si quis non servet legem, cui non subjicitur, non dicitur legem *violare*, sed tantum legem non servare, seu potius præter aut extra illam legem operari. Sicut ergo infidelis non jejunans in quadragesima non vere violat legem jejunii, cui non subjicitur, sed tantum agit extra et præter hanc legem; ita etiam in miraculis Deus operatur quidem extra vel supra legem naturæ, sed non *violat* legem naturæ, cum Deus non subjiciatur legibus *physicis* naturæ. ®

Ad 2.^m Miraculum evertit quidem ordinem *particularem* unius naturæ vel rei ad aliam, sed non evertit nec ordinem universalem naturæ, nec finem generalem mundi. Nam, ut

¹ *Sum. Theol.*, loc. cit.

² *QQ. Disp.*, loc. cit.

scite habet D. Thomas ¹, «quando Deus agit contra cursum naturæ, non tollitur totus ordo universi, sed cursus, qui est ex ordine unius particularis rei ad aliam: unde non est inconveniens, si aliquando contra cursum naturæ aliquid fiat ad salutem hominis, quæ consistit in ordinatione ipsius ad ultimum finem universi.»

ARTICULUS TERTIUS.

De magnetismo animali seu Mesmerismo.

Homines increduli ac rationalistæ non pauci nostri temporis miraculorum possibilitatem et existentiam vehementer oppugnare sunt aggressi ex miris phænomenis, quæ vel ope, vel occasione *Magnetismi*, hac nostra ætate produntur. Unde opere pretium est quidpiam de re hac breviter delibare, quo catholicus philosophus prudenter se gerere possit in quæstione valde implexa et periculis obnoxia, sive quis ad dexteram, sive ad sinistram nimium declinet. Sit itaque

§ I

Notio, divisio, ac phænomena Magnetismi animalis

1.º Notio magnetismi:

Magnetismus hic appellatur: *Ars illa, qua phænomena mira et extraordinaria, in homine præsertim, produntur* ², *adhibendo ad id media quædam, sive physica et corporalia,*

¹ QQ. Disp. De Pot., art. 1.º ad 21.

² Dico in homine præsertim, quia phænomena, quæ magnetismo tribuuntur, in hominibus, ut plurimum, producantur et manifestantur, quamvis ipsorum quædam, ut motus aliqui, in corporibus aliis exerantur.

sive moralia et spiritualia. Dico vel media physica et corporalia, sive moralia et spiritualia, quia magnetismi asseclæ utraque adhibere solent, nec inter se conveniunt quoad mediorem efficaciam et necessitatem ¹. Hanc porro magnetismi descriptionem, eandem *Mesmerismo* accommodamus; quandoquidem Mesmerismus, á Mesmer ejus inventore sic dictus, nihil est aliud quam hodierni Magnetismi veluti prima manifestatio et evolutio.

2.º Divisio magnetismi:

Triplex Magnetismi genus assignari potest: *vulgaris*, nempe, *transcendentalis* et *hypnoticus*.

a) *Vulgaris* magnetismus ille dicitur, qui adhibet media physica et corporalia, ut contactus vel attractiones, gestus, oculorum fixum obtutum, insuflationes et similia; idque, ut plurimum, pro infirmitatibus agnoscendis et curandis. Unde in eo comprehenduntur, non solum inferiora quædam phænomena, ut rotatio mensarum, pandiculationes et motus membrorum, etc., sed etiam somnus magneticus, sonambulismus, sensuum transpositio, prædictio futurorum, cognitio absentium et occultorum; denique, cuncta phænomena, quæ specialiter non assignantur.

¹ Hinc merito Bizouard: "Quoique les procédés varient selon les écoles, tous produisent les mêmes effets. A Mesmer, par exemple, qui trouvait des pôles, qui reconnaissait l'influence des planètes, etc., il fallait des baguettes de fer; à Puysegur il ne fallait que l'attouchement et la volonté: l'abbé Faria disait: "Je le veux, "et il était obei. Plusieurs magnetiseurs enseignent qu'il suffit de vouloir et de croire... Tardy de Montravel dit qu'il faut une volonté forte; point d'hésitation: Duportet prétend même que la foi n'est nécessaire ni chez le magnétiseur, ni chez le magnétisé... Des Rapports de l'homme avec le Demon, t. v, pag. 5. Opus hocce, quo præsertim nos hic utemur quoad partem historicam Magnetismi, sex voluminibus constat, illudque habemus ut egregium et eruditione plenum, quamvis auctor, nostra sententia, nimia credulitate ducatur quoad aliqua ex factis, quæ narrat.

b) *Transcendentalis* magnetismus est, qui constituitur per commercium hominis cum rebus spiritualibus et indivisibilibus, sive illæ sint angeli boni, sive dæmones, sive hominum defunctorum animæ. Breviter: magnetismus *transcendentalis* respicit et complectitur phænomena, quæ habentur in evocatione et per evocationem spirituum; unde et *spiritismus* dici solet; *vulgaris*, reliqua omnia magnetismi phænomena.

c) *Hypnoticus* tandem magnetismus a vulgari non differt nisi quoad media, quæ ad phænomena magnetica producenda adhibentur, quatenus, nimirum dum vulgaris magnetismus attractationes, gestus, etc., adhibet, *hypnotismus* adhibet fixitatem oculorum erga corpus aliquod, ut plurimum, lumine et splendore perfusum¹.

3.º Phænomena Magnetismi.

Cum ea innumera fere assignentur a magnetismi asseclis, difficillimum sane ac pro elementari opere prorsus impossibile enumerare universa. Ea nihilominus ad quatuor genera revocabimus. Nempe:

A) *Phænomena mechanica*, sub quibus continentur rotatio mensarum et aliorum corporum, motus corporis humani

¹ "L'hypnotisme, ou sommeil nerveux, decouvert en 1843 par le docteur Brasd de Manchester, et obtenu par lui en plaçant un objet lumineux ou brillant à trente centimètres environ de distance des yeux de celui que l'on veut hypnotiser, est identique avec le magnétisme quant à ses effets... Bizouard, *ibid.*, t. v, pag. 569.

Juxta Alfredum Maury, in opere, cui titulus: *Le sommeil et les rêves*, homo per hypnotismum constituitur in quodam statu morboso, ex quo originem ducunt phænomena, quæ in eo apparent. En ejus verba ad hispanum sermonem translata: "El hipnotizado cae en un estado más ó ménos pronunciado de anestesia; tiene visiones y sueños como un estático. A causa de la debilitación de su voluntad y atención, su pensamiento es conducido por la persona que le habla ó le toca. Se producen en él todas las ideas, todas las sensaciones que se quieren traer á su memoria, las cuales aparecen á su espíritu como las imágenes del sueño sin que pueda distinguir entre la realidad y la apariencia subjectiva."

vel alicujus membrorum, attractio, elevatio, translatio et suspensio corporum quorundam¹.

¹ Mira sunt profecto, quæ circa ejusmodi corporum motus ope magnetismi tam vulgaris, quam trascendentalis narrantur. Speciminis loco, sequentia tantum, inter innumera, offero.

1.º Quoad magnetismum vulgarem.

a) M Cloquet hæc habet de Puysegur ipsius magnetico magistro. "Le maître a non seulement le pouvoir de se faire entendre, mais de se faire suivre partout."

b) Tardy de Montravel ait: "On voit les jours des somnambules exécuter avec précision les mouvements que les magnétiseurs font dans des appartemens séparés par des murs epais."

c) Bizouard in op. cit., hæc inter alia narrat: "Le docteur Pigeaire dit qu'on peut se faire suivre dans toutes les directions en tenant à la main soit une pièce de monnai, soit une bague magnétisée. Le somnambule s'incline à droite ou à gauche, se renverse en arrière... comme un automate, attiré par cet objet tenu à distance et hors de sa vue..."

On lit dans le Journal du magnétisme du docteur Ricard, novembre de 1840, que l'épouse de M. Pourrat de Grenoble, ayant été magnétisée par son père M. Schmit, médecin à Vienne, après quelques passes, au grand'étonnement des assistants, elle fut soulevée de son lit sans toucher l'un ni l'autre." T. v, pag. 35.

2.º Quoad magnetismum transcendentalem.

a) "Le courrier des Etats-Unis du 18 juin 1852 contient une lettre, datée de Saint-Louis, dans laquelle on raconte que les demoiselles Fox ont comparu dans l'amphithéâtre de l'Ecole de médecine de l'université de Missouri devant cinq à six cent personnes. La réunion était présidée par un ancien maire de la ville opposé à la doctrine nouvelle. Ces demoiselles furent placées sur la table de dissection, de manière à ce que le moindre de leurs mouvements ne put échapper à personne. L'assemblée, muette dans son attente, les contemplait. Un dialogue per *oui* et *non* s'est alors établi entre le doyen de la faculté et les esprits, qui ont répondu fort à propos aux questions scientifiques par de légers coups de marteau... Les demoiselles Fox étant isolées ensuite sur de tabourets de verre, les bruits ont continué, et on a vu que le galvanisme et le magnétisme terrestre n'y était pour rien. M. le

B) *Phænomena physiologica*, ad quæ revocari possunt convulsiones et tremor membrorum, dilatatio, et contractio

doyen, vieux matérialiste, a déclaré qu'il croyait à la présence des esprits."

b) "M. Rogers, dans sa *Phylosophy of mysterious agents humane and mundane*, rapporte des expériences faites à Boston en 1853. L'auteur cite les noms des expérimentateurs; parmi eux figurent des savants, des professeurs, qui ont signé le procès verbal: M. Hume ici était le médium.

La table se meut avec force, s'avance sur eux, les repousse: MM. Edwards et Wells luttent en vain contre le pouvoir invisible qui l'anime; quoique pressée, elle s'élève en l'air et y flotte quelque secondes. M. Wells s'assoit sur ce meuble, qui le secoue violemment: elle se leve sur ses deux pieds, s'y maintient durant trente secondes; nul ne la touchait. Trois personnes s'y assirent, et furent promenées dans diverses directions." Bizouard, t. vi, pag. 149.

Paulo fusius hæc retulimus, ut lector ideam aliquam præaccipiat phænomenorum omnis generis, quæ transcendenti magnetismo tribuuntur; quæque sic in compendium redigi possunt cum cit. Bizouard, cujus verba hispanice vertimus. "Estos séres (nempé, spiritus, qui evocantur in magnetismo transcendentali) tocan marchas, siguen el ritmo de una sonata, indicado ó cantado; imitan los ruidos de la sierra... de la lluvia, del mar, del trueno... tocan campanas, ejecutan magníficos trozos de música militar, etc. Otras veces, á petición de los asistentes, los muebles de todo género abandonan su sitio ó quedan adheridos al suelo, sin que sea posible moverlos... Mesas enormes, cargadas de centenares de libros, recorren las habitaciones, se inclinan más de 45 grados, sin que se trastornen los objetos: otras danzan sobre un pie, no obstante el peso de muchas personas, que arrastran consigo. Los hombres son transportados repentinamente de una habitación á otra, levantados en el aire, permaneciendo suspendidos en éste por algún tiempo. Se ven y sienten manos sin cuerpos, las cuales estampan firmas de personas muertas, y escriben sobre papeles, á los cuales nadie se ha acercado. Vense formas humanas diáfanas, se oyen voces... se encienden y apagan las bujías, etc." *Ibid.*, pág. 138.

pupilæ et nervorum, somnus magneticus, insensibilitas major aut minor, somnambulismus lucidus, transpositio seu translatio sensuum, ut videre, vel audire per epigastrium, per occipitium, etc.

C) *Phænomena cognoscitiva* seu perceptionis: talia sunt, præter alia, visio seu cognitio intuitiva morborum cum eorumdem remediis, duratione et crisi¹, cognoscere occulta et absentia quoad locum, videre res, etiam interposito corpore opaco, prævidere ac prædicere futura contingentia,

¹ "Dans la longue maladie de la dame Comet, rapportée par le docteur Teste, celle-ci prédit qu'elle aura le 7 decembre 1839 un point de côté. Sans avoir nul égard à ses règles, elle prescrit une saignée de vingt onces. Le 7, en effect, vive douleur au côté gauche... Les extases, la catalepsie, la marche de la fluxion, tout est annoncé, et la délivrance, prédite pour le mercredi 18 decembre, eut lieu le jour dit." Bizouard, op. cit., t. v, pag. 23.

"Madame Perier, déjà citée, voyait les plaies qui allaient se fermer, celles qui se formeraient de tel et tel côté; elle voyait sa fistule se guerir, une nouvelle poche d'humeurs se former, montrait la place qu'elle occupait, etc." *Ibid.*, pag. 34.

"Voir à travers les corps opaques, jouer aux cartes les yeux bandés, lire dans un livre fermé ou lire une lettre pliée dans la poche, etc., sont des faits si connus, que bientôt les plus ignorants en magnétisme ne les nieront plus. En présence de soixante personnes, le docteur Ricard met Calixte en somnambulisme chez M. Frapart. Calixte étant endormi, les sceptiques de la société lui placent sur les yeux un de ces bandeaux qui ne laissent pas d'espoir à la supercherie. Mais Calixte fait plusieurs parties de cartes avec tous ceux qui se présentent; ces cartes avait été achetées et apportés par les assistans; cependant, le somnambule, qui joue avec une rapidité incroyable, gagne constamment, parce qu'il connaît le jeu de son adversaire." *Ibid.*, pag. 44.

Ab aliis factis enarrandis, tam ad hunc phænomenorum ordinem, quam ad alios spectantibus, supersedeo, video enim, notas hæc nimium excrescere. Qui exempla quoad præfata quatuor phænomenorum genera a nobis assignata desideret, consulat Bizouard, in op. cit. passim.

idque non solum quoad ea, quæ ex causis naturalibus pendent, quæ nos in posterum, brevitatis gratia, *futura naturalia* nuncupabimus, sed etiam *futura libera*, seu quæ ex libero hominis arbitrio pendent, perfectius ratiocinari et loqui, scientias aut linguas antea ignotas addiscere et loqui.

D) *Phænomena transcendentalia* seu *suprasensibilia*. Eo nomine designata hic volo phænomena præcipua ac magis prodigiosa, quæ sibi speciatim vindicat magnetismus transcendentalis, qui, ut diximus, evocatione spirituum innititur. Ejusmodi sunt elevatio et descensus mensarum et aliorum corporum, prædicere occulta, remota et futura, responsa accipere circa artes, scientias et religionem, tam per ictus et alia signa, quam per scripturam: etenim, ope hominum, qui *medium* dicuntur non solum habentur apparitiones manuum, spectrorum, audiuntur concentus musici, etc., sed obtinentur, dissertationes, sive ore prolatae, sive scriptura exaratae ad plurimas paginas implendas.

§ II

Sententiæ pro explicandis phænomenis Magnetismi animalis.

Theologi, philosophi et medici in multiplices ac pene innumeras abeunt sententias, dum exponere aggrediuntur originem et causas phænomenorum magnetismi. Quas multiplices sententias nos, brevitatis et perspicuitatis studio, ad quinque capita revocamus, nempe: ad theoriam *negationis*, theoriam *fluidorum*, theoriam *imaginationis*, theoriam *animæ humanæ*, theoriam denique *spirituum*. Itaque,

1.º *Theoriam negationis* amplectuntur illi, qui magnetismi phænomena, quotquot narrantur vel habent ut gratis ficta et asserta, vel adscribunt fraudibus, illusionibus, prestigiis et astutiæ callidorum hominum. Adhærent huic sententiæ plures medici, adhæsseruntque initio Debreyne ac etiam Perronne, qui postea tamen opinionem mutavit.

2.º *Theoria fluidorum* propugnatur ab his, qui in phæ-

nomenis magnetismi nihil aliud vident nisi manifestationes et effectus cujusdam fluidi, quod quidem communi nomine *magneticum* nuncupatur, varie tamen a variis, immo etiam impie, a quibusdam describitur. Siquidem fluidum istud, apud aliquos, est ignis ipse elementaris, qui, dum universas pervadit substantias, uniuscujusque conditionem et proprietates induit, ita ut in mineralibus corporibus fluidum *minerale* evadat, in animalibus ac homine fluidum *nerveum*, etc. ¹.

Apud alios, est ipsum fluidum nerveum, sive forma quædam et manifestatio calorigi ²; apud alios, fluidum magneticum nihil est aliud quam manifestatio quædam seu forma fluidi luminosi, quod est veluti primordiale et origo reliquorum imponderabilium ³; apud alios tandem, magneticum fluidum est substantia quædam universalis, non solum lumine et calore, sed intelligentia prædita, immo ipse Deus: unde nihil mirum, si per ipsum homo possit occulta et absentia cognoscere, futura prædicere, cæteraque phænomena magnetismi prodere ⁴.

¹ Sic inter alios Tardy de Montravel, qui habet: "Le fluide est le feu élémentaire, substance qui pénètre tous les corps, dont l'essence est le mouvement, qu'il communique à toute la nature: fluide nerveux dans les animaux; fluide minéral dans les minéraux... L'homme le reçoit par ses pores; l'arbre par ses feuilles." *Essai sur la theor. du somnambulisme.*

² "Selon le docteur Ricard, l'agent magnetogène n'est autre que le fluide nerveux... une forme de calorique." Bizouard, op. cit., t. v, pag. 287.

³ Sic inter alios Charpignon et Chardel, quorum primus hæc, inter alias, habet: "On découvrira un jour que tous les impondérables appartiennent à un impondérable primordial, qui est le fluide lumineux des physiciens, le *lux* de la Genèse." *Physiolog. du Magnet.*, p. 1.ª, c. 1.

⁴ Ita ad impietatem usque oggannit ad pantheistarum commenta Gentil, qui hæc scribit: "Il existe une substance universale, qui est lumière, chaleur, intelligence; Dieu est cette substance." Alibi:

3.º *Theoria imaginationis* adscribitur illis, qui inter phænomena magnetismi quædam habent tamquam imaginationis hallucinationes. quædam vero ut realiter existentia, sed quæ oriuntur ex insita vi aucta et excitata ejusdem imaginationis.

4.º *Theoriam animæ*, sive *animismum* profitentur, qui autumant, magnetismi phænomena esse effectus virium latentium et ignotarum rationalis animæ. Has porro vires latentes et extraordinarias animæ humanæ quidam pantheistice exponunt, agentes, hominis animam identificari cum anima universali mundi, esseque veluti manifestationem Dei, seu substantiæ universalis, quæ haberi potest tamquam fluidum intelligentiæ præditum. Alii in anima fingunt vibrationes nescio quas, quibus vim specialem exerit ad communicandum cum objectis externis, etiam procul existentibus ¹. Alii animismum quemdam materialistam inducunt, docentes, ex hominis anima effluere materiam quamdam subtilissimam, quam *od* appellant, sive fluidum *odylum*, cujus ope communicatio quædam statuitur inter hominem et reliqua objecta. Porro, ex horum sententia, ex communicatione atque unione *od* humani cum *od* aliorum corporum originem ducunt magnetismi phænomena et prodigia ².

«La lumière et la chaleur, portant en elles l'intelligence, ne peuvent émaner que du soleil; donc le soleil est Dieu.., *Initiat. aux myst. du magnet.*, pag 55.

¹ Sic Morin, qui hanc theoriam fusi evoluit in opere, cui titulus: *Comme l'esprit vient aux tables*, cujus sententiam summatim exhibent hæc ejus verba: "Les actions de l'âme, produisant une vibration organique en rapport avec elle-même, la communiquent par contact à des objets quelconques, qui leur rendent la vibration similaire ou l'accord; c'est ce qui constitue le langage des tables. Les mêmes vibrations peuvent se communiquer à distance... de là les auditions de bruits.., Pag. 169.

² Hanc opinionem amplectitur ac præcipue evoluit Rogers, cujus theoriam sic summatim exponit Bizouard, cujus verba hispanice reddimus: "Este fluido (el *od* ó fluido, *odylo*) se desprende

5.º *Theoriam spirituum* consecantur, qui existimant, phænomena magnetismi, maxime transcendentalis, produci a spiritibus Quorum quidam, veterem errorem Platonis et Origenis partim renovantes, animarum quamdam metempsychosim, seu varias incarnationes et reincarnationes adstruunt: horum systema *spiritismus* dicitur. Alii præfata phænomena vel angelis, vel dæmonibus tribuunt; quorum

de ciertas sustancias y de ciertos lugares, y viene á obrar sobre el sistema nervioso; entre el mundo inorgánico y el organismo humano establece este fluido una simpatía, pero con más facilidad en las personas *sensitivas*, afectadas éstas de cierto estado nervioso, ejercen una reacción sobre dicho fluido, por medio del que se desprende de su centro nervioso. Producense entonces los fenómenos que la religión considera como sobrenaturales; el *od* de las personas sensibles escápase de su cerebro como un dardo, se precipita sobre el *od* del cerebro de otra persona, uniéndose ó combinándose con él. ¿Qué sucede en seguida? El *od* más poderoso domina el alma de aquel cuyo *od* es más débil; se la sujeta magnéticamente, hace ver á esta persona, á pesar de sus repugnancias, todo cuanto quiere; le dicta sus voluntades, sus palabras, etc.

Esos golpes, débiles ó fuertes, que se oyen; esas melodías, esos conciertos que resuenan en una habitación, reconocen por causa este fluido *odylo*, que desprenden los nervios enfermos; el sujeto *sensitivo*, lejos de apercibirse de esto, se espanta y atribuye estos fenómenos á los demonios, mientras que la verdadera causa es su propio *od*, que se combina con las emanaciones universales ó terrestres. Esta fuerza obra á lo lejos lo mismo que de cerca; es la que hace dar vueltas á una mesa, la suspende en el aire, la pasea en él, apaga las bujías, toca el tambor, veja, hiere, mata, incendia, cura, hace conocer muchas lenguas..... Es también este *od* el que crea las apariciones de espectros, unas veces desprendiéndose del cerebro de un enfermo, otras de las partículas de un cadáver para reproducir la imagen del enfermo ó del difunto en un vapor luminoso; unas veces el espectro es objetivo, y hasta temible; otras existe solamente en el cerebro de los espectadores." *Op. cit.*, t. vi, pag. 291 y 92.

systema *spiritualismus* dicitur, ejusque asseclæ *spiritualistæ*, sicut prioris propugnatores *spiritistæ* vocantur.

§ III

Judicium de præfatis sentiis, atque de vera phænomenorum magnetismi origine et causa.

Priusquam nostram sententiam in re hac proponamus, theologorum, philosophorum ac medicorum theorias nuper expositas breviter expendere oportet. Itaque.

a) Prima sententia seu theoria *negationis* rejicienda prorsus nobis videtur: 1.º quia omnia magnetismi phænomena tamquam falsa vel fraudulenta traducere, ipsorumque veracitatem et existentiam inficiari, cum ea millies coram viris sapientibus, coram medicis, coram hominibus gravibus et probatæ fidei patrata sint, intolerabilem scepticismum historicum sapit; quippe id fieri non posset nisi eversis moralibus legibus hominis in societate degentis. Dixi *omnia*, quia, ipsorum aliqua falsa et fraudulenta existere, libenter concedo¹.

2.º Quia ejusmodi theoria latam viam sternit inimicis Ecclesiæ pro denegandis miraculis catholicæ Religionis. Nam si licet in dubium revocare magnetismi phænomena,

¹ Hac in re plane adsentior Bizouard scribenti: "Pour plusieurs faits, que l'on suppose, si l'on veut, l'exageration, le mensonge, il n'est pas moins constant qu'un très-grand nombre d'entre eux sont si authentiques, qu'on ne peut les revoquer en doute sans attaquer les personnages les plus éclairés et les plus honorables; magistrats, médecins, professeurs, évêques, ministres du culte, etc., etc.; une foule d'ouvrages les publient. Dans un seul catalogue, on compte quarante publications; l'une, de huit cents pages, contient les révélations de J. Davis; en 1852, elle était à sa onzième édition: une douzaine de revues et de journaux étaient consacrés à ce sujet en 1853." *Op. cit.*, t. VI, pag. 139.

quæ et coram hominum multitudine sunt patrata, et attestantur a viris sapientibus, gravibus, sagacibus, probatæque fidei, quorum quidam præterea magnetismum contemnebant, ejusque phænomena prius inficiabantur, si liceat, inquam, facta ejusmodi testimoniis stipata in dubium revocare, quid respondere licebit incredulis hominibus, dum objiciunt, non satis constare miracula christianæ Religionis? Nonne etiam via sternitur quodammodo Renan in dubium revocanti miracula christiana, eo quod patrata non fuerint in conditionibus scientificis?

b) Rejicienda similiter theoria *fluidorum*: siquidem, quamvis non repugnet, magnetismi phænomena quædam, præsertim ex mechanicis et physiologicis, ope alicujus fluidi produci; ast communi hominum sensui et rectæ rationi prorsus repugnat, fluidorum ope produci plurima alia præsertim ex his, quæ ad cognoscitiva et transcendentia phænomena spectant. Nemo enim sanæ mentis dixerit, ope cujusvis fluidi effici posse, ut homo, e. c., novas scientias acquirat, idiomata prius ignota loquatur, responsa ab ente intelligentia prædito accipiat, occulta ac remota videat, aliaque hujus generis.

c) Porro theoriæ *imaginationis* et *animismi* iisdem ferme vitiis ac præcedens laborant, si ad universa magnetismi phænomena protendantur: Et reapse quidem, ejusmodi theoriæ 1.º meræ et gratuitæ hypotheses sunt, in quibus imaginationis et rationalis animæ vires ad libitum dicentis extenduntur et augentur, abque ullo solido fundamento, ut ex earundem expositione liquet; 2.º absurdum esset, visionem, e. c., per episcopatrum, cognitionem rei multis leucarum centenis distantis, responsa scriptura exarata, quæ in evocatione spirituum obtinentur, elevationem et suspensionem mensarum, imaginationi aut animæ rationali tribuere, quæcumque latentes vires in eis supponantur, nisi divinam virtutem ipsis quis tribuat, prout revera tribuunt fere omnes animismi asseclæ; ex quo: 3.º rejiciendæ veniunt præfatæ theoriæ, quia cunctæ fere vergunt vel ad materialismum,

vel ad pantheismum. Cæterum, quoad aliqua magnetismi phænomena minus præcipua explicanda, si seorsim illa sumantur, deservire possent ejusmodi theoriæ.

d) Quod attinet ad theoriam *spirituum*, in primis rejiciendus *spiritismus*, qui, totus quantus est, innititur hypothesei *reincarnationis* animarum. Sive enim reincarnatio ista accipiatur proprie ad sensum eorum, qui ajunt, hominum animas diversa corpora successive informare in nostro orbe terrestri; sive ad sensum eorum, qui ajunt, eas, dum hic mortem oppetunt, corpora alia induere, quibus conjuncta astra seu alios orbes planetarios inhabitent; sive ad sensum eorum, qui adstruunt, hominis animas, dum e corpore isto, per mortem egrediuntur, evolare ad spatium nos circumstans, ibique existere unitas corpori subtili, seu *aromatico*, ut Fourier loquitur, vitam voluptatibus sensibilibus plenam ibidem degentes, nemo non videt, ejusmodi *spiritismi* theorias, seu potius figmenta, et omnino gratuitas esse, et, quod pejus est, catholicam doctrinam circa hominis destinationem et finem post hanc vitam prorsus evertere.

Ad alteram partem hujus theoria, sive ad *spiritualismum* devenientes, dico primo, magnetismi phænomena tribui non posse spiritibus bonis sive angelis; tum quia angeli, utpote divinæ voluntati subjecti, non operantur extraordinaria vel prodigiosa nisi in finem bonum, utilem, aut necessarium, et non pro hominum periculosa curiositate, vitiis, et passionibus fovendis¹; tum maxime quia angeli boni minime docere possunt impia dogmata adversus Religionem et civilem so-

¹ Apud omnes notum est, praxim magnetismi tam vulgaris, quam transcendentalis, immoralitate et periculis omnis generis esse plenam, sicut facile patebit cuicumque evolventi libros de hac re agentes. Quod fortasse non omnes sciunt, est, magnetismum, præsertim transcendentem, amentia et suicidiis non semel occasionem præbuisse. "Les journeaux des Etats-Unis rapportent sans cesse des cas de suicide ou de folie amenés par ce commerce avec les esprits."

On lit dans le *Courier and Inquier* du 10 mai: "Six personnes

cietatem, quæ frequenter obtinentur in evocatione spirituum, ita ut hic vere dicere possimus cum Apostolo: *licet nos, aut angelus de celo evangelicet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit*¹. Ergo magnetismi ea phænomena, quæ vel vires humanas aperte excedunt, vel per evocationem spirituum habentur, dæmonibus tribuere oportet, cum nec causis naturalibus, quæ adhibentur, nec Deo, ejusve angelis tribui possint.

ont été admises à l'hôpital de fous de l'Etat d'Indiana le mois dernier; la cause est attribué aux *esprits frappeurs*.

Dans le *Herald* du 30 avril on lit que M. Junius Alcott, citoyen respectable d'Utica, s'est pour la même cause volontairement précipité dans une roue de moulin, qui l'a instantanément broyé.

Le *Courier and Inquier* du 18 juin dit que chaque jour les journeaux rapportent des exemples de cette horrible influence.," Bizouard, t. vi, pag. 157.

¹ Nemo sane catholicus, qui vel leviter attigerit responsa doctrinalia et religiosa, sive ope hominum, qui *medium* dicuntur, sive per directam scripturam in magnetismo transcendentali habita, vel minimum dubitabit, non angelos, se dæmones adesse ibi, si qui spiritus adsint. Inter plurima hæc pauca accipe:

In gravi ephemeride *Le Correspondant* habetur, inter alia, ad diem decimam Augusti, 1852: "Los espíritus dicen que la Biblia es un tejido de imposturas; que todas las religiones son falsas; que los hombres deben proceder a una partición igual de las propiedades, etc., etc."

In sessione magnetica in Galia habita anno 1854, spiritus evocatus et interrogatus hujusmodi responsa edidit.—*El cielo es una cosa imaginaria.—La muerte es nada.—Los malos no serán separados de los buenos.—El alma entra en la inmensidad.*—Nuper cit. Bizouard sequentia facta, ut alia prætermittant, adducit:

"Consulté (spiritus) sur le Magnétisme, sur l'âme, sur l'enfer, etc., il répond que *l'enfer véritable c'est la terre*; le pecheur, après sa mort, reçoit de Dieu une douce reprimande; le coupable habite un lieu d'expiation avec une société qui convient à ses goûts; il s'y purifie sans souffrir... Le ciel est l'immensité; les esprits sont l'air; ils ont vécu sur la terre, etc." *Op. cit.*, p. 112

Nostram itaque sententiam de re hac implexa, simul et complexa, subjectæ propositiones summam exhibent:

1.^a Quamvis in magnetismi experientiis ac sessionibus, *quandoque* et fortasse non raro hominum mendacia, exaggerationes, fraudes atque etiam imaginationis hallucinatio intervenerit, asserere tamen, id *semper* contigisse, et intolabilem scepticismum sapit, et periculosum est catholicæ Religioni. Si tamen sermo sit de aliquo determinato phænomeno, præsertim ex his, quorum exempla rara afferuntur, ut, v. g., prævisio futuri liberi, poterit quis realem existentiam inficiari.

2.^a In hypothesi ergo, quod revera existant omnia *genera* phænomenorum, quæ magnetismo attribuuntur, non repugnat, ipsorum quædam ope causarum naturalium produci: sic, e. c., simplex rotatio mensarum, somnus magneticus, insensibilitas major aut minor, membrorum tremor, exactius ratiocinari, vel elegantius loqui, apparitiones quorundam objectorum, aliaque hujus generis phænomena, vel ope fluidi invisibilis, vel ope determinati status systematis nervei, vel ope imaginationis excitatæ fortasse producuntur vel saltem produci queunt, præsertim cum ex historia Medicinæ constet, morbos quosdam, catalepsim, v. c., originem præbere phænomenis non absimilibus ¹.

¹ Et sane, quod in persona magnetizata mentis perceptio et imaginationis vis et acies ad certum gradum et mensuram augeantur, ita ut quasdam perceptiones et prætensiones obtineantur, rerum naturæ et hominis conditioni, non contrarium, sed potius consentaneum existit. Siquidem, ut scite habet D. Thomas: "Anima, quando abstrahitur a corporibus, aptior redditur ad percipiendum induxum spiritualium substantiarum, et etiam ad percipiendum subtiles motus, qui ex impressionibus naturalium causarum in imaginatione humana relinquuntur, a quibus percipiendis anima impeditur, cum fuerit circa sensibilia occupata... prout, scilicet, percipit tunc etiam modicas impressiones.", *Sum. Theol.*, 2.^a 2.^a, q. 172, art. 1.º ad 1.^m

Qui hanc D. Thomæ philosophicam profecto doctrinam serio

3.^a Sunt vero quædam alia phænomena, quæ et cujuscumque materialis fluidi, et humanæ animæ vires aperte superant, non vero superant vires naturæ angelicæ, quæ super corpora, locorum distantias, motum localem, etc., dominatur. Hujus generis sunt, ut alia prætermittantur suspensio et motus in aere magnæ mensæ, vel alterius corporis ponderosioris, responsa verbalia, vel scriptura exarata ab ente invisibili et intelligentia prædito recipere, scientias vel linguas antea penitus ignotas ostendere, occulta aut valde remota loco scire et videre.

4.^a Si ergo hujusmodi phænomena revera producantur ope, vel potius occasione magnetismi, existimari merito potest, ea produci ope dæmonum, quibus justo Dei judicio permittitur mirabiles hosce effectus edere, fortasse pro puniendi inani et superstitiosa hominum curiositate ¹; cum, ex supra jam dictis, ejusmodi effectus, nec hominibus, nec angelis bonis possint tribui.

5.^a Ergo praxis magnetismi illicita est habenda, ut plurimum, triplici ratione: 1.º quia ejus usus immoralitati atque peccatis facile occasionem præbet. 2.º Quia quædam ex ipsius phænomenis non nisi vel ope dæmonis, vel ope fraudum et mendaciorum produci queunt. 3.º Quia si dæmonis operatio interveniat in quibusdam ejus phænomenis, facile quoque intervenire poterit etiam quoad ea phænomena, quæ, absolute loquendo, per causas naturales angelis inferiores produci possent ².

animo meditetur et evolvat, rationem reddere poterit phænomenorum quorundam, quæ tum in determinatis morbis, morborumque statibus, tum in somno, sive naturali, sive artificiali, apparent et exeruntur.

¹ Nec his obstat, quod evocati spiritus quandoque bona et vera loquantur et doceant, quia, ut ait Chrysost.: "Concessum est diabolo interdum vera dicere, ut mendacium suum rara veritate commendet."

² Adstipulatur his S. Officium Rom. Inquis. in epistola Encyclica ad magnetismi abusus compescendos, ex qua hæc pauca

SCHOLIUM.

Postquam praxis, phænomena, theoriæ, et manifestationes magnetismi in immensum excreverunt, nec theologo catholico, nec christiano philosopho satis est in re hac denegatione uti. Non sufficit inficiari, non sufficit contemnere, non sufficit irridere: facilia sunt hæc, sed periculosa simul, ac sobrietati christianæ scientiæ non satis consentanea. Opus est nunc: 1.º scepticismum devitare; 2.º patefacere pericula, quæ ex magnetismo, prout sæpe exercetur, moribus, religioni, ac civili societati imminet; 3.º ostendere, quædam ejus phænomena, si vere existant, dæmonis interventum aut periculosam superstitionem redolere; 4.º magneticas theorias, ut plurimum, vergere vel ad pantheismum, vel ad naturalismum, vel ad materialismum. Nec prorsus gratis quidam suspicantur, magnetismi phænomena esse veluti præparationem quamdam et inchoationem ad *mysterium iniquitatis*, quod revelabitur *in novissimis diebus*. Scimus etiam ex Scriptura, quod *filius perditionis dabit signa magna et prodigia*, ac teste Apostolo: «Spiritus manifeste dicit, quia in novissi-

decerpimus: «Etenim compertum est, novum quoddam superstitionis genus invehî ex phænomenis magneticis... Adeo crevit hominum malitia, ut, neglecto licito studio scientiæ, potius curiosa sectantes, magna cum animarum jactura, ipsiusque civilis societatis detrimento, ariolandi, divinandi principium quoddam se nactos, gloriantur. Hinc somnambulismi et claræ intuitionis, uti vocant, præstigiis, mulierculæ illæ, gesticulationibus non semper verecundis abreptæ, se invisibilia quæque conspicerent, effutiunt, ac de ipsa religione sermones instituere, animas mortuorum evocare, responsa accipere, ignota ac loginqua detegere, aliaque id genus superstitiosa exercere, ausu temerario præsumunt... In hisce omnibus, quacumque demum utantur arte vel illusionem, cum ordinentur media physica ad effectus non naturales, reperitur deceptio omnino *illicita* et hæreticalis, et scandalum contra honestatem morum.»

mis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, et doctrinis dæmoniorum» 1.

CAPUT QUINTUM.

DE CORPOBIBUS VITA PRÆDITIS

ARTICULUS PRIMUS

De vitæ notione, et gradibus.

Notio.

1.º «Ex his, quæ manifeste vivunt, inquit D. Thomas², accipere possumus, quorum sit vivere, et quorum non sit vivere. Vivere autem manifeste animalibus convenit. Unde secundum illud oportet distinguere viventia a non viventibus, secundum quod animalia dicuntur vivere, hoc autem est id, quo primo manifestatur vita, et in quo ultimo remanet. Primo autem dicimus, animal vivere, quando incipit ex se motum habere, et tandiu judicatur, animal vivere, quandiu talis motus in eo apparet: quando vero jam ex se non habet aliquem motum, sed movetur tantum ab alio, tunc dicitur animal mortuum per defectum vitæ.»

2.º Perspicua hæc D. Thomæ doctrina, et rationi et experientiæ apprime consentanea, nos edocet, primam ac communem vitæ rationem, saltem quoad nos et a *posteriori*, constituendam esse in *motu seu actione interna et immanentî, qua substantia aliqua seipsam movet vel agit*; adeoque hæc sit veluti definitio vitæ universim acceptæ. Siquidem, ut idem Ang. Doctor subdit, «illa proprie sunt viventia, quæ seipsa secundum aliquam speciem motus movent... ut sic viventia dicantur, quæcumque se agunt ad motum vel operationem aliquam.»

¹ *Sum. Theol.*, 1.º p., q. 18, art. 1.º

² 1.º *Timoth.*, c. III, v. I.

3.º Quod si quis vitam pressius velit definire, ea dici potest: *activitas primaria et substantialis, qua ens seipsum movet*. Dicitur *activitas primaria*, seu, apud Scholasticos, *actus primus*, quia id, quod est principium et ratio sufficiens operationum vitalium, non aliquid potentiale et iners, sed actuosum potius ex propria natura esse oportet. Additur *substantialis*, quia activitas illa seu actus primus, unde vitales operationes primo seu radicitus oriuntur, accidens esse nequit, sed vel substantia ipsa, ut in Deo, vel saltem pars substantiæ, ut in belluis et aliis corporeis viventibus: hic enim non loquimur de vita accidentali seu *in actu secundo*, quæ identificatur cum ipso motu vel operatione vitali, sed de vita substantiali seu *in actu primo*, quæ identificatur cum ipso esse viventis; esse autem viventis proculdubio est substantia et non accidens. Quod postremo adducitur *qua ens seipsum movet*, innuit, tam principium, quam terminum motus vitalis esse intra et non extra ipsum vivens. Animadvertendum quoque, *quod movet* hic significare, non solum motum proprie dictum sive localem, sed operationem, ad quam ens utcumque seipsum agit aut determinat; quandoquidem allata definitio viventia cuncta sub se comprehendit.

1 Sicut in aliis bene multis contingit, philosophi quidam, ac physiologi juniores, qui D. Thomæ et Scholasticorum doctrinam, atque definitionem vitæ, vel ignorant, vel contempserunt, varias, easque minus exactas, parumque philosophicas vitæ definitiones ediderunt. Speciminis loco quasdam commemoremus.

Apud Stahl, vita est *conservatio corporis in sua mixtione corruptibili, sine omni corruptionis hujus actuali eventu*. Apud Richerand: *complexus phenomonorum, quæ sibi succedunt in corporibus organicis intra limitatum temporis spatium*. Apud Bichat: *Collectio, seu complexio functionum, quæ morti resistant*. Quæ definitiones multipliciter peccant; atque, ut alia prætermittam: 1.º nulla earum communem notionem vitæ exhibet, sed solum aut vitam vegetativam, ut stahlina, vel ad summum, vitam corruptibilium viventium, ut duæ reliquæ; 2.º confusioni subjacent, nec soli definito congruunt: sic definitio Stalhari posset tum

4.º Colligitur ex hucusque dictis, conditiones quatuor in vita reperiri, seu ad vitam requiri: 1.^a *Ut principium motus intra viventem substantiam sit*, ita ut hæc ad agendum determinetur activitate sibi insita; defectu hujus conditionis, motus aquæ e fistula erumpentis non est vitalis, quia a pressione aeris vel alia externa causa originem ducit. 2.^a *Ut vitalis actio ad ipsum vivens terminetur*: sic functiones vitales non belluæ modo, sed ipsarum plantarum terminantur ad belluas et plantas, quæ, dum eas exerunt, iisdem perficiuntur; atque hujus conditionis defectu, quamvis admittatur, solem lucis radios activitate interna profundere, vivens dici nequit, quia radii ejusmodi, non ipsum solum terminantur, nec ipsum perficiunt, sed res externas. 3.^a *Ut exercitium vitæ involvat perfectionem viventis*: quæ conditio ex præcedenti sequitur; cum enim vita sit perfectio realis, si vitalis actio ad vivens terminatur, consequitur plane, vitæ exercitium ad subjectivam viventis perfectionem tendere. 4.^a *Ut vitæ functiones vel motus sint actiones immanentes*: quæ similiter conditio corollarium est præcedentium, actio enim, cujus principium et terminus sunt in ipso subjecto agente, immanens dicitur.

Gradus:

1.º In motu vel operatione viventis tria spectari possunt, 1.º *Finis*, propter quem ponitur, seu ad quem tendit motus. 2.º *Forma*, ex qua oritur, et a qua determinatur motus. 3.º *Executio* ipsius motus, dum vivens actu exercet, et veluti ex se profundit motum vel operationem. Cum ergo ex nuper disputatis constet, vitæ rationem consistere in activitate quadam primaria, qua substantia nata est seipsam mo-

composito chimico caute a dissolventibus custodito, tum cadaveris per aromata conservato: Bichat definitio, præter aliarum vitæ communia, vitam definit per mortem, hoc est, realitatem positivam per realitatis destructionem vel carentiam: denique definitio Richerand, non vitam in seipsa, sed vitæ accidentales et secundarias manifestationes, vel potius vitæ subjectum continet.

vere, consequitur plane: 1.º vitam eo perfectiorem esse, quo perfectior est modus seipsum movendi; 2.º gradus vitæ constituendos et assignandos esse, juxta modos, quibus viventia seipsa movent.

2.º Ergo tria sunt genera seu gradus vitæ, nempe, vita *vegetationis*, vita *sensitiva*, vita *intellectiva*. Nam quædam sunt viventia, ut plantæ, quæ seipsa movent quoad *executionem*, non vero quoad formam et finem motus; quia quamvis operatio vel functio illa, v. gr., nutritio, procedat principio interno plantæ, et ad ipsam et in ipsa terminetur, ast non movet seipsam, nec ad acquirendam formam, ex qua oritur et per quam determinatur nutritio, quæ est ipsa anima vegetativa, nec ad sibi præstituendum finem; utrumque enim habet ex ipsa natura. Alia vero sunt viventia, ut animalia, quæ seipsa movent etiam quoad *formam*, quatenus, per sensus percipiunt corpora, ex qua perceptione seu repræsentatione objectorum determinatos motus exerunt. Tandem, viventia intellectualia seipsa movent, non solum quoad *executionem* et *formam*, sed etiam quoad *finem* motus, prout facile patet in homine, qui sibi ipsi finem præstituit, nec ipsi necessario determinatur a natura, ut in belluis. Ergo tres sunt gradus fundamentales vitæ, sicut tres sunt gradus vel modi, quibus vivens substantia seipsam movere potest¹.

¹ Apposite ad rem D. Thomas: "Inveniuntur quædam, quæ movent seipsa, non habito respectu ad formam vel finem, quæ insunt eis a natura, sed solum quantum ad executionem motus.... Quædam vero ulterius movent seipsa, non solum habito respectu ad executionem motus, sed etiam quantum ad formam, quæ est principium motus, quam per se acquirunt. Et hujusmodi sunt animalia, quorum motus principium est forma, non a natura indita, sed per sensum accepta... Supra talia animalia sunt illa, quæ movent seipsa etiam habito respectu ad finem, quem sibi præstituunt: quod quidem non fit nisi per rationem et intellectum, cujus est cognoscere proportionem finis et ejus, quod est ad finem, et unum ordinare ad alterum." *Loc. sup. cit.*, art. 3.º

Corollaria:

1.^m Ergo vitæ ratio perfectissima Deo congruit. Siquidem, et habet vitam intellectivam, quæ duabus aliis perfectior existit, et seipsum ita movet, ut ipsius operatio identificetur cum divina substantia, quoad executionem, quoad formam, et quoad finem.

2.^m Ergo vita Dei revera prætergreditur ac excedit genus vitæ creaturarum, quamvis cum ea analogice quodammodo conveniat. Quod ideo dico, quia Deus, cum ipse sit sibi ipsi et finis ultimus agendi et objectum adæquatum intelligendi, perfectissima et absoluta ratione seipsum movet, non solum quoad executionem, sed quoad formam et finem. Ast vero viventia creata, etiam intellectualia, non movent seipsa perfectissima et absoluta ratione, nec quoad executionem, nec quoad formam, nec quoad finem; non quoad executionem, quia indigent concursu vel motione Dei ad operandum: non quoad formam, quia repræsentationes objectorum seu ideas habent et recipiunt quodammodo a re externa, nempe, objecto: non quoad finem, quia quamvis præstituunt sibi fines particulares seu circa determinata et particularia objecta, ast finem ultimum non sibi præstituunt, sed præstitutum habent ab ipsa natura.

ARTICULUS SECUNDUS.

De vitæ principio.

Prænotanda:

1.º Fatentur omnes, obviaque ac sensibilis experientia confirmat, viventia a non viventibus realiter ac multipliciter discriminari, præsertim vero quatenus seipsa movent et agunt, ut ex præcedenti constat articulo.

2.º Exinde necessario colligitur, aliquid inesse corporibus viventibus, quod sit ratio sufficiens ac principium tum distinctionis viventis a non vivente, tum functionum vel operationum vitalium ex ipso dimanantium. Atque hoc ali-

quid, quod viventibus inest, et quo differunt a non viventibus, appellari solet *principium vitale*, atque etiam *anima*, quamvis postremum hocce nomen, si etymologice sumatur, solis belluis adscribatur, utpote ab animali desumptum.

3.º Porro, quamvis in agnoscenda existentia principii vitalis nulla adsit difficultas, maxima tamen adest pro determinanda natura ejusmodi vitalis principii. Unde non parva philosophorum dissensio de re hac, quorum sententias ut summam attingamus:

a) Scholasticorum plurimi, duce D. Thoma, docent, in quolibet vivente corporeo esse formam substantialem, eamque unicam, quæ sit primum principium, non solum functionum vitalium, sed etiam ipsius esse corporis, in quo ejusmodi functiones exercentur: ita ut, juxta hanc sententiam, anima seu principium vitale sit ipsa forma substantialis viventium.

b) Scotus autem existimat, corporeis viventibus duas inesse formas substantiales, quarum prima constituat corpus organicum independentem ab anima; altera ipsum ut animalium constituat, sitque principium vitalium functionum. Sicut hæc posterior *anima*, ita prior forma *mixtionis* vel *corporeitatis* a Scotistis appellatur. Quos inter

c) Aliqui docebant, formam istam *corporeitatis* non unicam et homogeam esse, sed multiplicem et heterogeam, ita ut forma substantialis ossium distincta sit a forma carnis, musculorum, etc.

Major tamen ac periculosior dissensio existit inter posterioris ætatis philosophos. Siquidem,

d) *Fatromathematici* vitam plantarum et brutorum per solas leges mechanicas motus explicare contendunt. Hujus systematis parens Cartesius habetur, quem Boerhaave, Haller, plurimique e cartesianismi asseclis sequuntur. Ast quisque vel mediocriter eruditus scit, ejusmodi systema hispano Gómez Pereira potius quam Cartesio adscribendum.

e) *Fatrochimici* legibus mechanicis chemicas vires substituunt, atque ex ipsis quidam, ut Paracelsus et Van-Hel-

mont, principium quoddam sui generis materia sensibili subtilius induxerunt, quod *archeum* ab ipsis nuncupatur.

f) *Vitalistæ* contendunt, vitæ saltem sensibilis et vegetalis phænomena explicanda esse per vires quasdam *vitales* seu *organicas*, a chemicis et mechanicis prorsus diversas, sed quarum et naturam, et originem frustra ab ipsis quæres.

g) *Antivitalistæ* ajunt e contra, phænomena seu varias vitæ manifestationes oriri ex viribus cosmicis naturæ, ita ut res, quæ vitale principium appellatur, nihil sit aliud quam vires et motus corporibus et fluidis imponderabilibus inhærentes, ut electricitas, affinitas chimica, magnetismus, attractio molecularis, dum vel seorsum, vel simul operantur.

h) *Materialistæ* tandem, vitalismi et antivitalismi theorias evolvendo, vitæ non solum vegetativæ et sensitivæ, sed intellectivæ quoque rationem et originem reponunt in viribus et motibus materiæ¹.

Quoniam operis ratio non sinit universas hasce sententias sigillatim expendere, quid nobis vero videatur similis, sequentibus exhibemus.

THESIS I.^a

Principium vitale est aliquid essentielle viventibus.

Prob. Nomine principii vitalis intelligitur illud, quo corpus vivens in ratione viventis constituitur, et quo primario a non viventibus distinguitur; atqui viventia corpora a non

¹ Præ oculis tamen habendum, vitalistas et antivitalistas confuse admodum et varie suam exponere sententiam. Quidam etenim *vim vitalem* nominant omnes vires naturæ; alii eam reducunt ad vires mechanicas et chemicas sub certis ac determinatis conditionibus constitutas; alii eandem traducunt ut *vim*, non solum a mechanicis et chemicis distinctam, sed cum his perpetuo colluctantem; alii aliis sensibus exponunt, in quibus fere omnibus, si probe perpendantur, vel inchoatio quædam, vel facilis transitus ad materialismum detegitur.

viventibus essentialiter discriminantur; ergo cum principium vitale nihil sit aliud quam principium formale vitæ, ac prima ratio sufficiens et origo proprietatum atque functionum vitalium in vivente, debet esse aliquid ad essentiam viventis pertinens. Minor constat 1.º ratione et ipso communi sensu, queis nisi quis velit refragari, amplectendo cartesiana fragmenta de belluis-machinis, fatebitur, plantas et bruta, ut de homine sileamus, esse naturas vel essentias ab essentia lapidis, v. gr., aeris, metalli, prorsus distinctas.

2.º Eadem minor probatur experientia. Profecto nos distinctionem, gradus ac diversitatem essentiarum, agnoscimus et dijudicamus ex distinctione, gradibus et diversitate proprietatum et operationum ex essentiis dimanantium, cum rerum essentias immediate intueri aut observare non possimus. Jam vero proprietates et functiones viventium, ut se nutrire, alia generare vel reproducere, videre, audire, imaginari, dormire, vigilare, etc., proculdubio toto cælo differunt a proprietatibus et motibus materiæ inorganicæ. Ergo viventia a non viventibus quoad ipsam essentiam discriminantur, ac proinde vitale principium, quo viventia, qua talia, constituuntur, quodque dicitur principium proprietatum et functionum vitalium, aliquid est ad essentiam viventis spectans.

THESIS 2.^a

Principium vitale a viribus physicis et chemicis discriminatur, iisdemque superius existit.

Prob. Vitale principium vires chemicas et physicas superat, ab eisque proinde distinguitur, si ejusdem effectus et manifestationes discriminantur ab effectibus et manifestationibus virium chemicarum et physicarum: atqui revera effectus et manifestationes principii vitalis prorsus superant effectus et manifestationes virium, quibus materia bruta seu corpora non viventia chimice et physice subjiuntur; ergo... Minor constat et colligitur ex multiplici discrimine, quo

corpora inorganica seu mineralia a corporibus viventibus separantur. Differunt namque:

a) *Quoad organizationem.* Etenim mineralia partibus homogeneis reperiuntur instructa, nec partium seu membrorum varietatem præferunt ad diversos fines vel functiones destinatas. Ast viventia, non sensibilia modo, sed ipsa vegetalia, ex partibus heterogeneis coalescunt, ut cortice, ligno, foliis, etc., eisque ad diversos fines destinatis: immo etiam, vasa et cellulæ aliis substantiis, sive fluidis, sive liquidis replentur.

b) *Quoad chemicam constitutionem.* Nam mineralia vel sunt substantiæ simplices, vel si sint compositæ, ex binariis exurgunt componentibus varia quidem ratione, sed semper secundum proportionem valde simplices. Contra, vegetalia ultimo resolvuntur in tria vel quatuor elementa sui generis, quæ idcirco elementa *organogena* appellantur, hydrogenium, nempe, oxygenium, carbonium, quibus quandoque adjungitur nitrogenium, in animalibus etiam azotum.

c) *Quoad figuram.* Corpora mineralia determinatas figuras geometricas sibi vendicant, dum nullum impedimentum adest ipsorum crystalizationi, lineasque rectas et angulos affectant; quod, si impedimentum adsit, amorphæ, seu sine determinata figura extrinsecus præsertim evadunt. Corpora vero viventia semper determinatam figuram, eandem partium dispositionem obtinent, ac potius curvas quam rectas lineas et angulos induunt.

d) *Quoad ortum.* Corpora non viventia efformantur et coalescunt ex accessu plurium molecularum, sive fortuito, sive ex influxu complexo diversarum causarum. Viventia semper ex semine oriuntur in substantia aliqua præcontento, per generationem proprie dictam enascuntur, ac individua alia sibi similia queunt producere. Verbo: non viventia exurgunt ex varia ac sæpe fortuita accessione molecularum, vi attractionis molecularis et affinitatis chemicæ: viventia vero seipsa multiplicant atque *reproducunt* ex propria peculiarique activitate seminis decisi.

e) *Quoad incrementum.* Mineralia crescunt per accessionem novarum molecularum, ita ut augeantur quasi per simplicem *juxtapositionem* materiæ; unde et indefinite massam et volumen augere possunt. Viventia autem seipsa adaugent per *intussusceptionem*, quatenus, videlicet, varias absorbent substantias, quas sibi gradatim assimilant interna quadam efficacissimaque elaboratione; unde et determinatum terminum sibi vendicant quoad sui evolutionem et explicationem.

f) *Quoad conservationem.* Mineralia nullo durationis periodo subjiuntur, ita ut diutissime valeant in suo esse conservari, nisi ab exteriori agente corrumpantur. Viventia fixa durationis periodo circumscribuntur, quæ varia existit pro varia viventis natura et conditione. Hinc, etiam abstrahendo a causis extrinsecis viventis corruptionem accelerantibus, ipsius motus internus, quo seipsum nutrit, substantias externas absorbendo, elaborando et sibi adsimilando, intra determinatum tempus cessaret. Hinc mineralia et inorganica desinunt esse per separationem molecularum; viventia, quatenus motum internum seu vitale principium amittunt: priora obnoxia sunt corruptioni, posteriora obnoxia sunt *morti*, quæ est quædam determinata species corruptionis.

Itaque, quicumque serio perpendat exposita discrimina, non poterit non agnoscere, viventia cuncta, ipsaque proinde vegetalia, instructa esse quibusdam viribus, quæ vires physicas et chemicas materiæ, sive organicæ, sive inorganicæ, longe superant et excedunt.

THESIS 3.^a

Principium vitale in viventibus est ipsa viventis forma substantialis.

Hæc thesis constat et probatur

1.º Ex his, quæ supra constituta sunt circa prima corporum principia. Etenim rationes omnes, quæ pro theoria compositionis rerum ex materia et forma substantialis universim militant, a *fortiori* ut ajunt, urgent quoad viventia,

in quibus perfectior unitas ac vegetior activitas conspiciuntur.

2.º Consequitur ex præcedentibus thesibus et superiori articulo. Nam, si principium vitale est aliquid ad essentiam viventis spectans, simulque præsefert ac involvit vim quamdam sui generis a viribus physicis et chemicis longe diversam ac superiorem, consequitur plane, principium vitale in vivente esse formam substantialem, cum nihil aliud intelligatur nomine formæ substantialis quam realitas quædam incompleta seu partem essentiæ constituens, per quam res ab aliis discriminatur, et quæ habetur ut prima ratio sufficiens ac principium proprietatum et operationum illius rei. Jam vero, principium vitale, et ex dictis patet, et est realitas quædam parsque viventis, et est quid viventi essentielle, et est id, quo vivens in natura viventis constituitur, atque a non viventibus discriminatur, et est principium ac ratio sufficiens primaria proprietatum et functionum vitalium. Ergo ratio seu notio formæ substantialis perfectissime accommodatur et congruit entitati seu realitati illi quæ principium vitale audit.

THESIS 4.^a

In quolibet vivente non est nisi unicum vitale principium.

Prob. 1.º Nulla substantia potest habere nisi unicam formam substantialem: atqui principium vitale est ipsa forma substantialis viventis, ex præcedenti thesi; ergo... Major constat ex ipsa notione formæ substantialis, cujus proprium est esse actus primus materiæ, ac rei vel naturæ, cujus est forma, dare esse primum et substantiale, seu *esse simpliciter*, ut ajebant scholastici; ergo in qualibet essentia substantiali nequit esse nisi unica forma substantialis; si enim duæ supponantur, secunda, dum rei adveniret, ipsi non daret esse primum et substantiale, sed secundarium et accidentale, quippe necessario supponeret primum et substantiale esse rei jam præstitutum per priorem formam substantialem.

2.º Adstipulatur experientia. Quandoquidem observare licet, cujusvis viventis operationes multiplices ac inter se diversas ad finem eundem collineare, nempe, ad perfectionem ipsius viventis, et quod potissimum est, intimum nexum invicem habere, prout constat ex influxu ac veluti *refluentia* unius erga aliam, etiam quoad eas, quæ magis ex propria natura et conditione distant. Ita in ipso homine observatur, functiones vitales, etiam infirmas seu vegetativas, influere in ipsas operationes intellectivas. Quod si in homine, in quo maxime viget functionum vitalium multiplicitas et diversitas, unicum adest vitale principium, ut experientia et observatio indicant, id ipsum potiori jure adfirmare oportet de animalibus et plantis, in quibus minor viget multiplicitas et diversitas vitalium functionum.

Ex hucusque expositis inferri possunt subjecta Corollaria:

1.^m Rejicere oportet sententiam vitalistarum et antivitalistarum quorundam, qui vitale principium non unum agnoscunt, sed vitales vires multiplicant singulas singulis organis vel functionibus assignando, quin easdem reducant ad aliquam vim primitivam et essentialem, ex qua radicitus oriuntur ac deriventur.

2.^m Rejicienda similiter sententia illorum, qui docent, vires, quibus vegetalia functiones vitales perficiunt, nihil esse aliud quam ipsas vires mechanicas et chemicas, quatenus determinatis conditionibus organicis obnoxie sunt¹.

3.^m Ergo rejicienda quoque sententia illorum, qui ajunt, principium formale vitæ, saltem in vegetabilibus, esse ipsum

¹ Miramur profecto, Tongiorgi S. J. recentiorem philosophum in hanc sententiam descendisse. Etenim, postquam agnovit, vegetalia vera vita potiri; postquam agnovit, existere in vegetabilibus vires peculiare in materia inorganica minime vigentes, immo ab eis *essentialiter distinctas*, subdit nihilominus: "Hæc tamen vires non aliud esse videntur quam variae resultantes virium mechanicarum et chemicarum, prouti hæc sub organismi conditionibus operantur." *Institut. phil.*, t. III, pag. 21.

organismum¹. Profecto, qui hoc comminiscuntur, effectum cum causa confundunt; etenim tantum abest, ut organismus sit ipsum principium vitale, ut potius sit ejus effectus ac veluti signum *a posteriori*. Cum enim organismum quempiam videmus, illico conjicimus, vel adesse, vel adfuisse ibi vim quamdam superiorem viribus chemicis et mechanicis materiæ, atque ab ipsis prorsus diversam, ex qua organismus ille originem et perfectionem duxit.

ARTICULUS TERTIUS

De viventibus vegetabilibus.

Quamvis de vegetabilibus fusius diserere ad botanicos spectet, indignum tamen esset philosopho, qui de vita vitæque principio disserit, prorsus ignorare ea, quæ vegetabilium naturam constituunt. Itaque cosmologo satis erit vegetabilium vitam, potentias, functiones, compositionem, discrimen ab animalibus, in genere ac summam attingere.

1.º *Vita.*

Vegetalium vita, essentialiter et radicaliter spectata, est ipsamet ipsorum substantialis forma, quæ *anima vegetativa* a veteribus scholasticis etiam nuncupari solet: nec immerito prorsus, cum ejusmodi principium primum ac formale vitæ sit, ex supradictis, substantialis quædam vis, viribus chemicis ac physicis materiæ supereminens. Immo, principium hocce vitale varias partes corporis vegetalis ea vi, qua pollet, continet, regit ac in unitatem naturæ et suppositi redigit.

2.º *Potentia.*

Prædicta porro vegetalium vita essentialis ac fundamentalis explicatur atque evolvitur per potentias seu facultates

¹ Et hanc quoque opinionem tuetur laudatus Tongiorgi, qui ita habet: "Formale in plantis vitæ principium est ipse organismus. Per hoc enim principium functionis plantarum proprie peraguntur." *Ibid.*, pag. 24.

quasdam, quæ ad tres commode possunt revocari, ac nominantur: 1.º potentia *nutritiva*, cujus proprium est munus viventis naturam conservare et reparare per conversionem alimenti in propriam substantiam; 2.º potentia *augmentativa*, ex qua et per quam vivens incrementum substantiale et quantitativum suscipit; 3.º potentia *generativa*, cujus munus est vegetale propagare, nova individua ejusdem speciei producendo.

3.º *Functiones.*

Sicut vita essentialis et radicalis plantarum evolvitur et explicatur per potentias, ita vicissim potentiæ exercentur ac manifestantur per operationes sive functiones, quarum præcipuæ sunt:

a) *Absortio*: Sicut animalia ore alimenta insumunt, ita vegetalia per extremitates radicum humorem ex terra trahunt et intus suscipiunt, quod absortionis nomine designatur.

b) *Circulatio*: Humor ille ex terra haustus per interna quædam spatiola, quæ et *vasa* et *meatus intercellulares* a botanicis appellantur, ascendit usque ad folia, ex quibus iterum per ramos et truncum ad ima descendit.

c) *Digestio*: Quamvis nomen hocce animantibus solum communiter tribuatur, sua tamen inest plantis veluti peculiaris digestio, quæ animalium digestionem respondet. Etenim, humor ille ex terra haustus per radices, dum per truncum ascendit ad folia modificationem quamdam et transmutationem subit, cujus ope in laticem (saviam) vertitur: in foliis item amplius adhuc transmutatur et perficitur, respirationis ope, ita ut habilis reddatur ad plantæ nutritionem. Itaque, latex, dum ex radice ad folia ascendit, respondet *chilo* animalium; dum vero a foliis ad inferiora descendit, respondet et analogiam habet cum *sanguine* in animalibus.

d) *Respiratio*: Latex (saviam), ad folia vel partes determinatas plantæ perveniens, elementa quædam ex aere circumstante haurit, simulque alia in ipsum profundit, ad eum fere modum, quo animalia, dum respirat. Nimirum, plantæ vi-

rides, vel saltem earum partes virides, oxygenium ex aere absorbent, simulque acidum carbonicum emittunt nocturno tempore: contra vero, tempore diurno acidum carbonicum absorbent, simulque oxygenium profundunt¹. Unde respiratio atmospheræ, ubi abundant ejusmodi plantæ, salubrior habetur diurno quam nocturno tempore. Cæterum, respiratio illarum plantarum, quæ partibus viridibus privantur, magis est analoga respirationi animalium; siquidem oxygenium absorbent, et acidum carbonicum profundunt.

e) *Exhalatio*, quæ etiam *transpiratio* nuncupatur, locum habet in vegetalibus, quatenus vaporem aqueum ex se profundunt per aperturas tenuissimas (estomas) ovalis figuræ, quæ in foliis præsertim abundant: atque hæc proprie *exhalatio* dicitur, nam præter eam alia existit, quæ *insensibilis* appellatur, ac perficitur per omnes plantæ superficies. Exhalatio copiosior habetur diurno quam nocturno tempore, quippe lux solis super aperturas ovals, quibus perficitur, plurimum influit².

¹ Dixi saltem partes virides; hæc namque habet *Historia naturalis*, sub direct. Galdi, edita Matriti, 1857, tom. viii, pag. 61: "Los únicos órganos que presentan este fenómeno son las partes de color verde, especialmente las hojas, los peciolo foliáceos y los tallos jóvenes. Las raíces, los troncos añosos cubiertos de corteza oscura, los órganos florales y los frutos que no son verdes, las criptógamas que tienen otro color, las plantas blanqueadas (*descoloridas*) por oscuridad, no desprenden oxígeno. No es el color verde la causa de la acción química, sino, por el contrario, su efecto; y así sería más exacto decir que las plantas y los órganos que desprenden oxígeno son verdes ó se vuelven así."

² "En este hecho de la transpiración vegetal hay dos fenómenos diferentes: 1.º, una *pérdida insensible* por todas las superficies; 2.º, una *emanación* ó *exhalación* abundante por las superficies provistas de estomas... Antes que se conociera el importante papel de los estomas, y su abertura por la acción de la luz, se había observado que ésta influye directamente sobre la transpiración de los vegetales. Hales había notado que las plantas aumentan en peso durante la noche, lo cual se explica por la

f) *Assimilatio*: Quatenus, nempe, diversæ partes plantæ ex succo nutricao (savia) in foliis præparato ac veluti digesto elementa sibi insumunt, quibus egent ad conservationem reparationemve propriæ substantiæ.

g) *Productio florum*: Ex quibus semina ad propagationem deservientia originem ducunt.

h) *Fecundatio*: Quæ fit per pollinem super ovula decimum, ex quibus grana vel semina exsurgunt.

i) *Germinatio* demum, qua vegetalis semina in nova individua evolvuntur.

4.º *Compositio*: Substantiæ, ex quibus vegetalium corpora coalescunt, sunt hydrogenium, oxygenium, carbonum ac, respectu quorundam ex ipsis, azotum, in minore tamen quantitate. Unde, sicut in animalibus abundat et dominatur azotum, e contra in vegetalibus dominatur carbonum. Quod tamen accipere non oportet per omnimodam exclusionem aliorum elementorum ex vegetalibus¹.

5.º *Discrimen ab animalibus*. Præter discrimina ea, quæ vegetalia ab animalibus secernunt, juxta nunc exposita, quoad digestionem, compositionem, etc., et alia, quæ mox subjiciemus quoad potentias et functiones vitales, primum ac essentielle discrimen inter plantas et animalia constituen-

supresión regular de la exhalación en este tiempo, durante el cual las raíces continúan absorbiendo. El agua absorbida es el agua exhalada como tres es á dos. Así una tercera parte del agua absorbida queda en el vegetal, y las otras dos son exhaladas por toda la superficie, ó por los estomas. " *Hist. nat. cit.*, ibid., pag. 60.

¹ "On a signalé aussi dans les végétaux quinze autres corps simples, qui entrent quelquefois dans leur composition en petite quantité; énumérons-les dans l'ordre de leurs aptitudes électriques en partant du plus électro-négatif: ce sont le soufre, le phosphore, le chlore, le brome, l'iode, le fluor, le silicium, le cuivre, le fer, le manganèse, l'aluminium, le magnésium, le calcium, le sodium et le potassium." *Enciclop. du XIX siècle*, art. Végétaux, t. xiv.

dum esse in vi seu facultate sentiendi, qua animalia pollent, nemo est, qui nunc ambigat, oblivioni ac contemptui jam tradita Pereiræ, Cartesii, cartesianorumque peregrina opinione de brutis *automatibus*, utpote non minus rationi ac experientiæ, quam communi hominum sensui opposita.

Quod vero plantæ ejusmodi sentiendi vi careant, facile constabit cuicumque homini, qui præjudiciis mentem occupatam non habeat; 1.º ex communi hominum sensu, ab ipsa natura proculdubio originem ducente. 2.º Quia nulla apparent in vegetalibus veræ sensationis vestigia¹, nec organa apta pro sensationibus exerendis, qualia in animalibus et homine existunt.

ARTICULUS QUARTUS

De anima brutorum.

Prænotanda:

1.º Vix quæstio in philosophia existit, quæ majorem obscuritatem et difficultatem, atque exinde sententiarum diversitatem præferat. Quidam enim, ut Pereira, Cartesius cum plurimis e cartesianis, nihil aliud vident in anima brutorum nisi meram vim mechanicam. Alii eandem habent tamquam tenuissimum et invisibile corpus. Sunt, qui, ad extremum oppositum declinantes, intellectu et ratione præditam autumant². Nec defuere olim, qui existimarent, brutorum

¹ *Veræ*, inquam, *sensationis*: nec enim ad veram sensationem sufficit mera receptio impressionis organicæ, sed requiritur præterea ejusdem perceptio, et organizatio congrua principio sensitivo, quæ in vegetalibus minime spectantur.

² Huic sententiæ adherere videntur omnes ferme recentiores physiologi ac historiæ naturalis periti: vix enim unum aut alterum reperies, qui non loquatur de *animalium intelligentia, voluntate, motibus voluntariis, de ideis*, etc. Omnium loco et exemplo audiatur Edwards, cujus verba ad hispanum sermonem vertimus.

"Otros animales más privilegiados gozan además de faculta-

animas esse vel spiritus superioris ordinis, vel hominum animas ex corpore in corpus migrantes. Sunt tandem, qui opinantur, animam brutorum esse veram substantiam spirituales, quæ possit per se esse sine corpore, quæ per creationem oriatur; et quæ in nihilum redigatur; ita ut ab anima rationali solum differat, quia intellectu, ratione et voluntate libera carent: quæ sententia apud recentiores quosdam satis invaluit. Harum porro sententiarum diversitas partim ex terminorum abusu et varia significatione originem ducit.

des intelectuales, ó de la facultad de representar al espíritu las ideas producidas precedentemente por las sensaciones, de compararlas, de sacar de las mismas ideas generales y de deducir de éstas motivos de conducta.

„Finalmente, hay también otros seres animados que gozan de la facultad de comunicar á sus semejantes las ideas que poseen, bien sea por medio de ciertos movimientos, bien sea produciendo sonidos diversos.

„Los variados fenómenos, con ayuda de los cuales los animales se ponen en comunicación con los objetos que los rodean, pueden referirse, como se ha visto, á seis facultades principales: la sensibilidad, la contractibilidad, la voluntad, el instinto, la inteligencia, la expresión. Las cuatro primeras existen en todos los animales, y las dos últimas en un pequeño número solamente.” *Cours Elem. d'Hist. Natur. a l'usage des Collèges et des Maisons d'éducation, rédigé conformément au programme de l'Université, par MM. Milne Edwards, A. Jus-sieu et Beunant, Zoologie, pag. 122.*

¹ Ita censent, præter alios, Balmes ac Tongiorgi, qui circa brutorum animam hæc statuit: 1.º anima brutorum est substantia; 2.º est simplex et indivisibilis; 3.º non educitur ex potentia materiæ; 4.º non potest oriri nisi per creationem; 5.º a corpore non dependet quoad ipsum esse; 6.º a corpore soluta, vivere ac esse desinit per annihilationem. Quæ omnia non solum cum doctrina D. Thomæ ac veteris philosophiæ christianæ directe pugnant, verum quæ ratione conciliari hæc possint cum differentia essentiali inter hominem et bruta, ac cum doctrina ejusdem auctoris, dum statuit, quod brutorum anima dependet a corpore quoad omnes operationes, plane nescio.

Unde, ut via resolutioni hujus perdifficilis quæstionis apriatur.

2.º Æquivocatione laborant, qui ex eo, quod anima brutorum nequeat esse corpus vel materia, statim inferunt, eam esse substantiam spiritualem, sive ens animæ rationali simile quoad substantiam et modum essendi. Etenim, ratio entis, utpote universalissima, non solum accommodatur et congruit entibus completis et perfectis, prout sunt corpora et spiritus, sed etiam entibus imperfectis et incompletis. Perfectum namque in creatis supponit imperfectum, præsertim cum agitur de entibus perfectis *compositione*, seu substantiis *compositis*, prout sunt substantiæ, ex quibus mundus corporeus, a quo non excluditur ipse homo, coalescit. Similiter, ens completum supponit ens incompletum, ac, ut ita dicam, *ens-pars, ens-principium*, præsertim quoad entia illa, quæ *compleantur* ac exurgunt ex unione duarum aut plurium realitatum, prout sunt animalia, quæ nec corpore solo, nec anima sola constant et perficiuntur. Ergo, præter corpora et spiritus, quibus proprie congruit denominatio substantiæ corporeæ et spiritualis, admittere oportet substantias corporeas atque spirituales, quæ sint entia incompleta et imperfecta; nimirum, quæ participant de ratione substantiæ, quatenus essentialem aptitudinem habent ad constituendam substantiam tamquam ejusdem principium essentielle.

3.º Ex his legitime inferitur, quod, si sit aliqua entitas substantialis, quæ essentialem aptitudinem habeat ad constituendam cum alia entitate corporea unam essentialiam completam, unumque suppositum vel substantiam completam, ita tamen, ut existere et operari possit sine consortio illius, talis entitas substantialis, utpote *vere subsistens*, quamvis imperfecte, absolute potest denominari substantia spiritualis. Si vero illa entitas substantialis sit hujus conditionis, ut nequeat existere et operari sine consortio alterius, cum qua unam naturam et unam substantiam completam constituit, tunc nec ens subsistens, nec substantia spiritualis aut immaterialis proprie dicetur. Poterit tamen dici *entitas sub-*

stantialis, quatenus est principium essentiale substantiæ, atque etiam spiritualis et immaterialis *negative*, tum quia *non est* corpus, tum quia ejus vis operativa excedit ac superat communem modum operandi corporis per vires mechanicas et chemicas. Quibus prænotatis, ut certum a probabili secernatur, sit

THESIS I.^a

Bruta animantia intellectu et voluntate proprie dicta, seu libera, carent.

Prob. 1.º Proprius character intellectus, prout a sensu distinctus ipsoque superior, est cognoscere universalia, atque pertingere ad objecta pure spiritualia, ut sapientiam, Deum, veritatem, etc., dum e contra sensus nonnisi singularia et materialia objecta attingit, prout experientia testatur: atqui bruta nec spiritualia objecta, ut Deum, nec rationes universales rerum etiam materialium attingunt; ergo. Minor constat 1.º quia nullum adest signum, bruta animantia, Dei, angelorum, veritatis, virtutis, etc., ideam habere; 2.º quia, ut scite habet D. Thomas¹, «omnia animalia ejusdem speciei similiter operantur, quasi a natura (ex instinctu naturali, ac proinde non voluntario) mota et non ex arte operantis; omnis enim hirundo similiter facit nidum, et omnis aranea similiter telam»; quod quidem evidens signum est cognitionis singularis, qui enim universales rerum rationes, proportionales, et relationes cognoscit, diversis mediis ac viis finem attingit, ut videre est in homine.

Prob. 2.º Si intellectu aut libera voluntate bruta gaudent, reflectere possent supra proprias operationes, easque successive perficere; ast nullum reflexionis aut libertatis signum in eis apparet: etenim, eadem ratione in vitæ initio et fine, in circumstantiis A ac in circumstantiis B uniformiter operantur, ita ut nulla nova industria, nova ars, novus

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 2.º, cap. LXXXII.

progresus detegatur¹; ergo nec intellectu, nec libera voluntate gaudent.

Accedit, quod, si semel admittatur, bruta gaudere intellectu et libera voluntate, occluditur via ad statuendum essentiale discrimen inter hominem et belluam, ac proinde ad immortalitatem animæ stabiliendam, quæ si semel corrumpatur, corrumpitur quoque integra Christiana Religio; igitur Religionem produnt philosophi, qui catholicam doctrinam tueri profiterentur, et tamen vel rationem, vel liberam voluntatem belluis concedunt².

¹ Apposite ad rem Bonald, cujus verba hispanice versa sic habent: "Este'es, pues, el rasgo más marcado de la diferencia que existe entre ellos (el hombre y el animal), y que no permite acercar el animal más industrioso al hombre más inferior. El hombre nace con la ignorancia de todo cuanto debe saber, pero con la capacidad de aprender de sus semejantes/lo que ignora, de conocerlo todo, y de conocerse á sí mismo. El bruto, por el contrario, nace instruido de todo lo que tiene que hacer, pero incapaz al propio tiempo de ir más lejos... Lo repito: el animal nace perfecto, ó, mejor dicho, finito: el hombre nace perfectible é infinito, por decirlo así; pues, como dice Bossuet, *puede llegar hasta el infinito.*" *Recherches Phil. sur les prem. objets des connoiss. mor.*, cap. XIII.

² Rejiciendus ergo Noget-Lacoudre, canonicus Bajocensis, qui activitatem liberam belluis concedit, dum hæc scribit: "Agnosceda est insuper apud belluas activitas voluntaria... Demum, et deprehenditur apud belluas activitas libera. Activitas libera illa est, qua producuntur actus, quos ad arbitrium ponere, vel non ponere potest agens." *Inst. Phil. in Seminar. Bajoc. habitæ*, tom. II, pag. 409. Priora verba inexactitudinem ad minus redolent; quippe belluis non activitatem *voluntariam*, quæ ex voluntate oritur, sed spontaneam, vel potius instinctivam tribuere oportet. Posteriora parum consentiunt cum catholica philosophia, immo cum ipso scriptore; quandoquidem activitas libera fundamentum habet in ratione, quam proinde necessario præsupponit; et tamen auctor iste, qui liberam activitatem belluis concedit, eisdem denegat rationem.

THESIS 2.^a

Prorsus rejicienda est opinio, quæ statuit, brutorum animam nonnisi intellectu et voluntate a rationali differre.

Thesis hæc directe impetit eos catholicos philosophos, qui, quamvis fateantur, belluas intellectu et voluntate non gaudere, ajunt tamen, ipsarum animam esse substantiam simplicem, spiritualem, non eductam de potentia materiæ, sed per creationem ex nihilo productam, ac demum subsistentem ad modum animæ humanæ, seu independentem a corpore quoad esse: hæc quippe omnia tribuit animæ brutorum Tongiorgi supra citatus, cum aliis, qui in eadem opinione versantur.

Prob. 1.º Quia, ubi est eadem aut similis substantia et essentia, eadem quoque aut similes potentiæ et operationes exurgunt, cum certum sit, potentiam agendi et operationes cujusque rei ab ejus essentia profluere ipsique commensurabilis; ergo, si anima brutorum assimilatur animæ rationali quoad ipsam essentiam vel entitatem substantialem, ut volunt adversarii, assimilare quoque debet quoad vim agendi et quoad operationes. Subsumo: atqui, ex ipsis adversariis, animæ brutorum et hominum non conveniunt, nec assimilantur quoad potentias et operationes, siquidem bruta intellectum et voluntatem non obtinent, sicut homines; ergo nec assimilari aut convenire queunt quoad essentiam vel entitatem substantialem.

Prob. 2.º Inter attributa ea, quæ propugnatores hujus opinionis animæ brutorum concedunt, primum ac fundamentale est substantia seu independentia a corpore quoad esse; quandoquidem sine dubio reliqua ex hoc legitime consequuntur, ipsumque supponunt. Revera enim, si semel ponatur, brutorum animam subsistere ad eum modum, quo subsistit anima humana, quatenus, scilicet, non dependet a corpore quoad esse, ex hoc necessario consequitur, quod sit substantia simplex et spiritualis; quod non educatur de po-

tentia materiæ, quia illud, quod non dependet a materia quoad esse, ex ea non educitur; quod per creationem producat, etc... Ergo, si brutorum anima non est subsistens etiam ea subsistentia imperfecta, quæ animæ rationali congruit, nec ei convenient cætera attributa seu prædicata, quæ eam subsistentiam supponunt tamquam fundamentum et radicem. Atqui revera brutorum anima non habet ejusmodi subsistentiam, sive, quod in idem reddit, non est independens a corpore quoad esse. Et re quidem vera, juxta philosophorum commune effatum rationi et experientiæ consentaneum, operari sequitur esse et juxta modum operandi est modus essendi; vis namque agendi ab ipsa rei essentia dimanat ipsique commensuratur, unde, quo nobilior ac perfectior existit quævis natura, nobiliorem ac perfectiorem agendi vim et operationem sibi vindicat: immo etiam, cum nos ipsas rerum essentias immediate cognoscere aut intueri non possumus, de eisdem judicamus ac ipsas maxime cognoscimus ex viribus agendi et operationibus, quibus gaudent... Ergo, cum brutorum anima a corpore dependeat quoad operari, ut experientia compertum est et ipsimet adversarii fatentur, apud quos brutorum anima « est dependens a corpore quoad omnes suas operationes »¹, necessario quoque a corpore dependet quoad esse.

Adjicere liceret argumenta alia magni ponderis in eadem rem, sed, ni fallor, hæc duo, quæ nunc evolvimus, abunde sufficiunt ad demonstrandum, opinionem, quam oppugnamus, parum aut nihil probabilitatis habere. Jam ergo, quid apud nos sit brutorum anima (quamvis in salebrosa hac materia facilius sit dicere, quid res non sit, quam quid sit), summatim dicemus, juxta hucusque exposita et disputata. Itaque,

1.º Anima brutorum non est subsistens nec etiam ea subsistentia incompleta, quæ reperitur in rationali anima, quia ex hoc ipso, quod dependet a corpore quoad omnes

¹ Ita cit. Tongiorgi, qui etiam addit: "Nullum actum anima sensitiva exercere potest sine corpore." *Ibid.*, pag. 45.

operationes, opus est, quod ab eodem dependeat quoque quoad esse.

2.º Ergo non est dicenda *substantia* absolute et sine ad-dito, sed ad summum *substantia* imperfecta, vel potius ens vel principium *substantiale*: nam, quod non subsistit, nec complete, nec incomplete saltem ut rationalis anima, *substantiæ* denominationem nec proprie, nec absolute recipere potest.

3.º Brutorum anima educitur de potentia materiæ, non ita quidem, quod ea seorsim fiat vel producat, sed quatenus animal virtute generativa sibi insita et medio semine, quod est veluti participatio vivens et animalis naturæ generantis, agit in materiam, eam transmutando usque ad productionem *substantiæ* vel compositi animalis. Nam sensitiva anima, utpote forma *substantialis* non subsistens, non fit, nec generatur, proprie loquendo, sed quod fit et generatur est ipsum animal seu compositum, sicut ejus quoque est esse seu subsistere; ut enim profundissime observat D. Thomas ¹, «in hoc videntur fuisse decepti (philosophi quidam), quia attribuebant fieri proprie istis formis, cum tamen fieri non sit nisi compositi, cujus etiam proprie est esse: formæ enim esse dicuntur, non ut subsistentes, sed ut quo composita sunt (existunt et vivunt); unde et fieri dicuntur non propria factione, sed per factionem suppositorum.»

4.º Non igitur per creationem ex nihilo, sed per eductionem ex præjacente materia esse incipit; nam, quod *est* et *operatur* dependenter a materia, *fit* quoque dependenter a materia, hæc namque tria, *operari*, *esse* et *fieri*, sibi mutuo respondent, ita ut, quæ *operantur* cum independentia a materia, etiam *sint* et *fiant* independentem a materia.

5.º Ergo summatim: Brutorum anima 1.º non est *substantia*, quia non subsistit, neque perfecte, nec imperfecte; 2.º non est *immaterialis* aut *spiritualis positive*, quia nec quoad esse, nec quoad operari assimilatur spiritualibus sub-

¹ Quolib. 9, art. 11.

stantiis; 3.º est forma *substantialis*, quia est principium formale *substantiæ*; 4.º perfectior tamen quam aliæ formæ inferiores, quarum perfectionem eminenter continet: 5.º *materialis* vero *positive*, quia operatur, existit, et fit dependenter a materia; 6.º solumque *immaterialis negative*, quatenus non est corpus aut materia, et, *similitudinariè* vel per analogiam quamdam, quatenus quoad operationes quasdam elevatur supra conditionem corporum et formarum inferiorum, magisque appropinquat operationibus *substantiæ* spiritualis.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. adversus I.^{am} thes. Opera industriæ et artis sunt effectus et signa intelligentiæ; sed bruta animantia accuratissima opera industriæ et artis edunt, ut manifeste apparet in castoribus, apibus, araneis, etc.; ergo...

Resp. dist. maj. Sunt effectus et signa intelligentiæ, *si agens in eis successive perficiatur, aut per disciplinam acquirit, conc.; si ex instinctu et impetu naturæ, subd.: sunt signa intelligentiæ, existentis in ipso exequentis, neg.; existentis in auctore naturæ, conc.* Ex eo, quod belluæ ordinate et artificiose operentur, pure colligitur, esse aliquam superiorem intelligentiam, quæ belluis et earum operibus aliquem finem præstituerit; ast minime, quod eisdem insit intelligentia, si ejusmodi opera ita perficiant, ut neque rationem formalem finis, aut relationem mediorum cum fine cognoscant, vel saltem supra sua opera possint reflectere, eaque mutare et perficere. Ast nihil horum in brutis existit. Nam neque relationem mediorum cum fine cognoscunt ¹, nec reflexione, aut perfectibilitate gaudent in suis operibus; quandoquidem uniformi ratione operantur, temporibus præteritis ac præsentibus, initio vitæ, in medio, in fine, in hac vel in illa re-

¹ Unde apposite Comes de Maistre: «El perro y el mono se acercan al fuego, y se calientan con placer como nosotros; pero no aprenderán jamás á echar un tizón sobre las ascuas.»

gione posita, nec novas artes, aut industrias addiscunt, nec, quas ex natura habent, perficiunt ¹.

Obj. cum Tongiorgi adversus 2.^{am} thes. Anima brutorum 1.º ex partibus essentialibus non constat; ergo est simplex. 2.º Non est formaliter extensa, nec in partes integrantes resolvi potest; ergo est indivisibilis.

Resp. neg. utramque cons. Etenim simplicitas et compositio substantias seu essentias completas proprie respiciunt; unde, cum brutorum anima non substantia, sed principium substantiæ vel forma substantialis sit, nec simplex, nec composita proprie dici potest, sed principium aut pars essentialis substantiæ compositæ. Potest tamen improprie seu *negative* simplex dici, quatenus, seorsim a materia et substantia completa spectata, in alias partes dividi nequit. Atque hoc eodem sensu *indivisibilis* dicitur, quatenus nempe, non est corpus aut substantia materialis, quibus quantitas ac proinde divisibilitas propria et positiva solum congruit. Atque hoc est,

¹ Qua in re bene habet Bonald: "L'animal naît donc parfait ou fini, avec des impulsions donnés, des goûts déterminés, des habitudes formées d'avance; il naît âgé, pour ainsi parler, et instruit, au premier moment qu'il essaie ses forces, de tout ce qu'il fera quand l'âge les aura développés. Si les soins, et l'intelligence de l'homme étendent son instinct, perfectionent ses habitudes natives... ces habitudes acquises sont perdues pour les espèces dans les quelles aucun progrès, aucun changement n'a été remarqué depuis Aristote... L'homme, au contraire, naît perfectible, et, par conséquent, imparfait. Il est capable de tout apprendre ou de tout inventer; mais il ne saura un jour que ce qu'il aura appris de la raison des autres ou découvert avec sa propre raison." *Recherches cit.*, cap. XIII.

Quæ verba Bonald haberi possent veluti commentarium horum verborum D. Thomæ: "Animalia bruta in sui principio (cum ipsa natura et esse) accipiunt naturalem æstimationem ad cognoscendam nocivum et conveniens, quia ad hæc ex propria inquisitione pervenire non possunt. Homo autem ad hæc et multa alia potest per rationis inquisitionem pervenire." *QQ. Disp. De Verit.*, q. 18. art. 7.º ad 7.^{am}

quod vult D. Thomas, dum docet, brutorum animas esse *indivisibiles per se*.

Obj. 2.º cum eodem. «Anima brutorum neque corpus est, nec corporis qualitas, aut affectio, aut temperamentum; ergo est substantia,» nimirum, subsistens.

Resp. neg. cons. Nam brutorum anima potest esse et vera est *forma substantialis*; ac proinde non sequitur, quod sit substantia, quamvis concedatur, quod non sit corpus, aut corporis qualitas, affectio, aut temperamentum. Nec possumus non mirari, virum certe solertem ac in philosophicis peritum sophisma hocce offendere.

ARTICULUS QUINTUS

De functionibus et potentiis vitalibus animalium.

Quæ in præcedentibus articulis exposita manent, satis ostendunt, bruta animantia sibi vindicare potentias ac functiones vitales, quæ vegetabilibus insunt. Ast, quia brutorum anima perfectior existit principio vitali plantarum, profluit exinde: 1.º inesse brutis potentias et functiones vitales, quæ vegetabilibus non insunt; 2.º eas ipsas functiones, in quibus cum plantis conveniunt, superiori ratione perfici in animalibus. Quoniam vero de ejusmodi differentiis disserere, potius quam ad philosophos ad Historiæ naturalis tractatores physiologosque spectat, nos pauca quædam notatu digna circa functiones vegetativas animalium subjiciemus ¹. Ac deinde

¹ Ne autem philosophiæ studentes prorsus jejuni evadant circa convenientiam et discrimen functionum prædictarum in plantis et animalibus, hæc subjicimus, quæ *Historia Naturalis*, quam supra citavimus, ex Decandolle desumit: "Decandolle ha hecho observar que la nutrición se divide en los reinos orgánicos en siete periodos, ó clases de fenómenos..."

1.º La materia sólida ó líquida, que sirve de alimento al animal ó vegetal, entra por uno ó muchos orificios. En la mayor parte de los animales, la abertura (la boca) es única; pero hay,

de potentiis animalibus propriis breviter disseremus. Porro circa functiones vitæ vegetativæ animalium notatu digna sunt *sanguis* et *calor animalis*. Itaque,

a) Animalium *sanguis* in speciebus superioribus et perfectioribus, ut sunt mammifera, aves, pisces, etc., rubei co-

sin embargo, animales inferiores, los rizostomos, que tienen varias. En los vegetales, las esponjuelas son ordinariamente múltiples, y cada una se compone de un gran número de aberturas muy pequeñas.

2.º El aliento pasa á los órganos que deben elaborarle, es decir, modificarle, para que no pueda efectivamente servir para la nutrición: en los vegetales este trayecto se verifica directamente por la raíz y el tallo; en los animales hay además cavidades especiales, como estómago é intestinos, donde el alimento es detenido y sufre la primera modificación. La parte no nutritiva es arrojada (los excrementos), y el resto continúa su marcha con el nombre de quilo.

3.º El alimento bajo la forma líquida, á saber, el quilo en los animales y la savia en los vegetales, llega cerca de la superficie, ó por lo ménos se pone en contacto con el aire exterior. Una parte de él se evapora, ya sea en los dos reinos por la transpiración de todas las superficies, ya en los animales superiores por la transpiración abundante de los pulmones, y en los vegetales vasculares por la exhalación de las hojas.

4.º La materia alimentaria, haciéndose ménos líquida, es modificada químicamente por el aire atmosférico; en los animales aumenta la proporción del oxígeno; en los vegetales la del carbono... La operación química, en que el aire da á cada uno lo que necesita, se verifica, en los animales y los vegetales superiores, en los pulmones, bronquios ó las hojas...

5.º El jugo alimentario, por efecto de las operaciones anteriores, se vuelve muy nutritivo; en los animales toma el nombre de sangre, y en los vegetales el de cambium, y se deposita en el tejido por medio de una circulación más ó menos extensa.

6.º Una porción de las moléculas elementales que contiene es depositada de tal manera, que pueden mezclarse con la savia ó con la linfa; ser asimismo transportadas por ella de un órgano á otro: así se forma la grasa de los animales, y los tubérculos co-

loris existit, ast in aliis inferioribus vel albus, vel aliorum colorum, vel fere pellucidus existit. Sanguis rubeus ex duplici elemento coalescit, ex liquido quodam fere diaphano, quod *serum* appellant, ac ex tenuissimis *globulis* rubei coloris, ex quibus sanguinis color-originem ducit ¹. Præcipuæ cavitates, quibus sanguis continetur ac circulationem perficit, quæque idcirco *vasa sanguinea* audiunt, sunt arteriæ, per quas sanguis ex corde ad reliquas corporis partes pervenit; et *venæ*, quarum ope ex reliquis corporis partibus ad cor regreditur. Hinc sanguinis *circulatio*, ab Harvey, Caroli Primi Angliæ regis medico, primum detecta, *arteriis* et *venis* tamquam vasis seu conductoribus et *corde* tamquam motore perficitur.

b) *Caloris animalis* productio comitatur in brutis functiones nutritivas, cujus tamen natura et gradus varia sunt pro diversitate animalium. Quædam namque calorem minus intensum in se producunt et habent ita ut gradum caloris independentem a variationibus atmosphericis non obtineant; hæc dicuntur animalia *sanguinis frigidi*, suntque omnia, præter mammifera et aves; quæ sibi vendicant caloris gradum

tiledones carnosos, receptáculos y otros depósitos carnosos en los vegetales.

7.º Ciertos órganos particulares, llamados glándulas, pueden extraer del jugo nutritivo sustancias muy variadas, lo cual constituye las secreciones. Aquellas, cuyos productos son arrojados al exterior, como la orina, se llaman secreciones *excrementicias*; las otras, cuyos productos permanecen en el interior, y aún son útiles, como la saliva, la bilis, son llamadas *recrementicias*. Esta distinción es menos clara en los vegetales., T. VIII, pag. 56.

“En examinant au microscope le sang d'un animal à sang rouge, tel qu'un mammifère, un oiseau, un poisson, on voit qu'il est constamment formé de deux parties distinctes; d'un liquide jaunâtre et transparent, auquel on a donné le nom de *serum*, et d'une foule de petits corpuscules solides réguliers, et d'une belle couleur rouge, qui nagent dans le fluide dont nous venons de parler, et que l'on appelle les *globules* du sang., Edward, *Zoolog.*, pag. 54.

intensorem atque a variationibus circumstantis aeris quodammodo independentem; quamobrem et animalia *sanguinis calidi* appellantur. Nec tamen iidem gradus intensitatisve caloris apud omnia genera, species, aut etiam individua animalium prædictorum existunt¹. Attamen generatim statui potest, calorem animale in avibus intensorem esse quam in mammiferis etenim aves 42 gradus centigrados fere attingunt, mammifera inter 36 et 40 oscillare, observatum est.

Quod attinet ad vires seu potentias animalibus proprias ac veluti specificas, præter quinque exteriores sensus, recenseri debent cum D. Thoma:

1.º *Sensus communis*, qui etiam *interior* a D. Thoma appellatur. Etenim bruta, non solum percipiunt objecta propria sensuum externorum, sed discrimen unius ab altero, v. gr., cibum, quem degustant, non esse sonum, quem audiunt. Similiter, actus externorum sensuum confusa saltem ac imperfecta conscientia percipiunt, cujus signum est, quod

¹ "Du reste, la faculté de produire de la chaleur varie dans les divers animaux de ces deux classes, et varie aussi dans le même individu suivant l'âge et les circonstances où il est placé. Ainsi, la plupart des mammifères et des oiseaux produisent assez de chaleur pour conserver la même température en été et en hiver, et pour résister aux causes ordinaires de refroidissement, même à un froid très-vif. Mais il en est d'autres qui produisent seulement assez de chaleur pour élever leur température de 12 au 15 degrés au-dessus de celle de l'atmosphère; il en résulte que pendant l'été leur température est à peu près la même que celle des autres animaux à sang chaud; mais que pendant la saison froide elle s'abaisse beaucoup: or toutes les fois que ce refroidissement atteint une certaine limite, le mouvement vital se ralentit toujours, et l'animal qui l'éprouve tombe dans un état de torpeur ou de sommeil léthargique, qui dure jusqu'à ce que la température se relève de nouveau. On appelle *animaux hibernants* les êtres qui présentent ce singulier phénomène, et, sous ce rapport, ils sont en quelque sorte intermédiaires entre les animaux à sang chaud non hibernants et les animaux à sang froid.", Edward, *Op. cit.*, pag. 118.

sensationes quasdam voluptuose appetunt et excipiunt, ut dum aures arrigunt ad melius audiendam cantilenam; quæ quidem propria sunt munera sensus communis seu interioris, ut in Psychologia diximus. Adde his, animalia somno indulgere, somnus autem, ut non improbabilius Aristoteles opinatur¹, originem ducit ex ligamine vel impedimento communi sensorium afficiente: inest igitur animalibus communis sensus.

2.º *Imaginatio*. Animalia namque absentia percipere, satis constat: 1.º ex eo, quod vias et loca frequentata petant, ad pascua et stabula revertantur, homines, quibus conviunt, agnoscant, etc.; 2.º ex eo, quod somniis sunt obnoxia; videmus enim, canes aliaque bruta latratus, murmura, gestus et motus somniantium edere. Hæc autem omnia sunt signa et opera imaginationis, cujus proprium munus est uti speciebus seu repræsentationibus per sensus exteriores acceptis, ad quarum retentionem aut conservationem, ait D. Thomas², ordinatur phantasia sive imaginatio, quæ idem sunt; est enim phantasia sive imaginatio quasi thesaurus quidam formarum (specierum vel repræsentationum) per sensum acceptarum.

3.º *Æstimatoria*. Facultas, nempe, qua bruta animantia quædam in corporibus percipiunt, quæ aciem sensuum externorum, ipsiusque communis sensus effugiunt. Videmus enim, animalia discernere utilia ab inutilibus, ut materias ad nidificandum utiles, noxia ab innoxiiis, ut apparet in ove,

¹ "Siquidem, inquit ille, hoc sensorium (commune), cum præcipuum sit et ad illud reliqua omnia sensoria referantur, si qua forte re afficitur, cætera quoque omnia simul necessario afficiuntur... Enimvero, somnus obrepit cum imbecillitas usus, nec quolibet sensorium, nec quamlibet ob causam occupat, sed, ut nunc testati sumus, cum primum sensorium tentat, quo omnia sentiuntur. Tale enim sensorium, si forte sentire non poterit, necessario cætera quoque sensoria nullo afficientur sensu." *De somno et vig.*, cap. II.

² *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 88, art. 3.º

quæ, «videns lupum venientem, fugit, non propter indecentiam coloris vel figuræ, sed quasi inimicum naturæ, ait D. Thomas»¹, proprios filios ab extraneis, aliaque hujusmodi, quæ omnia ab externis sensibus minime percipiuntur. Unde et hujusmodi intentiones seu qualitates, ope æstimatorivæ perceptæ, *insensatæ*, quasi non sensatæ appellantur a veteribus Scholasticis, non quidem quod absolute insensibiles existant, sed quia superant et excedunt sensibilitatem externam.

Huic facultati, utpote nobiliori inter pure sensitivas, et quæ majorem obtinet affinitatem cum intellectu, præsertim tribuenda sunt opera illa brutorum, quæ industriæ et artis specimen præ se ferunt. Recentiores eam appellare solent *instinctum*, sed immerito; nam instinctus potius dicit ac significat inclinationem seu impetum naturæ ad motum aliquem peragendum, ac proinde cum appetitu sensitivo identificatur, non cum æstimatorivæ, quæ continet perceptionem præviā, ex qua ejusmodi instinctus sive appetitus naturalis consequitur.

4.º *Memoria sensitiva*: Ex qua et per quam bruta prædictas intentiones seu qualitates insensatas seu speciales objectorum, ope æstimatorivæ perceptas, apud se retinent et conservant, sicut per imaginationem conservant perceptiones sensuum externorum.

5.º *Appetitus sensitivus*: Qui, ut D. Thomas habet², est inclinatio consequens apprehensionem (perceptionem) sensitivam. Enimvero, sicut (perceptionem) cognitionem rationis sequitur inclinatio rationalis ad bonum intellectu perceptum, quæ voluntas dicitur; ita cognitionem sensitivam consequitur inclinatio instinctiva seu necessaria ab bonum sensibus perceptum, ac proinde aversatio mali sensibus percepti. De quo ejusque manifestationibus, quæ *passiones* audiunt, quia satis in Psychologia diximus, nihil hic ultra addemus.

¹ *Loc. cit.*

² *Loc. cit.*, q. 81, art. 2.º

6.º *Facultas locomotiva*: Appetitus namque, seu instinctus quoad bonum aut malum sensibus cognitum, inutilis, immo et noxius animali evaderet, nisi, frueretur potestate seipsum transferendi de loco in locum, pro utilibus capiendis et nocivis vitandis. Hanc porro vim motricem brutis inesse, ipsa quotidiana experientia abunde satis ostendit.

Atque has cunctas facultates et vires brutis perfectioribus, immo maximo animalium numero inesse, pro certo est habendum; utrum autem omnes in speciebus infimis etiam reperiantur, physiologis atque zoologiæ peritis discutiendum libenter relinquimus.

ARTICULUS SEXTUS

Darwinismus.

Theoriam illam a Carolo Darwin in suis operibus expositam circa originem, gradus et multiplices manifestationes vitæ super terram, dicimus hic darwinismus. Hoc quidem systema, quod hodiernis asseclis studiorum præhistoricorum nimis arridet, et magis etiam propugnatoribus materialismi larvati sub nomine positivismi, nihil aliud est quam theoria transformista vitæ ac phænomenis vitæ applicata. Cæterum, admittere cogimur, vitæ explicationem per transformismum tantum distare, ut sit originaria Darwin theoria, quin potius nihil aliud sit, quam evolutio, modificatio, et veluti complementum systematum Lamark, Bory Saint-Vicent, Nandin et quorundam aliorum, præter relationes affinitatis et analogiæ, magis vel minus remotas, quæ inveniuntur inter hypotheses darwinianas et hypotheses Maillet et Robinet, aliorumque encyclopedistarum sæculi elapsi, qui simios assignabant hominis progenitores. Verum, quidquid de hoc sit, nostrum tantum munus hoc loco est patefacere, darwinismus vel theoriam vitæ contentam in operibus Darwin, et a suis discipulis propugnatam, ad sequentia capita revocari posse.

1.^m Multiplices ac diversæ vitæ manifestationes, species, genera, familiæ, regna, sicut etiam stirpes et varietates viventium animalium et vegetalium, quæ terram replent, nihil sunt aliud quam effectus et explicationes cujusdam lentæ ac successivæ seriei transformationum per annos innumerabiles cumularum, ita ut species omnes, genera, familiæ, etc. vegetalium atque animalium contineant ac repræsentent evolutionem transformativam, et progressivam unius prototypi primitivi vitæ præditi, vel, ad summum, trium vel quatuor typorum primordialium.

2.^m In qualibet specie vitæ ad multiplicationem tendit progressionem geometricam, quæ quidem respondet numero filiorum, quos quælibet mater in respectiva specie generare potest toto vitæ suo decursu. Hinc illa Darwin lex, quæ pugna pro existentia dicitur (lucha por la existencia), apud alios, lex *concurrentiæ vitalis* nominatur. Nimirum, cum sit prorsus impossibile, media subsistentiæ ac materiale spatium sufficere individuis omnibus possibilibus in illa progressionem geometricam, necessario exigitur inter diversa ventia continuata quædam pugna, et veluti singulare prælium, quo illa, quæ sunt quocumque modo inferiora, pereant tali portione, quæ necessaria est ad conservationem generum superiorum, nec non individuorum, qui fortiores existunt intra eandem speciem. Verbo: pugna pro existentia ad hoc tendit, ut destruat individua quocumque modo inferiora ac magis debilia, simulque conservet, quæ sunt cujusdam superioritatis relativæ.

3.^m Hinc alia lex fundamentalis exurgit, quæ evolutioni transformistæ præest, scilicet, illa, quam Darwin *selectionem naturalem* seu cæcam appellat, qua natura successive in individuis accumulatur per hæreditariam transmissionem omnes speciales qualitates atque particulares organismi perfectiones a suis parentibus acquisitas, ita tamen, ut in se contineant aliquam utilitatem ad pugnam pro existentia.

4.^m Possibile est ac valde probabile, formationem ipsam vel apparitionem hominis super terram locum habuisse vi

supradictæ transformationis evolutivæ, necnon virtute ipsarum legum¹, quibus vegetalia atque animalia subjiciuntur. Ergo, non solum possibile, verum etiam probabilissimum est, hominem a simio tamquam a suo immediato et directo progenitore originem ducere².

Uno verbo: juxta darwinismum, species omnes tam vegetalium, quam animalium, ab alga ad quercum, a zoofito et infusorio usque ad mammiferum perfectum, suam trahunt originem ex transformatione successiva trium vel quatuor typorum primordialium, et probabiliter ex uno tantum prototypo. Vel melius; genera atque etiam duo magna naturæ viventis regna, classes omnes, familiæ, species, homine non excepto, suum habent principium et formationem ex ipsis causis et legibus, quæ determinant formationem et existentiam varietatum. Hæc est thesis fundamentalis, quæ omnem theoriam darwinistam complectitur.

Superfluum est hoc loco animadvertere, conditionem operis elementarii non pati discussionem diffusam darwinismi, quamvis hocce systema litteraturæ genus speciale hodie constituat. Ex his, quæ jam in superioribus articulis exposita manent, simulque ex doctrina alibi tradita, cum egimus de distinctione essentiali inter facultates pure intellectuales ab his, quæ sunt ordinis sensitivi, et insuper agendo de natura et origine animæ rationalis, plane infertur, thesism darwinianam esse essentialiter materialistam, antiphilosophicam et antichristianam. His vero non obstantibus, quædam

¹ Notum est omnibus, quod Darwin alias etiam leges subnectit in sua theoria transformistæ, ut sunt correlationes incrementi, selectio sexualis, etc., sed, quæ supra retulimus, sunt præcipuæ et essentielles, et veluti basis totius ejusdem systematis.

² Postquam Darwin suam theoriam transformistam exposuisset in opere, cui titulus: *Origo specierum in genere*; ipsemet anglicus scriptor aliud opus etiam edidit sub titulo: *Origo hominis*, in quo exclusive intendit suam predictam theoriam homini ex integro applicare.

hic afferemus momenta et rationes, quæ perspicue ac dilucide falsitatis evincant præfata Darwin asserta.

1.^m Doctrina Darwin duobus vitiis capitalibus, inter alia, laborat, quorum primum ad originem theoriæ, secundum vero ad methodum, quæ in ipsius expositione adhibetur, spectat. Jam vero ad hoc postremum quod attinet, nihil immorari necesse est: volvantur ipsius Darwin opera, in quibus tota sua theoria continetur, et statim apparebit, ipsum ad ignotum, ad possibile, ad fortuitum etiam frequentissime confugere, ut statuatur suas transformationes evolutivas.

Nec vero minus vitiosa redditur theoria darwiniana, si ex parte originis spectetur. Etenim pro certo haberi debet, basim primordiale darwinismi in existentia hypothetica *prototypi primitivi* consistere, quod quidem prototypum utique supponitur, sed nunquam demonstratur. Hincque est, quod omnis theoria darwiniana in ipso suo origine vitiatur, et ad hypothesim mere gratuitam reducitur, utpote quæ fundatur in existentia prototypi, hoc est, *mysterii inexplicati et inexplicabilis*, ut recte ait Quatrefages. Abs re autem non erit hic adnotare, quod sub hoc respectu Lamarck invenitur superior Darwin, quia, dum hic arbitrarie et gratis suum assumit prototypum, quin cogitet de aliqua prima causa a natura distincta, a qua dependeat, ille agendo de *protorganismo* ac de legibus naturalibus, quæ hujus evolutioni præsent, illas habet ut *expressionem quamdam supremæ voluntatis, quæ eas constituit*, assignando insuper realem distinctionem, quæ intercedit inter «naturam et ejus supremum auctorem.»

2.º Gratis etiam admissio hujusmodi prototypo, cujus existentia minime firmatur ratione aliqua vere scientifica, et quamvis pro certo statuatur realitas mysteriosa hujus entis involuti sub hypothesis umbra, facta tamen, et facta inconcussa, aperte contrariantur legibus, quibus, juxta Darwin theoriam, subjicitur evolutio transformativa istius germinis primordialis. Enimvero quæ ratione conciliari potest existentia mille ac mille viventium inferiorum cum lege illa pugna pro existentia et selectionis naturalis? Quod est, quod præ-

fata pugna et selectio nullo modo absumere potuerint tantam multitudinem infusoriorum, polyporum, vermium, qui conditiones quam maxime præferunt inferioritatis relativæ? Sed hæc quidem difficultas magis ac magis roboratur, si præ oculis habeatur, quod anglicus naturalista statuit atque admittit millium milliumque annorum cursum, in quibus successive perficitur ac transformatur prototypus primitivus. Quomodo explicari valet, quod, post tam acrem pugnam ac per multa sæcula continuatam, et posita etiam actione, quæ naturali selectioni attribuitur, adhuc tamen suam existentiam retineant ac conservent tot millia viventium organizatione tam rudimentaria et simplici prædita in regno animali? Auctor ipse philosophiæ zoologiæ, qui generationes spontaneas admittit ac defendit, posset absque dubio aliquas afferre rationes «magis vel minus» consentaneas hujusmodi facto, quod tamen minime congruit cum doctrina Darwin, eo quod iste generationem spontaneam rejicit.

3.º Theoria darwiniana necessario exigit ac præsupponit existentiam successivam seriei maximæ specierum interjectarum, vel, si velis, stirpum et varietatum, quæ veluti media transitionis fuerunt a specie perfecta nunc, et undequaque absoluta, ad eam, quæ mater istiusmodi fuit ac stipes. Sic enim postulant leges, quas theoria transformista requirit, ut explicet originem specierum, prout ipsemet Darwin fatetur, cum inquit, numerum varietatum interjectarum, quæ remotis illis temporibus esse habuerunt super terram, ingentem quidem existere. Verumtamen, observatio et experientia aperte nobis testantur, minime existere hujusmodi typorum transitiones et varietatum intermediarum multitudines in diversis formationibus geologicis hucusque exploratis, quæ tamen consistere debuissent, juxta principia et leges fundamentales systematis darwiniani. Ast vero parens darwinismi, ut ab hac difficultate se expediat, quæ nimirum gravis est et vere scientifica, utpote experientia et observationibus innixa, ad incognitum, ad possibile, ad hypotheticum tantummodo confugit, sicut in aliis bene multis, cum statuit ac

supponit, quod superficies stratificatæ atque suppositæ sub specie formationis continuæ successive fuerint quidem superpositæ, non vero continue, sed cum interjectione pene innumerabilium sæculorum, per quæ tempora existere *potuerunt* typi transitionis et varietates intermediae, quæ necessario in hoc systemate exiguntur, seu potius finguntur. Insuper, quod magis mireris, ne ulla quidem inveniuntur vestigia tantæ multitudinis varietatum atque specierum interjectarum, prout systema hæcce requirit, in variis ac diversis formationibus geologicis prioribus et posterioribus ipsis periodis assignatis ut possibilibus ad earumdem existentiam. Atque hæc ratio, præter alias, sufficiens ex se videtur, ut agnoscat, quod mere gratuitum est atque falsum abundare in theoria transformista Darwin.

4.º Nec vero minus certa et evidentiæ sunt adversus eandem theoriæ consecrariæ, quæ ex observatione et ex historicis monumentis deducuntur. In templis enim et hypogeis veteris præcipue Egypti, quorum aliqua ad quartam usque regum seriem ascendunt, exstant nunc et asservantur picturæ vegetaliæ atque animalium, ossa ac compagine, quæ non solum easdem repræsentant species nostri temporis, verum etiam easdem stirpes et varietates. Nunc vero, si sepositis præjudiciis, rationi credatur, quomodo potest conciliari hæc identitas generum et specierum, hæc fidelis insuper typorum et varietatum exactitudo per quinque et amplius millia annorum spatium, cum legibus progressivæ evolutionis, pugnæ pro existentia, et præcipue selectionis naturalis, quæ agit continue ad accumulanda in diversis speciebus et varietatibus phænomena et qualitates, quæ apparent accidentaliter in individuis?

5.º Porro, hæc eadem lex naturalis selectionis, quæ constituit, ut diximus, unum ex principiis fundamentalibus transformismi darwiniani, aperte contrariatur vel pugnat cum alio facto prorsus inconcusso et innegabili, nempe, cum existentia in quibusdam speciebus animalibus multitudinis individuorum, quæ *neutra* dicuntur, prout videre est in api-

bus et formicis. Vi enim hæreditariæ transmissionis, quæ selectionis naturalis expressio et applicatio concreta est, parentes vel genitores in filios trasmittunt eos characteres et perfectiones relativas, quæ possident, præcipue vero qualitates illas, quæ permanenter in ipsis existunt. Nunc vero, vi et virtute præfatæ legis, et juxta darwinistas, genitores traducere debent et traducunt in filios fecunditatem seu facultatem sese propagandi, et hoc, ideo quia potentia hæc inter permanentes et connaturales principaliter annumeratur. Attamen observatio ipsa ac experientia nobis ostendunt, esse in natura quasdam animalium species, quæ filios generant steriles et infecundos in magna proportionem et multitudine, ut contingit in apibus et formicis; esse etiam in his aliisque speciebus patres et matres, qui, quamvis fecunditatem in se habent atque a suis genitoribus acceperint per varias et non interruptas generationes, producunt tamen et gignunt infinita pene individua fecunditate orbata, cum sit relative exiguus numerus filiorum, qui fecunditate donantur. Liquido ergo constat, existentiam individuorum neutrorum sub conditionibus ac circumstantiis, in quibus in regno animali hæc revelatur, ex se sola sufficere ad destruendam theoriæ darwinianam, etsi aliæ rationes et evidentiæ signa falsitatis non starent.

Supervacaneum autem hic animadvertere judicavimus, brevitatem et scopum operi nostro præfixum non sinere alias adducere probationes, nec insinuare momenta alia, quæ plane demonstrant, quam erronea et nullo fundamento innixa sit hujusmodi darwiniana theoria, inter quæ non infimum locum tenent, quæ propagationem seu reproductiones hybridorum (mestizos) comitantur, et quæ ad phænomena hybridationis referuntur.

Sed jam ad analysim systematis darwiniani quoad ea, quæ ad originem hominis spectant, devenientes, breviter sequentia accipe:

a) Observatio ipsa et experientia plane evincunt, diversitatem essentialem ac primitivam interesse inter hominem et

antropoides, qui ei progenitores et parentes assignantur, etiam sub respectu anatomico, in quo potissimum inhærent asseclæ darwinismi. Enimvero, ex attentis observationibus Vicq.-d'Azyr, Duvernoy, Gratiolet et Alix evidentissime infertur, typum anatomicum simii anthropomorphi essentialiter esse distinctum a typo anatomico, qui homini respondet. Hic enim est animal *ambulator*, quod super membra posteriora consistit; simia autem, quæcumque sit tandem ejus relativa perfectio, animal est ascensor (trepador).

b) Accedunt autem ad ea, quæ diximus, differentiæ radicales et maximi momenti, quæ observantur inter craneum hominis et orangutam. Ex experimentis Bianconi, pondus cranei simii adulti est 944 gr. supra craneum ejusdem in ætate trium annorum, cum interea craneum hominis adulti solum excedat pondere 431 gr. craneum parvuli in eadem ætate. E converso, capacitas vel evolutio cranei humani notabiliter crescit et augetur simul cum ætate, dum in simia eadem evolutio perficitur in exigua admodum proportione.

Infertur igitur ex experimentis a præfato Bianconi peractis, quod, ponderatis medio arenæ, capacitatibus craneoscopicis hominis et simii in periodis lactantiæ et in ætate adulta, ad sequentia ducunt:

Craneum hominis ætate trium annorum.	1090 gr.
Craneum hominis adulti.	2086
Craneum orangutam prima ætate.	512
Craneum ejusdem adulti.	587

c) Quid ergo, si a rationibus corporeis, ut ita dicam, et externis embriogeniæ et anatomici ad eas, quæ ordinis superioris existunt, morales, nempe, atque intellectuales consurgimus? Si studium materialis organizationis cogit nos hominem considerare *velut insulam quamdam separatam*, ut valde graphice inquit Aeby, quæ, nullo prorsus intermedio, cum finitimis mamiferorum communicat, nemini dubium est, quod præfata incommunicatio vel disjunctio absoluta atque evi-

dentior evadit, ex quo facultates morales et intellectuales hominis conferuntur cum eis, quæ in simio reperiuntur. Hic enim, sicut aliæ animalium species, sensationes possidet, atque objecta materialia et singularia percipit; homo autem, præter sensationes, ideas habet, et præsertim suam extendit activitatem ad objecta universalia et spiritualia, veritates absolutas et necessarias percipit ac cognoscit, quibus etiam ad ratiocinandum utitur, atque, ad ignota detegendum, ideas cum ideis, facta cum factis conferendo. Nulla ergo invenitur nec inveniri potest comparatio inter instinctum necessarium et stationarium simii et progressivum hominis motum, qui in individuis et per individua perficitur, atque ab aliis individuis et a tota collectivitate in utilitatem affertur: inter hæsitationem, inquam, quæ sæpe sæpius in animalibus perspicitur ab attractionibus et repulsionibus sensibilibus alicujus objecti productam, et inter liberam et reflexam hominis electionem; ac demum inter judicia instinctiva æstimatoria naturalis, quibus animal determinata objecta materialia ac singularia percipit, ut convenientia, utilia, nociva, etc., et iudicium universale, intelligibile et abstractum, quo homo agnoscit naturam ac relationes possibles utilitatis, convenientiæ, etc., super omnia autem hæc cognoscit *veritatem*.

d) Denique, præcipua et evidens demonstratio falsitatis systematis Darwin ex ea parte, quæ ad hominem refertur, sita est in præpostera ratione explicandi genesim ideæ divinæ, sensus religiosi originem, libertatis et legis moralis notionem, aliæque omnia, quæ ex his legitime inferantur.

Etenim, si fides habenda est darwinismo, primi homines nullam Dei ideam habuerunt; fides et assensio quoad ejus existentiam nullam aliam originem agnoscit nisi interpretationem æquivocam somniorum, motum umbrarum, phantasiæ hallucinationes, cum aliis ejusmodi, quæ hominem in ideam spirituum primitus rapuere, quæ quidem idea ei veluti principium et fundamentum ad Deum cognoscendum inservit, post plura tamen sæcula elapsa in exercitio et perfectione facultatum intellectualium. Nihil est opus hic ani-

madvertere, hujusmodi Dei notionem nihil esse aliud quam explicite inficiari realem et objectivam ipsius Dei existentiam.

Lex moralis, quæ secum affert distinctionem essentialem ac primitivam, non solum inter bonum et malum, sed etiam inter bonum et utile, nihil est aliud quam transformatio quædam instinctus socialis animalium, quæ a selectione naturali proficiscitur. Hoc autem, ut patet, negationem præ se fert ordinis moralis, distinctionis essentialis inter bonum et malum, atque naturæ legis moralis, quæ liberæ electioni nostræ voluntatis proponitur.

Quæ sensus et officia moralia nuncupantur (sentimientos y deberes morales), sunt habitus animalium, qui robur accipiunt et perficiuntur ope naturalis selectionis: unde morale officium, et quæ bonitas ac malitia nominantur, ipsis etiam animalibus congruit; canes ergo, ex. gr., qui non operantur juxta id, quod exigunt habitus et inclinationes, *ab officio suo deficiunt et pessime agunt*, ex ipsomet Darwin.

Ex his, quæ hucusque diximus, minime mirandum est, quin potius naturale et logicum habetur, propugnatores darwinismi humanam libertatem inficiari, inter quos numerantur Husley et Hæckel, qui ingenue e medio ipsam tollunt. «Voluntas animalis, sicut et hominis, inquit præfatus Hæckel, nunquam est libera. Dogmata liberi arbitrii tam universale sustineri nequit ratione aliqua scientifica. Physiologus, qui attente et scientificè perscrutetur phænomena voluntatis in actu, tum in hominibus, cum in animalibus, certo et necessario inferet, voluntatem nunquam esse liberam, sed eam semper moveri ac determinari ab aliquo influxu externo vel interno»¹.

Hæc sunt consecutaria, ad quæ tandem deveniunt systemata et doctrinæ darwinismi, consecutaria equidem et deductiones, quæ funditus evertunt charitatem christianam ac vel simplicem beneficentiam; quæ alte prædicant et aperte edo-

¹ *Natürliche Schöpfungsgeschichte*, pag. 212.

cent contemptum et objectionem infirmi, miseri et oppressi, sanctificationem et apotheosim egoismi et virium materiæ.

Sed ne aliquis existimet, hæc arbitrarie et absque ullo fundamento dicta fuisse, speciminis loco, inter alios darwinistas qui easdem doctrinas aperte et explicite profitentur, audiatur ipsa Clementia Royer, quæ magno æstu eandem theoriam defendit in præfatione libri *Origo specierum*: «Lex selectionis naturalis, prout humanitati applicatur, aperte tandem evincit, quam falsæ hucusque extiterint, non solum leges nostræ atque institutiones politicæ ac civiles, verum etiam moralis religiosa. In is enim aperte revelatur quidam defectus ac vitium minus frequens, sed valde grave. Talis est charitas cæca et imprudens, in qua christianismus omni tempore ideale virtutis socialis constituit, quamvis directa ac legitima consequitione tendat ad augenda et amplificanda in specie humana incommoda et mala, quæ mederi volebat... Quid ergo inferitur necessario ex hac absurda protectione debilibus, invalidis et insanabilibus, perversis demum ac omni ope in natura destitutis, præsertim elargita atque concessa? Consequitur plane, malos et exitiosos ad perpetuitatem indefinitam tendere.»

Jure igitur ac recte dictum est, humanam rationem, cum a lumine christianæ revelationis oculos avertit, statim ac continuo in errorem præcipitem labi usque ac amplectenda et suscitanda absurda et figmenta philosophiæ paganismi. Indubium enim est, quod in verbis supra allatis affirmatur jus desserendi atque negligendi miseros ac debiles, ne perfectio progressiva humanæ speciei impediatur et protrahatur.

Ex his omnibus, quæ hucusque exposita manent, satis aperte liquet, darwinismum principia essentialiter antichristiana in se continere. Etenim, præter alia, systema darwinianum circa originem hominis minime congruit cum dogmate catholico, quo edocemur, primos parentes nostros Adam et Evam creatos esse immediate a Deo.

Præ oculis tamen habeatur, quod prædicta oppositio dogmatica darwinismi cum revelatione refertur solum ad dar-

winismum sub sensu materiali et atheistico expositum, prout ipsum propugnant ac defendunt Vogt, Huxley, Büchner, Häekel, etc., et præsertim quoad applicationes circa hominum originem.

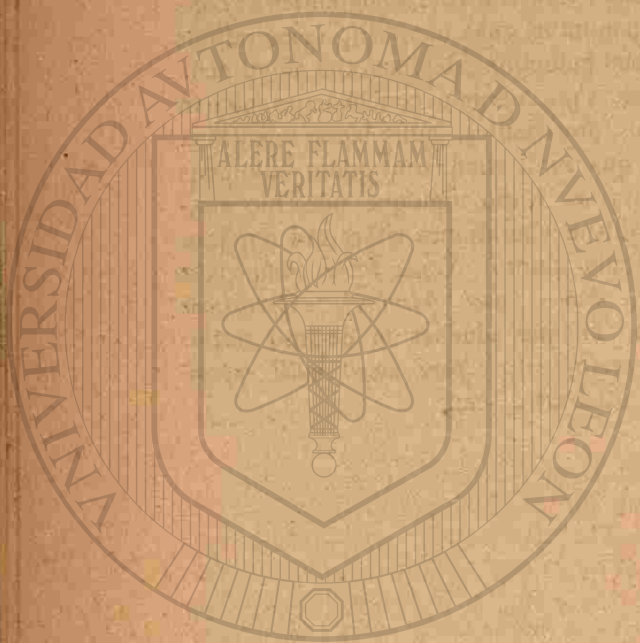
Verum enimvero, si ab his deductionibus et applicationibus essentialiter atheo materialistis abstrahas; si hocce systema ad terminos tantum evolutionis seu transformationis specierum vegetaliū atque animalium reducat, quod quidem præcipuum caput est atque hypothesis fundamentalis *darwinismi Darwin*, si ita loqui fas est; si a darwinismo excludatur id, quod ad hominem respicit, quod utique cum scientia nunquam conciliari potest¹; si demum quædam excipias circa mundi et animæ rationalis creationem, theoria darwiniana adhuc locum habere potest et habet intra dogma catholicum.

Et re quidem vera, neque facta et phænomena certe observata et explorata, quæ in darwinismo continentur, sunt

¹ Para los que lo ignoren, ó afecten ignorarlo, debemos consignar aquí que los representantes más ilustres, más imparciales y menos sistemáticos de la ciencia, rechazan la teoría darwinista, aun con respecto á las especies vegetales y animales. Con lo cual dicho se está que rechazan con mayor razón y energía la procedencia que Darwin atribuye á la especie humana. Cuvier, Flourens, Quatrefages, Milne-Edwards, Brongniart, d'Archiac, Pictet-Barrande, Murchison, Sedwick, Mivart, Agassiz, con otros varios, al demostrar la inmutabilidad de las especies y la inharmonía de la hipótesis darwiniana con los hechos atestiguados y observados por la ciencia, demostraron á la vez que no había ni hay derecho alguno para aplicarla al origen del hombre. Así, no es de extrañar que aun aquellos que admiten la verdad probable ó posible del darwinismo en el terreno de la botánica y de la zoología, afirmen y confiesen terminantemente que en el terreno antropológico se halla en completa contradicción con la ciencia. Testigo el presidente de la *Sociedad Antropológica de Londres*, J. Hun, el cual dice: «El darwinismo puede ser verdadero aplicado á la zoología ó á la botánica; pero en antropología no tiene en su favor ni un solo hecho.»

opposita dogmati christiano; neque etiam hypotheses illæ transformistæ, quæ conformes inveniuntur cum factis et observationibus scientificis. Illæ tantum darwinismi applicationes atheo-materialistæ, veræ scientiæ repugnantes ac contrariæ, revelationi opponuntur, quas nonnulli, a generalibus logicæ atque specialibus inductionis legibus una simul deficientes, deducunt, nunc a præmissis in conclusiones, quæ in illis non continebantur, procedentes, nunc facta scientifica ea placita vocitantes, quæ nihil aliud sunt quam opiniones magis vel minus arbitrariæ. Ratio simulque fides hic suadent, sicut in multis aliis, exaggerationes vitare. Ad rem jam D. Augustinus in sæculo quinto: *Neque falsæ philosophiæ loquacitate seducamur, neque falsæ religionis superstitione terreamur.* Et Sanctus Thomas addebat in decimo tertio: *Cum Scriptura divina multipliciter exponi possit, nulli expositioni aliquis ita præcise inhæreat....*, etc.

LIBER SEXTUS

THEODICEA

Postquam de homine et mundo in præcedentibus egimus, agere nunc oportet de Deo; quandoquidem, ut præclare habet Naziancenus, « ratio divinitus omnibus insita, et prima in pectoribus nostris condita lex, cunctisque mortalibus in-nexa, nos ab iis rebus, quæ oculis cernuntur, ad Deum sub-vexit »¹. In hac igitur philosophiæ præcipua parte, quæ Theodicea vel Theologia naturalis audit, 1.º de Dei existen-tia; 2.º de ejusdem essentia; 3.º de divinis attributis absolu-tis; 4.º de attributis relativis, totidem capitibus disseremus.

¹ In philosophicis scientiis, ea, quæ de Deo agit, post alias versatur; contra vero in theologicis seu divinis, prius de Deo quam de creaturis agitur, quia, ut merito observat D. Thomas, « in doctrina, quæ creaturas secundum se considerat, et ex eis ad Dei cognitionem perducit, prima est consideratio de creaturis, et ultima de Deo: in doctrina fidei, quæ creaturas in ordine ad Deum tantum considerat, prima est consideratio Dei, et postmo-dum creaturarum, quæ proinde est perfectior, utpote similior cognitioni Dei, qui seipsum cognoscens alia intuetur. » *Sum. cont. Gent.*, l. 2.º, cap. IV.

CAPUT PRIMUM

DE EXISTENTIA DEI.

ARTICULUS PRIMUS.

De possibilitate ac necessitate demonstrationis existentiae Dei.

Prænotanda:

1.^m Inter eos, qui adversus Dei existentiam insurgunt, primum locum obtinent Athei, qui, si Deum negant ex præconcepto systemate, ita ut Dei existentiam ut theistarum commentum et errorem habeant, athei *speculativi* vel *dogmatici* dicuntur: si vero Deum non confitentur, quia ejus existentiam vel ex habitudine ingenii, vel ex crassa ignorantia non agnoscunt, vel potius nesciunt, *atheii negativi* nuncupantur: quod si, Deum corde et ore confitentur, vitio et libidini indulgent penitus, sicque in praxi operantur, quasi nullus Deus existeret, *atheii practici* appellantur.

2.^m Demonstrari aliquid potest vel *a priori*, quando, scilicet, res probatur per causam sive physicam, sive metaphysicam; vel *a posteriori*, quando res probatur per suum effectum, itidem vel physicum, vel metaphysicum.

3.^m Possibilitatem demonstrationis existentiae Dei explicite vel implicite e medio tollunt: 1.º Petrus de Aliaco paucique alii ex antiquis, qui ajebant, Deum probabiliter satis, ac morali quadam certitudine ex creaturis ostendi posse, inficiabantur tamen, demonstrari eum posse perfecta demonstratione. 2.º Quidam ex recentibus traditionalistis, qui autumant, nos ad Dei notitiam nonnisi ex revelatione, aut saltem ex disciplina et traditione orali societatis assurgere posse; queis adjungere licet eos, qui affirmant, nos Dei notitiam non per rationis conceptus acquirere, sed per instinctum quemdam divinum ac sensum, nescio quem, quo Deum apprehendimus. 3.º Kant et qui cum eo docent, nullam vim

inesse humanæ rationi transcendendi sensibilis experientiae limites, ullamve inferendi realitatem extra sensibilia objecta, ita ut ejus objectiva existentia certo possit demonstrari.

4.^m Necessitatem porro demonstrationis præfatæ implicite saltem inficiantur, tum Cartesius, qui hanc demonstrationem ex innata quadam Dei idea eruere conatur; tum maxime Ontologi illi, qui autumant, nos Deum intuitione quadam immediata apprehendere.

THESIS 1.^a

Possibile est Dei existentiam demonstrare a posteriori, seu per creaturas.

Prob. Ad veram et proprie dictam demonstrationem *a posteriori* tria sufficiunt: 1.º ut existant realiter effectus, ex quibus demonstratio causæ petitur; 2.º ut ejusmodi effectus nexum absolute necessarium cum causa per ipsos demonstranda obtineant; 3.º ut tam effectus, quam nexus evidenter cognoscantur: atqui tria hæc in demonstratione existentiae Dei per creaturas apertissime inveniuntur. Siquidem, nemo sanæ mentis inficiabitur, et effectus reales in hoc mundo existere, et eos necessarium nexum habere cum prima causa, quæ est ratio sufficiens; et nostram rationem tam illos effectus, quam hunc nexum cum causa prima evidenter percipere; ergo...

THESIS 2.^a

Dei existentia non est per se nota quoad nos, ac proinde aliqua ratione demonstrari indiget.

Dixi quoad nos, quia ut certum suppono, Dei existentiam esse per se notam quoad se, cum actualis existentia identificetur in Deo cum essentia.

Prob. Illa propositio dicitur per se nota quoad nos, in qua, perceptis terminis, statim ac evidenter percipitur relatio prædicati cum subjecto, ut observare licet in primis principiis:

atqui id non habet locum respectu existentiae Dei; nemo enim dixerit, eum, qui audit hanc propositionem «*Deus est*», statim ac evidenter percipere ejus veritatem, sicut percipit statim ac evidenter veritatem hujus propositionis: *Totum est majus sua parte*; ergo. Minor, si opus est, probari potest: 1.º quia, cum Dei essentiam non intueamur, nec perfecte cognoscamus, non possumus immediate videre seu cognoscere, actualem existentiam in ea contineri; ut enim habet D. Thomas ¹, «quia nos non scimus de Deo quid est, non est nobis per se nota (prædicta propositio), sed indiget demonstrari per ea, quæ sunt magis nota quoad nos et minus nota quoad naturam, scilicet, per effectus;» 2.º quia et videmus, rudiores homines de existentia Dei certiores non fieri, salva fide, nisi ratio, aut reflexio aliqua scientifica ipsis proponatur, et scimus, non defuisse philosophos, qui de existentia Dei dubitarunt, vel eam, saltem ore tenus, etiam negarunt.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Adversus 1.^m thesim.

Obj. 1.º Demonstratio etiam *a posteriori* debet esse ex prioribus, ex notioribus, ac ex necessariis; atqui ejusmodi conditiones locum non habent in demonstratione Dei ex creaturis; ergo... Prob. min. Nam creaturæ sunt quid posterius et non prius respectu Dei: deinde, non sunt notiores, quia ipsarum existentia certitudine tantum physica nobis constat, existentia vero Dei certitudine metaphysica: deficit similiter tertia conditio, quia creaturæ sunt contingentes et minime necessariae; ergo...

Resp. neg. min. Ad prob. dist. quoad singulas partes.

Quoad primam. Sunt quid posterius *existentia*, conc.; *cognitione*, neg. Ad veram porro ac proprie dictam demonstrationem sufficit, ut effectus, ex quibus causa demonstra-

¹ *Sum. Theol.*, p. 1.^a, q. 2.^a, art. 1.º

tur, sint priores quoad nos ordine cognitionis, quamvis in se et naturæ ordine sint posteriores.

Quoad secundam. Non sunt notiores *omnes*, conc.; *quædam ex ipsis*, neg. Si enim demus, existentiam quarundam creaturarum, sensuum ope et testimonio, ac proinde physica certitudine nobis constare, sunt tamen aliæ, quarum existentia nobis constat certitudine metaphysica, ut existentia intellectus voluntatis ac rationalis animæ, quæ ex ipsorum actibus evidentiæ equivalenti metaphysicæ constat. Adde his, præmissas dici posse notiores, non tantum ratione majoris certitudinis, sed etiam ratione majoris facilitatis, qua ipsarum elementa et veritas percipiuntur.

Quoad tertiam. Creaturæ non sunt necessariae *absolute*, conc.; *hypothetice*, neg. Utique creaturæ contingenter existunt si in seipsis spectentur; attamen, necessariae vere dicuntur, tum quatenus necesse est, eas esse ex suppositione quod existant vel creatæ sint, tum quia essentialem ac necessariam dependentiam habent a causa creante, ex qua utraque necessitate demonstratio *a posteriori* Dei tamquam ipsarum causæ exurgit.

Inst. Prima veritas demonstrari nequit; sed Deus est prima veritas; ergo...

Resp. dist. maj. Prima veritas *in cognoscendo*, conc.; *in essendo*, neg. Utique veritas, quæ sit prima cognitionis ordine, demonstrationi non subest; quia alias demonstrationis processus in infinitum abiret, si ratio in aliqua veritate per se nota non sisteret; ast hinc minime conficitur, quod Deus, cujus essentia est veritas ac proinde prima veritas essentialis, sit etiam prima veritas in cognoscendo quoad nos, qui ejusmodi essentiæ intuitionem non habemus.

Obj. 2.º Dei existentia nequit demonstrari, nisi ejusdem essentia cognoscatur, cum in Deo existentia et essentia identificentur; atqui Dei essentiam ex creaturis non potest homo demonstrare; ergo...

Resp., omis. maj., dist. min. Nequid demonstrari quoad existentiam ipsam et prædicata aliqua, neg.; *perfecte*, seu

quoad prædicata omnia, quæ in divina essentia continentur, conc. Jam vero, pro demonstranda Dei existentia minime exigitur, ut ejus essentiam adæquate noscamus, sed sufficit notio quædam imperfecta et inadæquata, quatenus eum cognoscimus ut ens a se, improductum, perfectissimum, etc., «et sic ex effectibus Dei, ut cum D. Thoma loquamur¹, potest demonstrari, Deum esse, licet per eos non perfecte possimus eum agnoscere secundum suam essentiam».

Adversus 2.^m thesim. Objic. 1.º Dei idea nobis est innata, ac proinde Dei existentia nobis per se nota; ergo demonstrari non eget. Prob. ant. Nomine Dei intelligimus ens perfectissimum ac summum, quo majus nequit cogitari; atqui hujusmodi ens necessario realem existentiam habet; nam secus jam non esset ens perfectissimum, majus enim ac perfectius est ens realem existentiam habens quam non habens; ergo...

Resp. 1.º Habes hic argumentum ontologicum, ut vocant, pro existentia Dei a Cartesio et cartesianis tantopere celebratum, cui maximam vim illi tribuunt, quodque tamquam gloriam cartesianæ scholæ prædicant². Jam porro, quamvis gratis daretur, ejusmodi argumentum veram demonstrationem constituere, immerito a cartesianis tantopere extollitur; nam cum ejus vis a non paucis primi subsellii viris philosophis et theologis denegetur concludere nobis licet, argumentum illud, vel sophisma esse, prout hi existimant, vel saltem demonstrationem obscuram ac minus perspicuam,

¹ *Loc. cit.*, art. 2.º ad 3.^m

² Qua tamen gloria, si gloria est, non Cartesio, sed D. Anselmo esset adjudicanda, qui primus argumentum hocce his verbis proposuit: "Certe id, quo majus cogitari nequit, non potest esse in intellectu solo; si enim vel in solo intellectu est, potest cogitari esse et in re, quod majus est. Si ergo id, quo majus cogitari non potest, est in solo intellectu; id ipsum, quo majus cogitari non potest, est, quo majus cogitari potest; sed certe hoc esse non potest. Existit ergo proculdubio aliquid, quo majus cogitari non valet, et in intellectu, et in re,, *Proslog.*, cap. II.

quæ idcirco minime erit præferenda argumentis aliis usurpatis in schola tam veterum, quam recentiorum.

Resp. 2.º neg. ant. Ad prob., neg. min. Siquidem fit ibi transitus a statu ideali ad realem. Ex eo etenim, quod quis concipiat Deum per modum entis perfectissimi, solum colligitur, Dei essentiam hac ratione conceptam involvere necessario existentiam objectivam, ast minime sequitur, hujusmodi existentiam realem ac physicam esse. Nisi enim aliunde sciam, ens hocce, quod tamquam perfectissimum concipio, a parte rei existere, nihil habeo nisi ens perfectissimum in mente mea existens; ac proinde essentiam et existentiam objectivam atque intentionalem, ast non realem et physicam. Hinc merito D. Thomas: «Dato etiam, quod quilibet intelligat, hoc nomine *Deus* significari hoc, quod dicitur, scilicet, illud, quo majus cogitari non potest, non tamen propter hoc sequitur, quod intelligat, id, quod significatur per nomen, esse in rerum natura, sed in apprehensione intellectus tantum»¹.

Obj. 2.º Sensum inditum habemus ad agnoscendum Deum; ergo demonstrari non eget, sicut non eget demonstrari existentia corporum, quæ sensibus percipimus. Ant. probatur: 1.º ex eo, quod quisque pronus est valde ad credendum, Deum esse, quem assensum, semel habitum, exuere nequit, nisi vim ingenio et menti inferat; 2.º ex eo, quod discrimen inter bonum et malum agnoscimus; conscientie stimulis urgemur; perpetuæ felicitatis desiderio agitatur; ad Deum clamore confugimus, dum in periculis versamur, etc.; ergo...

Resp. Argumentum hocce, quo recentiores quidam utuntur, ostendit quidem, existentiam Dei facili rationis processu demonstrari, multisque viis ac signis ad eam posse assurgere mentem etiam rudiorum hominum; ast minime probat, adesse homini sensum aliquem, quo Deum immediate percipiat ea ratione, qua corpora sensibus percipiuntur. Itaque ex allatis in argumento tantum inferre licet, Dei existentiam

¹ *Loc. cit.*, art. 1.º ad 2.^m

a quovis homine facillima reflexione aut ratiocinatione percipi posse, quo sensu hæc cognitio *quasi-naturalis* homini haberi potest, nec aliter accipiendus D. Thomas, dum ait; «omnibus naturaliter insitum est, unde possunt pervenire ad cognoscendum, Deum esse»¹.

ARTICULUS SECUNDUS

De demonstratione existentiae Dei,

THESIS

Existit Deus.

Prænotanda:

1.º Nomine Dei hic intelligitur: *Ens quoddam supremum a se et necessario existens, a quo rerum universitas dependet.*

2.º In ente necessario *posse* existere et *actu* existere identificantur; quia eatenus ens dicitur absolute necessarium, quia essentialiter existit, ac proinde *posse* existere et *actu* existere in eo conveniunt.

3.º Omnis *limitatio* supponit aliquam ipsius causam, vel extrinsecam, vel intrinsecam. Ex quo infertur, nullam limitationem esse posse in ente necessario, etenim, nec limitari potest ab alio *extra se*, cum sit ens a se, prorsus independens ab alio; nec a propria voluntate, tum quia prius est essentialiter esse quam velle: tum quia illud, quod enti necessario congruit, per ipsam essentiam, seu ex necessitate essentiae, ac proinde immutabiliter congruit.

4.º Plurima, eaque invictissima argumenta, et metaphysica, et physica, et moralia, pro adstruenda atque demonstranda Dei existentia a philosophis afferri solent; ex quibus

¹ De Verit., q. 10.^a, art. 12 ad 1.^m

nos, brevitati consulentes, unum tantum ex unoquoque genere proferemus. Itaque,

Probatur 1.º *Argumento metaphysico.*

In rerum universitate dantur entia *contingentia* et *producta*; undequaque enim observamus entia, quæ possunt esse et non esse, ut motus, et modificationes materiæ actus liberi hominum, etc.: similiter videmus entia quædam, quæ incipiunt esse, cum antea non essent, ac proinde de novo producta; ergo dari debet ens aliquod necessarium et improductum. Prob. cons. Ens contingens, qua tale, indifferens est ad esse vel non esse, ac proinde, si de facto existit, opus est ut ab aliqua causa ad existentiam determinatum sit. Jam vero, illa causa vel necessario et a se existit, vel esse accipit ab alia causa: si primum, habemus ens necessarium et a se existens; si secundum, vel illa causa ab alia dependet, hæcque ab alia in infinitum, vel deveniendum tandem ad aliquam causam, quæ a se et necessario existat. Cum ergo processus in infinitum sit contradictorius, tum quia repugnat multitudo actu infinita, tum maxime, quia, in hac hypothesi, effectus A non posset determinari ad esse, quippe ad hoc opus fuisset, ut series infinita causarum præcessisset; infinitum autem nequit pertransiri, ut ex terminis patet. Similiter dic de ente *producto*, quod semel admissio, vel admittenda series infinita causarum efficientium seu producentium, seu veniendum tandem ad ens aliquod improductum, a se et ex se ipso existens. Ergo existentia entium contingentium et productorum necessaria ac metaphysica consecutione ducit ad existentiam entis necessarii, improducti, et a se existentis, ac proinde Dei.

2.º *Argumento physico.*

Desumo ex mirabili ordine, qui in universo hocce elucet. Ordo aperte prædicat, existere ens summe intelligens, hoc est, Deum, qui adspectabilem hunc mundum condiderit et ordinaverit. Et quidem, mundi hujus inspectio nos edocet: 1.º illum regi legibus universalibus ac constantibus; 2.º entia omnia, ex quibus coalescit, subordinationem quamdam præ-

se ferre, ac aptissimis mediis instructa esse, tum ut unumquodque suum finem atque propriam perfectionem adsequatur, tum ut ad conservationem ac generalem ordinem universi conducatur; 3.º miram elucere in mundo venustatem, convenientiam, et harmoniam rerum, quæ, si seorsim spectentur, dissimiles, immo et contrariæ videntur; 4.º hominem, qui corporeo mundo quodammodo supereminet ac dominatur, mira partium structura quoad corpus, mirabilioribusque viribus quoad animum, esse præditum. Quæ omnia, si quis vel leviter consideret, statim conjiciet, universum hocce aperte et alte prædicare existentiam supremi aliquid numinis, summe potentis et intelligentis, hujus mundi Conditoris, Ordinatoris et Provisoris. Nisi fortasse cum Epicuro et Lucretio cogitare, vel potius ore tenus adserere voluerit, mirabilem ordinem, qui in mundo elucet, mundumque ipsum ex casu prodiisse, vel ex fortuito atomorum concursu, cum tamen hujusmodi casus nec integram libri paginam efformare valeat.

3.º *Argumento morali.*

Judicia illa, in quæ universum genus humanum quasi sponte consentit, tamquam vera sunt habenda; hujus quippe generis judicia, ex ipsa natura, vel potius ex ipsa veritatis evidentiâ, qua hominis mentem percellit, originem ducere est opus: atqui universum hominum genus in agnoscenda Divinitate consentit; ergo...

Minor constat: 1.º ex philosophis, sive veteribus, sive recentioribus, qui omnes, si paucissimos atheos excipias, uno ore Dei existentiam agnoscunt; nam, ut ajebat Plato, «facile est ostendere, quod Dii sunt;» 2.º ex testimonio historicum et viatorum, qui tam veterum, quam recentium populorum numina, cultum, et religionem commemorant; 3.º ex omni generis monumentis, ac signis, quæ hominum et populorum fidem et consensum in divinitate agnoscenda supponunt et indicant, prouti sunt templa, imagines, numismata, sepulcra, hymni, cantus, sacrificia, etc., quæ apud populos cunctos, sive veteres, sive recentes, sive cultos, sive

barbaros, reperies, ut merito scripserit idem Plato: «Græcorum præterea, Barbarorumque consensus Deum esse fatentium, id ostendunt»¹.

Robur maximum huic argumento accedit, si præ oculis habeatur, hujusmodi philosophorum, hominum rudiorum, ac populorum consensum in adstruenda existentia Dei, versari: 1.º circa rem gravissimam, in quam inquirendam sollicitè homines intendunt propter consecrariâ, quæ ex ipsa promanant circa vitam præsentem et futuram; 2.º circa rem, quæ passionibus ac cupiditati hominum adversatur; 3.º circa rem, quæ sæpissime in examen est revocata, tum apud philosophos et homines, qui veritatem vestigabant, tum apud impios homines, qui quolibet tempore insurrexerunt adversus religionem, cujus veluti fundamentum est Dei existentia. Ergo, cum, hisce non obstantibus, firmus, constans ac universalis extiterit philosophorum, hominum, et populorum consensus, ab ipsa natura oriri, fundamentumque præhabere in hominis ratione ac in veritatis ipsius evidentiâ, est opus.

Ex his, quæ in hoc ac præcedenti articulo exposita manent, colliges sequentia

Corollaria:

1.º Ergo, si non prorsus impossibile, ast certe difficillimum est, dari ignorantiam *negativam* existentia Dei. Fieri enim vix potest, ut homo adultus sui compos ad cognoscendum vel saltem ad dubitandum de existentia Dei non feratur, cum multiplices adeo atque faciles rationes ad id offerantur, præsertim, si in societate vel parum culta vitam agat.

2.º Ergo potiori ratione, vel prorsus impossibile, vel

¹ Notum etiam, ac fere vulgatum illud Ciceronis: «Nulla gens est, neque tam immansueta, neque tam fera, quæ non, etiamsi ignoret, qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat.,» *Tusc.* lib. 1.º Cui concinit Seneca: «Deos esse, colligimus, quod omnibus de diis opinio insita sit; neque ulla gens usquam est adeo extra leges moresque projecta, ut non aliquos Deos credat.,» *Epist.* 117.

difficillimum existit, dari atheos *positivos* vel *dogmaticos*. Siquidem, moraliter impossibile est, ut homo ratione et scientia aliquatenus pollens, quales esse solent, qui, atheismo se adherere, profitentur, fortiolem, aut saltem æqualem vim non agnoscant in argumentis theistarum, ac in eis, quibus ad Deum negandum se permoveri, autumant. Quamobrem non desunt, qui inficiantur, ullos unquam exstitisse atheos vere dogmaticos.

3.^m Facilius est, dari atheos, qui *indirecti* possent nuncupari, illi, scilicet, qui Deo tribuunt aut negant quidpiam cum vera divinitate pugnans, ut Epicurei, qui creationem et providentiam negabant; politheistæ, qui unitatem; Spinoza et universim pantheistæ, qui Deum cum mundo identificant, ipsique talia tribuunt, quæ verum Deum e medio tollunt.

4.^m Ergo Deus necessario est *summe potens*; quandoquidem, qui rerum universitatem produxit, summa potentia præditus sit, oportet.

5.^m Ergo Deus est *independens* atque realiter *distinctus* a congerie rerum mundanarum; *independens* quidem, quia erat, antequam mundum produceret: realiter *distinctus*, quia intelligens ac proinde immaterialis et simplex est substantia, cum e contra mundus sit materialis et compositioni obnoxius.

6.^m Ergo Deus est *summe sapiens*; mirabilis namque ordo et partium harmonia, quæ in mundo elucet, sapientiam summam in ejusdem artifice arguunt.

7.^m Ergo Deus est *ens perfectissimum*, ac proinde summum, et *infinitum*; nam eo ipso, quod est ens a se, necessarium, et improductum, nullam habere potest causam *limitationis*, ac proinde habet ex propria essentia omnes perfectiones possibles.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Potest dari collectio entium, quæ sit necessaria et improducta, quamvis singula collectionis entia sint contingentia et producta; ergo ex eo, quod sint entia contingentia et producta, immerito colligitur ens necessarium et improductum, a collectione rerum mundanarum distinctum, prout factum fuit in argumento metaphysico. Prob. ant. Non valet processus a sensu distributivo ad collectivum, sicut non valet hic: *tres, quatuor, quinque milites nequeunt oppugnare urbem; ergo neque exercitus*: sed in præfato argumento metaphysico fit transitus a distributivo ad collectivum sensum; ergo...

Resp. neg. ant. Illa enim collectio, vel est quid realiter distinctum ab entibus, ex quibus coalescit, vel non; si primum, illud erit ens necessarium et improductum, quod quærimus, ac consequenter verum erit dicere, quod non omnia entia sunt contingentia et producta; si secundum, illa collectio sequetur sortem singulorum entium, cum quibus identificatur. Ad prob., dist. maj. Non valet, etc., *in accidentalibus aut his, quæ distributioni, quatenus distributio est, conveniunt, conc.; in essentialibus, aut his, quæ a collectione et distributione abstrahunt*, neg. Jam vero, contingentia ac productum esse sunt prædicata essentialia, simulque a quantitate et ejus modis prorsus independentia; quæ idcirco eadem ratione singulis entibus ac ipsorum collectioni conveniunt, sicut quia esse *rationale* essentialiter homini convenit, hominum collectioni non secus ac singulis hominibus æque congruit. Unde allatum exemplum nihil ad rem facit, cum ibi agatur de prædicato accidentali. Præterquam quod, quamvis possimus dicere, quod quinque milites non sufficiunt ad expugnandam urbem, non tamen verum erit dicere, quod ducenta millia non sufficiunt: ast vero in argumento, quo versamur, sicut verè dicimus, quod quinque entia sunt contingentia, æque verè dicimus, quod ducenta millia et

omnia reliqua, si possibile nobis foret ea enumerare, sunt contingentia et producta. Apparet ergo etiam ex hac parte manifesta disparitas inter exemplum objectum et demonstrationem metaphysicam a nobis propositam.

Obj. 2.º Athei. Rerum contingentium et productarum existentia explicari potest per seriem infinitam producentium et productorum, ac proinde opus non est devenire ad ens necessarium aut improductum; ergo adductum argumentum metaphysicum vim veræ demonstrationis non obtinet.

Resp. neg. ant. Et quidem absurdam prorsus esse infinitam illam seriem producentium et productorum, quæ ab Atheis fingitur, multipliciter ostenditur. Ac 1.º quidem ex repugnantia multitudinis actu infinitæ, quam in Cosmologia ostendimus.

2.º In Atheorum hac hypothese, non una, sed multæ series infinitæ existent; tum quia homo hominem, et non plantam, nec lapidem, producit, ac proinde admittere oportebit et seriem infinitam hominum, et seriem infinitam plantarum, etc., habebimusque idcirco seriem infinitam hominum, ac simul finitam; infinitam, ut supponitur; et finitam, quia, si ipsi addatur series plantarum vel animalium, major evadet: tum quia in serie infinita plantarum, e. gr., numerus seu series foliorum ipsarum plantarum seriem proculdubio excedet, ac proinde habebimus iterum seriem infinitam, alia similiter infinita majorem, quod profecto absurdum est.

3.º Etiam admissa absurda hypothese seriei infinitæ producentium et productorum, cum singulæ seriei partes contingentes ab ipsis Atheis supponantur, necessario admittere oporteret ens necessarium et improductum. Sicut enim hoc et illud contingens ex se insufficiente est ad existendum, ita similiter tota contingentium collectio, cum non adsit major ratio pro uno, quam pro altero, præsertim cum contingentia ad prædicata essentialia spectet. Sicut ergo ex infinitis entibus irrationalibus nequit oriri ens rationale, ita ex infinitis contingentibus nequit exurgere ens aliquod necessarium.

Inst. Non repugnat causarum series infinita a parte post, seu series causarum sine ultima; ergo nec sine prima.

Resp. neg. cons. et part. Etenim series causarum sine ultima solum exigit aut involvit infinitatem potentialem, seu syncategorematicam, quæ contradictionem nullam includit. Aliunde, series infinita præcedens Atheorum supponitur independens ab ente aliquo necessario ac distincto ab ejusmodi causis; at series causarum sine ultima non excludit, sed potius exigit ac supponit ens necessarium, a quo dependeat et originem ducat.

Obj. 3.º Mirabilis ordo, qui in mundo elucet, sufficientem causam habet in viribus naturæ; ergo ex illo jus non adest inferendi existentiam Dei, præsertim cum ignoremus, quousque naturæ vires se protendere possint.

Resp. dist. ant. Sufficientem causam *immediatam* et *hypotheticam*, conc.; *primam* et *absolutam*, neg. Verum quidem est, naturæ vires immediate determinare ordinem, qui in universo elucet, sed æque verum est, naturam, non solum vires, quibus id efficit, sed ipsum esse accepisse a Deo supremo ejus conditore, qui proinde causa primaria et absoluta præfati ordinis existit. Cæterum, quamvis ignoremus, quousque hujus naturæ vires se protendant, ut in cons. objicitur, bene tamen scimus, vires hasce, ipsamque naturam, mutationi et contingentia esse obnoxias, proindeque ab ente necessario et improducto originem ducere.

Obj. 4.º Plura in mundo observamus, quæ in nullum finem ordinatur; ergo mundus non est opus entis sapientis ac intelligentis. Ant. const. ex pluviis, e. gr., quæ in desertis decidunt, ex muscis, serpentibus, quæ ad nihil, nisi forte ad hominis incommodum deserviunt, ex fulmine rupes diruente, etc.

Resp. dist. ant. In nullum finem *nobis cognitum*, conc.; *mundi Conditori et Gubernatori notum*, neg. Ex eo namque, quod nos fines particulares quorundam entium et motuum ignoramus, legitime infertur, nos in maxima versari ignorantia circa mundanarum rerum colligationem, relationem

ac vires; ast minime colligitur, res eas, quarum fines particulares ignoramus, revera ad finem nullum destinari, mundi Auctori et Provisori notum. Porro, quamvis fines particulares quarundam rerum nesciamus, noscimus tamen satis fines aliarum quamplurium, simulque ordinem et harmonicam ac generalem colligationem partium mundi, ut ex ipsis tuto assurgere possimus ad existentiam Dei, summe sapientis et intelligentis.

ALERE FLAMMAM
VERITATIS

CAPUT SECUNDUM

DE ESSENTIA DEI

ARTICULUS PRIMUS

De ratione investigandi essentiam divinam.

Sicut Dei existentiam ex ejus effectibus colligimus, ita etiam ejusdem naturam, attributa et perfectiones, ex rebus ab eo creatis venari oportet. Ast vero summa perfectio entitatis divinæ ac summa simul imperfectio et limitatio intellectus humani efficiunt, ut homo Dei essentiam nec immediate intueri, nec perfecte capere possit, sed imperfecte tantum.

Ad hanc porro imperfectam Dei notitiam duplici via assurgit hominis intellectus, scilicet, *via remotionis, et via analogiæ*. Via *remotionis*, quatenus, considerans Deum ut ens a se, atque prout omnes possibles perfectiones essentialiter complectens, ab eodem removet quidquid imperfectio- nis aut limitationis in creaturis observat: via *analogiæ*, quatenus perfectiones in creaturis existentes Deo, ipsarum primæ causæ, tribuere oportet; quidquid enim perfectionis in effectu existit, in ejusdem causa efficienti præexistat, opus est. Hanc duplicem inquisitionis viam agnoscit D. Thomas, ac de prima quidem hæc, inter alia, scribit: «Est autem via remotionis utendum, præcipue in consideratione divinæ

substantiæ. Nam divina substantia omnem formam (naturam vel essentiam), quam intellectus noster attingit, sua immensitate excedit, et sic ipsam apprehendere non possumus cognoscendo quid sit, sed aliqualem ejus habemus notitiam, cognoscendo quid non est. Tanto enim ejus notitiæ magis appropinquamus, quanto plura per intellectum nostrum ab eo poterimus remove»¹. Alteram viam adstruit, tum dum docet, nomina, perfectionem aliquam significantia, analogice de Deo et creaturis dici; tum dum docet, creaturas Deo assimilari «secundum aliqualem analogiam... et hoc modo illa, quæ sunt a Deo, assimilantur ei, in quantum sunt entia, ut primo et universali principio totius esse»²; tum deum dum asserit, quod³ «non possumus nominare Deum nisi ex creaturis: et sic, quidquid dicitur de Deo et creaturis, dicitur secundum quod est aliquis ordo creaturæ ad Deum, ut ad principium et causam, in qua præexistunt excellenter omnes rerum perfectiones»⁴.

Atque ex hucusque expositis infertur, nos Dei essentiam non posse unico conceptu concipere, id enim nec infinita ejus perfectio ac entitas, nec humanæ mentis imperfectio patiuntur. Unde cogimur ejus simplicissimam essentiam sub distinctis ac veluti partialibus conceptibus nobis repræsentare. Porro perfectiones eas divinas, quas sub præfatis con-

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. XIV.

² *Sum. Theol.*, p. 1.^a, q. 2.^a, art. 8.º

³ *Ibid.*, q. 13.^a, art. 5.º

⁴ Nihilominus, qui D. Thomæ opera evolvit, notabit, eum so- lam *remotionis* viam sæpissime memorare, idque non raro quasi per exclusionem, ut dum scribit in proemio quæst. 3.^a *Sum. Theol.* «Quia de Deo scire non possumus quid sit, sed quid non sit, non possumus considerare de Deo, quomodo sit, sed potius quomodo non sit.» Id tamen idcirco a D. Thoma effectum arbitror, quia sciebat, viam analogiæ in viam remotionis tandem resolvi, siquidem, cum ex analogia dicimus, Deum libertate præditum, non eam libertatem, quæ creaturæ inest, sed *aliam* eminentiorem, quæ non inest creaturæ, ipsi tribuimus.

ceptibus distinctis nobis repræsentamus, *attributa* Dei nuncupantur; quæ quidem, quia distinctis conceptibus in nobis respondet, ita ut unus eorum alium explicite non contineat, ut *æternitatis* conceptus conceptum *sapientiæ* non includit, distinctioni rationis subsunt, tam inter se invicem, quam respectu essentiæ. Quæ quidem distinctio reale fundamentum habet in ipso Deo, summam, nempe, plenitudinem divinæ essentiæ, quæ, una et simplex in se manens, infinitis realitatibus vel perfectionibus æquivalet. Itaque, præfata distinctioni rationis duplex fundamentum assignari potest: 1.º Summam perfectionem divinæ essentiæ; 2.º limitationem nostri intellectus, seu ejus virium. Hinc merito D. Thomas: «Quod autem Deus excedit intellectum nostrum, et ex parte ipsius Dei propter plenitudinem perfectionis ejus, et ex parte intellectus nostri, qui deficienter se habet ad eam comprehendendam; unde patet, quod pluralitas istarum rationum (conceptuum, quibus divinas perfectiones sigillatim percipimus ac nobis repræsentamus), non tantum est ex parte intellectus nostri, sed ex parte ipsius Dei, in quantum sua perfectio superat unamquamque conceptionem nostri intellectus»¹.

Jam ergo, essentia Dei potest spectari, vel *physice*, vel *metaphysice*.

Essentia Dei *physica* est complexus seu congeries perfectionum cunctarum, quæ in divino esse continentur, ac cum Deo identificantur.

Metaphysice vero spectata, est illa perfectio, quæ tamquam primaria inter reliquas concipitur, ac veluti ratio et radix attributorum.

Ex quibus liquet, physicam Dei essentiam ignotam esse nobis, qui non *omnes*, seu complexum *omnium* perfectionum Dei, sed aliquas duntaxat cognoscimus. Unde de essentia tantum metaphysica accipiendus est subjectus

¹ *Sent.*, lib. 1.º, q. 1.^a, art. 2.º

ARTICULUS SECUNDUS

In quo posita sit essentia Dei.

THESIS

Dei essentia metaphysice spectata constituitur per esse a se.

Prob. *Esse a se*, seu *aseitas* omnimoda, est: 1.º id, quod tamquam *primum* et *præcipuum* in Deo concipitur; 2.º *primum* distinctivum Dei ab aliis; 3.º *primaria radix* attributorum Dei; ergo constituit metaphysice essentiam Dei; hæc quippe est propria notio essentiæ metaphysice spectatæ. Ant. quoad primam partem constat: 1.º quia quæcumque alia perfectio seu prædicata de Deo proferantur, puta, quod sit *sapiens*, *æternus*, *infinite*, ea concipi nequeunt tamquam vere divina sine *aseitate*, seu omnimoda independentia ab alio; 2.º quia nullum aliud prædicatum potest assignari, ex quo *esse a se* profluere concipiatur. Quoad secundam; quia per *esse a se* Deus primo atque immediate et discernitur a creaturis, quæ sunt ab alio tamquam a causa; et concipitur ut potens ex se profundere vel potius continere in se perfectiones reliquas seu attributa divina: nam, ut profunde habet D. Thomas, «ex hoc, quod Deus est ipsum esse per se subsistens, oportet, quod totam perfectionem essendi (ac proinde omnes perfectiones possibles) in se contineat.» Quoad tertiam; quia ex hoc, quod Deus est *ens a se et per se*, sequitur, quod nullam habeat causam limitationis, atque exinde quod necessario in se habeat cunctas perfectiones possibles, quæ sunt ipsa divina attributa: ergo hæc omnia profluere concipiuntur ab *aseitate* tamquam a prima radice.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Essentia constitui nequit per id, quod est tantum modus essendi ipsius, modus enim essendi præsupponit essentia constitutionem; sed esse a se dicit solum modum essendi; ergo... Prob. min. Esse ab alio in creaturis, non ipsam essentiam, sed modum essendi dicit; ergo a pari.

Resp. nego min. Esse enim a se respectu Dei, non modum essendi, sed essentiam ipsam significat; quandoquidem idem est ac dicere, Deum esse *ens existens per suam ipsam essentiam*, vel, ut habet D. Thomas, «*ipsum esse subsistens*, » quod quidem, non merum essendi modum, sed essentiam cum modo exprimit. Ad prob., distin. Est modus essendi *respectu creaturæ, qua creaturæ*, neg.; sic enim est ipsi essentialis; *respectu hujus naturæ particularis in se spectatæ*, trans. In creatura enim, cujus essentia est veluti quædam entis participatio, potest considerari significarique et ipsa essentia participata, et modus recipiendi; sed in Deo, cujus essentia, inquit D. Thomas, est ipsum esse subsistens, id locum non habet.

Obj. 2.º Perfectior est gradus intelligendi quam gradus essendi; ergo per illum constituitur essentia Dei, essentia namque divina per gradum perfectissimum essendi constitui debet.

Resp. dist. ant. Quam gradus essendi *præcise sumptus*, conc.; quam gradus essendi *a se*, neg. Quamvis *intelligere* sit nobilius esse, si comparentur secundum se et cum abstractione a modo essendi, est tamen imperfectius, eo quod est *esse a se*, quia in hoc continentur omnes perfectiones possibles, inter quas connumeratur ipsum intelligere.

Obj. 3.º Esse a se non est prædicatum positivum, cum significet *negationem* dependentiæ; ergo constituere nequit essentiam Dei.

Resp. dist. ant. Non est prædicatum positivum *quoad vocem*, trans.; *quoad rem significatam*, neg. Eo ipso, quod *ne-*

gationem dependentiæ significat, est quid re positivum; quia dependentia limitationem ac proinde negationem includit.

CAPUT TERTIUM

DE ATTRIBUTIS DEI ABSOLUTIS.

Non omnia Dei attributa, sive absoluta, sive relativa, pendere est in animo, sed præcipua tantum, eave circa quæ vel errores, vel difficultas aliqua occurrunt.

ARTICULUS PRIMUS

De unitate et simplicitate Dei.

Prænotanda:

1.º Ex hucusque expositis circa Dei existentiam et naturam vel jam patet, vel facile colligitur, Deum esse: 1.º *ens necessarium*, utpote a se et independenter a quovis alio existens; 2.º *ens summe perfectum*, utpote omnes perfectiones possibles complectens; ac exinde 3.º *infinite*, cum infinite sint perfectiones possibles.

2.º Unum dupliciter potest accipi, scilicet, *affirmative*, quatenus significat rem indivisam in se et divisam a qualibet alia; ac *negative*, seu *exclusive*, quatenus significat ens, cui repugnat multiplicari numero, excludensque existentiam alterius sibi æqualis. De unitate posteriori sensu accepta quæritur, dum de Dei unitate quæritur: hæc posset dici *unicitas* ad tollendam equivocationem.

3.º Dei unitatem inficiantur aut inficiati sunt tum Polytheistæ, qui Deorum pluritatem adstruebant ¹, tum etiam

¹ Polyteismus diversas induit formas, quarum præcipuæ sunt: 1.º *Demonolatria*, seu cultus dæmonum et malorum geniorum; 2.º *Anthropolatria*, seu cultus hominum heroumve, quibus magna facinora, partim vera, partim ficta, gentiles tribuebant,

Dualistæ, quos inter eminent Manichæi, duo suprema principia, alterum boni, alterum mali, statuentes ¹. Adversus quos sit

THESIS

Deus necessario unus seu unicus existit.

Prob. 1.º Deus est ens infinite perfectum, ut patet ex dictis, immo hæc est notio, quam omnes de Deo habent: ergo unicus necessario existit. Prob. cons. Si Deus est ens infinite perfectum, etiam est ens, quo majus cogitari nequit; nam, si ens aliquod eo majus aut melius posset cogitari, jam non esset infinite, sed finite perfectum: sed, si Deus haberet alium Deum sibi æqualem, jam non esse ens, quo majus cogitari non potest; siquidem cogitari posset Deus, qui nullum haberet parem vel æqualem, sed esset super omnia, eis supereminendo; ergo, si Deus est ens infinite perfectum, et quo majus aut melius nequit cogitari, necessario est unicus.

2.º Confirm. et ampliatur hæc ratio. Si duo sunt Dii, vel unus eorum dependet ab alio, vel non: si primum, ille, qui dependet, jam non erit independens, nec necessarium, nec summe perfectum, ac proinde nec verus Deus. Si secundum, neutrum eorum erit verus Deus; tum quia uterque habet extra se ens aliquod, quod ipsi non subjicitur; tum quia co-

3.º *Sabæismus*, seu astrorum cultus. 4.º *Zoolatria*, vel cultus animalium; 5.º *Fetichismus*, sive cultus rerum vita aut sensu carentium, ut maris, rupium, nemorum, fluviorum; 6.º *Idololatria*, stricte sumpta pro cultu imaginum et statuarum, quibus divinitatem insidere vulgus existimabat quandoque.

¹ *Dualismus* non unicum præ se fert formam. Nam 1.º quidam Dualismum conficiebant ex duobus principiis, quorum alter esset summe bonum, et alter summe malum, ut Manichæi; 2.º alii ex suppositione horum duorum principiorum, ita tamen ut principium malum a bono creatum esset; 3.º alii dualismum conficiebant ex materia æterna, et ex Deo ejus ordinatore.

gitari potest ens aliud utroque perfectius, quod ipsis superemineat et dominetur; ergo neutrum eorum veram infinitatem obtinet, nec possidet omnes perfectiones possibles, nec proinde est verus Deus.

Prob. 3.º Si essent plures Dii, vel differrent inter se essentialiter, vel accidentaliter, vel solo numero; pluralitas enim concipi nequit absque aliqua ratione differendi; ergo nequeunt esse summe perfecti, neque proinde veri Dii; sive enim essentialiter, sive accidentaliter, sive solo numero discriminentur, unus eorum non habebit omne id, quod est in alio, nec omnem proinde possibilem entitatem. Ad rem D. Thomas: «Si igitur sint plures Dii, oportet, esse plura hujusmodi perfecta (summa, scilicet, perfectione); hoc autem est impossibile; nam, si nulli eorum deest aliqua perfectio, nec aliqua imperfectio ei admiscetur, quod requiritur ad hoc, quod aliquid sit simpliciter (absolute vel summe) perfectum, non erit in quo ad invicem distinguantur. Impossibile est igitur plures Deos ponere» ¹.

Quod attinet ad *simplicitatem* omnimodam, eam et maximam in Deo oportet agnoscere: compositio etenim, cui simplicitas opponitur, potentialitatem, ac proinde imperfectionem involvit; nam in composito una pars est *in potentia* respectu alterius. Deinde, compositio quævis pugnat cum ratione *primi entis*, quæ cum Deo identificatur; quia, ut arguit D. Thomas, «omne compositum posterius est suis componentibus: primum ergo ens, quod Deus est, ex nullis compositum est» ².

Ergo Deus non solum excludit compositionem *physicam*, hoc est, ex partibus realiter distinctis, ut compositionem ex materia et forma, compositionem ex partibus integralibus, compositionem ex substantia et accidente, sed compositionem *metaphysicam* quoque, sive ex genere et differentia, sive ex supposito et natura, sive ex essentia et

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. XLII.

² *Ibid.*, lib. 1.º, cap. XVIII.

esse; Deus enim est ipsum esse purum, ac proinde simplicissimum, cui exinde quævis additio vel compositio penitus repugnat. Præclarissime igitur D. Thomas: «Hoc enim esse, quod Deus est, hujus conditionis est, ut nulla sibi additio fieri possit: unde per ipsam suam puritatem est esse distinctum ab omni re»¹.

Corollarium:

Ergo Deus est actus purus, nihil potentiae, vel possibilitatis habens admixtum. Ex quo ulterius consequitur, actionem sive operationem in Deo identificari cum ejusdem substantia.

ARTICULUS SECUNDUS.

De immutabilitate ac æternitate Dei.

THESIS 1.^a

Deus est omnino immutabilis.

Hæc thesis sequitur ex dictis de simplicitate Dei; siquidem omnis mutabilitas potentialitatem involvit: si ergo Deus, utpote simplicissimus, excludit quamcumque potentialitatem, excludit similiter quamvis mutabilitatem.

Attamen,

Prob. 1.º thesis. Quævis mutatio aut mutabilitas in Deo concipiatur, vel erit in pejus, vel in melius, vel in æquale; sed nulla harum trium mutationum locum in Deo habere potest; ergo. Prob. min. Nequit mutari *in melius*; quia, utpote ens infinitum ac necessarium, possibiles omnes perfectiones habet: nequit mutari *in pejus*; quia desineret esse Deus; Deus enim vel non est Deus, vel est ens perfectissimum et nulla ratione deficiens: nequit mutari *in æquale*; quia, quidquid Deus habet, essentialiter ac proinde immuta-

¹ *De Ent. et Essen.*, cap. vi.

biliter habet. Deus enim ex eo ipso, quod est ens a se, absolute necessarium, ac ipsum esse subsistens, quidquid habet, ex essentiali necessitate habet.

Prob. 2.º Mutatio, quæ in Deo conciperetur, vel esset ex parte existentiae, vel ex parte perfectionum, vel ex parte operationum. Non primum; quia in Deo existentia est ipsamet essentia, ac proinde immutabilis ut ista. Non alterum; tum quia id est contra rationem entis perfectissimi et necessarij; tum quia repugnat simplicitati divinæ. Non tertium; quia operationes Dei: 1.º æternitate mensurantur, ac proinde successionem, quæ mutationi inest, rejiciunt; 2.º reguntur Dei intellectu et sapientia infinita, quæ novis agendi rationibus prius incognitis non subjicitur, sicut subjicitur in nobis.

Cum immutabilitate Dei necessarium ac intimum nexum habet ejusdem æternitas; quod quidem nomen quadruplici sensu potest accipi: 1.º *latissime*, pro duratione longissima alicujus rei; 2.º *late*, pro duratione rei, quæ, initium habens, fine tamen caret; 3.º *stricto*, pro duratione rei tam principio, quam fine carentis, abstrahendo tamen ab ejus omnimoda immutabilitate et necessitate, ut si supponatur aliquod ens ab æterno creatum; 4.º *strictissime*, pro duratione rei omnino immutabilis, ac a se et ex se necessario existentis.

Æternitas, *strictissime* accepta, recte a Boetio definitur: *Interminabilis vitæ tota simul et perfecta possessio*. Dicitur *perfecta possessio*, quia æternitas, indivisibilis in seipsa manens, continet tamen eminenter quidquid durationis est in tempore vel aliis durationum speciebus. Additur *interminabilis vitæ*, quia res æternitate mensurata principio et fine caret, simulque actu semper operatur et vivat. Dicitur *tota simul*, quia est duratio omnem successionem atque mutabilitatem excludens.

Nos continua successione ac quotidianis assuefacti mutationibus, non absque magna vi et difficultate, ad veram æternitatis ideam assurgimus; quippe imaginatio nos sensim abripit ad æternitatem cum tempore conferendam, quasi ex

temporis idea ideam æternitatis elicitori. Qui ergo errandi periculum in re hac velit vitare, præ oculis hæc habeat: 1.º Æternitas est quid infinitum, cum sit duratio entis absolute infiniti; 2.º est etiam quid simultaneum, et actu semper præsens, cum sit duratio rei immobilis, seu prorsus immutabilis: tempus vero et est quid finitum, et est quid essentialiter succesivum; 3.º hinc æternitas, una ac indivisibilis in se manens, continet et superat integram durationem temporis, absque eo, quod temporis successionem, seu prius et posterius, habeat seu participet. Quodque magis est, æternitas, utpote indivisibilis, tota præsens est cuilibet parti temporis, quin idcirco desinat tota simul esse præsens reliquis temporis partibus.

THESIS 2.^a

Deus est æternus æternitate sive stricte, sive strictissime sumpta.

Quoad æternitatem stricte sumptam constat ex eo, quod Deus sit ens necessarium et improductum, ac exinde sine principio et fine.

Quoad æternitatem strictissime acceptam prob. 1.º Æternitas strictissime sumpta nihil est aliud quam duratio entis nulli mutabilitati subjecti; sed Deus est omnino immutabilis, ex præcedenti thesi: ergo...

2.º Deo, utpote enti perfectissimo, tribuere oportet durationem inter possibles perfectissimam; sed perfectissima inter durationis species est æternitas strictissime sumpta; ergo... Min. constat, quia ejusmodi æternitas in primis est infinita, utpote duratio entis infiniti; deinde, successionem excludit; secus enim Deus non habuisset ab initio omnem perfectionem, cum successio essentialiter includat adventum unius post aliud.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º cont. 1.^{am} thes. Deus mutabilitati subjicitur quoad perfectiones; ergo... Prob. ant. Creatio est aliqua perfectio; sed Deus mutationi subest ratione creationis, cum fiat de non creante creans; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., disting. min. Deus fit de non creante creans *ex parte ipsius actionis creativæ*, neg.; *ex parte termini hujus actionis*, conc. Creatio, si spectetur quatenus actio Dei, identificatur cum ipsius omnipotentia, voluntate et substantia; ac exinde dici nequit, quod Deus fiat de non creante creans, sicut dici nequit, quod fiat de non omnipotente omnipotens. Atque sub hoc tantum respectu verum est, quod creatio sit Dei perfectio: secus vero, si spectetur *terminative*, vel quatenus ex ea et per eam res incipiunt existere; quoniam ex hoc nulla nova perfectio accrescit Deo, qui æque infinitus ac perfectus esset, quamvis nihil unquam creasset aut crearet.

Inst. Si creativa actio cum Dei omnipotentia et substantia identificatur, semperque in Deo existit, Deus denominatur creator ab æterno; sed hanc denominationem solum in tempore recepit post mundi creationem; ergo...

Resp. neg. maj. Denominatio namque Creatoris pertinet ad eas, quæ *relative accidentaliter* dicuntur, quæ non exurgunt, nisi dum præter formam absolutam, quæ est veluti denominationis fundamentum, ponitur quoque terminus. Quamvis enim ab æterno existant in Deo omnipotentia seu actio, quæ sunt veluti fundamentum præfatæ denominationis, hæc tamen non exurgit, donec terminus actionis seu creatura ponatur.

Obj. 2.º ac simul inst. Deus libere mundum creavit; sed actus liber repugnat immutabilitati absolutæ; ergo... Prob. min. Actus liber essentialiter est contingens ac indifferens ad utrumlibet; sed contingentia et indifferencia potentialitatem ac proinde mutabilitatem involvunt; ergo...

Resp. neg. min. Ad probat., disting. maj. Essentialiter est contingens ac indifferens ad utrumlibet *quoad terminum actus liberi*, conc.; *quoad ipsum actum*, subd.: *in creaturis*, conc.; *in Deo*, neg. In creaturis, in quibus operatio a natura vel substantia operante realiter distinguitur, contingentia et indifferentia actus liberi complectitur, et terminum actus, et ipsum actum liberum, qui potest poni vel non poni, salva rei natura et substantia; ast in Deo, in quo operatio et substantia identificantur, contingentia et indifferentia solum respiciunt terminum actus. Itaque, in Deo actus liber non est aliud ab actu necessario quoad entitatem, eatenusque dicitur liber, quatenus *potest* terminari ad hanc vel illam rem, hoc vel illo modo; atque hoc sensu indifferentiam ad utrumlibet sibi vendicat, ut ad creandum vel non creandum, ad creandum hunc mundum vel alium.

Eadem distinctio potest aliis verbis exprimi: Actus liber essentialiter est contingens, id est, *habet objectum contingens*, conc.; *semper quoad entitatem vel existentiam actus*, neg.

Obj. 3.º cont. 2.^{am} thes. Æternitas est vera durationis species; sed duratio essentialiter includit plura instantia; ergo...

Resp. dist. min. *Formaliter semper*, neg.; *virtualiter*, vel *potius eminenter*, conc. Duratio quævis respondet naturæ rei durantis. Æternitas igitur, quæ est duratio entis indivisibilis et immutabilis, necessario et ipsa est indivisibilis, ac exinde *simultanea*: quacum pugnant instantia formalia seu successiva, solumque dici potest, eam continere plura instantia, quatenus temporis instantia indivisibili ratione continet et superat.

SCHOLIUM

De immensitate ac indivisibilitate Dei agendum hic esset, nisi brevitatis studium ea theologis relinquere nos cogeret. Pro ipsorum tamen cæterorumque attributorum Dei intelligentia, hæc duo præ oculis habeantur:

1.º Inter perfectiones eas, quæ per remotionem et analogiam ex creaturis Deo tribuimus, quædam sunt, quarum formalis et explicitus conceptus nihil imperfectionis includit, quamvis prout sunt in rebus creatis imperfectioni sint obnoxia, ut bonitas, intelligentia, simplicitas, etc., quæ idcirco *perfectiones simpliciter simplices* nuncupari solent. Sunt vero aliæ, quarum formalis conceptus admixtam aliquam imperfectionem redolet, sicut ratiocinandi vis, extensio, motus, etc., quæ idcirco *perfectiones secundum quid simplices* audiunt. Atque ex hoc discrimine profluit, quod perfectiones primi generis Deo *formaliter* inesse dicantur; perfectiones vero *simplices secundum quid*, non formaliter seu secundum propriam rationem, sed *eminenter* tantum in Deo reperiantur; quatenus, scilicet, esse divinum continet quidquid entitatis ac perfectionis est in illis, exclusa ipsarum imperfectione.

2.º Inter divina attributa, quædam sunt, quorum conceptus infinitatem involvit, ut omnipotentia, esse a se, esse ens necessarium, actus purus, etc.; quæ idcirco a creaturis minime participantur, sed illa tantum attributa, quæ infinitatem non implicant, ut ratio substantiæ, sapientiæ, libertatis, cætera hujusmodi.

ARTICULUS TERTIUS

De intellectu et voluntate Dei.

Deum intelligentia esse præditum, satis superque colligitur ex hucusque disputatis, ac præsertim, 1.º ex eo, quod in Deo perfectiones creaturarum, potiori jure et gradu, necessario reperiuntur; intelligere vero potissima existit perfectio inter creatas; 2.º quia ex mirabili ordine, qui in mundo elucet, aperte satis apparet summa sapientia mundi Institutoris. Quam utramque rationem paucis, pro more, sic exponit D. Thomas: «Deo nulla perfectio deest, quæ in aliquo genere entium inveniatur. Inter perfectiones autem rerum, potissima est, quod aliquid sit intellectivum... Deus igitur est

intelligens. Item... Naturalia (entia, quæ cognitione carent) tendunt in fines determinatos... Cum ergo ipsa non præstuant sibi finem, quia rationem finis non cognoscunt, oportet, quod eis præstiuatur finis ab alio, qui sit naturæ institutor. Hic autem est, qui præbet omnibus esse, et est per seipsum esse, quem Deum dicimus. Non autem posset naturæ finem præstiuere, nisi intelligeret. Deus igitur est intelligens»¹.

Porro, cum Deus sit et simplicissimus, et actus purus omnis materiæ et potentialis expers, consequitur: 1.º idem esse in ipso intelligere et esse; 2.º Deum et summa intelligentia, et summa intelligibilitate gaudere: summa quidem intelligentia, quia, «cum Deus sit in summo immaterialitatis, ait D. Thomas² sequitur, quod ipse sit in summo cognitionis;» summa vero intelligibilitate, tum quia est in summo actualitatis, quæ est radix intelligibilitatis, sicut immaterialitas est radix intelligentiæ; tum quia, ut scite habet D. Thomas³, «esse naturale Dei et esse intelligibile unum et idem sunt, cum esse suum sit suum intelligere;» 3.º Deum seipsum et alia cognoscere immediate per ipsam suam essentiam, ita ut hæc fungatur munere speciæ intelligibilis universalis. Siquidem, ut præclare habet D. Thomas⁴, «species intelligibilis in intellectu, præter essentiam ejus existens, esse accidentale habet, ratione cujus (propter quod) scientia nostra inter accidentia computatur: in Deo autem non potest esse aliquid accidens, ut supra ostensum est. Igitur non est in intellectu ejus aliqua species (intelligibilis idea) præter ipsam divinam essentiam;» 4.º in Deo identificari intelligentiam, et objectum, et speciæ intelligibilem. Cum enim «Deus nihil potentiale habeat, sed sit actus purus, oportet, quod in eo intellectus (intelligentia) et intellectum (res intellecta) sint idem omnibus modis, ita, scilicet, ut neque ca-

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. XLIV.

² *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 14, art. 1.º

³ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. XLV.1.

⁴ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. XLVI.

ret specie intelligibili, neque species intelligibilis sit aliud a substantia intellectus divini... sed ipsa species intelligibilis est ipse intellectus divinus; et sic seipsum per seipsum intelligit»¹.

Itaque, primum, perfectissimum, et adæquatum objectum cognitionis in Deo est ipsa Dei essentia, quam adæquate comprehendit; quia ejus intelligentia, utpote infinita et identificata cum esse divino, respondet hujus infinitati atque summæ intelligibilitati. Immo etiam, in ea et per eam Deus omnia alia objecta videt; nam, «essentia divina, ait D. Thomas, in quantum est absolute perfecta, potest accipi ut propria ratio singulorum; unde per eam Deus propriam cognitionem de omnibus habere potest»². Atque ex hucusque expositis subjecta profluunt

Corollaria:

1.^m Ergo cognitio seu *scientia* divina unico et simplicissimo actu continetur, quo et seipsum, et alia a se distincta, principia et conclusiones, necessaria et contingentia, omnia tandem objecta cujusvis generis, simplici æque ac perfecta cognitione cognoscit. Quod tamen nihil obstat, quominus Dei cognitio, simplex in se permanens, eminenter contineat perfectiones actuum et habituum multiplicium, quibus hominis intellectus pro objectis cognoscendis informatur³.

¹ *Sum. Theol.*, p. 1.^a, q. 14, art. 2.º

² *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. LIV.

³ Quam rem peregre exponit D. Thomas his verbis: «Homo secundum diversa cognita (objecta), habet diversas cognitiones; nam secundum quod cognoscit principia, dicitur habere intelligentiam; scientiam vero, secundum quod cognoscit conclusiones; sapientiam, secundum quod cognoscit causam altissimam; consilium vel prudentiam, secundum quod cognoscit agibilia; sed hæc omnia Deus una et simplici cognitione cognoscit. Unde simplex Dei cognitio omnibus istis nominibus nominari potest; ita tamen quod ab unoquoque eorum, secundum quod in divinam prædicationem venit, secludatur quidquid imperfectionis est, et retineatur quidquid perfectionis est.» *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 14, art. 1.º ad 2.^m

2.^m Ergo Deus in sua essentia et per suam essentiam cognoscit res omnes possibles. Siquidem, res eatenus dicitur possibilis, quatenus habere potest rationem entis; nihil enim est impossibile nisi ens et non ens simul. Cum ergo in divina essentia, utpote infinita, contineatur et repræsentetur, quidquid potest habere rationem entis, Deus, cognoscendo propriam essentiam, cognoscit in ea omnia entia absolute possibilia, quæ nihil sunt aliud quam modi, quibus divina essentia imitari ac participari potest.

3.^m Ergo Deus cognoscit omnia entia finita, sive præterita, sive præsentia, sive futura. «Effectus enim cognitio sufficienter habetur per cognitionem suæ causæ; unde scire dicimus unumquodque, cum causam ejus cognoscimus. Ipse autem Deus est per essentiam suam causa essendi aliis. Cum igitur suam essentiam plenissime cognoscat, oportet ponere, quod etiam alia cognoscit»¹.

4.^m Ergo duplex scientia in Deo potest per rationem distingui; prima, qua Deus seipsum, pure possibilia, et ea, quæ absolute sunt necessaria, cognoscit; quæ idcirco præcedere concipitur libera decreta voluntatis divinæ, dicitur scientia necessaria seu simplicis intelligentiæ. Altera ea est, qua Deus cognoscit res quatenus ad actualem existentiam perductas, vel perducendas; quæ idcirco pendet ac posterior concipitur divinis decretis, ex quibus Deus libere vult, ejusmodi entia existere, dicitur libera seu scientia visionis².

5.^m Ergo Deus cuncta, quæ in tempore eveniunt, præno-

¹ Sum. cont. Gent., lib. 1.º, c. XLIX.

² Atque hujusmodi partitio divinæ scientiæ obtinuit in Scholis, donec, sæculo XVI labente, Molina S. J. theologus opus, cui titulus: *Liberi arbitrii cum gratiæ donis, divina præscientia, providentia, prædestinatione, et reprobatione concordia*, divulgavit, atque scientiam, quæ media appellatur, invexit. Est autem hæc, ex ipso Molina, scientia, qua Deus "ex altissima et inscrutabili comprehensione cujusque liberi arbitrii, in sua essentia intuitus est, quid pro sua innata libertate, si in hoc, vel illo, vel etiam infinitis rerum or-

scit, vel potius noscit¹, etiam ipsa contingentia et libera, quin idcirco hominis libertas lædatur. Sed quoniam hominis ratio non ita facile id sibi persuadet², quidpiam in re hac oportet immorari.

THESIS

Futura contingentia et libera Deus certo novit; hæc tamen scientia seu præscientia, nec rerum contingentiam, nec hominis libertatem tollit.

Prob. 1.^a pars. Si futurum aliquod Deus ab æterno non prænovisset, Dei scientia auferretur atque perficeretur, dum futurum illud incipit esse, ac exinde inciperet a Deo cognosci; atqui naturæ divinæ, utpote perfectissimæ, immutabili ac infinitæ, repugnat fieri accessionem alicujus novæ perfectionis seu cognitionis; ergo...

Prob. 2.^a pars. Qui res præteritas vel præsentis mente considerat, nullam necessitatem eisdem imponit, sed easdem

dinibus collocaretur, acturum esset, cum tamen posset, si vellet, reipsa facere oppositum., *Op. cit.*, q. 14, art. 13.

¹ Noscit, inquam, potius; quia revera, cum Deus omnia videat in æternitate, quæ indivisibilis ac simultanea existit, nihil est Deo futurum, sed præsens; ac proinde quoad ea, quæ nos futura dicimus, Deus scientiam potius quam præscientiam sibi vindicat.

² Profecto, Cicero, ut alios omittamus, Dei præscientiam cum libertate hominis conciliare nescivit; unde, ut istam in toto collocaret, præscientiam inficiatus est, scribens: "Nihil est tam contrarium rationi et constantiæ quam fortuna, ut mihi, ne in Deum quidem videatur, ut sciat, quod casu, et fortuito futurum sit. Si enim scit, certe illud eveniet; si certe eveniet, nulla fortuna est; sed autem fortuna: rerum igitur fortuitarum nulla est præsentio., *De Div.*, lib. 2.º, cap. VII.

De quo proinde merito ajebat D. Augustinus: "Negavit præscientiam futurorum; atque ita, dum vult homines facere liberos, fecit sacrilegos., *De Civit. Dei*, lib. 5.º, cap. IX.

in propria natura relinquit; atqui Deus in sua indivisibili et simultanea æternitate res futuras videt et contemplatur uno et eodem simplicissimo actu, quo videt et contemplatur res nobis præteritas, et præsentis; ergo sicut postremis hisce nulla imponitur necessitas ex Dei visione et contemplatione, ita nec illis, quæ apud nos sunt futuræ.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

Obj. 1.º Necessitas opponitur libertati; sed id, quod Deus præscit, necessario evenit; ergo...

Resp. dist. min. Necessario evenit, *necessitate absoluta*, neg.; *hypothetica et consequentiæ*, conc. Necessitas absoluta in eo sita est, quod res ita sit, ut aliter esse nequeat: hypothetica vero, quæ etiam *consequentiæ* et *conditionata* dici solet, rebus eis congruit, quæ ita sunt, ut non repugnet non esse, vel aliter esse, quæ proinde rerum contingentiam, aut libertatem minime tollit. Sic, ex hypothesi, quod Deus voverit hunc mundum creare, *necessarium* est, hunc mundum existere, quin tamen hæc necessitas, aut mundi contingentiam, aut Dei libertatem evertat, cum Deus *absolute* potuerit hunc mundum non creare.

Obj. 2.º ac simul inst. Hæc propositio: *Si Deus præscivit, hoc futurum esse, hoc erit*, est vera absolute; ergo Dei præscientia absolutam necessitatem præ se fert. Prob. cons. In propositione conditionali, si antecedens est necessarium, etiam consequens est necessarium; sed antecedens præfata propositionis est absolute necessarium, Deus enim ex necessitate absoluta scit aliquid futurum; ergo etiam consequens, ac proinde existentia futuri absolute erit necessaria.

Resp. neg. cons. Ad prob., disting. maj. Etiam consequens est necessarium *in sensu composito*, conc.; *in sensu diviso*, neg. Sensus compositus in præsentis materia tunc habetur, quando res, quæ contingens et futura dicitur, cum divina præscientia simul componitur vel jungitur; quo sensu res a Deo præscita non potest non existere, cum Dei scientia

falli non possit. At sensus divisus est, quando res contingens et fortuita, in se ipsa absolute spectatur; quo sane sensu res, eo ipso, quod est contingens et fortuita, potest evenire, vel non evenire. Ex quo jam satis perspicue inferitur, quod id, quod est impossibile tantum in sensu composito, impossibile solum est hypothetica impossibilitate, quæ contingentia et libertati non repugnat. Sicut enim in hac propositione: *Si Petrus loquitur, non potest tacere*, consequens est necessarium in *sensu composito*, quia nequit componere silentium cum locutione; et tamen nec Petri locutio, nec silentii absentia sunt necessaria absolute, sed ex hypothesi tantum; non absimili ratione in conditionali objecto, quamvis consequens sit verum et necessarium in sensu composito antecedentis, nullam absolutam necessitatem involvit, quia nec ipsum antecedens est necessarium hoc modo, cum Deus potuerit scire hoc futurum tamquam non futurum, si, nempe, decrevisset ipsum non producere. Verbo: si aliquid ut futurum præscitur a Deo, necessario illud erit *quatenus præscitum* a Deo, cujus scientia semper verum attingit; at non erit necessario, *quatenus in se a parte rei* seu in propria natura spectatur, quæ non immutatur ex Dei præscientia; hæc quippe rem præscitam relinquit in propria natura, sive hæc sit necessaria, sive contingens, sive libera ¹.

¹ Ad rem apposite D. Thomas: "Quando in antecedenti ponitur aliquid pertinens ad actum animæ, consequens est accipiendum, non secundum esse, quod in se est (secundum esse reale extra animam), sed secundum esse, quod est in anima: aliud est enim esse rei in se ipsa, et esse rei in anima: ut, puta, si dicam: Si anima intelligit aliquid, illud est *immateriale*, intelligendum est quod illud est immateriale secundum quod est in intellectu, non secundum quod est in seipso. Et similiter si dicam: Si Deus scivit aliquid, illud erit, consequens intelligendum est, prout, subest divinæ scientiæ, scilicet, prout est in sua præsentialitate: et sic necessarium est (nempe necessitate hypothetica), sicut antecedens: quia omne, quod est, dum est, necesse est esse, ut dicitur 1.º Periherm., *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 14, art. 13 ad 2.^m Quæ sane D. Thomæ doctrina

Obj. 3.º Ex præscientia Dei circa contingentia et libera, de medio tolluntur consilia et cura hominum de agendis; quandoquidem, si Deus præscivit aliquid futurum, illud erit, sive humana consilia adhibeantur, vel secus; ergo...

Resp. disting. ant. *Si Deus simul non præsciret consilia, et curas hominum*, tr.; *secus*, neg. Etenim Deus, dum præscit, et sicut præscit aliquid futurum simul præscit, et ita etiam præscit consilia, curas, media, ex quibus et per quæ illa res erit futura: sic, dum præscit, messem tali tempore colligendam a Petro, simul præscit ipsius labores, diligentiam et consilia.

ARTICULUS QUARTUS

De voluntate Dei.

Quæ spectant ad Dei voluntatem, de qua fusius agere solent theologi, sequentibus summatim attingemus pro tironis philosophi captu et necessitate.

1.º Voluntatem Deo inesse, fere per se notum est ex hucusque dictis; nam 1.º voluntas intellectum necessario consequitur, cum nihil sit aliud quam amor vel appetitio boni per intellectum apprehensi: «cum igitur Deus sit intelligens, inquit D. Thomas ¹, inest sibi voluntas, qua placet sibi suum esse, et sua bonitas. 2.º Quia voluntas est perfectio simpliciter simplex, ac proinde Deo absolute et formaliter tribuenda.

2.º Sicut autem Dei intelligere est ipsum Dei esse, atque uno et simplicissimo actu suam essentiam et alia a se intelligit, ita Dei velle est ipsum Dei esse, unoque et simplicissimo actu suam bonitatem et alia bona a se distincta vult.

3.º Cave tamen, ne inde inferas, Deum alia a se velle nedulo mente est versanda, non pro hac tantum, sed pro aliis consimilibus quæstionibus.

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. LXXII.

cessario, sicut necessario vult suam essentiam et bonitatem; siquidem, cum ejusmodi bona, a Deo distincta, eatenus sint bona, quatenus existunt, et prout sunt participationes essentia divinæ; eatenus vero existant, quatenus Deus libere vult, eas existere; consequitur plane, Deum ea velle necessario, non absoluta, sed hypothetica tantum necessitate. Unde volitio horum bonorum est necessaria in Deo ex hypothesi existentia ipsorum, sicut scientia visionis solum est necessaria ex hypothesi creationis mundi.

4.º Atque exinde colligitur, Deum alia a se libere velle absolute loquendo; quandoquidem necessarium nexum non habent cum divina bonitate, quæ Deo sufficientissima existit, et quam unice Deus ex necessitate vult. Ut enim scite et ad rem habet D. Thomas: «Voluntas non ex necessitate fertur in ea, quæ sunt (dicunt ordinem) ad finem, si finis sine his esse possit; non enim habet necesse medicus ex suppositione voluntatis, quam habet de sanando, illa medicamenta adhibere infirmo, sine quibus potest nihilominus infirmum sanare. Cum igitur divina bonitas sine aliis esse possit, quinimmo nec per alia ei aliquid accrescat, nulla inest ei necessitas, ut alia velit, ex hoc, quod vult suam bonitatem» ¹,

5.º Ergo duplex distinguere oportet objectum voluntatis divinæ; scilicet, unum *primarium*, quod etiam *formale* et *motivum* nuncupatur, estque ipsa bonitas divina, quæ ex propria ratione Dei voluntatem veluti movet tamquam ejusdem finis necessarius, immo vero cum ipsa identificatus; unde et objectum *necessarium* dici potest. Alterum *secundarium*, quod etiam *materiale* et *liberum* dici potest; suntque bona quævis a Deo distincta. Atque hæc quidem Deus vult eodem actu, quo vult suam bonitatem, sicut alia a se intelligit, intelligendo suam essentiam; ita tamen, ut bonitas se habeat tamquam finis, et sit ratio volendi ejusmodi creata bona; nam «cum Deus alia a se non velit nisi propter finem, qui est sua bonitas, non sequitur, quod aliquid aliud moveat

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 1.º, cap. LXXXI.

voluntatem ejus, nisi bonitas sua »¹. Deus itaque suam bonitatem ex necessitate vult, alia vero bona, *si existunt*, vult propter suam bonitatem tamquam propter finem; quia tamen hujusmodi finis, seu Dei bonitas, æque salvatur *cum et sine* existentia bonorum creatorum, horum volitio absolute spectata, non secundaria modo, sed libera est respectu Dei².

6.º Ergo Deus non solum absoluta gaudet libertate quoad

¹ *Sum Theol.* 1.^a p., q. 19, art. 2.º ad 2.^m

² Merito proinde D. Thomas, postquam distinxit objectum voluntatis in principale et secundarium, subdit: "Voluntas igitur divina habet pro principali voluto id, quod naturaliter vult, et quod est quasi finis voluntatis, scilicet, ipsa bonitas sua, propter quam vult quidquid aliud a se vult; vult enim creaturas propter suam bonitatem, ut Augustinus dicit, ut, videlicet, sua bonitas, quæ per essentiam multiplicari non potest, saltem per quandam similitudinis participationem diffundatur ad multa. Unde ea, quæ circa creaturas vult, sunt quasi ejus volita secundaria, quæ propter suam bonitatem vult, ut divina bonitas sit ejus voluntati ratio volendi omnia, sicut sua essentia est ei ratio cognoscendi omnia. Respectu igitur illius principalis voliti, quod est sua bonitas, voluntas divina necessitatem habet, non quidem coactionis, sed naturalis ordinis... Sed respectu nullius alterius voliti, necessitatem habet. Cum enim ratio volendi in his, quæ sunt ad finem, sit ipse finis secundum hoc, quod id, quod est ad finem (secundum modum, quo res aliqua ad finem determinatum ordinatur), comparatur ad finem, secundum hoc comparatur ad voluntatem... Unde patet, quod non est necessitas divinæ voluntatis ex amore, quem habet ad suam bonitatem, quod velit hoc vel illud circa creaturam: nec inest ei aliqua necessitas respectu totius creaturæ (totius mundi, vel collectionis creaturarum), eo quod divina bonitas in se perfecta est, etiamsi nulla creatura existeret, quia bonorum nostrorum non eget, ut in Psalm. 15 dicitur. Non enim divina bonitas est finis, quia efficiatur ex his, quæ sunt ad finem, sed magis quo efficiuntur et perficiuntur ea, quæ ad ipsum ordinantur. Patet igitur ex dictis, quod quidquid Deus vult in se ipso (ex his, quæ ad ipsam Dei essentiam pertinent), de necessitate vult; quidquid autem vult circa creaturam, non ex necessitate vult." *QQ. Disp. De Verit.*, q. 23, art. 4.º

productionem et amorem rerum finitarum, sed ejus libertas perfectissima existit, ac proinde iis nævis ac imperfectionibus caret, quibus in homine libertas subjicitur. Ast enim vero, homo, qui ad veritatis notitiam per ratiocinia paulatim ac difficulter pervenit, quique, ut graphice habet D. Thomas, *habet cognitionem adumbratam*, dubitationi atque incertitudini in discernendo, consiliando et eligendo, obnoxius existit: in Deo vero «est simplex notitia veritatis absque discursu et inquisitione»¹; atque idcirco in eo, utpote infinita intelligentia ac scientia prædita, nulla dubitatio, mutatio, aut incertitudo occurrere potest quoad discernere, consiliari, aut eligere. Similiter quoque homo ac etiam angelus, quia ex nihilo educti, voluntatem obtinent, quæ defectibilitati est obnoxia, tam quoad existentiam, quam quoad bonitatem et operari: contra vero Deus, qui et increatus, ens necessarium, agens infinitum et perfectissimum est, absoluta et omnimoda gaudet indefectibilitate quoad esse, quoad operari, et quoad bonitatem; ac proinde ejus libertas excludit potentiam ad malum².

¹ *D. Thom., De Verit.*, q. 24, art. 3.º

² Hanc porro doctrinam ex D. Thoma desumimus, qui, postquam ostendit, dari liberum arbitrium, subdit: "Aliter tamen invenitur liberum arbitrium in nobis, et in angelis, et in Deo: variatis enim prioribus, necesse est posteriora variari. Facultas autem liberi arbitri duo præsupponit, scilicet, naturam, et vim cognitivam. Natura quidem alterius modi (diversa ratione) est in Deo, quam sit in hominibus, et in angelis; natura enim divina increata est, et est suum esse, et sua bonitas; unde in eo non potest esse defectus aliquis, nec quantum ad esse, nec quantum ad bonitatem. Natura autem etiam angelica creata est, ex nihilo principium sumens; unde quantum est de se, possibilis est ad defectum."

Et propter hoc liberum arbitrium Dei nullo modo flexibile est ad malum: liberum vero arbitrium hominis et angeli in suis naturalibus (quoad ea, quæ ipsis ex propria natura conveniunt) consideratum, in malum flexibile est.

Cognitio etiam alterius modi invenitur in homine quam in

CAPUT QUARTUM

DE ATTRIBUTIS DEI RELATIVIS

ARTICULUS PRIMUS

De omnipotentia et creatione.

Quoniam ea, quæ de omnipotentia Dei, atque de natura et conditione creationis dicere oporteret, satis innotescunt ex his, quæ de rerum possibilitate in Ontologia, præsertim vero de mundi creatione fuse in Cosmologia disseruimus, pauca hic subijcere sufficet pro pleniori hujus rei notitia. Itaque,

1.º Potentia *passiva*, utpote *receptivitate*, si ita loqui fas est, ac proinde potentialitatem et imperfectionem ex proprio conceptu includens, a Deo est penitus removenda. Contra vero, potentiam *activam*, quæ virtutem seu vim aliquid efficiendi ex proprio conceptu dicit, summam Deo concedere oportet.

2.º Et quidem, potentiam summam vel potius infinitam in Deo reperiri, satis constat: 1.º quia in Deo, qui est actus purus et simplicissimus, vis agendi identificatur cum ipsa essentia: unde, cum hæc sit infinita, ut ostensum est, etiam ipsius potentia activa infinita debet esse; 2.º quia potentia activa in unaquaque re respondet et commensaturatur naturæ rei, quæ est fundamentum et radix virium agendi; sed natura Dei est illimitata seu infinita quoad esse; ergo etiam quoad vim agendi: qua in re egregie D. Thomas: «Esse autem divinum, super quod ratio divinæ potentiæ fundatur, et esse

Deo. Homo enim habet cognitionem obumbratam, et cum discursu veritatis notitiam sumentem. Unde (ex quo) accidit ei dubitatio, et difficultas in discernendo et judicando.» *De Verit.*, q. 24, art. 3.º

infinitum, non limitatum ad aliquod genus entis, sed præhabens in se totius esse perfectionem»¹.

3.º Ergo vere inest Deo *omnipotentia*: nec enim aliud hoc nomine intelligimus, nisi potentiam infinitam et illimitatam, quæ ad *omne* ens porrigitur. Ast Dei potentia omne ens complectitur, sive ex parte subjecti, sive ex parte objecti. Ex parte quidem *subjecti*; quia ejus subjectum est essentia divina, quæ continet omne ens, seu totius esse plenitudinem: ex parte *objecti*, quia ejus proprium seu adæquatum objectum sunt *possibilia absoluta*, ac proinde quidquid potest habere rationem entis, vel contradictionem non implicat. «Quidquid potest habere rationem entis, ait D. Thomas², continetur sub possibilibus absolutis, respectu quorum Deus dicitur omnipotens.

4.º Præ oculis tamen habeatur, quædam, quæ sunt *possibilia absolute*, a Deo tamen produci non posse, non quidem propter defectum vel limitationem divinæ potentiæ, sed ex aliqua *suppositione*, ex qua impossibile redditur id, quod ex se erat possibile. Sic possibile est absolute, omnes homines esse sapientes, sed ex hypothesi, quod decreverit Deus, ipsorum quosdam insipientes esse, impossibile redditur sapientia omnium.

5.º Cum Dei omnipotentia necessarium ac intimum nexum habet possibilitas creationis, quæ jure optimo definitur: *productio seu effectio entis ex nihilo*: ex nihilo, inquam, sui, quatenus nulla entitas præsupponitur, quæ habere possit rationem causæ materialis respectu rei, quæ creatur, non vero ex nihilo absoluto, quasi creatio nullam realitatem præsupponat; immo, supponit necessario realitatem infinitam tamquam causam efficientem rei creatæ³. Dico *possibilitas*

¹ *Sum. Theol.*, 1.ª p., q. 25, art. 3.º

² *Loc. cit.*

³ Inepte igitur, ne dicam stulte, Consin rejicit hujuscemodi creationis definitionem, et quod magis mireris in homine, qui adversus eos indignatur, qui eum tamquam pantheistam et ca-

creationis, quia hujus *existentia* non necessarium, sed liberum ac contingentem nexum obtinet cum omnipotentia Dei, quæ infinita ac æque perfecta in se ipsa consistit, sive mundus existat, sive non existat ¹.

Nam, «quod Deus suam bonitatem amet, loquimur cum D. Thoma ², hoc necessarium est: sed ex hoc non necessario sequitur, quod per creaturas repræsentetur, cum sine hoc divina bonitas sit perfecta. Unde, quod creaturæ in esse producantur, etsi ex ratione divinæ bonitatis originem habeant (quatenus producantur ad manifestandam vel repræsentandam Dei bonitatem), tamen ex simplici Dei voluntate dependet.»

6.º Quod si quis morosius contendat aut objiciat rerum creationem per Deum conciliari non posse cum existentia mali rebus creatis inhærentis, præsertim cum summum bo-

tholicæ doctrinæ desertorem accusant, innititur auctoritate Epicuri, Lucretii, Bayle, Spinozæ. En ejus verba: «¿Qu'est ce que la création? ¿Voulez vous la définition vulgaire? La voici: créer c'est faire quelque chose de rien, c'est tirer du néant... Or, Leucippe, Epicure, Lucrèce, Bayle, Spinoza et tous les penseurs un peu exercés démontrent trop aisément que de rien on ne tire rien; que du néant rien ne peut sortir; d'où il suit que la création est impossible... Il faut donc abandonner la définition que créer c'est tirer du néant; car le néant est une chimère et une contradiction...» *Cours du 1828*, lib. 5.º, p. 21 et seqq. Utique: nihilum absolutum et universale chimera est et contradictio; at nihilum subjecti vel materiæ extra Deum et præter Deum ante creationem nec chimera nec contradictio est, nisi atheis et pantheistis hominibus, quos laudat Cousin.

¹ Hic iterum habemus Cousin docentem cum pantheistis et catholicis necessitatem creationis. «En prenant une toute autre route, nous arrivons à cet autre resultat; que la création est, je ne dis pas possible, mais nécessaire... Dieu... s'il est une cause absolue, il ne peut pas ne pas créer...» In hisce confutandis non immoramur, ne agamus actum in Cosmologia, ubi de origine mundi per creationem.

² *Sum. cont. Gent.*, lib. 3.º, cap. xcix.

num, prout est Deus, excludat omne malum, in memoriam hæc revocare sufficiat: 1.º Summum bonum excludit quidem *a seipso* omne malum, non vero necessario excludit *ab aliis*; immo vero, si de malo, quod quidam *metaphysicum* appellant, sit sermo, illud necessario inest rei creatæ, quæ, qua talis, essentialiter limitata et imperfecta existit. 2.º Mali existentia minime cum summo bono creante pugnat; nam illud, si est *physicum*, vel ad ordinem, varietatem, et conservationem mundi confert, ut rerum corruptiones et mutationes; vel ad hominis felicitatem ac veram perfectionem tamquam medium conducit, ut ærumnæ, ægritudines et similia, ac proinde nonnisi improprie et relative solum mala dicuntur. Si vero sit *morale*, illud quippe, quod non causam efficientem, sed deficientem requirit, non a Deo, sed a sola creatura profluit.

7.º Ergo absurda ac inutilis habenda est sententia Manichæorum asserentium, præter summum bonum dari oportere summum malum, quod sit malorum principium. Absurda quidem; quia malum est privatio vel carentia boni seu realitatis, ac proinde summum malum esset privatio vel carentia omnis realitatis, ac exinde nihilum. Inutilis etiam; quia mali origo et existentia in rebus creatis optime concipitur et explicatur, ut vidimus, quin nullum summum malum existat ¹.

ARTICULUS SECUNDUS

De Providentia Dei.

Prænotanda:

1.º Providentia in genere est: *ratio ordinis rerum in finem*, quapropter Dei providentia definiri potest: *æterna ratio, qua Deus singula in suos fines particulares, et omnia simul in finem*

¹ Vid. *Estudios sobre la Filos. de Sto. Tomás*, lib. 2.º, capítulos xxix, xxx y xxxi.

*universalem dirigit*¹. Dicitur *æterna ratio*, hoc est, cognitio, eaque practica, qua res omnes ad suum finem, sive particularem, sive universalem, a Deo diriguntur. Hinc providentia includit et actum *intellectus*, quo res ad finem ordinantur, et actum *voluntatis*, quo hæc ordinatio veluti approbatur, atque ad praxim reducenda decernitur.

2.º Providentia ergo divina, in se spectata, ab æterno in Deo existit, sicut existunt actus intellectus et voluntatis: si vero spectetur ex parte termini, vel potius executionis ordinis providentialis, in tempore existit, sicut ipsæ res, quibus Deus providet. Atque hujusmodi executio in tempore ordinis providentialis proprie dicenda esset *gubernatio*, quantumvis hæc cum providentia vulgo confundatur.

THESIS

Deus de omnibus ac singulis rebus providentiam gerit.

Prob. 1.º Si Deus de rebus omnibus et singulis providentiam non gereret, vel id esset, quia ignorat modum res et mundum gubernandi, vel quia non potest, vel quia non vult. Si primum; ergo Deus non est omniscius, nec summam scientiam habet, nec proinde est Deus. Si secundum; ergo non est omnipotens, nec verus Deus. Si tertium; ergo 1.º Deus non esset bonus: quandoquidem creaturas suas non diligeret, eas fortuitis casibus, ac injustitiis hominumerversorum relinquendo et deserendo; 2.º se ipsum negaret; quia cum creaturas ex nihilo libere produxerit, sibi ipsi debet ipsarum curam gerere, nec eas, postquam creavit, deserre, ac veluti despiciere potest.

Prob. 2.º Deus est causa universalis omnis boni, quod in rebus omnibus ac singulis reperitur; sed in rebus invenitur

¹ Nostra hæc definitio, quoad rem et substantiam, congruit cum ea, quam Boetius tradit his verbis: *Divina ratio in summo omnium Principe constituta, quæ omnia disponit.*

bonum, non solum quoad substantiam, sed etiam quoad ordinem ipsarum in finem, præsertim vero in finem ultimum, cum fines particulares sint tamquam media respectu finis ultimi; ergo Deus est causa hujus boni, quod positum est in ordinatione rerum ad fines, sive particulares, sive universales. Ergo Deus providentiam gerit de omnibus rebus.

Ex his inferes sequentia

Corollaria:

1.^m Ergo res quævis, quantumvis minima, proprium aliquem et peculiarem finem sibi vendicat, atque a Deo mediis necessariis donatur pro ejusdem assecutione; quamvis hæc non raro nobis sint ignota.

2.^m Ergo res quævis tendit, ac pro suo modo operatur ad manifestationem gloriæ et potentiæ Creatoris, qui est ultimus finis tam universi, quam entium, ex quibus coalescit.

3.^m Ergo id, quod *casum* et *fortunam* appellamus, locum non habet nisi per respectum ad hominem et causas secundas; nam respectu Dei nihil est vere fortuitum, cum et præsciatur, et ordinetur omnia, quæ in mundo eveniunt.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Si Deus providentiam de rebus gereret, maxime de homine; sed de hominibus providentiam non gerit; ergo. Prob. Si de hominibus providentiam gereret, non sineret, improbos deliciis et bonis affluere, dum probi ærumnis et doloribus vexantur; ergo, etc.

Resp. neg. min. Ad prob., dist. ant. *Si justæ non adessent causæ ad id permittendum*, conc.; *secus*, neg. Et quidem, quamvis nos ignoremus causas vel motiva, propter quæ Deus, probos vexari malis, improbos deliciis abundare, permittit, æquius foret nostram ignorantiam fateri, quam Dei providentiam evidenter demonstratam inficiari. Ast hic facile assignantur quædam saltem motiva. Ac 1.º quidem, deliciæ, quibus improbi homines affluunt et abutuntur, pœnæ potius quam boni rationem obtinent, ita ut merito scri-

bat D. Augustinus: «nihil esse infelicius felicitate peccantium, quia pœnalis nutritur impunitas, et mala voluntas, veluti hostis interior, roboratur.» 2.º Temporalia bona improbis hominibus quandoque Deus confert, tamquam præmium respondens aliquibus ipsorum bonis operibus; nemo enim adeo malus existit, qui aliquando bonum opus non perficiat.

Quoad ærumnas, quibus justii opprimuntur, deserviunt: 1.º ut mundum, mundanaque omnia magis in dies spernant, atque ad superna et cœlestia cordis oculos et mentem erigant; 2.º ut humiliores et cautiores reddantur, in solo Deo fidentes, Patremque cœlestem orantes, sive ad temporalia mala, sive ad tentationum pericula superanda; 3.º ut temporalibus hisce ærumnis purgentur ac expientur in hoc sæculo levia quædam peccata, pro quibus quotidie dicimus: *dimitte nobis debita nostra*, et quæ in altero sæculo superioribus pœnis plecterentur; 4.º ut per patientiæ, humilitatis, aliarumque virtutum opera et exempla, Dei gloriam enarrent, simulque cæteris hominibus ostendant, quod non sunt condignæ passionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.

Inst. Magna hominum pars non adsequitur felicitatem, quæ proprius est finis hominis; ergo...

Resp. dist. ant. Non adsequitur felicitatem *ex propria culpa seu abusu propriæ libertatis*, conc.; *ex defectu mediocrum*, neg. Ad Dei providentiam solum spectat homini providere media, quibus proprium finem seu felicitatem consequi possit: quod si homo ex innata libertate ejusmodi media respuat, ex hoc nihil aliud colligitur, nisi quod Deus hominem ad proprium finem, non necessario, sed libere dirigeret.

Obj. 2.º Si Deus omnibus et singulis providet, licitum erit ignis probatione, aut singulari certamine lites etiam capitales dirimere, prout faciebant veteres; siquidem Deus, utpote de rebus curam gerens, non permittet, exitum nocenti favere; ergo...

Resp. neg. sequent. ant. Lites namque dirimere præfatis modis illicitum est, immo contra Dei providentiam et volun-

tatem, quæ miracula non edunt dum sunt indebita aut minime necessaria, prout contingit in exemplis adductis. Neque enim Deus unquam promissit miraculum edere in his circumstantiis, nec est necessarium, cum suppetant media juridica et naturalia ad discernendos nocentes et innocentes.

Obj. 4.º Quidquid est in Deo, est æternum; sed providentia non est quid æternum, cum sit circa existentia creata; ergo...

Resp. dist. min. Non est quid æternum, *sumpta præcise pro ratione ordinis rerum in finem*, neg.; *pro executione hujus ordinis*, conc. Solutio patet ex prænotatis. In providentia namque adæquate sumpta (quæ hoc sensu cura etiam dicitur) utrumque includitur, nempe, «ratio ordinis, ait D. Thomas¹, quæ dicitur Providentia, et dispositio et executio ordinis, quæ dicitur gubernatio; quorum primum est æternum, secundum temporale.»

ARTICULUS TERTIUS

De influxu Dei in creaturas.

§ I

Prænotiones ac definitiones circa Dei influxum in res creatas.

1.º Præter creationem, ex qua originaliter creatura quævis pendet tam quoad *esse*, quam quoad *operari*, duplex alius influxus Dei in creaturas potest assignari; quorum primo, res in esse recepto permanent, diciturque *conservatio*; altero, quoad operandum perficiuntur, diciturque *influxus causæ primæ in secundas*.

2.º Deum res omnes creatas in esse conservare, omnes uno ore concedunt: sunt tamen quidam, qui ajunt, substantias, semel creatas, ex propria vi in accepta existentia perma-

¹ *Sum. Theol.*, 1.^a p., q. 22, art. 1.º ad 2.^m

nere, ita ut non egeant positivo Dei influxu eas conservante, sed sufficere, Deum ipsas positivo decreto non destruere: hæc jure dicitur conservatio *negativa*, atque *indirecta*. Major tamen et sanior philosophorum pars existimat, rerum conservationem eatenus perfici a Deo, quatenus eas permanere facit in accepto esse per actum positivum voluntatis, ita ut, cessante ejusmodi actu, statim creatura in nihilum redigetur: hæc dicitur conservatio *positiva* et *directa*.

3.º Porro rerum conservationem *positive* a Deo perfici, facile his ostenditur: 1.º vel Deus vult positive, ut creatura A nunc existat, vel ut non existat, vel de ea non cogitat; sed duo postrema aperte repugnant, nihil enim est, quod Dei cogitationem effugiat, et ex altera parte, si Deus positive vellet quod creatura A non existeret, in nihilum statim redigetur, ut vel ipsi conservationis *negative* asseclæ fateri coguntur; ergo superest, ut Deus velit, positive creaturam A nunc existere; ergo positivo actu voluntatis Deus res in esse conservat; 2.º Oportet, ut arguamus cum D. Thoma¹, quod idem sit causa rei, et conservationis ipsius; nam conservatio rei non est nisi continuatio esse ipsius... Deus per intellectum et voluntatem est causa (et quidem positiva) essendi omnibus rebus: igitur per suum intellectum et voluntatem conservat res in esse."

4.º Atque ex his colligere licet cum nobilioribus philosophis, actionem, qua Deus res in esse conservat, identificari quoad entitatem cum actione creatrice ipsarum, ita ut eadem Dei actio, quatenus rem educit ex nihilo, *creatio* dicatur; quatenus vero rem semel eductam in esse permanere facit, *conservatio* dicatur. Ex quo vulgatum illud apud philosophos: *conservatio est continuata creatio*².

¹ Sum. cont. Gent., lib. 3.º, cap. LXV.

² Expositam doctrinam circa rerum positivam conservationem tuentur, non modo cuncti ferme Scholastici, sed nobiliores apud recentes philosophos. Inter eos Mallebranche hæc scribit: "Si le monde subsiste, c'est donc parce que Dieu continue de

5.º Ad influxum, quo prima causa in secundas influit jam devenientes, omnes ferme rejiciunt præposteram opinionationem Durandi, qui *mediatum* tantum influxum Dei in causas secundas agnoscit, quasi Deus eatenus solum diceretur influere in causas secundas, quatenus ipsis facultatem seu vim agendi contulit atque conservat. Unde opus non est in ea confutanda immorari; quippe, ex communi ac ratione firmata theologorum philosophorumque sententia, Deus, præter influxum *mediatum*, *immediatum* quoque adhibet causis creatis, dum operantur.

6.º Hic porro influxus immediatus triplici ratione perfici potest: 1.º *motione morali*, quæ posita est in *determinata ratione proponendi objectum aliquod intellectui et voluntati*; ex qua objecti propositione voluntas excitatur ad aliquid appetendum, vel aversandum; 2.º *motione physica*, quæ definiri potest: *motio, qua Deus intrinsece applicat causam secundam ad actualiter operandum*; nempe, cum creaturæ ex se solum habeant activitatem potentialem seu vim agendi *in actu primo*, ut ajunt, actualiter non operantur, nisi ab aliquo ad id determinentur et applicentur; atque illa motio, qua a Deo transferuntur ab actu primo ad secundum, applicando ipsarum activitatem potentialem ad actualem operationem, *motio physica* nuncupatur; 3.º *concursu simultaneo*, qui, apud ejus propugnatores, est *aliquid, quod causæ secundæ actionem comitatur, et ipsum se habens per modum actionis, qua*

vouloir que le monde soit. La conservation des creatures n'est donc, de la parte de Dieu, que leur création continuée... En Dieu, le conservation et la création ne sont qu'une même volonté *Entret.* metaph., ent. 7.º

Non absimilia habet Fenelon: "L'Etre, qui est par lui-même, ne tire point de néant des êtres, qui ensuite subsistent par eux mêmes hors du néant d'une manière fixe: ils ne peuvent continuer à exister qu'autant que l'être nécessaire les soutient hors du néant; ils n'en sont jamais dehors par eux-mêmes; donc ils n'en sont dehors que par un don actuel de l'Etre.", *De l'Exist. de Dieu*, part. 2. ^o, chap. v. art. 3.º

divina virtus una cum creatura agit, ad eundemque terminum immediate tendit, ad quem tendit creaturæ actio¹.

7.º Ex allatis definitionibus facile intelliges, in quo expositæ tres species influxus divini inter se conveniant, simulque in quibus discriminantur. In eo conveniunt, quod influxum *immediatum* Dei (salva natura et conditione motionis moralis) adstruant et supponant: differunt vero: 1.º quia *motio moralis* allicit vel retrahit voluntatem ad agendum, nihil entitatis in eadem ponens: *physica* causam secundam intrinsece et active applicat, et perficit ad operandum: *concursum simultaneum* causam secundam adjuvat ad agendum, cum ea cooperando ad productionem effectus. 2.º *Motio moralis* movet objective solum causam secundam: *motio physica* physice et effective, perficiendo activitatem causæ secundæ per collationem ultimæ actualitatis, et applicationem ad operandum: *concursum simultaneum* causam secundam non movet, nec ei confert aliquid, quod ad agendum moveatur, aut in vi agendi perficiatur aut compleatur, sed cum ea solum cooperatur, quatenus immediate influit in effectum eundem, qui a causa secunda simul producitur; «ad eum fere modum, quo binæ causæ partiales et cooperantes, v. gr., duo homines aliquid fune trahentes, non ita cooperantur alter alteri, ut alter in alterum agat, sed ita, ut uterque in eundem effectum immediate influat»². Habemus ergo hic, quod, juxta ejus asseclas, per concursum simultaneum Deus ita influit in causam secundam, ut nihil in eam agat vel influat («non ita cooperantur alter alteri, ut alter in alterum agat»), solumque in eam dicatur influere, quatenus simul cum ea eundem effectum immediate attingit («sed ita, ut

¹ Ita Tongiorgi, *Inst. Phil. Theol.*, lib. 4.º, cap. 11, art. 3.º, quæ definitio cum iis, quæ a Liberatore et aliis profertur, quoad substantiam convenit.

² Verba sunt ipsius Tongiorgi *loc. cit.*, qui statim subdit: «Ita quoque causa prima et secunda ita simul operantur, ut in unum eundemque effectum immediate tamquam ad terminum actionis (nota bene) tendant., *Loc. cit.*

uterque in eundem effectum immediate influat») vel producit. Ex quo plane infertur, influxum Dei per concursum simultaneum non respicere causam secundam, reduplicative ut causam, nec ejus actionem, sed effectum solum, qui est terminus actionis; siquidem, «causa prima et secunda ita simul operantur, ut in unum eundemque effectum, tamquam ad terminum actionis, tendant,» prout in laudato habetur loco. Id præ oculis maxime habeatur ab his, qui velint vim rationum pro physica motione militantium penetrare.

8.º Hæc physica motio, quæ complet et perficit facultatem seu vim agendi creaturæ, eamque applicat ad actualem operationem eliciendam, planum est, quod actualem creaturæ operationem naturæ ordine præcedit, cum prius sit virtutem agendi applicari, quam actu agere. Ergo motio illa Dei prævia existit, non quidem temporis, sed naturæ ordine, operatione creaturæ; et propter hoc *præmotio physica*, quasi *prævia motio physica* congrue nuncupantur.

9.º Jam vero, Deum immediate in res creatas influere per concursum simultaneum, ab omnibus est agnoscendum. Cujus rei profundissimam rationem reddit D. Thomas verbis hisce: «Secundum ordinem causarum est ordo effectuum. Primum autem in omnibus effectibus est esse; nam omnia alia sunt determinationes ipsius. Igitur esse est proprius effectus primi agentis, et omnia alia agunt (producunt) ipsum, id quantum agunt in virtute primi agentis. Secunda autem agentia, quæ sunt quasi particulantia et determinantia actionem primi agentis, agunt (producunt) sicut proprios effectus alias perfectiones, quæ determinant esse»¹.

Quæ demonstratio, pro his, qui terminologia Ang. Doctoris minus sunt periti, sic breviter evolvitur. Semel constituto tamquam principio per se noto, quod ordo et natura effectuum respondet ordini et naturæ causarum, ita ut nobilior aut perfectior effectus nobiliorem causam postulet ponemus, effectum aliquem, v. gr., leonem, de novo produci

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 3.º, cap. LXV.

vel generari. In hoc effectu variæ perfectiones continentur, quippe leo habet *esse*, habet *vitam*, habet *corpus*, habet *extensionem*, etc. Inter diversos hosce perfectionis gradus, primus ac nobilissimus omnium est *esse*, tum quia prius est absolute esse quam esse hoc vel illud, tum quia ratio entis reliquas universalitates superat. Ergo, si ordo et natura effectuum respondere debet ordini et naturæ causarum, ratio entis, seu *habere esse*, quæ est prima, nobilior ac universalissima perfectio, inter eas, quæ in leone, vel quovis alio effectum continentur, respondere debet causæ omnium primæ, nobiliori et universalissimæ, quæ proculdubio est Deus. Reliquæ vero perfectiones, utpote minus universales et secundariæ, ipsum esse præsupponentes, respondent causis secundis: ita ut quodammodo possit dici, quod, dum Deus producit *esse* in effectum, agentia creata *quasi particularia et determinantia*, ut minus latine, sed valde graphice ait D. Thomas actionem Dei, in eodem effectum agunt ad productionem perfectionum particularium, quæ sunt quasi determinationes esse a Deo tamquam prima causa producti.

10.º Hic tamen Dei concursus in res creatas non ita accipiendus est, quasi in effectum una pars a Deo, et altera a causa secunda produceretur, sed totus effectus ab utraque producitur; ut enim scite habet D. Thomas ¹: «Non sic idem effectus causæ naturali et divinæ virtuti attribuitur, quasi partim a Deo, partim ab agente naturali fiat; sed totus est ab utroque, secundum alium, et alium modum, nempe, a Deo tamquam a primo ente et causa prima omnis entis, a creato agente tamquam a causa secunda et agente particulari talis entis» ².

¹ *Sum. cont. Gent.*, lib. 3.º, cap. Lxx.

² Quam rem illustrat eximius Goudin, qui de physica præmotione plurima egregie conscripsit non incongruo exemplo tecti domus, quod portatur et a parietibus tamquam a proprio ac particulari suo fulcimento, et præterea a tellure, tamquam generali omnium corporum basi, ita ut quodlibet ex illis duobus

11.º Porro, quamvis in agnoscenda concursus simultanei existentia fere cuncti sive theologi, sive philosophi conveniant, sunt tamen quamplurimi, qui eum existimant insufficientem ad salvandum ac probe explicandum influxum Dei in causas secundas, sed opinantur, requiri præterea physicam præmotionem; quorum ac D. Thomæ sententiam nos etiam amplectimur. Unde sit

THESIS

Deus physice etiam præmovet causas secundas ad operandum.

Prob. 1.º ex principio adversarium. Et quidem, 1.º ex definitione concursus simultanei ab ipsis tradita, habetur, Deum eatenus influere in causas secundas, quatenus simul cum his operatur ad producendum *terminum actionis*; ergo non influit ad producendam ipsam actionem; et tamen aliud est terminatus actionis, et aliud ipsa actio, sicut aliud est animal de novo generatum, aliud actio, quæ generatur. Ergo existit in rerum natura ens reale, nempe, ipsa actio agentis, in quod Deus non influit. Ergo vel notio concursus simultanei ab ejusdem asseclis tradita falsitate laborat, vel Deus non influit universaliter in res omnes creatas. Sed etiam in hypothesi, quod actio ab adversariis connumeretur inter effectus et *terminos actionis*, adhuc

Prob. 2.º insufficientia concursus simultanei. Dum causa sit totalis ratio in suo ordine. Quemadmodum ergo terra, quamvis sit sufficiens et totalis omnium gravium basis, eaque proinde sustineat, non impedit tamen, quin supra ipsam unum corpus aliud sustineat, sed potius cum eo concurrat ad talem sustentationem: ita Deus, licet sit sufficiens et totalis causa totius entis, proindeque totum ex se profundat, attamen non impedit, quin in entibus a se productis unum dependeat ab alio tamquam a causa proxima, sed potius idipsum facit, concurrente cum propriis ac secundis causis ad productionem effectuum.

secunda transit de potentia ad actum agendi, novum ac realem statum acquirit, quippe realis mutatio ibi intercedit, ut patet in homine, dum transit de potentia amandi ad actua-lem amorem; sed per concursum simultaneum nequit reddi ratio sufficiens hujus novi status, nec explicari hæc mutatio; siquidem, ex ipsius asseclis, concursus hic ex se indifferens est ad agendum, vel non agendum, ad agendum hoc, vel illud, atque determinationem causæ secundæ, saltem liberæ, expectat; ergo alibi quærenda est ratio sufficiens illius novi status ac realis mutationis. Jam vero, hujus rei sufficiens ratio vel est ipsa causa secunda, vel in Deo: in causa secunda nequit esse, quia ea supponitur in potentia, antequam acquirat illum novum statum, illud autem, quod est in potentia ad agendum, nequit actu agere, nisi ad id determinetur et moveatur per aliquod ens actu agens, sicut illud, quod est in *potentia* ad esse, sed actu non habet esse, nequit acquirere esse a se ipso, sed ex alia re, quæ sit actu ens. Ergo in solo Deo inveniri potest ratio sufficiens præfati novi status et realis mutationis, præsertim quoad causas liberas, cum in voluntate solus Deus influere et operari possit. Atque hæc ratio non solum ostendit evidenter, concursum simultaneum insufficientem esse, sed insuper invictissime probat, Deum determinare causas secundas ad actu operandum, ac proinde haberi potest tamquam directa demonstratio præmotionis physicæ.

Prob. 3.º directe thesis. In Deo, præter rationem *primi entis*, agnoscenda est ac vere existit ratio *primæ causæ*. Deus namque non solum est primum ens, a quo idcirco procedunt ac dependent omnia entia, quoad esse et conservari, sed etiam est prima causa, a qua proinde omnes aliæ causæ produnt ac dependent in ratione causæ, et quoad operari. Jam vero, per concursum simultaneum Deus solum influit in creaturas sub ratione primi entis; quandoquidem per ipsum Deus nihil aliud facit quam producere effectum a causa secunda productum, eum attingendo sub altioribus formalitatibus, ac præsertim quoad formalitatem essendi, quæ est participatio pri-

mi entis. Ergo, præter concursum simultaneum, quo res creata Deum respiciunt tamquam *primum ens*, ac exinde originem omnis rationis essendi, opus est admittere alium influxum, quo res creatæ respiciant Deum tamquam *primam causam*, et originem proinde omnis causalitatis, sive actionis, quæ est propria causalitas causæ efficientis, de qua hic agitur. Ergo, cum modus proprius influendi causarum efficientium inter se sit, quatenus una movet ac determinat aliam ad operandum, ille influxus primæ causæ efficientis in creatas, debet esse per motionem, qua ad agendum moventur et determinantur, quæ est ipsissima præmotio physica, quam propugnamus.

Prob. 4.º Causæ secundæ se habent respectu Dei tamquam causæ instrumentales: etenim «sub Deo, inquit D. Thomas¹, qui est primus intellectus et volens, ordinantur omnes intellectus et voluntates, sicut instrumenta sub principali agente;» sed causa instrumentalis non agit nisi ut prævia mota et applicata ad operandum a causa principali, ut apparet, v. gr., in manu, quæ actu non pingit, nisi prius naturæ ordine a voluntate moveatur appliceturque ad pingendum; ergo causæ secundæ nihil actu possunt operari absque prævia motione et applicatione ex parte Dei².

¹ *Sum. cont. Gent.*, libro 3.º, cap. xcvi.

² Hanc rationem præsertim profero propter eos, qui, lucem in tenebras vertere conantes, non verentur asserere, D. Thomam, solum concursum simultaneum, non vero physicam præmotionem amplecti. Ex laudatis quippe verbis Ang. Doct., sive ea veritatem contineant, sive non, apertissime sequitur ipsum præmotionem docere, cum impossibile sit, præsertim juxta ejusdem theoriam de causis instrumentalibus, instrumentum quidquam agere absque prævia motione et applicatione causæ principalis. Id, ut omittam, sexcenta plus minus esse loca, in quibus præmotionem docet, immo etiam eadem argumenta sibi objicit, quæ objicere solent asseclæ concursus simultanei. Itaque, quod hi physicam præmotionem rejiciant et oppugnent, nihil eunctor: cuique liberum est opinionem sibi probabilem amplecti et tueri; sed æquo animo ferre non pos-

Corollaria:

1.^m Ergo proprius effectus præmotionis physicae est complere et actuare vim agendi causae creatae, ipsamque applicare ad operationem.

2.^m Ergo id, quod a Deo producitur et attingitur per præmotionem, est ipsa actualis operatio, seu entitas actionis.

3.^m Ergo si qui defectus hanc entitatem actionis comitantur, eos non Deo præmoventi, sed potius causae secundae tribuere oportet.

SOLVUNTUR OBJECTIONES

Obj. 1.º Physica præmotio conciliari nequit cum hominis libertate; ergo... Prob. ant. Hominis libertas consistere nequit, nisi possit seipsum determinare ad operandum; atqui, si a Deo præmoventur, non seipsum determinat, sed a Deo determinatur ad agendum; ergo...

Resp. neg. ant. Ad prob., disting. maj. Nisi possit, etc., vel tamquam agens primum, vel tamquam agens proximum, conc.; tamquam agens primum, neg. Et ad min. Non seipsum determinat in ratione agentis primi, conc.; in ratione agentis secundi, neg. Sicut ipsi concursus simultanei propugnatores, qui argumentum hocce objiciunt, fatentur, quod idem effectus totus est a Deo tamquam a primo agente, et totus etiam a causa creata tamquam a secundo agente; ita et dici potest, quod, dum homo operatur præmotus a Deo, non seipsum determinat sub ratione primi agentis, sub hoc enim respectu determinatur a Deo, seipsum tamen determinat sub ratione secundi agentis. Nec enim ad hoc, quod aliquid dicatur et sit determinans seipsum, opus est, ut seipsum primo determi-

sum eos, qui, dum præmotionem rejiciunt, D. Thomam in suam sententiam vel invitum trahere et pertrahere conantur. Qua sane in re, Molina quidamque alii ex ejus discipulis honestius et dignius agunt, dum ingenue fatentur, se in re hac a D. Thoma discedere.

net, sicut nec ad hoc, quod aliquid vere dicatur et sit causa efficiens, opus est, ut sit prima causa efficiens. Ique eo vel maxime, quia, ut habet D. Thomas ¹, «Deus operatur in omnibus: ita tamen quod in unoquoque secundum ejus conditionem; unde in rebus naturalibus (ex necessitate naturae operantibus) sicut ministrans virtutem agendi, et sic determinando naturam ad talem actionem: in libero autem arbitrio hoc modo agit, ut virtutem agendi ministret, et ipso operante, liberum arbitrium aget.» Nempe, homines, dum a Deo præmoventur, aguntur, ut agant, inquit D. Augustinus, non ut ipsi nihil agant.

Inst. Indifferentia est de ratione libertatis; sed physica præmotio tollit indifferentiam; ergo tollit libertatem.

Resp. dist. maj. Indifferentia potentialis, neg.; actualis, conc. Et similiter ad min. Tollit indifferentiam potentialem, conc.; actualem, neg. Indifferentia potentialis est facultas ponendi aliquem actum simul cum suspensione, vel privatione omnis actus. Sic, dum ego, habens facultatem vel potentiam amandi, vel odio habendi Petrum, neutrum tamen actum elicio, habeo indifferentiam potentialem quoad amorem, vel odium Petri. At indifferentia actualis est positio unius actus cum potentia ad oppositum; sic, dum odio habeo Petrum, habeo indifferentiam actualem, quia sic hunc actum elicio, ut simul retineam potentiam ad amandum. Hæc posterior sufficit ad libertatem, ut patet; secus enim, quotiescumque homo se determinaret ad hunc, vel illum actum ponendum, libertatem amitteret.

Obj. 2.º et simul inst. Ille, qui ex præmotione et sub præmotione aliquid operatur, non retinet potentiam ad oppositum; ergo. Prob. ant. Præmotus ad amandum non potest odire; ergo non retinet potentiam ad oppositum, nec proinde actualem indifferentiam.

Resp. neg. ant. Ad prob., dist. ant. Non potest odire in sensu composito, hoc est, non potest componere, vel conjun-

¹ Sent., lib. 2.º, dist. 25, q. 1.^a, art. 1.º ad 3.^m

gere præmotionem ad amorem cum actu odii, conc.; quia, dum homo supponitur præmotus ad amandum, simul supponitur seipsum libere determinare ad amandum: *in sensu diviso*, hoc est, dum actu amat, et sub motione Dei, non retinet potentiam ad oppositum, neg. Tota æquivocatio oritur ex eo, quod præmotio Dei concipiatur tamquam quid fatale et cæcum, necessitatem voluntati inferens; cum e contra concipienda sit tamquam motio, cum qua et sub qua voluntas in suo ordine, seu tamquam agens secundum, seipsam libere determinat, et potentiam retinet ad oppositum, quando libuerit. Unde merito D. Thomas: «Deus movet immutabiliter voluntatem propter efficaciam virtutis moventis, quæ deficere non potest; sed propter naturam voluntatis motæ, quæ indifferenter se habet ad diversa, non inducitur necessitas, sed manet libertas.»

Obj. 3.º Libertas definitur: *Facultas, qua, positis omnibus prærequisitis ad agendum, voluntas potest agere et non agere*: sed, posita præmotione, voluntas jam non potest agere et non agere; ergo...

Resp. dist. maj. *Et hæc definitio convenit libertati potentiæ, seu in actu primo*, conc.; *libertati actuali, vel in actu secundo*, neg.

Supponamus, nullam dari præmotionem, sed hominem solum se ipsum determinare: supponamus deinde, hunc hominem se ipsum efficaciter determinare ad diligendum Petrum; posita hac determinatione, hic homo jam non potest agere et non agere, cum determinatus sit ad agendum, actuque agat, et tamen, dum actu agit, et diligit Petrum, non amittit, sed potius perficit libertatem. Ex hoc exemplo facile intelliges sensum distinctionis, et quo sensu sit vera objecta definitio libertatis.

Inst. Repugnat, quod voluntas humana se ipsam libere determinet, si ab altero prævie et physice moveatur ad agendum; ergo...

¹ De Malo, q. 6.^a, art. un. ad 3.^m

Resp. dist. ant. *Si ille alter sit aliquid creatum, ac finitam efficaciam habens*, conc.; *si habeat vim omnipotentem ac efficaciam infinitam et universalissimam*, neg. Itaque, ideo Deus, voluntatem præmovens, ejus libertatem non lædit, quia Dei virtus, utpote infinita, ejusdemque causalitas, utpote efficacissima, attingere ac producere potest, non solum substantiam et entitatem, sed *modum* quoque actus, ac proinde libertatem, quæ est veluti modus respectu actus voluntatis. Namque, ut aptissime habet D. Thomas, «cum voluntas divina sit efficacissima, non solum sequitur, quod fiant ea, quæ Deus vult fieri, sed quod eo modo fiant, quo Deus ea vult fieri.»

Atque hæc est ultima resolutio hujus magnæ controversiæ, ac veluti clavis fundamentalis pro solutione omnium argumentorum: ea quippe omnia directe, vel indirecte, ac per varios anfractus et circuitus ad eam solutionem finaliter deveniunt, ut dicatur, præmotionem physicam ideo libertatem hominis non lædere, quia vis activa Dei, utpote infinita, efficacissima atque universalissima, extenditur et ad substantiam, et ad modum actus voluntatis; ita ut, dum voluntatem movet, ejus libertatem potentialem perficiat et velut actuet, producendo in eadem libertatem actualem, vel usum libertatis.

Obj. 4.º Si Deus præmovet ad operandum, esset auctor peccati, quod repugnat; ergo... Prob. ant. Qui movet et applicat ad actionem malam, est auctor peccati: sed Deus in hypotesi præmotionis moveret et applicaret ad actionem malam; ergo...

Resp. 1.º Argumentum hocce eadem ratione solvendum esse ab asseclis concursus simultanei, quorum tamen quidam illud contra præmotionem objiciunt, quasi cooperatio Dei cum causa secunda ad actionem malam non ferat secum idem inconveniens, quod objiciunt contra præmotionem.

Resp. 2.º neg. ant. Ad prob., dist. maj. Ad actionem malam, *ut mala est*, conc.; *quoad ipsam entitatem actionis*, neg.

Et ad min. applic. ead. dist. In actione moraliter mala

duo sunt: *malitia moralis*, atque præterea *actio ipsa*, seu entitas physica actionis. Prima, utpote mera privatio rectitudinis vel ordinis moralis, non requirit causam efficientem, sed potius *deficientem*, ac proinde in solam causam secundam refundi potest, quæ defectibilitati est obnoxia, minime vero causæ primæ, quæ nulli defectibilitati potest subesse. Præmotio igitur Dei, qua Dei, actionem moraliter malam attingit quoad entitatem actionis, quæ bona est bonitate metaphysica seu transcendentali, non vero quoad malitiam moralem, quæ ipsi conjungitur ad eum fere modum, quo motus tibie curvæ ab anima tamquam ab efficienti causa procedit; claudicatio vero, seu defectus rectitudinis motus, non ab anima, sed a defectuosa dispositione tibie originem ducit.

FINIS TOMI SECUNDI.

INDEX VOLUMINIS SECUNDI

LIBER QUARTUS

METAPHYSICA GENERALIS SEU ONTOLOGIA

CAPUT PROEMIALE IN UNIVERSAM METAPHYSICAM

	Pag.
§ I. Metaphysicæ nomen, origo et notio generalis.....	1
§ II. Metaphysicæ objectum, divisio, nomina.....	4
§ III. Metaphysicæ ratio et attributa.....	6
§ IV. Metaphysicæ dignitas et utilitas.....	7

ONTOLOGIA

CAPUT I. De ente ac ejusdem principiis.....	9
Art. I. De notione entis.—Communis notio et denominatio entis.—Significata ejusdem.—Thesis 1. ^a — <i>Ens, si nominatim sumitur, constituit prædicatum essenziale rerum omnium; si vero sumatur per modum participii, non nisi de Deo essentialiter prædicatur.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Ens, nec est genus logicum, nec contrahitur ad inferiora per differentias logicas, sed per modos exprimendi realitatem et essentias rerum.</i> —Corollaria.—Solvuntur objectiones.—Scholium circa ontologismum..	9
Art. II. De principiis constitutivis entis.—Principia compositionis et principia cognitionis.....	16
§ I. De actu et potentia.—Quid nomine actus et potentie.—Quomodo Deo et creaturis conveniat ratio actus.—	

	Pag.
Dupliciter actus dici potest admixtus potentiæ.—Præcipuæ divisiones actus et potentiæ.—Thesis 1. ^a — <i>Omne ens creatum constat actu et potentia.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Existit in creaturis potentia passiva obedientialis quoad actus naturæ vires excedentes, sive quoad effectus supernaturales.</i> —Solvuntur objectiones.....	16
§ II. De essentia et existentia.—Ens, quatenus concretum ex essentia et esse.—Notio essentiæ in communi et variæ ejusdem definitiones.—Essentia physica et essentia metaphysica.—Proprietates vel attributa essentiæ.—Difficultas cognoscendi rerum essentias.—Thesis 1. ^a — <i>Rerum essentia immutabiles sunt, si in seipsis seu secundum se spectentur.</i> —Thesis 2. ^a — <i>In rebus creatis essentia realiter distinguitur ab existentia.</i> —Solvuntur objectiones.....	20
§ III. De supposito et subsistentia.—Notio subsistentiæ ejusque declaratio.—Quid nomine suppositi et personæ.—Thesis 1. ^a — <i>Subsistentia realiter distinguitur a natura, quæ in ea per eam subsistit.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Subsistentia, non in mera negatione, sed in entitate vel actualitate positiva consistit.</i> —Solvuntur objectiones.—Scholium circa opinionem Locke quoad personalitatem humanam.....	30
Art. III. De principiis cognitionis entis.—Varia genera propositionum et judiciorum.—Primum principium cognitionis triplici sensu potest accipi.—Nullum datur in nobis principium primum transcendentale veritatis seu cognitionis.—Opinio Kant circa judicia synthetica a priori.—Thesis 1. ^a — <i>Judicia synthetica a priori, ad sensum Kant, sunt prorsus rejicienda.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Primum principium, tum demonstrationis tum præsuppositionis, est principium contradictionis.</i> —Corollarium.—Solvuntur objectiones.—Scholium circa opinionem Rosmini quoad judicia primitiva.....	35
CAPUT II. De proprietatibus entis.....	44
Art. I. De proprietatibus entis in genere.—Quinque proprietates entis assignantur.—Harum collatio inter se cum ente.—Sunt relationes rationis.....	44

	Pag.
Art. II. De unitate, identitate et distinctione.—Notio et ratio unitatis.—Unitas transcendentalis et unitas numerica.—Unitas simplicitatis et unitas compositionis.— <i>Unum per se et unum per accidens.</i> —Notio identitatis.—Ejusdem divisio et genera.—Distinctio.—Realis et rationis.—Substantialis, accidentalis et modalis.—Distinctio rationis ratiocinatæ et rationis ratiocinantis.....	45
Art. III. De veritate.—Verum transcendentale seu metaphysicum.—Nihil addit enti nisi relationem rationis.—Quo sensu convertatur cum cognoscibilitate rei.—Corollaria.—Verum triplici ratione potest definiri.....	50
Art. IV. De bono et perfecto.—Notio boni in genere.—Bonitas transcendentalis et bonitas actualis.—Bonum verum et bonum apparens.—Boni divisiones.—Perfecti notio seu definitio.—Perfectio essentialis et perfectio accidentalis.—Perfectio virtutis et perfectio finalis.—Perfectio simplex et mixta.—Perfectio formalis, virtualis et eminens.—Corollarium.....	53
Art. V. De pulchro.—Notio pulchri.—Quo sensu identificatur cum bono.—Superaddit bono ordinem ad facultatem cognoscitivam.—Ratio formalis seu essentia pulchri.—Pulchrum absolutum et relativum.—Pulchritudo sensibilis et pulchritudo spiritualis.—Facultas pulchri exsurgit ex intellectu et imaginatione.—Sensio pulchri.—Notio sublimis.—Rejicienda notio pulchri, quam Gioberti tradit.—Exponitur theoria summaria pulchri.—Pulchrum, quatenus effectus hominis esse potest.—Notio, definitio, et munera æstheticæ.....	55
Art. VI. De Malo.....	62
§ I. Notio et divisio mali.—Malum sumi potest concrete et formaliter.—Notio mali formaliter accepti.—Cujus boni sit privatio.—Bonum est causa mali, hoc tamen non habet causam per se.—Malum physicum et malum morale.—Rejicitur opinio Leibnitz circa malum metaphysicum.....	62
§ II. Error Manichæorum et Bayle circa originem mali refe-	

	Pag.
llitur.—Thesis — <i>Repugnat, dari primum aliquod principium, quod sit summe malum.</i> —Solvuntur objectiones.....	64
CAPUT III. De causis entis.....	70
Art. I. Generalis notio ac divisio causæ.—Notio causæ in genere ejusque discrimen a principio.—Præcipuæ conditiones ad rationem causæ requisitæ.—Quatuor causarum genera, nempe, causa <i>materialis, formalis, efficiens et finalis.</i> —Causa instrumentalis et causa exemplaris.—Quid requiratur ad rationem instrumenti.—Comparatio causarum tum ad invicem, tum prout effectum respiciunt.....	70
Art. II. De causa efficiente.....	73
§ I. Causa efficiens prout <i>in actu primo</i> et prout <i>in actu secundo.</i> —Nec successio nec sola connexio sufficiunt ad rationem causæ efficientis.—Notio et definitio causæ efficientis.—Exponitur origo notionis causæ et principii causalitatis.—Occasionalismus.—Thesis 1. ^a — <i>Substantiæ spirituales create virtute activa donantur, suntque proinde vere et proprie causæ efficientes.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Corpora etiam agendi vi prædicta sunt, veramque rationem causæ efficientis obtinent.</i> —Solvuntur objectiones.....	73
§ II. De causalitate causæ efficientis.—Quotuplex assignari possit principium operationis causæ efficientis.—Thesis 1. ^a — <i>Principium quo radicale agendi in substantiis corporeis est forma substantialis.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Principium quo proximum vel immediatum actionis in substantiis creatis, non est ipsa essentia vel substantia, sed potentiæ seu vires activæ, quæ ab ipsa realiter distinguuntur.</i> —Solvuntur objectiones.....	80
§ III. De divisione causæ efficientis.—Causa <i>per se</i> et causa <i>per accidens.</i> —Causa principalis et causa instrumentalis.—Causa prima et causa secunda.—Causa universalis et causa particularis, æquivoca et univoca.—Causa adæquata et causa inadæquata.—Causa libera et causa necessaria.—Causa physica et causa moralis.....	85
Art. III. De causa finali.....	86
§ I. De notione et causalitate causæ finalis.—In quo sita sit	

	Pag.
causæ finalis causalitas tam <i>in actu primo</i> , quam <i>in actu secundo.</i> —Causa finalis habet rationem veræ causæ.—Apprehensio finis est conditio <i>sine qua non</i> causalitatis ejusdem.—Triplex modus agendi propter finem.—Definitio causæ finalis.....	86
§ II. De existentia causæ finalis.—Opinio Spinozæ et Robinet.—Thesis 1. ^a — <i>Agentia intellectualia operantur propter finem directive, atque Deus ipse in operibus ad extra propter finem agit.</i> —Corollaria.—Thesis 2. ^a — <i>Non solum bruta, sed agentia pure naturalia agunt propter finem suo quæque modo.</i> —Solvuntur objectiones—Scholium circa casum, fortunam et fatum.....	89
CAPUT. IV. De præcipuis speciebus entis.....	95
Art. I. De ente finito et infinito.....	95
§ I. Expenduntur notiones entis finiti et infiniti.—Existentiæ hujus notionis.—Notio infiniti ex tribus exurgit conceptibus.—Refellitur opinio Locke circa originem hujus notionis.—Infinitum categorematicum et infinitum syncategorematicum.—Notio finiti coalescit ex conceptibus entis et limitis.—Refellitur opinio Cartesii quoad originem notionis finiti.....	95
§ II. De possibilitate entis creati infiniti.—Thesis 1. ^a — <i>Repugnat ens creatum, quod sit infinitum secundum essentiam.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Repugnat magnitudo seu extensio actu infinita.</i> —Thesis 3. ^a — <i>Repugnat etiam multitudo actu infinita.</i> —Corollarium.—Solvuntur objectiones.—Scholium circa gradum certitudinis prædictarum thesium.....	98
Art. II. De ente possibili et impossibili.—Quid intelligatur nomine possibilis.—Possibilitas potest esse vel interna vel externa.—Utriusque notio.—Triplex genus possibilitatis externæ.—Possibilitas interna nec ex nostro intellectu nec ex rebus existentibus pendet.—Opiniones variæ circa naturam possibilitatis internæ.—Thesis 1. ^a — <i>Possibilitas interna rerum non pendet ex libera Dei voluntate.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Possibilitas interna rerum fundamentum habet in</i>	

	Pag.
<i>intellectu Dei ac divina essentia.</i> —Corollaria.—Thesis 3. ^a — <i>Res interne possibles nullum esse in seipsis habent distinctum vel independens ab esse divino.</i> —Solvuntur objectiones.—Scholium circa scientiam <i>visionis</i> et scientiam <i>simplicis intelligentiæ</i> in Deo.....	105
<i>Art. III.</i> De ente substantiali et accidentali.....	116
§ I. De substantia.—Notio communis substantiæ, hujusque notionis origo.—Substantiæ notio, præter permanentiam inter mutationes accidentales, complectitur facultatem existendi in se et per se.—Relatio vel comparatio inter substantiam finitam et accidentia.—Notionem incompletam substantiæ habemus.—Idea substantiæ apud nos duo elementa complectitur.—Non possumus substantiam definire propria et adæquata definitione.—Exponitur ac declaratur definitio seu descriptio substantiæ.—Habemus veram aliquam notionem substantiæ.—Refellitur opinio Locke circa naturam substantiæ.—Quo sensu ratio et notio substantiæ Deo conveniant.— <i>Ens per se</i> varie et multipliciter accipi potest.....	117
§ II. De accidentali ente.—Notio communis accidentis.—Alia sunt absoluta, alia modalia.—Extensio vel quantitas præcipuum locum obtinet inter accidentia corporum.—Opinio veteris et novæ philosophiæ quoad distinctionem accidentium a substantia.—Thesis 1. ^a — <i>Dantur accidentia, quæ a substantiis creatis, quibus insunt, realiter distinguuntur.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Non repugnat absolute, accidentia quædam existere sine subjecto, ac proinde quod a Deo hac ratione conserventur.</i> —Solvuntur objectiones.....	125

Pag.

LIBER QUINTUS
METAPHYSICA SPECIALIS

METAPHYSICÆ SPECIALIS PARS PRIMA

COSMOLOGIA

NOMEN, DEFINITIO ET DIVISIO COSMOLOGIÆ

	Pag.
<i>CAPUT I.</i> De Mundo in genere.....	136
<i>Art. I.</i> De distinctione mundi a Deo.....	136
§ I. Notiones præviæ ac opiniones philosophorum.—Quid pantheismi nomine significetur.—Origo generalis pantheismi.—Pantheismus emanatista, pantheismus realisticius, et pantheismus idealistarum.—Pantheismus Persarum.—Stoicorum.—Neoplatonicorum.—Cousin.—Pantheismus Spinozæ.—Theoria Cousin, qua ex parte pantheismo realistiæ accedit.—Pantheismo idealistiæ et toto vel ex parte adhæret Boudhistarum schola.—Plotinus.—Pantheismus Fichte.—Theoria Schelling.—Hegel.—Præcipua corollaria pantheismi.....	136
§ II. De pantheismo hegeliano.—Exponitur systema pantheisticum Hegel quoad præcipua capita.—Qua ratione constituatur et existat vita Dei, juxta Hegel.—Quid sit creatio juxta ejusdem systema.—Hegelianum systema scepticismum quoque et nihilismum involvit.—Moralem ordinem penitus subvertit.—Ejusdem consecraria practica.....	148
§ III. De pantheismo quoad identificationem substantiæ divinæ et mundanæ.—Principium fundamentale pantheismi.—Thesis 1. ^a — <i>Absurda est identitas substantialis Dei et mundi, quam tueri solet pantheismus.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Absurdus est quoque pantheismus, prout a recentioribus sub varia forma proponitur.</i> —Pantheismus Spinozæ.—Idealismus Fichte.—Pantheismus objectivus Schelling.—Scholium circa pantheismum quorundam recentiorum.—Solvuntur objectiones.....	156

	Pag.
<i>Art. II. De origine mundi</i>	166
§ I. De notione creationis.—Doctrina D. Thomæ circa creationem.—Discrimen inter creationem et alias actiones.—Gradus fundamentales entium creatorum.—Omnia primo incipiunt per creationem.—Proponitur et declaratur definitio creationis.—Creatio est actio ita propria Dei, ut nulli creaturæ conveniat.—Proprius effectus creationis, qualis, est <i>esse simpliciter</i> .—Creatione producit tota rei substantia.—Creandi vis nulli creaturæ potest communicari.—Idea christiana creationis nihil commune habet cum idea creationis, quam modernus eclecticismus docet.—Rejicitur opinio Cousin circa necessitatem creationis.—Quid sentiendum circa cognoscibilitatem creationis viribus rationis humanæ.....	167
§ II. De mundi origine per creationem.—Veterum philosophorum opiniones quoad mundi originem.—Thesis 1. ^a — <i>Mundus originem ducere non potuit ex materia non facta et a se existente</i> .—Thesis 2. ^a — <i>Nec minus absurdum est dicere, mundum ex Dei substantia emanavisse</i> .—Thesis 3. ^a — <i>Mundus per solam creationem ex nihilo ab omnipotenti Deo perfectam oriri potuit</i> .—Corollaria.—Scholium circa creationem mundi ex tempore et cum tempore.—Solvuntur objectiones.	173
§ III. De mundi antiquitate	179
CAPUT II. De principiis primis corporum.....	183
<i>Art. I. Exponuntur præcipua philosophorum systemata circa prima principia corporum</i> .—Systema atomisticum.—Systema dynamicum.—Opinio Leibnitz.—Sententia Kant.—Theoria Boscowico.—Systema atomistice-dynamicum.—Systema scholasticum, seu materiæ et formæ.—Notio et existentia mutationis substantialis in rebus creatis.—Subjectum hujus mutationis atque ejusdem conditiones.—Descriptio hujus subjecti mutationis substantiarum.—Systema Aristotelis, seu <i>materiæ primæ</i> , ut ajebant Scholastici.—Præfata materia prima nullam formam substantialem ex se habet.—Dici potest <i>homogenea</i> negative.—Qua	

	Pag.
ratione et quo sensu <i>privatio</i> dicebatur principium corporum apud veteres.—Necessitas formæ substantialis pro mutatione substantiali corporum concipienda.—Notio et condiciones formæ substantialis.—Descriptio ejusdem.—Formæ substantialis dat <i>esse simpliciter</i> seu primum.—Non producit per creationem sed per educationem ex potentia materiæ.—Quid sit formam educere ex potentia materiæ.—Forma substantialis dicitur <i>actus primus materiæ</i> triplici præsertim ratione.—Quid intelligatur nomine <i>compositi substantialis</i> .—Quid sibi velit Scholasticorum effatum: <i>esse compositi substantialis est unum simpliciter</i>	184
<i>Art. II. Expenduntur tria priora systemata</i> .—Thesis 1. ^a — <i>Systema atomisticum insufficiens est ac ineptum ad explicanda prima principia essentialia corporum</i> .—Thesis 2. ^a — <i>Rejiciendus quoque dynamismus ut insufficiens pro explicanda corporum essentiali constitutione</i> .—Thesis 3. ^a — <i>Rejicere quoque oportet ut insufficiens systema atomistico-dynamicum</i> .—Scholium circa chemicorum sententiam de re hac..	193
<i>Art. III. Expenditur systema scholasticum</i> —Thesis 1. ^a — <i>Scholasticum systema, prout supra expositum est, rationabilius præ ceteris explicat corporum prima principia et essentialem constitutionem</i> .—Thesis 2. ^a — <i>Admittenda est in corporibus substantialis generatio</i> .—Quid intelligatur nomine generationis substantialis.—Existentia generationis substantialis necessarium obtinet nexum cum existentia novæ substantiæ.—Corollaria notanda quoad diversos terminos generationis substantialis.—Corruptio substantialis.—Scholium erga utilitatem cognoscendi systema scholasticum circa prima corporum principia.—Solvuntur objectiones	197
CAPUT III. De præcipuis corporum affectionibus.....	212
<i>Art. I. De quantitate seu extensione</i> .—Prædicata insigniora, quæ substantiæ competunt ratione quantitatis.—Quantitas non constituit essentiam substantiæ corporeæ.—Materia prima ratio et radix extensionis.—Thesis.— <i>Distributio in partes integrantes, seu positio unius partis extra aliam, essen-</i>	

- tiam quantitatis constituit.—Distributio in partes actuales substantiæ congruit ratione quantitatis.—Totum quantitativum discriminatur a toto substantiali.—Corporum impenetrabilitas impediri potest virtute divina.—Exponitur summam modus, quo Christi Corpus in Eucharistia existit.—Assignatur ratio prædictorum.—Scholium circa divisibilitatem materiæ.—Solvuntur objectiones 213
- Art. II. De motu.—Sententia veterum Scholasticorum circa objectum Physicæ.—Nomen *natura* multiplices ac diversas significationes obtinet.—Natura prout est principium motus.—Triplex significatum vel acceptio motus.—Refellitur opinio Cartesii et cartesianorum circa motum.—Motus est accidens ab essentia corporis realiter distinctum.—Corpus non potest in aliud corpus agere, nisi eidem mediate vel immediate jungatur.—Effatum Scholasticorum: *movens et motum oportet esse simul*.—Terminus a quo et terminus ad quem motus..... 222
- Art. III. De tempore.—Notio durationis.—Quid circa distinctionem durationis a re durante.—Triplex genus entis quoad permanentiam in esse.—Æternitas, ævum, tempus, ipsorumque notio.—Definitio temporis, atque ejusdem declaratio.—Tempus non distinguitur realiter a motu.—Nihil temporis præsens existit nisi indivisibile instans, nec ullum datur tempus proprie præsens.—Corollaria..... 226
- Art. IV. De spatio.—Spatium non ipsa Dei immensitas.—Spatia, quæ concipiuntur sive extra mundum, sive in loco actualis mundi, antequam produceretur, nullam realitatem habent.—Spatium nec est substantia, nec ens incorporeum dimensionibus spatialibus præditum.—Spatium in seipso identificatur cum dimensionibus corporum.—Spatium *particulare*, spatium *universale*, spatium *infinitum*, spatium *imaginarium*.—Spatium, si *formaliter* accipiatur, nihil reale est..... 230
- CAPUT IV. De legibus naturæ, ipsarumque derogatione..... 233
- Art. I. De notione et existentia legum naturæ.—Quid intelli-

- gatur naturæ nomine.—Lex naturæ.—Ordo naturæ.—Cursus naturæ.—Thesis.—*Existunt leges naturæ, ad quarum normam substantiæ creatæ constanter operantur*..... 235
- Art. II. De derogatione legum naturæ, seu possibilitate miraculi.—Quinam dicantur effectus naturales.—Theoria D. Thomæ circa naturam et causam miraculi.—In quo convenient, et discriminantur *miraculum et effectus mirabilis*.—Non sufficit ad rationem miraculi, quod hujus causa sit utcumque homini ignota vel occulta.—Requiritur ad rationem miraculi, quod effectus producat insolita ratione.—Definitio miraculi.—Observatio circa effectum *miraculosum*.—Triplex genus miraculorum, sive miracula *quoad substantiam*, miracula *quoad subjectum*, miracula *quoad modum*.—Collatio inter præfata miracula in seipsa et quoad nos spectata.—Quid sentiendum de existentia miraculi, dum spectatur in communi, vel in particulari casu.—Thesis.—*Miracula sunt possible*.—Solvuntur objectiones.. 237
- Art. III. De magnetismo animali seu mesmerismo..... 250
- § I. Notio, divisio ac phænomena magnetismi animalis.—Quid magnetismi nomine intelligatur.—Magnetismus *vulgaris*.—Magnetismus *transcendentalis*.—Magnetismus *hypnoticus*.—Magnetismi varia phænomena.—Phænomena *mechanica*.—Phænomena *physiologica*.—Phænomena *cognoscitiva*.—Phænomena *transcendentalia*.—Quid nomine *medii* in phænomenis magneticis..... 250
- § II. Sententiæ pro explicandis phænomenis magnetismi animalis.—Theoria *negationis phænomenorum*.—Theoria *fluidorum*.—Theoria *imaginationis*.—Theoria *animæ sive animismus*.—Spiritismus et spiritualismus..... 256
- § III. Judicium de præfatis sententiis, atque de vera phænomenorum magnetismi origine et causa.—Rejicitur theoria *negationis*.—Oppugnatur theoria *fluidorum*.—Quid sentiendum de theoria *imaginationis*.—Refellitur theoria *spirituum*, quatenus includit *spiritismum*.—Quid sentiendum de theoria *spiritualismi*.—Exponitur summam nostra sen-

	Pag.
tentia circa existentiam, naturam et causas phænomenorum magnetismi.—Praxis magnetismi illicita, ut plurimum, est habenda.—Scholium circa necessitatem et rationem procedendi in discussione magnetismi, atque circa ejusdem pericula.....	260
CAPUT V. De corporibus vita præditis.....	267
<i>Art. I.</i> De vitæ notione et gradibus.—Distinctio viventium a non viventibus.—Ratio seu notio communis vitæ.—Definitio vitæ ejusque declaratio.—Conditiones quatuor, quæ ad vitam requiruntur.—Gradus vitæ: finis, forma et executio operationis vitalis.—Vita vegetativa, sensitiva et intellectiva.—Quatenus constituunt tres gradus fundamentales vitæ.—Corollaria.....	267
<i>Art. II.</i> De vitæ principio.—Assignare oportet rationem sufficientem discriminis viventium a non viventibus, simulque primum aliquod principium functionum vitalium, quod idcirco <i>principium vitale</i> aut <i>anima</i> appellatur.—Scholasticorum opiniones variæ circa naturam principii vitalis.—Recentiorum opiniones: Jatrochimiæ.—Vitalistæ.—Antivitalistæ.—Materialistæ.—Thesis 1. ^a — <i>Principium vitale est aliquid essenziale viventibus.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Principium vitale a viribus physicis et chemicis discriminatur, iisdemque superius existit.</i> —Thesis 3. ^a — <i>Principium vitale in viventibus est ipsa viventis forma substantialis.</i> —Thesis 4. ^a — <i>In quolibet vivente non est nisi unicum vitale principium.</i> —Corollaria.....	271
<i>Art. III.</i> De viventibus vegetalibus.—Quid sit vegetalium vita, essentialiter spectata.—Definitio principii vitalis plantarum, atque hujus definitionis declaratio.—Triplex vegetalium potentia seu facultas, nempe, potentia nutritiva, augmentativa et generativa.—Quid sentiendum de opinione recentiorum physiologorum, qui duas tantummodo potentias vegetalibus assignant.—Vegetalium præcipuæ functiones: Absortio.—Circulatio.—Digestio.—Respiratio.—Exhalatio.—Assimilatio.—Productio florum.—	

Pag.

	Pag.
Fæcundatio.—Germinatio.—Compositio.—Discrimen ab animalibus.—Plantæ carent facultate sentiendi.—Finis proximus et finis mediatas plantarum.—Rejicitur existentia viventium vegeto-animalium.....	279
<i>Art. IV.</i> De anima brutorum.—Difficultas quæstionis et varietas opinionum.—Præter substantias completas, admittere oportet substantias incompletas, sive corporeas, sive spirituales.—Entitas substantialis subsistens et non subsistens.—Thesis 1. ^a — <i>Bruta animantia intellectu et voluntate proprie dicta seu libera carent.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Prorsus rejicienda est opinio, quæ statuit, brutorum animam non nisi intellectu et voluntate a rationali differre.</i> —Solvuntur objectiones.....	283
<i>Art. V.</i> De functionibus et potentiis vitalibus animalium.—Animalium sanguis hujusque circulatio.—Calor animalium.—Sensus communis in animalibus reperitur.—Reperitur quoque imaginatio.—Quid sit æstimativa in animalibus.—Memoria sensitiva.—Appetitus sensitivus prout in animalibus.—Facultas locomotiva.....	293
<i>Art. VI</i> Darwinismus.....	299

Pag.

LIBER SEXTUS

THEODICEA

CAPUT I. De existentia Dei.....	314
<i>Art. I.</i> De possibilitate ac necessitate demonstrationis existentia Dei.—Athei dogmatici, athei negativi et athei practici.—Philosophorum opiniones circa possibilitatem demonstrationis existentia Dei.—Quid Cartesius et ontologi circa necessitatem demonstrationis existentia Dei.—Thesis 1. ^a — <i>Possibile est Dei existentiam demonstrare a posteriori seu per creaturas.</i> —Thesis 2. ^a — <i>Dei existentiam non est per se nota quoad nos, ac proinde aliqua ratione demonstrari indiget.</i> —Solvuntur objectiones.....	314

TOMUS II

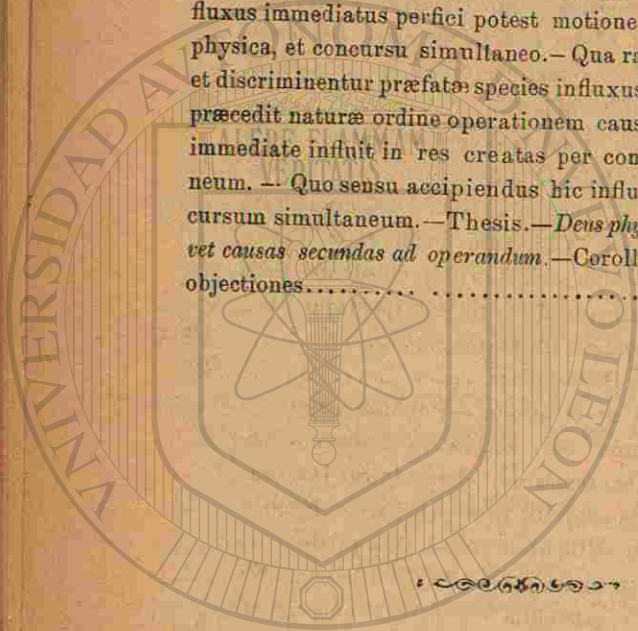

- Art. II.* De demonstratione existentiae Dei. — Thesis. — *Existit Deus.* — Quid intelligatur nomine Dei. — Posse existere et actu existere identificantur in Deo. — Nulla limitatio esse potest in ente necessario. — Argumentum metaphysicum pro existentia Dei. — Argumentum physicum. — Argumentum morale. — Corollaria. — Solvuntur objectiones. 320
- CAPUT II. De essentia Dei. 328
- Art. I.* De ratione investigandi essentiam divinam. — Difficultas hujus quaestionis. — Ad essentiam Dei investigandam assurgimus via remotionis et via analogiae. — Attributione divina diversis conceptibus nostri intellectus respondet. — A divina essentia atque etiam invicem distinguuntur distinctione rationis. — Duplex fundamentum hujus distinctionis. — Essentia Dei spectari potest tum *physice*, tum *metaphysice*. 328
- Art. II.* In quo posita sit essentia Dei. — Thesis. — *Dei essentia metaphysice spectata constituitur per esse a se.* — Solvuntur objectiones 331
- CAPUT III. De attributis Dei absolutis 333
- Art. I.* De unitate et simplicitate Dei. — Deus ens necessarium, summe perfectum et infinitum. — Unum *affirmative*, et unum *negative*. — Errores circa Dei unitatem. — Thesis. — *Deus necessario unus seu unicus existit.* — Corollarium. 333
- Art. II.* De immutabilitate ac aeternitate Dei. — Thesis 1.^a — *Deus est omnino immutabilis.* — Aeternitas quadruplici sensu accipi potest. — Definitio aeternitatis proprie acceptae, juxta Boetium, ejusdemque sensus. — Difficultas assurgendi ad veram ideam aeternitatis. — Thesis 2.^a — *Deus est aeternus aeternitate, sive stricte, sive strictissime sumpta.* — Solvuntur objectiones. — Scholium circa diversa genera perfectionum, atque circa modum, quo in Deo reperiuntur 336
- Art. III.* De intellectu et voluntate Dei. — Deus intelligentia gaudet. — In Deo idem est esse et intelligere. — Gaudet quoque summa intelligibilitate. — Deus seipsum et alia

- cognoscit immediate per ipsam suam essentiam. — Intelligentia, objectum intellectum et species intelligibilis identificantur in Deo. — Objectum primum et adaequatum cognitionis in Deo est ipsa ejus essentia. — Corollaria. — *Scientia visionis et scientia simplicis intelligentiae.* — Thesis — *Futura contingentia et libera Deus certo novit; haec tamen scientia seu praescientia, nec rerum contingentiam, nec hominis libertatem tollit.* — Solvuntur objectiones 341
- Art. IV.* De voluntate Dei. — Inest Deo vera voluntas. — Velle et esse identificantur in Deo. — Quamvis Deus suam bonitatem necessario velit, alia tamen a se libere vel necessitate tantum hypothetica vult. — Objectum primum divinae voluntatis, atque objectum secundarium ejusdem. — Deus absoluta gaudet libertate quoad res finitas, ipsiusque libertas perfectior existit hominis libertate. 348
- CAPUT IV. De attributis Dei relativis 352
- Art. I.* De omnipotentia et creatione. — Potentia passiva a Deo removenda, minime vero activa. — Posterior haec summa et infinita in Deo reperitur. — Inest igitur Deo omnipotentia tum ex parte subjecti, tum ex parte objecti. — Quaedam, quae sunt possibilis absolute, a Deo produci nequeunt. — Possibilitas creationis necessarium nexum obtinet cum omnipotentia, existentia vero creationis nexum liberum. — Rerum creatio optime conciliatur cum existentia mali rebus creatis inhærentis. — Refellitur sententia Manichæorum circa existentiam summi mali, quod sit principium malorum. 352
- Art. II.* De Providentia Dei. — Quid providentiae nomine intelligatur, atque ejusdem definitio. — Qua ratione in Deo existat ab aeterno. — Thesis. — *Deus de omnibus ac singulis rebus providentiam gerit.* — Corollaria. — Solvuntur objectiones. 355
- Art. III.* De influxu Dei in creaturas. 359
- § I. Prænotiones ac definitiones circa Dei influxum in res creatas. — Conservatio et influxus causae primae in secun-

das. — Conservatio positiva et conservatio negativa. — Deus res in esse conservat conservatione positiva. — Hæc conservatio identificatur cum actione creatrice ex parte Dei. — Opinio Durandi circa influxum mediatum. — Influxus immediatus perfici potest motione morali, motione physica, et concursu simultaneo. — Qua ratione conveniant et discriminentur præfatæ species influxus. — Motio physica præcedit naturæ ordine operationem causæ creatæ. — Deus immediate influit in res creatas per concursum simultaneum. — Quo sensu accipiendus hic influxus Dei per concursum simultaneum. — Thesis. — *Deus physice etiam præmoveret causas secundas ad operandum.* — Corollaria. — Solvuntur objectiones..... 359

U A N L

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

